ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

OMAGIU PREȘEDINTELUI NICOLAE CEAUȘESCU
TOVARĂȘA ELENA CEAUȘESCU — EMINENTĂ PERSONALITATE A VIEȚII NOASTRE POLITICE ȘI ȘTIINȚIFICE
OLIMPIU MATICHESCU

120 DE ANI DE LA UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE
SEMNIFICAȚIA FORMĂRII STATULUI NAȚIONAL ROMÂN
DAN BERINDEI

INDEPENDENȚA ȚĂRII ȘI IDEEA UNITĂȚII NAȚIONALE A POPORULUI ROMÂN ÎN OBIECTIVUL POLITICII EXTERNE A DOMNITORULUI ALEXANDRU IOAN CUZA
GHEORGHE CRISTEA

DESĂVÎRȘIREA UNITĂȚII STATALE ÎN CONȘTIINȚA POLITICĂ A ROMÂNIEI ÎNTRE UNIRE ȘI INDEPENDENȚĂ
APOSTOL STAN

MODERNIZAREA FORȚELOR ARMATE ROMÂNEȘTI ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI ALEXANDRU IOAN CUZA
TEODOR POPESCU

REVISTA REVISTELOR
VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ
INSEMNĂRI
RECENZII

1
TOMUL 32 1979
IANUARIE

www.dacoromanica.ro

EDITURA ACADEMIEI
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

ACADEMIA DE ŞTIINŢE SOCIALE ŞI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

SECŢIA DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACŢIE

ARON PETRIC *(redactor responsabil)*; ION APOSTOL *(redactor responsabil adjunct)*; NICHITA ADĂNILOAIE; LUDOVIC DEMÉNY; GHEORGHE I. IONIŢĂ; VASILE LIVEANU; AUREL JOGHIN; DAMASCHIN MIOC; ŞTEFAN OLTEANU; ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU; POMPILIU TEODOR *(membri)*.

Preţul unui abonament este de 120 lei.
În ţară abonamentele se primesc la oficiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii.

Revistele se mai pot procura (direct sau prin poştă) şi prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI, Calea Victoriei nr. 125, sector 1, 71021.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ILEXIM Departamentul Export-Import presă. P. O. BOX 136—137. Telex 11226 — Bucureşti, str. 13 Decembrie nr. 3, 70116.

Manuscrisele cărţile şi revistele pentru schimb precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa Comitetului de redacţie al revistei „REVISTA DE ISTORIE". Apare de 12 ori pe an.

Adresa Redacţiei
B-dul Aviatorilor nr. 1
71261 Bucureşti, tel. 50.72.41

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOM. 32, nr. 1,
ianuarie 1979

SUMAR

Omagiu Președintelui Nicolae Ceaușescu 5

OLIMPIU MATICHESCU, Tovarășa Elena Ceaușescu — eminentă personalitate a vieții noastre politice și științifice 11

120 DE ANI DE LA UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE

DAN BERINDEI, Semnificația formării statului național român 21
GHEORGHE CRISTEA, Independența țării și ideea unității naționale a poporului român în obiectivul politicii externe a domnitorului Alexandru Ioan Cuza . . . 31
APOSTOL STAN, Desăvîrșirea unității statale în conștiința politică a României între Unire și Independență 57
TEODOR POPESCU, Modernizarea forțelor armate românești în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza 79
GHEORGHE SIBECHI, Un luptător pentru Unire: Dimitrie Ralet 103

★

NICOLAE ISAR, Saint-Marc Girardin și contribuția sa la lupta de eliberare națională a românilor 111

★

PAUL BARBU, Oltenia în perioada premergătoare revoluției de la 1848 129

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Sesiunea științifică a facultății de istorie-filozofie a Universității din București consacrată împlinirii a 60 de ani de la făurirea statului național unitar român *(Mircea Iosa)*; Prima întîlnire a comisiei mixte a istoricilor din R. S. România și R. D. Germană *(Constantin Paraschiv)*; A III-a sesiune a comisiei mixte româno-polone de istorie *(Florin Constantiniu)* 161

RECENZII

MANOLE NEAGOE, *Problema centralizării statelor feudale românești Moldova și Țara Românească*, Edit. Scrisul românesc, Craiova, 1977, 273 p. *(Constantin Șerban)* 167
ION STĂVĂRUȘ, *Povestiri medievale despre Vlad Țepeș-Dracula. Studiu critic și antologie*, Edit. Univers, București, 1978, 201 p. + 17 pl. *(Nicolae Stoicescu)* . . . 172
J. DEMEL, *Aleksander Jan Cuza książę Rumunii* (Alexandru Ioan Cuza, principe al României), Edit. Institutului Național „Ossoliński", Wrocław, 1977, 244 p. *(Ilie Corfus)* 175

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 32, nr. 1, p. 1—194, 1979.

www.dacoromanica.ro

GABRIEL ŞTREMPEL, *Catalogul manuscrisele româneşti. Biblioteca Academiei Române 1— 1600*, Edit. ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1978, 429 p. *(Aurora Ilieş)* 180

REVISTA REVISTELOR

* * * „Apulum", XV, Alba Iulia, 1977, 781 p. *(Liviu Mărghitan)* 183

ÎNSEMNĂRI

ISTORIA ROMÂNIEI : COSTACHE NEGRI, *Scrieri social-politice*, Edit. politică, Bucureşti, 1978, 278 p. *(Andrei Busuioceanu)*; IOSIF PERVAIN, IOAN CHINDRIŞ, *Corespondenţa lui Alexandru Papiu Ilarian*, Edit. Dacia, Cluj, 1972, vol. I, II, 316 + 495 p. *(Victor A. Neumann)*; * * * *România revoluţionară* (Revoluţia de la 1848 şi artele plastice), Edit. Meridiane, Bucureşti, 1978, 24 p. + 76 pl. foto *(Marian Stroia)*; LEONID BOICU, GHEORGHE PLATON, *La voie des Roumains vers l'indépendence*, Edit. ştiinţifică şi enciclopedică, Bucarest, 1977, 103 p. *(Mihai Opriţescu)* 189

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOME 32, N° 1,
janvier 1979

SOMMAIRE

Hommage au President Nicolae Ceauşescu 5

OLIMPIU MATICHESCU, Camarade Elena Ceauşescu — éminente personalité de notre vie politique et scientifique 11

120-e ANNIVERSAIRE DE L'UNION DES PRINCIPAUTES ROUMAINES

DAN BERINDEI, La signification de la formation de l'Etat national roumain 21
GHEORGHE CRISTEA, L'indépendance du pays et l'idée de l'unité nationale du peuple roumain — objectiv de la politique extérieure du prince Alexandru Ioan Cuza 31
APOSTOL STAN, Le parachèvement de l'unité d'Etat dans la conscience politique de la Roumanie pendant la période comprise entre l'Union et l'Indépendance . . . 57
TEODOR POPESCU, La modernisation des forces armées roumaines sous le règne d'Alexandru Ioan Cuza 79
GHEORGHE SIBECHI, Un combattant de l'union : Dimitrie Rallet 103

★

NICOLAE ISAR, Saint-Marc Girardin et son apport à la lutte de libération nationale des Roumains 111

★

PAUL BARBU, L'Olténie pendant la période précedant la révolution de 1848 129

LA VIE SCIENTIFIQUE

La session scientifique de la Faculté d'histoire-philosophie de l'Université de Bucarest consacrée au 60-e anniversaire de la constitution de l'Etat national unitaire roumain *(Mircea Iosa)*; La première réunion de la commission mixte des historiens de la R. S. de Roumanie et de la R. D. Allemande *(Constantin Paraschiv)*; La III-e session de la commission mixte roumano-polonaise d'histoire *(Florin Constantiniu)* 161

COMPTES RENDUS

MANOLE NEAGOE, *Problema centralizării statelor feudale româneşti Moldova şi Ţara Românească* (Le problème de la centralisation des Etats féodaux roumains, la Moldavie et la Valachie), Editions Scrisul românesc, Craiova, 1977, 273 p. *(Constantin Serban)* 167
ION STĂVĂRUŞ, *Povestiri medievale despre Vlad Ţepeş-Draculea. Studiu critic şi antologie* (Récits médiévaux sur Vlad l'Empaleur-Draculea. Etude critique et ethnologie), Editions Univers, Bucarest, 1978, 201 p. + 17 pl. (N. Stoicescu) . . . 172
J. DEMEL, *Aleksander Jan Cuza książe Rumunii* (Alexandru Ioan Cuza, prince de Roumanie), Editions de l'Institut National „Ossoliński", Wrocław, 1977, 244 p. *(Ilie Corfus)* 175

www.dacoromanica.ro

GABRIEL ŞTREMPEL, *Catalogul manuscriselor româneşti. Biblioteca Academiei Române 1—1600* (Le catalogue des manuscrits roumains. La Bibliothèque de l'Académie Roumaine 1—1600), Editions scientifiques et encyclopédiques, Bucarest, 1978, 429 p. *(Aurora Ilieş)* 180

REVUE DES REVUES

* * * „Apulum", XV, Alba Iulia, 1977, 781 p. (Liviu Mărghitan) 183

NOTES

HISTOIRE DE ROUMANIE: COSTACHE NEGRI, *Scrieri social-politice* (Ecrits socio-politiques), Editions politiques, Bucarest, 1978, 278 p. *(Andrei Busuioceanu)*; IOSIF PERVAIN, IOAN CHINDRIŞ, *Corespondenţa lui Alexandru Papiu Ilarian* (La correspondance d'Alexandre Papiu Ilarian), Editions Dacia, Cluj, 1972, vol. I — II, 316 + 495 p. *(Victor A. Neumann)*; * * * *Românţa revoluţionară* (Revoluţia de la 1848 şi artele plastice) (La Roumanie révolutionnaire. La révolution de 1848 et les arts plastiques), Editions Meridiane, Bucarest, 1978, 24 p. + 76 pl. photo *(Marian Stroia)*; LEONID BOICU, GHEORGHE PLATON, *La voie des Roumains vers l'indépendance*, Editions scientifiques et encyclopédiques, Bucarest, 1977, 103 p. *(Mihai Opriţescu)* 189

www.dacoromanica.ro

OMAGIU PREȘEDINTELUI NICOLAE CEAUȘESCU

Cronica anului pe care l-am încheiat a înscris cu litere de aur manifestările prin care întregul popor a sărbătorit pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, președintele Republicii, cu prilejul împlinirii a 60 de ani de viață și peste 45 de ani de activitate revoluționară. Este știut că aniversarea de la 26 ianuarie a căpătat, prin amploarea și semnificațiile sale, caracterul unei grandioase și entuziaste manifestări politice, unei sărbători a unității partidului, poporului, țării. Poporul întreg a adus omagiul său fierbinte celui care, prin meritele excepționale și strălucita activitate desfășurată în fruntea partidului și statului, prin rolul hotărîtor și contribuția esențială la elaborarea și înfăptuirea politicii partidului și statului, a devenit simbolul viu al virtuților națiunii, al aspirațiilor generoase și împlinirilor fără precedent ale acestor ani de avînt socialist.

Mărturie a conștiinței poporului. Asemeni fluviului care se împlinește din multitudinea izvoarelor și rîurilor — din gîndurile pline de dragoste, din expresiile de înaltă prețuire, din urările calde de sănătate, viață lungă și rodnică spre binele țării, al partidului și poporului a fost alcătuit impresionantul volum „**Omagiu președintelui Nicolae Ceaușescu**", apărut acum în Editura politică. Parcurgînd volumul, în care sînt oglindite numeroasele manifestări prilejuite de aniversare în țară și peste hotare — mesaje, telegrame de felicitare, scrisori, articole, lucrări literare, creații artistice etc. — avem o imagine vie a gîndurilor și sentimentelor întregii țări și, totodată, a prestigiului deosebit de care se bucură președintele României în întreaga lume. Volumul se constituie într-un document vibrant, într-o mărturie de conștiință a poporului român față de conducătorul a cărui inimă bate mereu la unison cu inima poporului, într-o vie recunoaștere a meritelor sale excepționale pe plan intern și internațional, într-o puternică afirmare a bucuriei oamenilor muncii de a avea în frunte un partid și un conducător care n-au avut și nu au altă preocupare decît slujirea intereselor vitale ale națiunii, ale cauzei socialismului și comunismului, păcii și progresului.

O etapă de avînt fără precedent în construcția socialistă. Ca un fir roșu străbate volumul aprecierea unanimă că alegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu în fruntea partidului și statului a marcat un moment crucial în desfășurarea operei de construcție socialistă în România, a inaugurat etapa unor grandioase înfăptuiri în toate domeniile vieții sociale.

Din bogăția mesajelor se desprinde, ca un sentiment dominant, profunda mîndrie patriotică pentru faptul că, în răstimpul acestor ani, poporul român s-a afirmat plenar ca stăpîn unic și deplin al propriilor

www.dacoromanica.ro

sale destine. Este realitatea majoră, definitorie a societății românești contemporane, înfăptuirea acestui drept sacru găsindu-și expresie în faptul că poporul român trăiește într-o patrie liberă, independentă și suverană, își orînduiește viața așa cum dorește, potrivit intereselor sale fundamentale, se conduce el însuși, beneficiază de o democrație reală, participînd nemijlocit, prin structuri tot mai perfecționate și mai cuprinzătoare, la conducerea statului și a întregii vieți economico-sociale, într-un cuvînt își îndeplinește efectiv rolul de făuritor conștient al propriei sale istorii.

Grijă neslăbită, preocupare statornică pentru înflorirea economică a țării, pentru făurirea bunăstării poporului. Volumul pune în evidență meritele excepționale ce revin tovarășului Nicolae Ceaușescu pentru situarea consecventă, în centrul activității partidului și statului a problemelor dezvoltării economiei naționale — ca domeniu hotărîtor al edificării noii orînduiri — pentru orientarea eforturilor întregii națiuni spre crearea unei puternice și moderne baze tehnico-materiale a societății, prin înfăptuirea neabătută a politicii de industrializare a țării, repartizarea rațională, armonioasă a forțelor de producție pe întreg teritoriul național, dezvoltarea cu prioritate a ramurilor de vîrf, purtătoare ale progresului tehnic, modernizarea radicală a structurii producției materiale, aplicarea largă a cuceririlor tehnico-științifice, folosirea intensă, cît mai judicioasă, a tuturor resurselor societății.

Este reliefată concepția secretarului general al partidului, pătrunsă de înaltă responsabilitate patriotică, în realizarea unei politici judicioase de investiții în măsură să asigure creșterea accelerată a forțelor de producție, preocuparea asiduă pentru obținerea unei eficiențe înalte — cerință primordială a oricărei economii avansate — pentru afirmarea puternică a factorilor calitativi ai creșterii economice, preocupare pregnant întruchipată în imperativul enunțat de Conferința Națională a partidului de a se transforma acumulările cantitative într-o calitate nouă, superioară.

Tocmai ca rezultat al transpunerii în viață a acestor orientări elaborate de secretarul general al partidului, industria românească realizează astăzi o producție de circa 43 de ori mai mare decît nivelul atins în cel mai prosper an al perioadei antebelice, înregistrînd constant ritmuri de creștere dintre cele mai înalte din lume.

Din bogatul cuprins al volumului se desprinde pregnant recunoștința fierbinte pentru grija neslăbită a tovarășului Nicolae Ceaușescu ca dezvoltarea economică a țării să slujească drept temelie trainică ridicării nivelului de trai al oamenilor muncii — țelul suprem al politicii partidului. Sînt bine cunoscute stăruința cu care secretarul general al partidului urmărește acest obiectiv, rolul său direct în elaborarea programelor de creștere a bunăstării poporului, fermitatea cu care acționează pentru ca orice noi posibilități create prin sporirea producției să fie folosite în scopul îmbunătățirii mai accentuate a condițiilor de viață ale celor ce muncesc — după cum o dovedesc și măsurile recent adoptate de conducerea partidului și statului pentru sporirea suplimentară a veniturilor peste prevederile cincinalului.

Volumul pune puternic în evidență neobosita activitate a tovarășului Nicolae Ceaușescu pentru întărirea partidului și a rolului său conducător în societatea noastră. Remarcabile contribuții au înscris în această privință — așa cum se relevă în numeroasele mesaje — viziunea sa politică revolu-

www.dacoromanica.ro

ționară cu privire la creșterea acestui rol prin integrarea tot mai profundă a partidului în viața societății, preocuparea consecventă ca organizațiile de partid să acționeze mai eficient ca nucleu de unire și mobilizare a tuturor energiilor colectivelor în rîndurile cărora activează.

Totodată, este viu oglindită în volum înalta prețuire pentru opera științifică a tovarășului Nicolae Ceaușescu. Gînditor revoluționar de larg orizont și promotor cutezător al noului, adversar neîmpăcat al oricăror formule rigide, închistate, străine cerințelor reale ale dezvoltării societății, secretarul general al partidului a elaborat, pe baza aplicării creatoare a adevărurilor universale ale materialismului dialectic și istoric, teze teoretice originale de mare valoare științifică, a înarmat partidul și poporul cu orientări clare în edificarea noii orînduiri, în descifrarea marilor procese ale dezvoltării mondiale contemporane, aducînd o remarcabilă contribuție la îmbogățirea tezaurului universal al socialismului științific. Conferirea înaltelor titluri științifice de către foruri științifice românești și din numeroase țări ale lumii cu prilejul aniversării ilustrează pregnant personalitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu ca eminent om de știință, recunoscut nu numai în țară, ci și pe plan mondial.

Volumul pune în evidență meritul tovarășului Nicolae Ceaușescu de a fi situat neabătut, în centrul întregii opere de construcție socialistă, omul, afirmarea multilaterală a personalității sale. Sînt reliefate în acest sens viziunea asupra comunistului, ca om de omenie, contribuția la definirea umanismului revoluționar, atenția excepțională acordată făuririi omului nou, caracterizat printr-o înaltă conștiință socialistă, un larg orizont cultural, un profil moral înaintat, scop căruia îi slujește Codul eticii și echității socialiste, elaborat sub nemijlocita sa conducere.

Recunoștință profundă, aleasă prețuire din partea tuturor categoriilor sociale. Sintetizînd simțămintele și gîndurile comune întregii noastre națiuni, volumul oglindește expresiv stima deosebită și dragostea de care se bucură secretarul general al partidului în rîndurile tuturor categoriilor sociale, ale întregului popor.

Muncitorii își exprimă profunda recunoștință pentru grija statornică a secretarului general al partidului privind întărirea continuă a rolului conducător al clasei muncitoare, forța socială cea mai avansată a societății noastre, creșterea participării directe a muncitorilor la conducerea întregii vieți sociale, promovarea consecventă a spiritului muncitoresc, interesul viu purtat perfecționării sistematice a cadrului de desfășurare a producției materiale, condițiilor de viață ale muncitorilor, ridicării continue a nivelului de instruire tehnică și calificare al clasei noastre muncitoare, corespunzător sarcinilor actuale și de perspectivă ale edificării societății socialiste multilateral dezvoltate.

În mesajele provenite din rîndurile țărănimii se exprimă mulțumirile și satisfacția pentru atenția deosebită acordată dezvoltării agriculturii noastre, ca ramură de bază a economiei naționale, pentru grija ce o arată înfloririi satului românesc, ridicării sale la un înalt standard de civilizație socialistă. Se arată, pe bună dreptate, că tovarășul Nicolae Ceaușescu a pus în plină lumină rolul istoric al țărănimii, care vreme îndelungată a dus pe umerii ei greul bătăliilor pentru păstrarea și afirmarea ființei naționale a poporului, pentru neatîrnare și o viață mai bună.

www.dacoromanica.ro

Se reflectă, în mesajele adresate de oamenii de artă și cultură, înaltele aprecieri pentru neobosita energie cu care a acționat și acționează secretarul general al partidului în scopul înfloririi unei culturi și arte cu un bogat conținut umanist și puternică forță educativă, inspirate din cele mai nobile aspirații și idealuri ale poporului nostru și ale întregii omeniri, slujind cauzei progresului, într-o diversitate de genuri și modalități de expresie.

La rîndul lor, oamenii de știință exprimă în mesajele lor profunda gratitudine pentru prețuirea rolului științei în progresul societății, pentru sprijinul excepțional acordat de tovarășul Nicolae Ceaușescu în acești ani afirmării puternice a creației științifice românești, originale, legării tot mai strînse a acesteia, prin integrarea cu producția și învățămîntul, de necesitățile majore ale dezvoltării sociale.

Se regăsesc în paginile volumului rînduri înflăcărate, pline de dragoste și respect pentru secretarul general al partidului, din partea oamenilor muncii de toate naționalitățile. În cuvinte izvorîte din inimă, ei dau glas satisfacției pentru egalitatea în drepturi de care se bucură toți fiii țării — români, maghiari, germani și de alte naționalități — pentru preocuparea ca această egalitate să se întemeieze pe cel mai puternic fundament — dezvoltarea economică a tuturor regiunilor țării, pentru posibilitățile asigurate oamenilor muncii de alte naționalități de a participa efectiv, deopotrivă cu oamenii muncii români, la conducerea vieții economico-sociale, de a învăța și a-și desfășura activitatea cultural-artistică în limba maternă. Volumul oglindește în mod viu realitatea că toți cetățenii patriei, fără deosebire de naționalitate, formează o unică familie, trainic sudată, strîns unită în eforturile pentru înflorirea patriei comune.

Militarii, omagiindu-l pe comandantul suprem al forțelor noastre armate pentru consecvența și fermitatea cu care acționează pentru cauza păcii, își exprimă adînca recunoștință față de înalta răspundere cu care el se preocupă de pregătirea și dotarea modernă a armatei, încît, fără a se afecta creșterea nivelului de trai al poporului, înfăptuirea programelor de construcție pașnică, forțele armate naționale ale României socialiste să dispună de tot ce le este necesar pentru apărarea independenței patriei și cuceririlor revoluționare, să fie oricînd în măsură să respingă, în strînsă colaborare cu armatele celorlalte țări socialiste, orice atac al imperialismului. Totodată, se relevă contribuțiile originale, cutezătoare aduse de secretarul general al partidului la dezvoltarea unei doctrine militare noi, revoluționare, pornind de la necesitatea pregătirii întregului popor pentru apărarea gliei strămoșești, a libertății, integrității teritoriale și suveranității naționale a României.

Multă căldură și sensibilitate degajă mesajele femeilor, în care se exprimă gratitudinea pentru condițiile create, din îndemnul personal al secretarului general, în vederea unei depline afirmări în întreaga viață politică, economică și socială a României, pentru o participare directă, cît mai largă, la activitățile de conducere, pentru posibilitățile superioare de a-și dezvolta aptitudinile creatoare în toate domeniile. La rîndul lor, mesajele tinerilor dau expresie profundei recunoștințe pentru grija părintească cu care secretarul general al partidului se preocupă de manifestarea plenară a energiilor tinerei generații, de realizarea celor mai bune condiții

www.dacoromanica.ro

de instruire și pregătire pentru viață, pentru a purta mai departe, cu cinste, ștafeta construirii socialismului și comunismului.

În numeroasele scrisori și telegrame, activiștii de partid dau glas adîncului respect și prețuirii pe care le nutresc pentru activitatea prodigioasă a secretarului general al partidului, pentru modelul înalt de militant revoluționar, animat de o desăvîrșită principialitate comunistă, de un profund umanism, legat indestructibil de mase, devotat fără limite intereselor supreme ale poporului român, cauzei socialismului în lumea întreagă.

O realitate fundamentală — unitatea de nezdruncinat a poporului în jurul secretarului general al partidului. În acest fel, în întregul lor ansamblu, mesajele cuprinse în volum pun în evidență acea realitate majoră care definește societatea noastră socialistă — unitatea și coeziunea de nezdruncinat a întregului popor în jurul partidului, al conducerii sale, în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu. Se poate spune că volumul **Omagiu președintelui Nicolae Ceaușescu** reflectă, ca o concluzie fundamentală, faptul că întreaga suflare românească, toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, sînt strîns uniți și sînt hotărîți să-și strîngă și mai puternic rîndurile în munca și lupta închinate edificării pe pămîntul României a înaltelor idealuri ale socialismului și comunismului pe care secretarul general al partidului nostru le slujește cu fermitate și neabătută credință.

Experiența construcției socialiste din țara noastră a dovedit că această unitate pe care oamenii muncii o prețuiesc ca lumina ochilor constituie cel mai puternic izvor de forță a progresului țării, chezășia trăiniciei orînduirii noastre, a unor noi și tot mai mari succese în edificarea noii societăți.

Ca noi și no expresii ale acestei hotărîri se înscriu nenumăratele angajamente concrete cuprinse în mai toate mesajele volumului — de a munci mai bine, fiecare în domeniul propriu, de a acționa cu și mai multă energie și fermitate pentru realizarea exemplară a Programului partidului, a hotărîrilor Congresului al XI-lea și ale Conferinței Naționale.

Promotor ferm, consecvent și neabătut al cauzei păcii, independenței și prieteniei popoarelor. În mod firesc, manifestărilor de dragoste și stimă din partea poporului nostru față de conducătorul partidului și al țării li se adaugă în volum mesajele din partea șefilor de state și guverne, a conducătorilor de partide comuniste și muncitorești, progresiste, democratice, a unui mare număr de organizații politice, economice și științifice internaționale, a unor marcante personalități ale vieții politice, economice și culturale de pe toate continentele.

Sînt tot atîtea mărturii ale înaltei aprecieri pe care factorii de răspundere din țările lumii, opinia publică mondială o dau meritelor excepționale ale tovarășului Nicolae Ceaușescu în elaborarea și transpunerea în viață a politicii externe a României socialiste, slujind consecvent aspirațiile fundamentale de pace, libertate, independență națională și progres social ale poporului român și ale tuturor popoarelor, ale întregii omeniri. Se relevă pregnant vasta activitate desfășurată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, în fruntea partidului și statului, pentru adîncirea relațiilor de prietenie și colaborare cu toate țările socialiste, cu statele în curs de dezvoltare, cu toate țările lumii, indiferent de orînduire socială; preocuparea sa constantă, neobosită pentru întărirea legăturilor de solidaritate militantă cu toate partidele comuniste și muncitorești, cu mișcările de

www.dacoromanica.ro

eliberare națională, cu alte forțe democratice, progresiste, antiimperialiste în lupta pentru pace și progres. De această activitate prodigioasă este legat indisolubil faptul că România are astăzi relații internaționale atît de largi, are prieteni mai mulți ca oricînd pe toate meridianele globului, ocupă un loc de cinste, apreciat și respectat, în concertul națiunilor lumii.

Mesajele și manifestările omagiale de peste hotare evocate în volum reflectă adînca prețuire de care se bucură în lume activitatea neobosită a tovarășului Nicolae Ceaușescu pentru promovarea în viața internațională a unei politici noi, de înțelegere și colaborare între toate statele și popoarele, a unor relații interstatale democratice bazate pe principiile egalității și respectului reciproc, asigurării dreptului fiecărei națiuni de a fi deplin stăpînă pe destinele sale, de a se dezvolta liber, de sine stătător, pe calea progresului. Își găsesc, de asemenea, expresie înalta stimă și considerație față de președintele României pentru consecvența și stăruința cu care militează pentru soluționarea în deplină concordanță cu interesele majore ale popoarelor, ale cauzei păcii, a problemelor vitale ale lumii de azi — realizarea unei securități efective în Europa și în lume, stingerea focarelor de conflict și reglementarea diferendelor pe căi politice, prin tratative, lichidarea stării de subdezvoltare și edificarea unei noi ordini economice mondiale, reliefîndu-se în mod deosebit contribuția amplă și preocuparea perseverentă pentru rezolvarea problemei dezarmării — problemă cardinală a contemporaneității — inițiativele și propunerile concrete, precise și raționale în direcția opririi cursei înarmărilor, micșorării poverii cheltuielilor militare, trecerii la măsuri efective de dezarmare generală, în primul rînd nucleară.

Sînt, de asemenea, relevate eforturile neslăbite depuse de secretarul general al P.C.R. pentru promovarea solidarității partidelor comuniste și muncitorești, pentru înrădăcinarea trainică a principiilor noi de deplină egalitate și respect în relațiile dintre partide, pentru lichidarea divergențelor și făurirea unei unități noi în mișcarea comunistă, pentru dezvoltarea colaborării și realizarea unei conlucrări largi a tuturor forțelor progresiste, democratice, antiimperialiste, a tuturor popoarelor lumii — ca forță decisivă a preîntîmpinării unei noi conflagrații și făuririi unei lumi mai drepte și mai bune.

Întreaga această activitate — principială, constructivă, de un remarcabil dinamism — este izvorul nesecat al prestigiului înalt de care se bucură în lumea de azi personalitatea șefului statului român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, promotor vajnic al cauzei libertății, independenței și progresului, „erou al păcii" — cum a fost denumit de exponenți iluștri ai opiniei publice mondiale.

Apariția volumului **Omagiu președintelui Nicolae Ceaușescu**, în prag de An nou, dobîndește o valoare de simbol : simbolul încrederii în viitorul luminos al patriei socialiste. Este un sentiment cu deplină acoperire — minunatul nostru popor avînd drept călăuză un partid încercat, călit în lupte, iar în fruntea acestuia un vajnic și strălucit conducător, care întruchipează gîndurile și voința de pace și progres ale națiunii noastre, aspirațiile supreme ale întregii omeniri.

Unit ca un singur om în jurul partidului, al conducătorului iubit, poporul român înaintează și va înainta astfel, ferm și hotărît, spre împlinirea marelui ideal — victoria comunismului pe pămîntul României.

www.dacoromanica.ro

TOVARĂȘA ELENA CEAUȘESCU — EMINENTĂ PERSONALITATE A VIEȚII NOASTRE POLITICE ȘI ȘTIINȚIFICE

DE

OLIMPIU MATICHESCU

Partidul Comunist Român a crescut și a educat în rîndurile sale nenumărate cadre de militanți revoluționari și patrioți, a căror activitate se leagă indisolubil de năzuințele și lupta maselor populare împotriva exploatării, pentru democrație și progres social, pentru apărarea independenței și suveranității naționale a patriei. Militanții partidului nostru comunist sînt oamenii acestor pămînturi, cu tot ce au avut mai bun, mai cutezător, mai de preț în gînduri și simțăminte. Ei au dat viitorului forța de descătușare, luînd din trecut ceea ce vremurile au adunat în ele pentru popor: răspundere și înțelepciune, tărie și învățăminte, spirit revoluționar și dăruire de sine pînă la sacrificiu.

Omagiul adus militanților revoluționari ai clasei muncitoare, ai poporului român, celor care au preluat și purtat cu vrednicie stindardele de luptă pentru libertate și progres, ridicîndu-le pe culmile revoluției și ale edificării societății socialiste a intrat în tradiția poporului nostru. În spiritul acestor tradiții, națiunea noastră socialistă a aniversat ziua de naștere a tovarășei Elena Ceaușescu, militant și conducător de seamă al partidului nostru comunist.

Fiică de țărani din comuna Petrești, județul Dîmbovița, Elena Ceaușescu, pe atunci Elena Petrescu a împărtășit din fragedă copilărie viața grea, privațiunile materiale și social-politice hărăzite maselor populare de regimul burghez. În București, unde venise să muncească pentru a-și despovăra și ajuta familia, Elena Ceaușescu (Petrescu) se încadrează în marea familie a proletariatului român. Sînt anii efervescenți de după marea criză economică (1929—1933), cînd în fața clasei noastre muncitoare, a întregului popor român, partidul comunist ridicase sarcina patriotică, de maximă însemnătate, de a combate prin toate mijloacele pericolul fascist și revizionist, de apărare a independenței și suveranității naționale, a integrității teritoriale a patriei. Pe aceste coordonate majore ale luptei revoluționare, înțelegînd și îmbrățișînd cu căldură chemările patriotice ale partidului revoluționar al clasei muncitoare, în tumultul marilor acțiuni de masă antifasciste și anticapitaliste, Elena Petrescu întîlnește pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, tînăr militant al Partidului Comunist Român, afirmat plenar în activitatea revoluționară a partidului, în conducerea Comitetului Național Antifascist, organizație de masă creată și condusă de P.C.R.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 32, nr. 1, p. 11—20, 1979

www.dacoromanica.ro

Practica activității revoluționare, îmbinată cu studiul perseverent al literaturii marxiste, editate și difuzate de partid în condiții de strictă conspirativitate, o vor aduce în chip firesc pe utecista Elena Ceaușescu în rîndurile de onoare ale Partidului Comunist Român, rînduri în care se înregimentează în anul 1937, cu tot entuziasmul tineresc și capacitatea sa de muncă.

Documentele pe care timpul ni le-a lăsat ca emoționante dovezi ne-o înfățișează pe militanta partidului comunist Elena Ceaușescu angajată în lupta care jalonează drumul spre libertate și suveranitate națională, spre edificarea orînduirii noi, socialiste. Sînt documente ce au semnificația unor veritabile certificate ale unei vieți care exprimă alese virtuți morale, politice și sociale. Ele ilustrează un destin împlinit în tumultul luptei de clasă, destin care s-a contopit organic, întotdeauna, cu destinul revoluționar, comunist al tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Anul 1939 constituie, pe firul istoriei, un moment deosebit în activitatea revoluționară și patriotică a militantei comuniste Elena Ceaușescu. Era cel de al doilea an al regimului de dictatură regală, regim reacționar a cărui instaurare, la 10 februarie 1938, a determinat repercusiuni negative pe planul vieții politice interne, prin restrîngerea drepturilor și libertăților democratice, cît și pentru poziția României în contextul internațional. Alături de tovarășul Nicolae Ceaușescu, eliberat din cazematele Doftanei în decembrie 1938, tovarășa Elena Ceaușescu (Petrescu) se va încadra în marile acțiuni de masă revoluționare ale oamenilor muncii : demonstrații și întruniri de protest cu caracter politic, antifascist și antirăzboinic, pentru apărarea libertăților democratice, a intereselor naționale ale poporului român.

Pe planul activității organizatorice a mișcării muncitorești revoluționare, un rol important l-a avut în această epocă hotărîrea partidului comunist de refacere a organizației revoluționare de tineret. Reorganizarea Uniunii Tineretului Comunist, acțiune politică de mare însemnătate la a cărei transpunere în fapt o contribuție însemnată a adus-o tovarășa Elena Ceaușescu (Petrescu) a fost hotărîtă la Conferința P.C.R. din februarie 1939. Apreciind măsura dizolvării organizației revoluționare de tineret (la începutul anului 1937) drept o greșeală politică, întrucît noua organizație înființată atunci : Frontul tinerei generații nu dăduse roadele scontate de partid în domeniul luptei contra pericolului fascist, Conferința a hotărît constituirea Comisiei Centrale de reorganizare, secondată de comisii de reorganizare locale (pe orașe) și raionale, în fabrici, întreprinderi, pe sectoare. Un rol important l-a avut în acest proces de reorganizare a Uniunii Tineretului Comunist Comisia locală de reorganizare din București, în fruntea căreia conducerea partidului l-a desemnat pe militantul comunist Nicolae Ceaușescu, care făcea parte din Comisia Centrală de reorganizare la nivelul întregii țări. Din Comisia de reorganizare din București făceau parte responsabilii Comisiilor de reorganizare create în sectoarele Capitalei. Apreciind devotamentul revoluționar, capacitatea organizatorică, partidul a încredințat conducerea Comisiei de reorganizare U.T.C. în unul dintre cele patru sectoare ale Capitalei tovarășei Elena Ceaușescu (Petrescu), lucrătoare la fabrica „Jaquard".

Găsim, în documentele din epocă, prezența activă a tinerei militante a P.C.R. la ședințele conspirative din București ale Comisiei de reorgani-

www.dacoromanica.ro

zare a U.T.C., ședințe care au pregătit Conferința Națională de refacere a Uniunii Tineretului Comunist; participarea sa la discuții și recomandarea unor soluții practice în privința necesității lărgirii bazei legale de activitate a tineretului comunist, prin participarea uteciștilor la activitatea organizațiilor sportive și culturale de tineret care funcționau în Capitală.

În această privință, a îmbinării armonioase a muncii în condiții de conspirativitate cu posibilitățile de afirmare deschisă, legală în raport cu legislația burgheză reacționară, care ilegalizase partidul comunist, tovarășa Elena Ceaușescu (Petrescu) s-a constituit în exemplu personal și mobilizator — prin activitatea revoluționară și patriotică desfășurată cu precădere în cadrul cercurilor culturale pendinte de breslele profesionale muncitorești.

Obiectivele care au fost fixate în mod oficial acestor cercuri, de a organiza acțiuni cu caracter pur cultural (șezători, serbări, simpozioane) au fost depășite ca urmare a activității desfășurate de comuniști și membrii altor organizații de masă revoluționare. Sub conducerea comunistului Nicolae Ceaușescu, a viitoarei sale tovarășe de viață, Elena Ceaușescu, tineretul revoluționar din Capitală a reușit să imprime acestor acțiuni culturale un conținut revoluționar, de educație partinică și patriotică a tinerei generații, pe linia frontului unic muncitoresc, a luptei împotriva pericolului fascist, de apărare a independenței și integrității teritoriale a țării. Această orientare, partinică și patriotică pe care comuniștii au reușit să o imprime breslelor profesionale, și-a găsit o strălucită concretizare în manifestările revoluționare, antifasciste și antirăzboinice ale clasei muncitoare din România de la 1 Mai 1939, la a căror organizare și desfășurare tineretul revoluționar din Capitală a avut un rol deosebit de activ.

Alături de tovarășul Nicolae Ceaușescu, desemnat de către conducerea partidului comunist în Comisia conspirativă de organizare a campaniei politice prilejuite de sărbătorirea zilei de 1 Mai în acest an, conducătorii comisiilor de reorganizare a Uniunii Tineretului Comunist din sectoarele Capitalei, între care tovarășa Elena Ceaușescu (Petrescu), și-au adus contribuția la desfășurarea întrunirilor de masă organizate în sălile „Aro", „Tomis", „Eintracht", întruniri care au relevat, pe lîngă spiritul revoluționar, potrivnic regimului de dictatură regală care se manifesta în cadrul mișcării noastre muncitorești, atitudinea intransigentă cu care se afirma poporul român față de ascensiunea pericolului fascist și de război, hotărîrea sa de a da consistență chemărilor partidului comunist la luptă pentru apărarea cu orice preț a libertății, integrității teritoriale și a independenței naționale a patriei amenințate de naziști și de partenerii lor revizioniști.

Glasul tineretului comunist s-a afirmat, de asemenea, pe traseul parcurs pe străzile Capitalei de impunătorul cortegiu al celor peste 20 000 de manifestanți, care au luat parte la sărbătorirea zilei de 1 Mai și care, depunînd coroane de flori pe Mormîntul Eroului Necunoscut, aduceau, printr-un impresionant gest, un călduros omagiu eroilor neamului, celor care, prin jertfa lor supremă, dăduseră expresie năzuințelor seculare de libertate, de unitate și de independență națională ale poporului român.

Experiența dobîndită în organizarea acțiunilor cultural-patriotice din cadrul breslelor muncitorești a fost folosită plenar de către tineretul comunist din Capitală, sub conducerea tovarășilor Nicolae Ceaușescu și

www.dacoromanica.ro

Elena Ceaușescu, cu prilejul tradiționalelor serbări cîmpenești care au fost organizate în după amiaza zilei de 1 Mai 1939. Aceste noi manifestări antifasciste și patriotice aveau să amplifice ecoul internațional pe care l-au înregistrat peste granițele țării evenimentele revoluționare din România de la 1 Mai 1939, evenimente care, prin desfășurarea lor la scurtă vreme după cedarea rușinoasă de la München (septembrie 1938) și cotropirea Cehoslovaciei de către naziști (martie 1939), aveau să situeze poporul român în primele rînduri ale luptei împotriva pericolului fascist, de apărare a păcii și libertății popoarelor.

Evenimentele de la 1 Mai 1939 au mărit prestigiul partidului comunist, al membrilor săi care activau în bresle, au stimulat dezvoltarea acțiunilor revoluționare ulterioare ale clasei muncitoare. În pofida intensificării măsurilor represive, comuniștii au continuat să desfășoare o activitate politică susținută în cadrul breslelor profesionale. Ca urmare a consolidării pozițiilor și a prestigiului tot mai mare de care se bucura P.C.R. în mijlocul maselor muncitoare, în perioada ce a urmat s-au desfășurat un șir întreg de acțiuni greviste, revendicative sau de largă perspectivă politică în contextul confruntării permanente a partidului comunist, a forțelor sociale progresiste și patriotice din România cu pericolul fascist tot mai amenințător.

Intensă a fost activitatea desfășurată de comuniști în cadrul breslelor pentru ajutorarea materială, apărarea morală și juridică a militanților comuniști și antifasciști arestați și întemnițați în număr mare după evenimentele revoluționare de la 1 Mai. Serbarea cîmpenească din 13 august 1939 — organizată de cercurile culturale de pe lîngă breslele din industriile textilă, pielărie și încălțăminte din Capitală, pe stadionul Ministerului Muncii din Parcul Veseliei —, constituie una dintre cele mai reușite acțiuni politice de acest gen. Pregătită în amănunt — ca urmare a activității prealabile desfășurate în fabrici și întreprinderi de către o comisie de organizare special constituită, din care au făcut parte, alături de alți tineri militanți ai partidului comunist, tovarășii Nicolae Ceaușescu și Elena Ceaușescu, acțiunea a avut succes, atît sub raport artistic și sportiv, cît și din punctul de vedere al conținutului său politic, revoluționar. Participanților li s-au distribuit cărți poștale pentru alegerea „Reginei muncii", acțiune care, în accepțiunea pe care proletariatul o atribuia acestui gest, avea o semnificație politică. Se aveau în vedere calitățile moral-politice, activitatea revoluționară și patriotică desfășurată în cadrul mișcării muncitorești din România de persoana aleasă. Textul acestor cărți poștale, cuprinzînd lozinci patriotice și antifasciste, a fost citit cu voce tare de către militantul comunist Nicolae Ceaușescu. Acest fapt, relata un document, „a fost folosit de comuniștii prezenți ca prilej pentru a manifesta și a lansa lozinci comuniste ca: *Vrem eliberarea deținuților politici! Vrem îmbunătățirea regimului politic în închisori!* etc."

Același document relatează, în continuare, că cei peste 1 000 de muncitori participanți la această întrunire politică au ales Regina muncii în persoana tovarășei Elena Ceaușescu, recunoscîndu-i, prin aceasta, calitățile moral-politice de militantă revoluționară a partidului de avangardă al clasei muncitoare. Într-adevăr, titlul se acorda celei ce demonstrase prin întreaga sa activitate de pînă atunci fidelitatea neclintită față de cauza muncitorimii, celei ce întrunea cele mai alese virtuți politice,

www.dacoromanica.ro

revoluționare și patriotice. În același fel, la aceeași înaltă vibrație patriotică, cum s-a auzit glasul comunistului Nicolae Ceaușescu, tînăra lucrătoare de la fabrica „Jaquard", Elena Ceaușescu rostea înflăcăratele cuvinte: *„Mulțumesc proletariatului conștient de eforturile făcute pentru apărarea libertății și a martirilor clasei muncitoare. Cerem pîine și dreptate, intrarea în legalitate..."*. Era expresia concentrată a convingerilor sale, a militantismului comunist.

Acțiunile de organizare a unor manifestări revoluționare de masă, patriotice și antifasciste, s-au desfășurat concomitent cu cele de reconstituire organizatorică a Uniunii Tineretului Comunist. Ca urmare a acestor eforturi, în contextul cărora se înscrie activitatea principială, bogată în conținut, depusă de către comuniștii Nicolae Ceaușescu, Elena Ceaușescu, de alți tineri militanți comuniști și antifasciști, procesul de reorganizare a Uniunii Tineretului Comunist se va accentua, la nivelul întregii țări, în vara și toamna anului 1939, culminînd cu Conferința din octombrie 1939 a Uniunii Tineretului Comunist. După ce a ascultat și dezbătut mai multe rapoarte, între care și un referat privind problemele organizatorice ale U.T.C., prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, Conferința a adoptat planul de acțiune, sarcinile imediate și a ales Comitetul Central al U.T.C. Tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost ales membru în secretariatul Comitetului Central al organizației.

Refacerea Uniunii Tineretului Comunist, prezența în conducerea organizației a unor cadre politice dintre cele mai competente care s-au ridicat din rîndurile tineretului revoluționar din România, constituia un cîștig prețios pentru activitatea partidului comunist. Acest moment organizatoric va avea repercusiuni dintre cele mai pozitive în ansamblul mișcării muncitorești, stimulînd lupta partidului comunist împotriva fascismului, pentru independența și suveranitatea națională a patriei.

În perioada grea a dictaturii militare-fasciste și a războiului hitlerist, mare parte dintre cadrele de bază ale partidului comunist au fost arestate, internate în lagăre sau întemnițate în diverse închisori. În pofida tuturor încercărilor, a terorii, mizeriei și malnutriției, moralul comuniștilor, al militanților antifasciști nu a putut fi înfrînt, zidurile închisorilor, rețelele de sîrmă ghimpată ale lagărelor de concentrare nu i-au putut izola de mișcarea de rezistență antifascistă organizată și condusă de partidul comunist.

Alături de numeroase alte femei comuniste și antifasciste, conștientă de datoria patriotică pe care noile împrejurări istorice o ridicau în fața oricărui comunist, a oricărui cetățean cinstit, militanta partidului comunist Elena Ceaușescu se va încadra în acțiunile specifice organizate de Apărarea Patriotică, organizație de masă aflată sub conducerea partidului comunist, va contribui activ la ajutorarea materială și apărarea morală a luptătorilor revoluționari din lagăre și închisori.

Prezentă în nenumărate rînduri la porțile lagărului din Tg. Jiu, Elena Ceaușescu a ținut un contact permanent cu tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu alți militanți ai partidului, cărora le-a transmis, odată cu ajutoarele materiale destinate întregului colectiv, materiale documentare și de partid, importante mesaje din partea conducerii P.C.R. în privința normelor de organizare a mișcării de rezistență antihitleristă a colectivului de internați comuniști și antifasciști.

www.dacoromanica.ro

În pofida terorii, cu riscul libertății și chiar al vieții, tovarășa Elena Ceaușescu a contribuit astfel, efectiv, la stabilirea și dezvoltarea legăturilor conspirative ale partidului comunist cu militanții revoluționari internați sau întemnițați — element de mare însemnătate politică în contextul epocii respective. Unități combative de luptă antifascistă, colectivele de luptători revoluționari din lagăre și închisori nu au putut fi izolate, în pofida terorii, a tuturor încercărilor prin care au trecut. Datorită sistemului de legături conspirative, comuniștii și antifasciștii din lagăre și închisori s-au putut încadra efectiv în mișcarea generală de rezistență antifascistă și antihitleristă a poporului român, mișcare care, organizată și condusă de partidul comunist, în colaborare cu alte forțe politice antifasciste și patriotice își va găsi finalitatea în victoria insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944.

După eliberarea țării de sub dominația hitleristă, în zilele ce au urmat actului epocal de la 23 August 1944, tovarășa Elena Ceaușescu s-a aflat mereu prezentă în tumultul marilor bătălii, organizate și conduse de partidul comunist, pentru transpunerea în fapt a obiectivelor social-economice și politice ale revoluției populare. Alături de tovarășul Nicolae Ceaușescu, militantul de seamă al partidului comunist și tovarășul de viață, tovarășa Elena Ceaușescu va contribui, cu prestigiul și experiența bogată dobîndită în activitatea revoluționară a partidului comunist din anii ilegalității, la înfăptuirea marilor prefaceri revoluționare care au imprimat un nou curs dezvoltării istorice a României. Au fost atunci, după 23 August, ani de luptă și muncă fără preget, pentru mobilizarea tineretului muncitor, a femeilor antifasciste în acțiuni de masă și patriotice de susținere a frontului antihitlerist, pentru democratizarea țării, în marile mitinguri și demonstrații de stradă sub a căror presiune clasele exploatatoare au fost nevoite să cedeze, la cîrma țării fiind instaurat, la 6 martie 1945, primul guvern muncitoresc-țărănesc și democratic din istoria țării.

Militant comunist și patriot înflăcărat, tovarășa Elena Ceaușescu și-a legat indisolubil numele de marile transformări revoluționare care au avut loc în societatea noastră. În rîndurile de frunte ale partidului comunist, ale organizațiilor revoluționare de tineret și femei a desfășurat o muncă politico-educativă și organizatorică neobosită, aducîndu-și contribuția la lupta partidului pentru cucerirea și consolidarea puterii politice, pentru devenirea istorică a poporului român pe căile de civilizație și de progres ale societății socialiste.

Apreciind devotamentul și abnegația remarcabilă cu care a slujit, în deceniile de activitate revoluționară, cauza partidului comunist, interesele majore ale poporului român, partidul i-a încredințat tovarășei Elena Ceaușescu sarcini politice și patriotice de mare responsabilitate în organele sale de conducere : a fost aleasă membru al C.C. al P.C.R. (la Conferința Națională din 1972), membru al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. (la Plenara din iunie 1973), membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. (la Congresul al XI-lea), membru al Biroului Permanent al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. (la ședința din ianuarie 1977 a acestui înalt organ de conducere a partidului), deputată în Marea Adunare Națională.

www.dacoromanica.ro

Alături de tovarășul Nicolae Ceaușescu, de ceilalți comuniști cu munci de răspundere din conducerea partidului, tovarășa Elena Ceaușescu și-a manifestat prezența dinamică și clarviziunea politică în diverse domenii de activitate ale partidului nostru comunist, a adus o contribuție de inestimabilă valoare la fundamentarea și aplicarea în practică a politicii economice și sociale ale partidului comunist în etapa construcției socialiste, a luptei poporului român pentru edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Membru marcant în conducerea Partidului Comunist Român, tovarășa Elena Ceaușescu a adus și aduce o contribuție de primă însemnătate la elaborarea și promovarea politicii externe a partidului și a României socialiste, politică principială și constructivă de colaborare cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială, pentru soluționarea pe cale pașnică a tuturor problemelor internaționale care confruntă azi colectivitatea umană și promovarea în viața internațională a unei politici noi, de înțelegere și cooperare între toate statele și popoarele, politică întemeiată pe principiile egalității și respectului reciproc, ale asigurării dreptului fiecărui popor de a fi stăpîn pe destinele sale.

Însoțindu-l pe președintele țării în marile sale acțiuni desfășurate pe plan internațional, cu prilejul vizitelor diplomatice și de prietenie efectuate în diverse țări, tovarășa Elena Ceaușescu, alături de eminentul său tovarăș de viață, a purtat cu sine solia de pace și cooperare a poporului român, dorința țării noastre de abolire a injustiției și conflictelor armate între națiuni, de instaurare pe pămînt a edificiului conștiinței și inteligenței umane.

Sintetizînd contribuția multilaterală, de mare valoare teoretică și practică pe care tovarășa Elena Ceaușescu a adus-o și o aduce în calitate de conducător al partidului nostru comunist, contribuție recunoscută și apreciată de întregul nostru popor, în scrisoarea Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., ocazionată de sărbătorirea zilei sale de naștere se arăta : *„Recunoașterea uriașei contribuții pe care ați adus-o și o aduceți neconteni t la progresul multilateral pe care îl cunoaște astăzi țara noastră este reflectată de prezența dumneavoastră deosebit de activă la nivelul superior al conducerii partidului nostru, de înaltele funcții încredințate de partid și popor, pe care le îndepliniți cu strălucire. Împreună cu noi toți, comuniștii, întregul popor român dau o înaltă apreciere aportului deosebit de prețios pe care îl aduceți la elaborarea și înfăptuirea politicii partidului și statului, la dezvoltarea în ritm înalt a economiei naționale, a științei, tehnicii și culturii, de creștere susținută a nivelului de trai material și spiritual al întregii națiuni, de întărire continuă a independenței și suveranității patriei noastre libere și demne, de înălțare a ei pe culmi tot mai înalte de civilizație și progres”.*

Distinsă pentru marile sale merite dobîndite în construcția de partid și de stat cu înaltul titlu de Erou al Muncii Socialiste, tovarășa Elena Ceaușescu este, totodată, un eminent om de știință. Specialitatea care a consacrat-o coincide cu unul dintre domeniile de vîrf ale revoluției tehnice și științifice contemporane — chimia.

Revoluția culturală înfăptuită în țara noastră în anii construcției societății socialiste a deschis perspective nu numai pentru dezvoltarea impetuoasă, fără precedent în istoria României, a științei și culturii dar și pentru procesul instructiv, de largă și aprofundată însușire a cuceririlor

www.dacoromanica.ro

științei de către masele largi ale întregului nostru popor. A învăța, a te instrui și specializa pentru a deveni cît mai util societății, patriei în plină reconstrucție a constituit pentru comuniști nu numai o necesitate dar și o datorie de onoare, o obligație partinică de primă însemnătate. Drumul parcurs de tovarășa Elena Ceaușescu pe treptele afirmării științifice, de la inginer la doctor în științe și membru al Academiei Republicii Socialiste România reprezintă poate exemplul cel mai convingător nu numai în sensul perseverenței însușirii științei și culturii dar și pentru ilustrarea posibilităților mari, fără termeni de comparație, pe care noua orînduire socială le oferă în această privință întregului nostru popor.

Conducînd Institutul Central de Chimie, tovarășa Elena Ceaușescu a imprimat cercetării științifice în acest domeniu, ca de altfel și în alte ramuri ale științei și tehnologiei, un spirit viu, novator prin legarea cît mai eficientă a cercetării cu producția. Activitatea de îndrumare și coordonare științifică pe care o desfășoară, jalonată de o înaltă și exemplară competență și etică profesională, lucrările de prestigiu internațional pe care le-a elaborat în domeniu de specialitate reliefează, totodată, preocuparea constantă a savantului Elena Ceaușescu de a contribui la progresul științei, de a face din aceasta o importantă pîrghie a dezvoltării și asigurării bunăstării oamenilor, a apropierii dintre popoare. „*Avem datoria să acționăm ca pretutindeni știința, cuceririle geniului uman să servească omului, bunăstării și fericirii sale, să servească păcii și progresului întregii umanități* — sublinia tovarășa Elena Ceaușescu, cu prilejul conferirii titlului de membru al Institutului Regal de Chimie al Marii Britanii. *Aceasta este astăzi cea mai înaltă și cea mai nobilă îndatorire și răspundere a oamenilor de știință de pretutindeni*".

Ca eminent om de știință, tovarășa academician Elena Ceaușescu a întreprins cercetări fundamentale și a adus contribuții de seamă în domeniul chimiei polimerilor, compușilor de sinteză macromoleculari, cineticii polimerizării și cauciucului sintetic. Lucrările și studiile sale referitoare la polimerizarea stereospecifică a izoprenului, sinteza unor plastifianți care intră în componența amestecurilor de policlorură de vinil, la caracterizarea structurală a polimerilor prin metode moderne de analiză și în alte domenii de avangardă ale cercetărilor chimiei se bucură de real și binemeritat prestigiu în țară și pe plan internațional.

Roadele activității științifice prodigioase desfășurate de-a lungul anilor de tovarășa Elena Ceaușescu și-au evidențiat însă însemnătatea, în primul rînd, în cadrul economiei noastre naționale contribuind la impulsionarea revoluției tehnico-științifice care are loc în societatea noastră, la dobîndirea unor rezultate remarcabile în industria chimică și, prin aceasta, la creșterea prestigiului științei românești.

Îmbinînd într-un tot armonios activitatea științifică cu cea desfășurată pe tărîm social, cu munca de mare responsabilitate politică pe care poporul i-a încredințat-o în conducerea partidului, tovarășa Elena Ceaușescu s-a preocupat în permanență de răspîndirea cunoștințelor științifice în mase, văzînd în aceasta un element esențial în procesul educațional, de formare a omului nou, eliberat de prejudecăți și constructor conștient al societății socialiste. „*Oamenii de știință au o înaltă datorie patriotică de a participa activ la răspîndirea cunoștințelor științifice în masele largi, pentru lărgirea continuă a orizontului de cunoștințe și de pregătire a tuturor*

www.dacoromanica.ro

oamenilor muncii — arăta tovarășa Elena Ceaușescu la Congresul educației politice și al culturii socialiste. *Această uriașă forță, pe care o reprezintă intelectualitatea noastră, trebuie să aducă o contribuție tot mai mare la formarea conștiinței socialiste, la educarea oamenilor, în primul rînd a tineretului, pe baza cunoașterii și însușirii a tot ce a creat mai bun omenirea în domeniul științei și tehnicii, al cunoașterii umane*".

Valoarea de excepție a activității desfășurată de tovarășa academician doctor inginer Elena Ceaușescu constituie temeiul marelui prestigiu de care se bucură în lumea întreagă personalitatea sa politică și științifică. Lucrările științifice ale tovarășei Elena Ceaușescu, spiritul său organizatoric, puterea de a privi în perspectivă, de a aprecia direcțiile de dezvoltare ale științei chimiei în contemporaneitate i-au asigurat o prestigioasă recunoaștere din partea unor înalte foruri științifice de peste hotare, a unor savanți de faimă mondială „*Sînteți un distins om de știință, atît prin activitatea de cercetare, cît și prin rolul determinant în orientarea politicii științifice din România* — spunea în alocuțiunea sa, adresîndu-se tovarășei Elena Ceaușescu, profesorul Richard Horman, președintele Institutului Regal de Chimie din Marea Britanie. *Cunoaștem contribuția importantă adusă de dumneavoastră în domeniul chimiei macromoleculare, în special în polimerizarea izoprenilor, stabilizarea cauciucului sintetic și copolimerizare, lucrare care are meritul de a contribui la mai buna înțelegere a mecanismelor proceselor chimice, precum și la o eficiență sporită în ce privește folosirea chimiei în beneficiul omenirii*". „*Doamna Ceaușescu*, spunea, la rîndul său, Lordul primar al Londrei, *nu este numai un om de știință și o inginer chimistă de reputație mondială, dar și o mare exponentă a drepturilor femeilor și un om politic de frunte în propria-i țară*".

Dînd strălucire unei remarcabile activități științifice, revoluționare și patriotice, calitățile omului politic, cît și cele proprii omului de știință, completîndu-se în chipul cel mai armonios în persoana tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu, au fost și sînt apreciate, deopotrivă, de reprezentanți ai științei și oameni politici din diferite țări. „*Primiți, stimată doamnă academician, titlul onorific conferit de Academia de științe a statului Illinois ca pe o recunoaștere atît a meritelor științei românești, pe care o reprezentați, cît și a prestigiului internațional de care țara dumneavoastră se bucură în prezent, pentru politica sa independentă, pentru contribuția activă la promovarea păcii în lume*", spunea, în alocuțiunea sa, profesorul Emanuel Meringer, reprezentant al Consiliului de conducere al Academiei de științe a statului Illinois din S.U.A., cu prilejul înmînării tovarășei Elena Ceaușescu a diplomei de membru de onoare al acestei Academii.

Stima și prețuirea profundă de care se bucură în lumea întreagă activitatea științifică a tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu și-a găsit, totodată, o strălucită concretizare în conferirea a numeroase titluri și distincții de prestigiu din partea unor instituții academice și universități străine. Astfel, pe lîngă titlurile deja menționate, tovarășa Elena Ceaușescu este membră de onoare a Societății internaționale pentru industria chimică, a Institutului american al chimiștilor din Washington, a Asociației chimiștilor și inginerilor chimiști din Costa Rica

www.dacoromanica.ro

și a Consiliului Universității Centrale a Ecuadorului, membră corespondentă a Academiei din Atena, „Doctor Honoris Causa" al Universității din Teheran, „Profesor Honoris Causa" al Institutului politehnic din Londra centrală, membră activă a Academiei Științelor din New York, precum și a altor academii și institute din Peru, Mexic, Argentina, Filipine, Ghana ș.a. Pentru activitatea remarcabilă desfășurată în domeniile educației și cercetării științifice, tovarășei Elena Ceaușescu i-a fost conferit, de asemenea, Ordinul „Andreas Bella", cl. I, cu eșarfa de onoare, înaltă distincție a Republicii Venezuela.

Poporul nostru aduce prinosul său de recunoștință eminentului om politic și ilustrului om de știință Elena Ceaușescu, urîndu-i viață lungă, sănătate, multă putere de muncă spre a contribui, alături de marele și încercatul conducător al partidului și poporului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate, spre binele și fericirea poporului român.

www.dacoromanica.ro

SEMNIFICAȚIA FORMĂRII STATULUI NAȚIONAL ROMÂN

DE

DAN BERINDEI

Unirea Principatelor se înscrie în istoria națiunii române ca unul din marile momente ale constituirii statului modern, unitar și neatîrnat. Întemeindu-se pe premise milenare, realizarea unificării Moldovei și Țării Românești a marcat o cucerire ireversibilă a românilor, împlinind o unanimă și ardentă năzuință a poporului. Marile momente ale istoriei naționale rămîn ancorate în profunzimea conștiinței naționale, fără a-și pierde vreodată însemnătatea și reprezentînd totdeauna un înălțător îndemn dat urmașilor. Unirea Principatelor se afirmă prestigios în perspectiva a 120 de ani de la realizare ca un mare act, ca un mare moment de afirmare a românilor, ca inaugurînd o etapă hotărîtoare în procesul devenirii României moderne[1].

Rădăcinile zilei istorice de la 24 ianuarie 1859 sînt milenare. Nu întîmplător imaginea Daciei antice a reprezentat exemplul însuflețitor, care a creat în mișcarea de eliberare a națiunii române ideea Dacoromâniei. De asemenea, deosebita importanță acordată de corifeii Școlii transilvane originii romane — mergînd uneori pînă la exagerări, ce n-au mai putut fi ulterior acceptate, privind îndeosebi nimicirea și dispariția dacilor — a marcat aceeași epocă de redeșteptare, sigiliul Romei, — atît de plastic invocat de Nicolae Iorga[2] — dînd temei luptei pentru afirmarea rolului poporului român, singurul reprezentant al romanității orientale, în fața umanității. Mișcarea de eliberare a poporului român, străduințele pentru formarea statului național, s-au concretizat totodată într-o perioadă de mîndrie națională, a cărei cea dintîi afirmare într-un document politic modern au făcut-o intelectualii români transilvani prin *Supplex Libellus Valachorum*[3]. Deși toleraţi, lipsiți de propriul lor stat, românii transilvani s-au situat atunci, în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, în fruntea mișcării de redeșteptare și ei au impulsionat pe românii de pretutindeni în propria lor afirmare și în revendicarea legitimă a cadrului statal necesar națiunii moderne ce se găsea în plin proces de constituire pentru a se putea evidenția ca o entitate europeană. În mod firesc, formarea unui stat modern,

[1] Pentru Unirea Principatelor, vezi îndeosebi *Studii privind Unirea Principatelor*, București, 1960 și Dan Berindei, *Epoca Unirii*, București, 1979.

[2] *Sigiliul Romei* este de altfel titlul celei de-a doua părți a celui dintîi volum din *Istoria românilor* (București, 1936).

[3] Vezi David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*. București, 1967.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 32, nr. 1, p. 21—30, 1979.

www.dacoromanica.ro

unitar şi independent, al unui stat al naţiunii [4], s-a impus ca obiectiv fundamental al poporului român, ca o necesitate imperioasă ce se cerea neapărat concretizată într-o realitate indestructibilă. În aceste condiţii, destrămarea structurilor feudale s-a îmbinat cu mişcarea naţională de eliberare, deseori fiind greu de făcut o demarcaţie între lupta de eliberare socială şi lupta de eliberare naţională.

Cînd în 1812 a apărut *Istoria pentru începutul românilor în Dacia* a lui Petru Maior răsunetul lucrării a fost deosebit, lucrarea constituind nu numai un îndemn la mîndrie faţă de înaintaşi, ci şi o carte mobilizatoare a energiilor naţionale de pe întreg cuprinsul teritoriilor româneşti [5]. Cîţiva ani mai tîrziu, în 1821, unul din lectorii ei asidui [6] a declanşat prima revoluţie a istoriei naţionale. Dealtfel, Tudor Vladimirescu, deşi s-a situat numai în fruntea „adunării norodului" muntene, a avut neîndoielnic — cum o avusese şi Horea în forme mai primare cu patru decenii înainte [7] — viziunea unităţii româneşti. El a cerut conlucrarea politică cu Moldova [8] şi nu întîmplător evenimentele revoluţionare din Ţara Românească au avut un ecou atît de profund în Transilvania, stîrnind îngrijorările clasei dominante şi ale autorităţilor habsburgice [9]. Anul 1821 a marcat o piatră de hotar, jertfa slugerului Tudor, ucis sălbatic, rodind nu numai în aceea că în urma revoluţiei domniile fanariote au încetat, dar şi în stimularea, cu noi şi mai puternice valenţe, a întregii mişcări de eliberare. Nenumăratele memorii de reformă [10], acţiunea cărvunarilor, efervescenţa culturală următoare anului 1821 au grăbit evenimentele ce aveau să vină şi, în primul rînd, în condiţiile crizei feudalismului, au deschis mai larg porţile unei noi etape de modernizare, chiar şi în limitele impuse de Regulamentul organic şi de imixtiunile puterii protectoare şi totodată au pregătit perioada de afirmare a generaţiei paşoptiste, care, în bună măsură, va fi, apoi, şi generaţia făuritoare a Unirii Principatelor.

Din ce în ce mai accentuat realizarea statului naţional în forma integrală, cuprinzătoare a întregii naţiuni, ori în cea mai restrînsă a unirii celor două state româneşti aflate amîndouă sub suzeranitatea Porţii otomane şi avînd, în linii generale, o organizaţie similară, s-a impus ca ţel dominant. Unirea era menită să reprezinte condiţia de bază a înnoirilor viitoare, ea trebuia să ofere cadrul de acţiune al naţiunii pentru împlinirea năzuinţe-

---

[4] Vezi Dan Berindei, *Le problème de l'édification d'un Etat national roumain jusqu'en 1848 et pendant les événements révolutionnaires*, în „Rumanian Studies", Leiden, vol. I (1970), p. 45—68.

[5] Detalii în capitolul *„Cartea neamului" : Istoria pentru începutul românilor în Dachia* din Maria Protase, *Petru Maior, un clitor de conştiinţe*, Bucureşti, 1973.

[6] Nicolae Stoica de Haţeg, *Cronica Banatului*, ediţie critică Damaschin Mioc, Bucureşti, 1969, p. 304.

[7] Vezi I. Ranca, *Aspects de l'affirmation de la conscience nationale du peuple roumain pendant l'insurrection de Horea*, în „Revue Roumaine d'Histoire", VII (1968), nr. 6.

[8] *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. II, Bucureşti, 1959, p. 33.

[9] Vezi *Documente Hurmuzaki*, seria nouă, vol. III; A. Oţetea, *Ţăranii români din Ardeal şi mişcarea lui Tudor Vladimirescu*, în „Studii", IX (1956) nr. 6; F. Sontag, *Informaţii despre ecoul în Transilvania al mişcării revoluţionare conduse de Tudor Vladimirescu*, în „Revista arhivelor", X (1967) nr. 2.

[10] Pentru acestea Vlad Georgescu, *Mémoires et projets de réforme dans les Principautés Roumaines 1769—1830. Répertoire et textes inédits*, Bucureşti, 1970.

www.dacoromanica.ro

lor ei, ea trebuia să fie „corăbierul iscusit" care să salveze „corabia" neamului amenințată de pieire [11]. Ideea era atît de puternică, încît pînă și în Regulamentele organice, de altfel în bună măsură identice ori asemănătoare, ea a pătruns într-o „secțiune" [12] și a „legalizat" pentru viitor străduințele ce aveau să fie făcute pentru materializarea acestui ideal. În orice caz, în 1834, diplomatul francez Bois le Comte considera „crearea unui mare ducat al Daciei, care ar uni cele două principate" drept „expresia dorinței celei mai generale a țării" [13]. Nu trebuie uitat că tot în acei ani, organizații cu caracter revoluționar din Banat sau Transilvania aveau în vedere realizarea unui stat național integral [14], după cum trebuie evidențiată necontenita creștere a legăturilor dintre locuitorii de același neam de pe cele două versante carpatine. Este însă drept că în condițiile date, realizabilă apărea, într-o primă etapă, Unirea Principatelor, ceea ce însă nu însemna că gîndul arzător al deplinei unități statale lipsea din mintea și mai ales din inima vreunui patriot [15].

Tendința spre unitate statală a națiunii în forma integrală ori cel puțin în cea mai lesnicios realizabilă era înainte de toate rezultatul firesc al progresului și mutațiilor din domeniul economiei. Înlăturarea monopolului otoman asupra Principatelor începînd din 1829 a fost în această privință de evidentă însemnătate în privința nu numai a comerțului dar și a industriei și agriculturii. Este însă drept că încercarea făcută atît în Principate cît și în Transilvania de a „împăca" o orînduire vetustă cu necesitățile neapărate ale unei societăți pe drumul modernizării n-a putut reuși, mai ales cînd prin astfel de tentative se căuta a se ocroti interesele clasei dominante feudale în dauna maselor țărănești constrînse prin lege chiar — „codicele muncii de clacă" invocat de Marx [16] — la o sporire a obligațiilor lor tocmai în momentul în care tendințele spre progres social se impuneau firesc și societății din țările române. Din pricina contradicțiilor sale fundamentale, cu tot rolul său parțial modernizator, Regulamentul organic, considerat totodată o „plantă străină" [17], a fost condamnat și a devenit ținta urei celor ce se vor ridica în 1848 la luptă revoluționară. Oricum, în mai puțin de două decenii, progrese economice s-au înregistrat și totodată, ceea ce era deosebit de însemnat, au devenit din ce în ce mai vizibile tendințele de formare a pieții naționale. Nu întîmplător a fost încheiată o convenție economică moldo-munteană și apoi o uniune vamală intrată în vigoare la 1/13 ianuarie 1848 și de asemenea revendicarea „petiției naționale" a revoluționarilor transilvani din 1848 referitoare la desființarea vămilor cu țările vecine, deci în primul rînd cu Principatele, a fost edificatoare în a dezvălui nu numai o tendință ci și o arzătoare necesitate.

---

[11] I. C. Filitti, *Cîteva documente politice muntene de la 1822*, în „Arhivele Olteniei", X (1931), p. 254—255.

[12] *Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei*, București, 1911, p. 130—131, 341.

[13] *Documente Hurmuzaki*, vol. XVII, București, 1913, p. 394.

[14] Vezi I. Boroș, *Constituția, societate secretă română din Lugoj, 1830—1834*, Lugoj, 1928; Carol Göllner, *Conspirația emigrantului polon Adolf David (1834)*, în „Revista istorică", XXIII (1937), p. 235—249.

[15] Pentru această perioadă vezi Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională, 1834—1849*, București, 1967.

[16] Karl Marx, *Capitalul*, ediția II-a, vol. I, București, 1948, p. 233.

[17] Vezi aluzia indirectă a lui M. Kogălniceanu, în *Dorințele partidei naționale în Moldova*, în *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. IV, București, 1903, p. 96—97.

www.dacoromanica.ro

Naţiunea română, care se va afirma deplin maturizată în focurile revoluţiei din 1848, avea nevoie de statul *ei*, singurul cadru propice de propăşire al oricărei naţiuni. De aceea, ideea unităţii străbate într-o formă sau alta în programele şi documentele mişcărilor prepaşoptiste. „O patrie liberă şi independentă a tuturor membrilor răspîndiţi ai naţiei" era revendicată de partida naţională din Ţara Românească condusă de Ioan Câmpineanu [18], un martor străin al vremii — polonezul Woronicz — remarcînd, de altfel, în 1838, că „ideea unirii tuturor populaţiilor româneşti sub acelaşi sceptru ocupa toate minţile" [19], în timp ce aşa-numita conjuraţie confederativă a comisului moldovean Leonte Radu urmărea înfăptuirea unei confederaţii între Moldova şi Ţara Românească în asociaţie şi cu Serbia [20]. „Frăţia" care a pregătit temeinic revoluţia munteană din 1848 a avut neîndoielnic un caracter mai larg prin obiective şi prin legăturile stabilite. Dealtfel, „Asociaţia literară a României", care a dublat „Frăţia" pe plan cultural, a arătat acelaşi interes marcant pentru toţi românii chemîndu-i în rîndurile ei [21].

Cultura naţională s-a evidenţiat în aceşti ani dinainte de revoluţie atît printr-o productivitate remarcabilă, care căuta totodată a fi „modernă", cît şi prin faptul că a aparţinut neîndoielnic *întregii* naţiuni, că s-a dezvoltat *sub semnul unităţii*. Mai mult ca oricînd, n-a mai fost vorba de o cultură moldoveană, transilvană sau munteană, ci doar de o cultură românească, răspunzînd interesului şi necesităţilor întregii naţiuni. Crearea şi dezvoltarea unei prese româneşti, incluzînd şi un număr de periodice culturale — purtînd titluri de rezonanţă naţională, din care nu lipsea denumirea de *Dacia* ori adjectivul *românesc* — , cu răspîndire largă pe întreg teritoriul naţiunii şi cu tiraje uneori surprinzătoare, presă care a înregistrat încă în deceniul al patrulea un periodic intitulat mobilizator „România" [22], a reprezentat un important element catalizator şi unificator pe tărîmul culturii dar şi al unor indiscutabile legături naţionale. Corespondenţa oamenilor de cultură din epocă este şi ea relevantă în a dezvălui măsura în care ei gîndeau şi acţionau *româneşte*. Istoriografia, afirmată prestigios prin istorici talentaţi şi ardenţi de talia unui Bălcescu ori a unui Kogălniceanu, a contribuit viguros nu numai la afirmarea culturală dar şi la pregătirea spiritelor pentru înfăptuirea marilor obiective naţionale. În 1847, Bălcescu definea ideea unităţii statale a naţiunii drept „ideie măreaţă şi singură mîntuitoare pentru noi, pe care din orbirea acelor veacuri, părinţii noştri nu o putură realiza statornic şi care singură trebuie să fie ţinta românilor de astăzi" [23]. Era un însufleţit îndemn la acţiune.

---

[18] P. P. Panaitescu, *Planurile lui I. Câmpineanu pentru unitatea naţională a românilor*, în „Anuarul Institutului de Istorie Naţională", Cluj, III (1926), p. 87.

[19] *Ibidem*, p. 95.

[20] Vezi Valerian Popovici, *Unele date despre conjuraţia confederativă din anul 1839*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice", Iaşi, I (1950), fasc. 1.

[21] *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. I, Bucureşti, 1902, p. 45.

[22] Pentru „România": Vasile Netea, *„România". ziarul cotidian al poporului român*, în „Studii", XIX (1966), nr. 1, p. 47—58.

[23] N. Bălcescu, *Opere*, ediţie critică G. şi Elena Zane, vol. I, Bucureşti, 1974, p. 212.

www.dacoromanica.ro

Problema unirii în ipostaza ei completă sau parțială a fost la ordinea zilei în timpul revoluției din 1848 [24]. Strigătul țărănimii transilvane „Noi vrem să ne unim cu Țara !" înregistrat de Nicolae Bălcescu [25], ori repetata includere în planurile de viitor ale revoluționarilor munteni și moldoveni a realizării unității Principatelor dezvăluie limpede, ca și numeroase documente ale revoluției, arzătoarea dorință a românilor de a șterge granițele nefirești dintre ei. Este, de asemenea, limpede că, așa cum arăta Bălcescu, numai „împrejurările politice" [26] i-au împiedicat pe revoluționari să concretizeze năzuința lor spre unitate, Ion Ghica dezvăluindu-ne despre ce „împrejurări politice" era vorba. „Deosebit de aceasta, scria el, ar fi fost poate primejdios pentru români de a proclama principiul de unire între dînșii, la o epocă cînd amîndouă imperiile <habsburgic și otoman > de care atîrna cea mai mare parte a lor erau încă puternice" [27]. Poate cel mai bine a sintetizat gîndul arzător al revoluționarilor moldoveanul Alecu Russo, dezvăluindu-l lui Bălcescu. „O nație puternică — îi arătase el — cu o mare drept baricade, cu două rîuri drept cingătoare, cu sînge român în vine. Și nu va mai fi Moldova, nici Transilvania, nici Banatul, ci o Țară Românească, cu o capitală, care se va numi Roma dacă vrei, cu piețe mari, care se vor numi : Piața Poporului, Piața Traian, Piața Ștefan, Piața Mihai, Piața Moldovei, Piața Banatului, Piața Ardealului. Apoi putere, fericire, măreție, glorie ! Fericiți nepoții noștri ! Și noi fericiți că am putut contribui la acest lucru, bine sau rău, mult sau puțin" [28].

Revoluția a fost înfrîntă, dar biruitoare în realitate prin urmările ei, programul revoluționar reprezentînd în etapa istorică următoare programul de constituire a României moderne, ea a lăsat moștenire spre concretizare problema unității statale. În anii grei ai contrarevoluției, ideea unității s-a afirmat cu o deosebită forță, fiind făclia în jurul căreia s-au strîns nădejdile națiunii [29]. Nu întîmplător Nicolae Bălcescu a cerut întregirea lozincii pașoptiste *Dreptate. Frăție* prin cuvîntul *Unitate* [30]. El a înțeles deosebita importanță pe care aceasta urma s-o aibă în perioada istorică ce fusese inaugurată. Gîndul lui mai reflecta, poate, și profunda sa convingere asupra însușirii de către mase, într-o măsură și mai accentuată decît în perioada prepașoptistă, a ideii realizării unității statale a națiunii. Ca și mai înainte, unitatea integrală n-a fost nicicînd abandonată, dar, totodată, a devenit evident acum că prima etapă a unui proces ce nu se anunța lesnicios, ținînd seama în primul rînd de circumstanțele externe, trebuia să fie ștergerea hotarului de la Milcov, realizarea unirii Principatelor, crearea statului național nucleu în jurul căruia avea să se strîngă apoi întreaga națiune. La <3 >/15 decembrie Bălcescu îi scria răspicat lui Ghica : „Ținta

[24] Vezi Vasile Maciu, *Caracterul unitar al revoluției din 1848 — în țările române*, în „Studii", XXI (1968), nr. 5 ; Dan Berindei, *Les révolutionnaires roumains de 1848 et l'idée de l'unité*, în „Revue Roumaine d'histoire" VII (1968) nr. 6 ; N. Adăniloaie, *Revoluția de la 1848 și problema unității naționale*, în *Revoluția de la 1848 în țările române. Culegere de studii*, București, 1974, p. 59—90.

[25] N. Bălcescu, *Opere*, ediție critică G. Zane, vol. I, partea II-a, București, 1940, p. 131.

[26] *Ibidem*, p. 130.

[27] Cornelia Bodea, *Lupta pentru unire a revoluționarilor exilați de la 1848*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, București, 1960, p. 125.

[28] Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anul 1848—49*, vol. V, Cluj (1946), p. 315.

[29] Vezi Cornelia Bodea, *op. cit.*, passim.

[30] N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 107.

www.dacoromanica.ro

națională cea mai principală ... chestie de viață și putere, atît înlăuntru cît și din afară ... Unirea Principatelor deocamdată" [31].

Împrejurările generate de războiul Crimeii au înlesnit desfășurarea luptei pentru Unirea Principatelor, dar, este în același timp perfect clar că realizarea acestui obiectiv național a fost înainte de toate rodul străduințelor românești. Faptul că problema Principatelor și cea a unirii lor a devenit o problemă europeană, pe care au dezbătut-o cabinetele marilor puteri, oamenii politici, diplomații și în primul rînd organele de opinie publică ale lumii din acea vreme a avut întreaga însemnătate, dar *hotărîtoare* au fost poziția și acțiunea poporului român, faptul că problema Unirii a devenit problema-cheie a existenței sau non-existenței unei națiuni ce-și cerea locul legitim printre popoarele și națiunile Europei [32].

În jurul steagului Unirii s-a strîns națiunea, s-au adunat toate clasele și categoriile sociale. Separatismul a fost un fenomen neînsemnat, sprijinit din afară de două mari imperii, dar lipsit de rezonanță în interior. Chiar și în rîndurile boierimii conservatoare el n-a pătruns decît într-o măsură restrînsă și cu atît mai puțin a putut afecta celelalte clase și categorii sociale. De aci și forța de neînvins a ideii Unirii, care s-a putut afirma prestigios și solemn în fața întregii lumi. Unanimitatea, care n-a putut fi afectată de cîteva glasuri trădătoare și stinghere, reprezintă una din trăsăturile cele mai semnificative ale luptei pentru Unirea Principatelor. O întreagă națiune, căci firesc românii din afara granițelor celor două principate au fost și ei antrenați, s-a pronunțat pentru făurirea statului național și mai mult decît atît s-a manifestat în această direcție pe cîmpul luptei politice. Mișcarea unionistă n-a fost o mișcare a cîtorva zeci sau a cîtorva sute, ci o *mișcare a maselor, a poporului, a entuziasmului și mai ales dăruirii populare* și aci rezidă în primul rînd secretul biruinței ei.

Unanimitatea în jurul steagului Unirii Principatelor nu trebuie însă să înșele. Era vorba de o unanimitate națională, dar nu de una social-politică. Națiunea continua să fie împărțită în clase și categorii sociale cu interese deosebite, deseori divergente și opuse. Obiectivele și metodele nu erau aceleași atunci cînd se trecea dincolo de ștergerea hotarelor dintre români. Dacă obiectivul dobîndirii independenței se înscria și el firesc ca un țel primordial general, îmbrățișat de toți, atunci cînd se trecea la modalitățile de constituire a statului *nou*, divergențele apăreau acute, ducînd la înfruntări și conflicte. Este totuși important de remarcat că cea mai mare parte a națiunii se situa pe pozițiile constituirii unui stat modern, dorit și acceptat nu numai de mase, de burghezie dar și de partea din boierime care devenise conștientă de existența unui proces de înnoire ce nu putea fi stăvilit. În acei ani, mai ales după categorica înfrîngere atît a tentativelor separatiste cît și a elementelor extrem conservatoare, boierimea ce înțelegea să rămînă credincioasă Regulamentului organic și regimului reacționar pe care el îl generase a fost practic înlăturată de pe scena politică. Apariția în acțiunile politice din acei ani a foștilor domni — Mihai Sturdza, Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbei — este în această privință semnificativă[33]. Lipsiți de populari-

[31] *Ibidem*, vol. IV, p. 135.

[32] Vezi și Dan Berindei, *Constituirea statului național român în contextul european*, în *Cuza Vodă. In memoriam*, Iași, 1973, p. 113 și urm.

[33] Se înregistra cu ironie de către martorii străini prezența în sala de dezbateri în preajma foștilor domni a deputaților reprezentînd țărănimea aservită.

www.dacoromanica.ro

tate, ei nu s-au putut impune bizuindu-se doar pe voturi partizane, chiar și atunci cînd acestea ar fi putut alcătui majorități. Acest lucru s-a datorat înainte de toate faptului că tot ce se întîmpla, chiar și atunci cînd puterile ar fi dorit acest lucru, nu avea loc izolat de popor, de mase, ci lupta politică a cuprins întreaga națiune și astfel masele și-au putut spune cuvîntul hotărîtor, să impună un anume sens de evoluție evenimentelor.

Desigur, problema Unirii Principatelor a fost o problemă europeană. Ea a fost dezbătută repetat și îndelung dincolo de granițele celor direct interesați, a constituit subiect de apropiere sau divergență, a ajutat la desfacerea sau la încheganea unor înțelegeri dintre puteri. Dar, totodată, încă din timpul discuțiilor din cadrul Congresului de la Paris din 1856 a devenit evident că puterile, legate prin necesitatea unui consens, nu erau în măsură de a da soluții necesare și așteptate. La Paris în 1856, cu prilejul Congresului și din nou la Paris în 1858, cu prilejul Conferinței de la Paris, puterile garante au căutat rezolvări, dar acestea s-au limitat la compromisuri, la măsuri incomplete avînd în vedere cerințele și dorințele exprimate de români. De aceea, dezbaterea europeană a oferit doar un cadru de acțiune, căci soluția a dat-o tot națiunea română.

Decisive au fost, înainte de toate pentru românii înșiși, alegerile și apoi dezbaterile Adunărilor ad-hoc [34]. Acestea au fost departe de a fi „divanurile" dorite de puterea suzerană și de alte puteri ce se arătau ostile înfăptuirii României. Dimpotrivă, lucrările lor au dezvăluit unanimitatea năzuinței spre unitate statală și totodată opinia unei importante majorități favorabilă realizării acestei unități *în cadrul unui stat modern*, eliberat de cătușele feudale. Europa a fost pusă în fața unor manifestări care dezvăluiau patriotism și hotărîre, iar Unirea Principatelor a căpătat prin sancțiunea acestor adunări o forță de neînvins.

Neputincioase în problemele esențiale în 1858, ca și în 1856, puterile garante, chiar și cele binevoitoare, n-au putut înfrînge inerții și institui ele însele noul stat românesc. Convenția, rezultat al unui consens, a fost o operă de compromis, deși — este drept — prin stipulațiile ei a deschis drum mai departe românilor spre realizarea României moderne. Soluția finală trebuiau s-o găsească românii. Lor li se cuvenea să înfăptuiască, în condițiile create, cel dintîi act istoric ireversibil în procesul de formare a statului național unitar. Dubla alegere a colonelului Cuza a reprezentat calea de rezolvare a impasului, soluție satisfăcătoare pentru națiune, dar, este de remarcat, și pentru puterile garante, ceea ce și explică relativ grabnica sancționare de către ele a faptului împlinit la Iași și la București. Dacă sancțiunea puterilor „unioniste" fusese de așteptat, aderarea Angliei grupului acestora și recunoașterea noii stări de fapt din Principatele Unite de către Imperiul otoman și de către cel habsburgic numai cîteva luni mai tîrziu [35] arată că soluția românească fusese *acceptabilă*, că ea reprezentase deci un act politic înțelept. O intempestivă aducere a unui prinț străin ar fi provocat atunci, în 1859, neîndoielnic, o ripostă din partea unora dintre

[34] Pentru Adunările ad hoc : Dan Berindei, *Locul istoric al Adunărilor ad hoc*, în „Studii", XIX (1966) nr. 1, p. 23—31.

[35] În aprilie 1859 primele cinci puteri garante au recunoscut actul istoric împlinit în Principate, pe care apoi în septembrie, deci peste 5 luni, l-au acceptat și Imperiul otoman și cel habsburgic.

www.dacoromanica.ro

puterile garante, ceea ce ar fi compromis tot ce se realizase în anii precedenţi, în timp ce dubla alegere n-a putut fi refuzată, ea necontravenind Convenţiei !

Dar deşi sancţionat de către toate puterile garante, actul istoric de la 24 ianuarie 1859, act de naştere al României moderne, venea în evidentă contradicţie cu interesele unora dintre ele şi în primul rînd cu cele ale imperiilor limitrofe. Aşa cum Kogălniceanu a arătat-o la 5 ianuarie 1859, Alexandru Ioan Cuza urma să fie domnul cel *nou*, căruia avea să-i revină să pună capăt „trecutului" şi să deschidă drum larg „viitorului". El trebuia să fie *domnul Unirii*, dar totodată şi *domnul reformelor*, al înnoirii structurilor învechite, al modernizării. Rodnica sa domnie de şapte ani a confirmat rolul său istoric, concretizîndu-se într-un şir de multilaterale reforme care au grăbit paşii tinerii României pe drumul propăşirii şi al afirmării ei [36]. De altfel, dacă dubla alegere a dus la concretizarea primei etape a procesului făuririi statului naţional unitar desăvîrşit, ea a avut şi meritul de a crea condiţiile necesare realizării statului celui *nou*. N-a fost deci o unire conservatoare, limitată la ştergerea unui hotar anacronic, cu menţinerea structurilor regulamentare, ci actul istoric de la 24 ianuarie, ca şi cel de la 5 ianuarie care l-a precedat, au deschis drum larg progresului, au dat o grea lovitură „vechiului regim".

Dacă actul Unirii Principatelor a împlinit năzuinţe spre unitate, el nu a desăvîrşit pe acest plan aşteptările naţiunii. Neîndoielnic, a fost un început de drum, dar, în acelaşi timp împlinirea sa a impus desăvîrşirea unificării statale într-o perspectivă istorică relativ apropiată. Ziua de 24 ianuarie arătase poporului român că el era în stare să realizeze marile sale obiective şi prin aceasta ea a constituit şi un punct de plecare. Pentru români devenise evident că visurile lor puteau deveni realităţi, deşi totodată făurirea statului naţional mai dezvăluise că realizarea marilor obiective impunea sacrificii şi luptă. Statul — nucleu se cerea a fi desăvîrşit şi toate graniţele nefireşti care împărţeau naţiunea se cereau a fi înlăturate. Din momentul realizării Unirii Principatelor, statul naţional care se formase a jucat rolul unui „adevărat magnet" pentru românii din afara graniţelor sale [37]. Noul domnitor s-a considerat, la rîndul său, mandatarul naţiunii. Chiar în anul alegerii sale, el scria reprezentantului diplomatic piemontez la Constantinopol, declarîndu-i că urmărea a asigura „buna stare şi libertatea a tot ce poartă numele de român" [38]. Dealtfel, încă din 1857 diplomaţia habsburgică se arătase alarmată de consecinţele unei uniri a Principatelor. „Românii — remarcase atunci ambasadorul Prokesch-Osten — ar găsi ţara lor prea mică, ar rîvni un stat independent, cuprinzînd Bucovina, partea românească a Transilvaniei, Banatul ... Frumoasă ispravă pentru Austria ! Frumos exemplu pentru Serbia !" [39].

---

[36] Vezi Dan Berindei, *Reformele din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza*, în „Studii şi articole de istorie", XVII (1972), p. 25—31.

[37] Ştefan Pascu, *Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 116.

[38] P. P. Panaitescu, *Cuza Vodă şi unitatea naţională a românilor*, în „Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială", VIII (1929), p. 562.

[39] Thouvenel, *Trois années de la question d'Orient*, Paris, 1897, p. 6—7; Gh. Brătianu, *Politica externă a lui Cuza Vodă şi dezvoltarea ideii de unitate naţională*, în „Revista istorică Română", vol. II (1932), p. 117.

www.dacoromanica.ro

După ce Cuza a fost ales domnitor al Principatelor Unite, îngrijorările diplomaților habsburgici s-au accentuat [40]. Dealtfel, dubla alegere fusese primită cu nestăvilit entuziasm în provinciile românești supuse dominației Imperiului habsburgic. Țăranii transilvăneni închinau pentru „badea Ion", care era însuși domnitorul Cuza [41], iar Ioan Lapedatu a scris, ca și Alecsandri, o *Horă a Unirii*, în care arăta semnificativ că „Unirea și frăția / Dau putere, cresc tăria" [42]. Într-un memoriu adresat domnitorului, cărturarul transilvan Alexandru Papiu Ilarian îi dezvăluia entuziasmul conaționalilor săi pentru noul conducător al Principatelor Unite și-l îndemna să repete fapta lui Mihai Viteazul. „Un lucru — mai adăuga el — mi se pare a fi mai mult decît sigur că românii de peste Carpați, bărbați și femei, bătrîni și tineri, toți ar fi gata de a muri pentru Domnul Cuza" [43]. Unirea Principatelor dovedise că unitatea națională pe plan statal era realizabilă și prin aceasta fusese deschis procesul desăvîrșirii unificării naționale. În aceste condiții, între 24 ianuarie 1859 și 1 decembrie 1918 succesiunea legică este evidentă, cel dintîi act istoric reprezentînd condiția *sine qua non* a celui de-al doilea, moment întregitor al unificării.

Dar ziua dublei alegeri a domnitorului Cuza nu poate fi desprinsă nici de consecințele majore pe care ea le-a avut în privința schimbării statutului internațional al statului. Între făurirea unui stat național și modern și menținerea unei dependențe devenită și ea cu totul anacronică, dat fiind și faptul că Imperiul otoman reprezenta nu numai o putere în declin, ci și un stat și o societate care vegeta în forme înapoiate, exista o incompatibilitate firească. „Dubla alegere — remarca chiar în 1859 un diplomat belgian — echivalează cu Unirea Principatelor; Unirea Principatelor înseamnă independența lor" [44]. Era limpede că noul stat nu putea dobîndi reale condiții de propășire decît dacă statutul său internațional avea să fie schimbat și dacă făurirea statului național și modern avea să fie întregită prin dobîndirea independenței. Prieteni și dușmani și-au dat seama în epocă de această realitate, de corelarea logică dintre cele două acte istorice. Diplomatul sard filoromân Benzi își exprima în 1859 urările „pentru fericirea și independența *întregii* Românii" [45], iar Hübner, ambasadorul habsburgic la Paris, declara tot atunci că guvernul său „nu dorea independența Principatelor și că în consecință el se opunea unirii lor" [46]. Cei șapte ani de domnie ai lui Cuza au fost tot atîția ani de afirmare mîndră a demnității naționale pe plan politic și diplomatic. Era evident că Principatele Unite refuzau să accepte, în etapa istorică următoare, menținerea lor într-o subordonare nefirească și umilitoare și care nu-și mai găsea, în starea de fapt, nici cea mai mică justificare. Dacă domnitorul

---

[40] Vezi R. V. Bossy, *L'Autriche et les Principautés Unies*, București, 1938, p. 164, 166, 167—168, 232—238, 288—289 etc.

[41] Cornelia Bodea și Bujor Surdu, *Regimul absolutist și regimul „liberal" (1849—1867)*, în *Din istoria Transilvaniei*, ediția II-a, vol. II, București, 1965, p. 187.

[42] Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 121.

[43] *Memoriul despre raporturile românilor cu nemții, cu slavii și cu ungurii, în timp de pace și în cazul unei revoluțiuni în răsăritul Europei, prezentat principelui Cuza în 1860*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie", I (1883), vol. I, p. 145—146.

[44] *Independența României. Documente*, vol. II, partea I-a, București, 1977, p. 16.

[45] Al. Cretzianu, *Din arhiva lui Dimitrie Brătianu*, vol. II, București, 1933, p. 230.

[46] R. V. Bossy, *op. cit.*, p. 208.

www.dacoromanica.ro

Unirii n-a putut desăvîrși actul făuririi statului național prin acela al cuceririi independenței țării este totodată adevărat că în întreaga sa domnie a fost temeinic pregătită, pe toate planurile, schimbarea statutului internațional al statului român. Armata care a consfințit în 1877 prin eroice jertfe neatîrnarea României primise bazele ei în timpul domniei lui Cuza. Unirea din 1859 a fost deci prologul cuceririi neatîrnării și între ziua Unirii de la 24 ianuarie 1859 și cea a proclamării Independenței din 9 mai 1877 există aceeași nemijlocită legătură care există între „mica" și „marea" Unire.

Împlinind năzuințe sădite profund în conștiința poporului român, făurind statul național-nucleu, deschizînd drum larg reformelor înnoitoare, fiind prima etapă pe calea desăvîrșirii statului unitar și totodată preludiul neatîrnării, actul istoric de la 24 ianuarie 1859 se înscrie ca o dată memorabilă în istoria națională. Această zi reprezintă pentru români un necontenit îndemn la unitate și patriotism. Totodată, se arată măsura în care națiunea română a fost *și deci este* capabilă de dăruire și de entuziasm. Departe de a fi o dată oarecare într-un calendar al trecutului, data de 24 ianuarie 1859 este un viu exemplu și un permanent temei de mîndrie patriotică.

LA SIGNIFICATION DE LA FORMATION DE L'ETAT NATIONAL ROUMAIN

RÉSUMÉ

L'Union des Principautés Roumaines, première étape dans la voie du parachèvement de l'Etat unitaire roumain, s'impose comme un moment de faîte de l'histoire de la Roumanie. Conscients de leur unité d'origine, de leur langue commune qui n'a jamais connu des dialèctes, ayant une culture unitaire et des permanentes relations économiques, politiques et militaires, les Roumains étaient arrivés vers la fin du XVIII-e siècle et surtout pendant la première moitié du XIX-e siècle, à la conviction de la nécessité de constituer un Etat national et indépendant. C'était l'effet de la décomposition des structures féodales et de la formation de la nation roumaine moderne. L'idée a été soutenue dans une mesure toujours plus accentuée par toute la nation, la révolution de 1848 surtout relevant l'intensite de l'aspiration des Roumains vers la constitution de l'Etat unitaire. Le 24 janvier 1859, par la double élection à Bucarest du colonel Alexandru Ioan Cuza, l'Union des Principautés de Moldavie et de Valachie devint un fait accompli. Les puissances européennes durent reconnaître l'acte historique de Bucarest et par conséquent la Roumanie devint une réalité européenne. L'Union des Principautés généra un riche ensemble de réformes modernisatrices et elle fut le prélude de la conquête de l'indépendance de l'Etat national (1877), ainsi que le prologue du parachèvement de l'Etat unitaire (1918).

www.dacoromanica.ro

INDEPENDENȚA ȚĂRII ȘI IDEEA UNITĂȚII NAȚIONALE A POPORULUI ROMÂN ÎN OBIECTIVUL POLITICII EXTERNE A DOMNITORULUI ALEXANDRU IOAN CUZA*

DE

GHEORGHE CRISTEA

În circumstanțele noi, complexe, create anterior, dar mai ales în timpul și după războiul Crimeii, cele mai înaintate elemente ale poporului român au știut să examineze cu luciditate evoluția conjuncturii internaționale și, tocmai de aceea, să folosească printr-o acerbă și totodată abilă luptă politică, pe plan intern și extern, contradicțiile sau adversitățile dintre marile puteri, pentru ca unirea celor două țări române să fie pusă în rîndul problemelor centrale ale echilibrului european, iar ulterior plămădită nu din mila puterilor sau pe la porțile împăraților, ci *prin strădania și jertfa proprie*. Profeția lui N. Bălcescu se va amplifica mai tîrziu în convingerea ce s-a dovedit mîntuitoare: „Soluția chestiei românești era în mîinile poporului românesc el însuși" [1], operă unanimă împotriva hotărîrilor formale ale Europei [2]; nu întîmplător Nicolae Iorga își va intitula unul din capitolele celui de-al IX-lea volum al cunoscutei sale istorii, *Unirea țărilor libere prin români* [3].

Îngrădit de protecția colectivă a puterilor europene — deseori va avea de înfruntat hotărîrile negative ale acestora — în lupta pornită chiar a doua zi după îndoita alegere, pentru recunoașterea și desăvîrșirea Unirii, extinderea autonomiei și ridicarea autorității Principatelor Unite, domnitorul Al. I. Cuza, bazat pe sprijinul țării, va miza pe Franța napoleoniană care manifesta atitudinea cea mai favorabilă realizării deziderateloi politice ale națiunii române și al cărei prestigiu și influență ajunseseră la apogeu; în același timp el va căuta să utilizeze diversitatea intereselor puterilor garante, în condițiile cînd în concertul european era imposibilă o acțiune unitară, să ducă o politică energică și totodată realistă, deci prudentă, deoarece fiecare putere ce-și atribuia cu aroganță inexistente drepturi de tutelă reprezenta totuși un factor important de care trebuia să se țină seama.

★

* Fragment din lucrarea *Politica externă a României în timpul domniei lui Al. I. Cuza (1859—1866)*.

[1] N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. IX — *Unificatorii* —, București, 1938, p. 223, 302—303.

[2] A. D. Xenopol, *Războaele dintre Ruși și Turci și înrîurirea lor asupra țărilor române*, vol. II, p. 249—254.

[3] N. Iorga, *op. cit.*, p. 282.

www.dacoromanica.ro

Unirea Principatelor Române a coincis cu evenimente importante pe plan european. În același an, 1859, a izbucnit războiul franco-sardo-austriac, ce va deschide drumul spre unitatea Italiei. Interesul strategic al Franței napoleoniene și al Piemontului (care, în ultimii ani, își reorganizase forțele interne și își făurise alianțele pe plan extern) era de a crea în regiunea Dunării și Carpaților un front oriental capabil să producă dificultăți cît mai mari puterii centrale a habsburgilor. Legăturile dintre Franța, Piemont și emigrația maghiară sînt cunoscute — revoluționarii maghiari de la 1848 și 1849 vor lupta în rîndurile armatelor italiene. Dar baza cea mai indicată de operațiuni în vederea acestui front oriental, pentru a susține viitoarea revoluție maghiară proiectată împotriva Austriei, o constituiau Principatele Române Unite. Problema românilor de dincolo de Carpați s-a deschis, deci, pe planul diplomatic european aproape în același timp cu Unirea Principatelor. Doar cîteva luni trecuseră de la dubla alegere a lui Alexandru Cuza, și războiul între Franța, Piemont și Austria izbucnește în Lombardia. Noile circumstanțe internaționale ridică o serie de probleme de o deosebită însemnătate, a căror desfășurare ocupă, într-o foarte mare măsură, activitatea politică externă a domnitorului României și a misiunilor sale diplomatice speciale [4].

*

Întrevederea de la Plombières (21 iulie 1858) pune bazele viitorului Tratat de alianță ofensivă și defensivă dintre Franța și Piemont : primul ministru al Sardiniei și Piemontului, „marele realist" Cavour, reușise, deocamdată, să-l determine pe Napoleon al III-lea, „oscilantul și enigmaticul original de la Tuilleries", a sprijini unificarea Italiei : în mintea frămîntată a împăratului revenise „visul italian", cu toată forța obsesiei și fascinației sale. Războiul iminent punea la ordinea zilei necesitatea strin gentă ca puterea habsburgilor să fie dislocată pe malurile Dunării, în Ungaria, unde o insurecție maghiară era menită a împiedica Austria să susțină un mare efort militar la sudul Alpilor și, în condițiile cînd era atacată din spate, să mențină pe alte poziții trupele destinate frontului italian [5].

La sfîrșitul lui septembrie 1858, Cavour cheamă la Torino pe generalul Klapka György, unul din conducătorii insurecției maghiare din 1848, emul și tovarăș al lui Kossuth (cu reprezentanții revoluției maghiare refugiați în Apus el intrase în tratative mai înainte), îl pune la curent cu cele discutate la Plombières și-i înfățișează perspectivele viitorului conflict dintre Franța și Austria. S-au înțeles atunci în legătură cu o serie de chestiuni concrete : organizarea unor răscoale în orașe și sate, provocarea dezertării regimentelor maghiare, în sfîrșit, constituirea, în cadrul armatei piemonteze, a unei legiuni maghiare, a cărei comandă urma s-o ia Klapka însuși [6] — bărbatul de stat italian n-avea încredere în talentele militare ale șefului emigrației maghiare, patriotul orgolios și intransigent care

[4] Gheorghe I. Brătianu, *Originile și formarea unității românești. Prelegeri ținute la Școala superioară de razboi*, București, 1942, p. 95. Idem, *Politica externă a lui Cuza Vodă și dezvoltarea ideii de unitate națională*, București, 1932, p. 117—118.

[5] Maurice Paléologue, *Un grand réaliste, Cavour*, 2-e édition, Paris, 1926, p. 132, 156, 164—168, 191.

[6] *Ibidem*, p. 189—190, 231 ; Marcel Emerit, *Victor Place et la politique française en Roumanie à l'époque de l'Union*, București, 1931, p. 84—85 ; Dionisie Károlyi, *Războiul franco-italo-austriac din anul 1859 și leăturile româno-maghiare*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca", XVIII (1975), p. 178—180.

www.dacoromanica.ro

era Kossuth (dealtfel, rezervele lui se datorau mai ales prieteniei acestuia cu Mazzini) [7].

În legătură cu proiectul său privind crearea unui front oriental antihabsburgic, Cavour urmărise nu numai atragerea lui Garibaldi (împreună terminaseră planurile de operații la 19 octombrie 1858), dar și extinderea sferei de acțiune în Serbia și principatele dunărene. De aceea el îi îndemnase pe maghiari să se înțeleagă cu românii, mai ales că numai tînărul stat român le putea înlesni trecerea spre Ungaria și, la nevoie, le putea da chiar ajutor; în același timp, așa cum s-a subliniat în atîtea rînduri, Unirea Principatelor, încă nerecunoscută de Austria, oferea, la frontiera orientală a monarhiei, o excelentă bază de operațiuni [8]. Ministru de Externe al guvernului Țării Românești, imediat după Unire, e numit Dumitru Brătianu, un „mazzinian", care fusese primit în audiență de Napoleon al III-lea în urma intervenției contelui Nigra și care era la curent cu planul franco-italian al mișcării insurecționale din Ungaria [9]. Împrejurările erau destul de favorabile pentru ca generalul Klapka să poată pleca la Iași la începutul lui martie, cu scrisori de recomandație pentru Domnitorul Al. I. Cuza și consulul Franței la Iași, Victor Place. În documentele rămase de la acesta din urmă, în parte folosite de istoricul francez Marcel Emerit, există textul unei convenții din 29 martie 1859, prin care Cuza aprobă „patrioților maghiari" să stabilească depozite de arme pe valea Siretului sau cît mai aproape de frontiera cu Transilvania — la Bacău, Roman, Tg. Ocna și Piatra. Din cele 30 000 de puști, trimise în Moldova de împăratul Franței, 10 000 erau destinate armatei române, iar 20 000 trebuiau puse la dispoziția șefilor insurecției ungare. Guvernul sîrb urma să pună la dispoziție un anumit număr de tunuri — parte din ele vor fi cedate ungurilor. Pentru a asigura o legătură permanentă cu guvernele Principatelor, se prevedea trimiterea de agenți unguri la București, Iași, Galați. În schimbul tuturor acestora, maghiarii promit guvernului român sprijinul lor cel mai activ pentru recucerirea Bucovinei și pentru înlăturarea oricăror greutăți cari se pot ivi din evenimentele și complicațiunile ce se pot aștepta [10].

Greutățile acestea nu vor întîrzia, într-adevăr, să se producă. Vasile Alecsandri, în misiune la Torino, insistă și pînă la urmă obține expedierea transportului de arme promis, dar sosirea lor la Galați e descoperită din cauza indiscreției lui Astengo, reprezentantul lui Cavour la Belgrad. La 2 mai, scrisoarea lui Alexandru Cuza către generalul Durando, agentul piemontez la Constantinopol, înseamnă o oprire hotărîtă în mersul acestor tratative: „Fără îndoială, evenimentele ce se pregătesc pot rezerva un viitor mai bun țării ce m-a așezat în fruntea ei și nu voi lăsa să-mi scape nici un

[7] M. Emerit, *Victor Place et la politique française* ..., p. 85.

[8] *Ibidem*, p. 26—27.

[9] Alexandru Marcu, *Conspiratori și conspirații în epoca renașterii politice a României. 1848—1877*, București, 1930, p. 143, 149; T. W. Riker, *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale. 1856—1866*, București, 1941, p. 280.

[10] M. Emerit, *Victor Place et la politique française* ..., p. 87—88; textul convenției, cu unele deosebiri neesențiale și în L. Kossuth, *Souvenirs et écrits de mon exil. Période de la guerre d'Italie*, Paris, 1880, p. 236—237; de asemenea în Th. Codrescu, *Uricariul sau Colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria Românilor*, vol. XIII, Iași, 1889, p. 319—320; v. și V. A. Urechia, *L'Alliance des Roumains et des Hongrois en 1859 contre l'Autriche*, Documents inédits, Bucarest, 1891; cf. *Românii și Ungurii în 1849*, sic — probabil, greșeală, în loc de 1859 *(O dare de seamă)*, Sibiu, 1894.

www.dacoromanica.ro

prilej favorabil de a-i consolida situaţia. Dar mă îngrijesc întotdeauna să n-o arunc în aventuri al căror scop nu-l văd atît de clar şi de ale căror avantagii nu sînt destul de convins. În orice caz, şi fără a înlătura perspectiva unei sporiri teritoriale, nu această speranţă m-ar determina să dau ajutorul Moldo-Valahiei unei acţiuni oarecare, cît certitudinea de a asigura soarta, buna stare şi libertatea a tot ce poartă numele de Român" [11].

Aşadar intervenise o neînţelegere datorită căreia nu mai era posibilă cooperarea imediată a românilor cu emigranţii maghiari. Principalele rezerve priveau soarta viitoare a românilor din Transilvania — aceasta reiese limpede din finalul scrisorii lui Cuza. O altă convenţie, a doua, încheiată cu Klapka la 20 mai de domnitorul României, care, se pare, fusese determinat de I.C. Brătianu şi M. Kogălniceanu (aceştia erau de părere că prima dată nu se ceruseră suficiente garanţii) să impună un nou text, încerca să înlăture neînţelegerea ivită, prevăzînd obligaţia de a se înscrie în viitoarea Constituţie ungară clauze favorabile naţionalităţilor :

„1. Uitarea vechilor neînţelegeri şi împăcarea deplină între sîrbi, unguri şi români.

2. Aceleaşi drepturi, aceleaşi libertăţi pentru toţi locuitorii Ungariei, fără deosebire de rasă sau de religie.

3. Autonomia comunelor şi comitatelor. Locuitorii comitatelor cu populaţie mixtă se vor înţelege prieteneşte între ei în privinţa limbii oficiale ce trebuie adoptată (maghiară, sîrbă sau română).

4. Independenţă deplină în domeniul cultelor şi instrucţiei publice pentru diferitele religii şi naţionalităţi.

5. Trupele sîrbeşti şi române vor fi organizate separat şi comandate în limba lor naţională. Deplină egalitate pentru toţi în toată armata, pentru a ajunge la orice funcţie.

6. Odată războiul terminat, se va convoca o adunare în Transilvania, pentru a delibera asupra unirii administrative a acestei provincii cu Ungaria ; şi dacă majoritatea decide ca vechea administraţie autonomă a Transilvaniei să fie restabilită, maghiarii nu se vor opune.

7. Principiul care trebuie să ne călăuzească este acela al fraternităţii. (Numai el ne va putea conduce la scopul către care aspirăm — confederaţia celor trei state dunărene : Ungaria, Serbia, România)" [12].

Atitudinea prudentă a domnitorului Cuza provoacă chiar nemulţumiri, dar ea are la bază motive complexe. Diplomaţia franceză oscilează între cele două tendinţe reprezentate pe de o parte de principele Napoleon, văr primar cu Împăratul, lăsat de acesta — spre a evita personal o răspundere care oricum i-ar fi scăzut prestigiul în faţa întregii Europe — să se ocupe singur de problema conspiraţiei antihabsburgice, pe de alta de ministrul de Externe, contele Walewski, ostil „carbonarismului" şi „politicii de aventură", ca şi proiectelor de „aranjamente clandestine" ale lui Cavour ; împotrivindu-se declanşării unei conflagraţii europene, va contribui la acreditarea opiniei că este şi cel mai bun prieten al Austriei".

---

[11] Biblioteca Acad. R.S.R. Arh. Cuza Vodă IV, f. 2 ; Gheorghe I. Brătianu, *Politica externă a lui Cuza Vodă ...*, p. 119 ; P. P. Panaitescu, *Cuza Vodă şi Unitatea Naţională a Românilor*, în „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială", VIII (1929), nr. 4, p. 560.

[12] Al. Marcu, *op. cit.*, p. 226 ; M. Emerit, *Victor Place et la politique française ...*, p. 98—99 ; v. şi textul, deosebit în unele formulări, din L. Kossuth, *Souvenirs et écrits ...*, p. 237—238.

www.dacoromanica.ro

Neinițiat în toate secretele alianței franco-piemonteze privind diversiunea proiectată în Ungaria, ministrul Afacerilor Străine al Franței dezminte, cu sau fără știrea Împăratului, orice fel de amestec al acestuia în „complotul maghiar". Iar atunci cînd el dezavuează acest complot, consulul de la Iași, V. Place, la rîndul său implicat, inițial (fără a avea asentimentul lui Walewski), în tratativele secrete duse în Principatele Unite de Klapka, va căuta să se dezvinovățească față de superiorul său acuzînd pe Cuza și denigrînd România în rapoarte ce se caracterizează nu rareori prin reacredință și lipsă de obiectivitate [13]. În rapoartele lui Victor Place, tabăra de la Florești nu mai înseamnă acum decît pregătirea unei lovituri de stat personale a Domnitorului. Franța și Italia trebuiau informate de adevărata realitate în legătură cu aceste greutăți. Așa s-a ajuns, pare-se, la misiunea lui I. Bălăceanu și tot acesta ar fi fost unul din scopurile călătoriei lui Ion C. Brătianu la Genova, la începutul lui iulie. I. C. Brătianu a încercat însă zadarnic să pătrundă pînă la împăratul Franței, care se afla acum la Cartierul general al armatelor sale. În schimb, cele susținute în convorbirea cu Cavour provoacă iritarea acestuia[14]. Într-adevăr, promotorul alianței româno-maghiare primește de la fruntașul liberal-radical român o notă — cuprinsul acesteia s-a păstrat în memoriile lui Kossuth : „... Noi nu ne-am putea înțelege niciodată cu Maghiarii în privința Transilvaniei, pe care cu nici un preț n-o putem ceda Ungariei. Românii de dincolo de Carpați vor să se unească cu noi ; noi le-am promis să-i ajutăm. A-i ceda Ungariei ar însemna să-i trădăm. Dreptul istoric, invocat de Unguri, este ridicol". Nu întîmplător Kossuth îl numește pe I.C. Brătianu „dușmanul nostru înverșunat, care a făcut totul pentru ca alianța să eșueze" [15].

Dealtfel, acest lucru era pe deplin împărtășit și de emigrații maghiari. Îndoieli privind sinceritatea principelui Cuza sînt formulate, aproape în aceiași termeni, în raportul agentului ungur Ludvigh, de la Belgrad, cîteva săptămîni mai tîrziu : „m-am convins că generalul Klapka se înșelase, crezînd că a cîștigat cauzei noastre pe Principele Cuza și pe guvernul său"[16].

Existența acestor greutăți între români și unguri reflectă în mod deosebit de clar conștiința unității naționale a românilor, precum și amintirea dureroasă a evenimentelor de la 1848, care nu putea fi înlăturată doar printr-un simplu (chiar dacă patetic) apel, așa cum încercase, în 1858, Kossuth : „să îngropăm în mormîntul trecutului vechile ofense" [17].

Pe lîngă toate acestea, domnitorul Principatelor Unite trebuia să țină seamă de rezervele lui Napoleon al III-lea însuși. Încă înainte de a pleca în Italia, Împăratul primise la Paris pe Vasile Alecsandri, ministrul de

[13] M. Paléologue, *op. cit.*, p. 135, 171—172, 195—197; Al. Marcu, *op. cit.*, p. 156, 170, 176, 183—186, 203—204, 215—219, 222, 227, 273; în dispozițiile Ministerului Afacerilor Străine al Franței către Victor Place (13 mai 1859) se precizează foarte clar : „Le go(uverne)ment de l'Empereur ne pourrait voir sans déplaisir se produire des complications en Orient" (Microfilme Franța, rola 43, vol. 9, C. 110).

[14] Al. Marcu, *op. cit.*, p. 213, 230; cf. T. W. Riker, *op. cit.*, p. 300.

[15] L. Kossuth, *op. cit.*, p. 248—250. Kossuth recunoaște însă că I. C. Brătianu este „un des hommes d'Etat les plus éminents et les plus influents de la Valachie, qui avait conservé, de l'époque de son exil, beaucoup de relations à l'étranger ..." *(ibidem)*.

[16] *Ibidem*, p. 269—270.

[17] Louis Kossuth, *La question des nationalités. L'Europe, l'Autriche et la Hongrie*, Bruxelles, 1859, p. 26—27. Discursuri pronunțate în zilele de 18 și 19 noiembrie 1858, la Glasgow, în Scoția.

www.dacoromanica.ro

Externe al Moldovei, şi păstrase faţă de aluziile destul de directe ale acestuia o tăcere semnificativă [18]. Dacă italienii urmăreau prin toate mijloacele diversiunea unui conflict în Orient, care, unit cu lupta lor la sudul Alpilor, să contribuie pînă la urmă la dezmembrarea imperiului habsburgic, împăratul Franţei, tocmai pentru a evita complicaţiile, dorea să mărginească războiul la cucerirea Lombardiei [19].

Armistiţiul neaşteptat de la Villafranca [20] spulberă, cel puţin pentru moment, iluziile revoluţionarilor unguri şi face inutilă coordonarea acţiunii iredentiste româno-maghiare împotriva Austriei.

Evenimentele au confirmat prevederile lui Alexandru Cuza şi au justificat în totul prudenţa şi rezervele sale, dictate nu numai de teama unui risc în condiţiile cînd armata română nu era încă organizată şi nici dotată cu armamentul necesar, dar şi de considerente politico-diplomatice : în planurile lor privind frontul din Orient, italienii contau în primul rînd pe Ungaria pentru declanşarea atacului împotriva Austriei, şi doar în al doilea rînd pe Principatele Unite. În contrast cu această atitudine a domnitorului României, reiese şi mai clar imprudenţa revoluţionarilor maghiari de a-i crede aşa de naivi pe români, îndeosebi pe naţionaliştii din Transilvania, încît să se lase seduşi de promisiuni atît de vagi, fără nici o acoperire reală, pentru a-l ajuta pe Kossuth să reintroducă starea de lucruri din 1849 [21].

În acelaşi timp însă, deşi tratativele au eşuat, ele au avut o deosebită însemnătate politică în ceea ce priveşte România : pentru prima oară se adusese în mod concret la cunoştinţa factorilor răspunzători din Europa problema elementului românesc din Transilvania ; preocuparea de a nu compromite, printr-o alianţă precipitată cu revoluţionarii maghiari, soarta românilor din Ardeal, va constitui de acum înainte o permanenţă a politicii lui Alexandru Cuza — ea ţine seamă de ambele curente ce au stăpînit pe revoluţionarii români din 1848, pe acei din Ţara Românească, adversari ai despotismului habsburgic, dar şi pe cei din Ardeal, apărători în primul rînd ai drepturilor naţionale [22]. Semnificativ că Al. Papiu Ilarian — el e acela care a dat glas adevăratei stări de spirit a românilor din Transilvania — putea invoca, în memoriul său din 1860, amintirea lui Mihai Viteazul, urînd Domnitorului să-i răzbune moartea şi să fie „executorul fericit al planului celui mai mare Domn şi Român, ce a avut vreodată Dacia lui Traian" [23].

Prin anexarea Lombardiei, rezolvarea chestiunii italiene fusese doar amînată, de asemenea vor continua să fie la ordinea zilei proiectele (care nu încetează definitiv după Villafranca) privind emanciparea Ungariei — speranţa în reluarea ostilităţilor şi într-o reuşită a reeditării conspiraţiei

[18] V. Alecsandri, *Napoleon III. Trei audienţe la palatul Tuileriilor. 1859* (Estract din istoria misiilor mele politice), în „Convorbiri literare", XII (1878), nr. 2, p. 47.

[19] V. I. Lupaş, *Epocile principale în istoria Românilor*, Cluj, 1928, p. 135.

[20] Sugestiv ecoul la şeful revoluţiei maghiare: „Dans le ciel serein de nos espérances éclata alors le coup de foudre de Villafranca ! Nos espérances étaient anéanties, la formation de notre armée était rendue impossible et inutile. Tout était fini. Habent mortalia casum" (L. Kossuth, *Souvenirs et écrits de mon exil* ..., p. 235).

[21] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 560 ; Al. Marcu, *op. cit.*, p. 234.

[22] Gheorghe I. Brătianu, *Politica externă a lui Cuza Vodă* ..., p. 122.

[23] Cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 561. cf. T. W. Riker, *op. cit.*, p. 337 ; I. Lupaş, *Problema transilvană în timpul lui Cuza şi Carol I*, Bucureşti, 1946, p. 89.

www.dacoromanica.ro

din 1859 se reflectă și în faptul că după desființarea legiunii maghiare o parte dintre soldații și subofițerii maghiari declaraseră că doresc să se stabilească în Principate (altă parte rămîne în Italia — înrolați în armata lui Garibaldi, revoluționarii unguri așteptau o întorsătură mai favorabilă în desfășurarea evenimentelor)[24].

Tratativele cu domnitorul României sînt reluate chiar în anul 1860 — Cavour avea în vedere noi planuri de conspirație în Dalmația, Croația, Ungaria și Principatele Unite, coordonate cu acțiunea „anexionistă" din Italia centrală (Umbria și Marche); de aceea, atît el, cît și regele Victor Emmanuel reiau legătura cu Kossuth și cu Klapka pentru a stabili un acord definitiv, care să prevadă, printre altele, o înțelegere secretă cu principele Serbiei, Mihail Obrenovici și cu Alexandru I. Cuza în vederea pregătirii insurecției maghiare. Desigur, Franța nu era străină de aceste planuri — principele Napoleon, în primul rînd. Emisarul francez De Lalande sosește în Principate la 30 august 1860, pentru ca, sub protecția lui Place, să pregătească agitațiile în Transilvania (el era în corespondență secretă cu emisarii din Ungaria și din Apus), iar Klapka, se pare, va veni la Iași (9 ianuarie 1861) spre a propune o nouă convenție[25].

Întrega atenție a diplomației habsburgice, era, de data aceasta, axată asupra acestei chestiuni: reprezentanții monarhiei în Principatele Unite se găseau într-o continuă tensiune de teama unor conspirații și uneltiri războinice. Lui Alexandru Cuza i-a fost relativ ușor să dezmintă zvonul prezenței lui Klapka în Moldova și al trecerii sale enigmatice în răsăritul Transilvaniei. Dar, în același timp, o nouă convenție militară între români și piemontezi care s-ar fi încheiat de Bălăceanu la Torino pentru a ataca Ungaria în timpul iernii și în care se regăseau unele elemente ale convenției reale din 1859, ar fi fost numai produsul imaginației înfierbîntate a reprezentanților Austriei din Principate și din Turcia. N-ar fi exclus, după unele opinii, să avem de-a face cu un ecou întîrziat, în cercurile austriace, al evenimentelor din anul precedent[26].

Atitudinea lui Cuza se va caracteriza acum numai printr-o neutralitate binevoitoare față de emigrații maghiari: permisiunea de a trece în Italia, libertate pentru pregătirile clandestine în Moldova, promisiunea a 20 000 de arme și cartușele necesare pentru eventuala înarmare a legiunii ungurești, dar în afară de asta, nici bani, nici soldați. Klapka își dădea seama de această rezervă și o atribuia, nu fără dreptate, întăririi situației Domnitorului, atît în interior cît și pe plan extern. „Primul succes al întăririi puterii sale, sublinia el într-o scrisoare la sfîrșitul lui septembrie 1860, îi va da o și mai mare ambiție. Dorințele sale vor crește și mai mult, ideea unei Daco-Românii îi va intra în cap și poate va avea șanse de reușită". Așa se explică interesul revoluționarilor maghiari ca să-și realizeze proiectele fără ajutorul efectiv al lui Cuza, în orice caz înainte ca acesta să-și consolideze temeinic domnia[27].

---

[24] Al. Marcu, *op. cit.*, p. 233, 236—237.

[25] *Ibidem*, p. 252—253; cf. M. Emerit, *Victor Place et la politique française* ..., p. 93—95; R. V. Bossy, *Agenția diplomatică a României în Paris, și legăturile politice franco-române sub Cuza Vodă*, București, 1931, p. 48.

[26] T. W. Riker, *op. cit.*, p. 339—340; Gheorghe I. Brătianu, *Politica externă a lui Cuza Vodă* ..., p. 123.

[27] Al. Marcu, *op. cit.*, p. 258—259.

www.dacoromanica.ro

În vederea pregătirii viitoarelor evenimente — ea trebuia terminată pînă în primăvara următoare — Cavour dăruiește (septembrie 1860) lui Klapka 50 000 de puști din arsenalul de la Genova și hotărăște îmbarcarea lor pe cinci vase cu destinația Galați, cavalerul Strambio, noul consul la București, urmînd să le predea emigranților maghiari din România. Primele două vase, „Unione" și „Matilda", sub pavilion sard, care ajung și sînt ancorate la Galați, încep debarcarea lăzilor încărcate cu arme și muniții de război — Cuza, prin mijlocirea lui V. Place, căzuse de acord cu Klapka, fiind dispus a trece armele în Transilvania [28].

„Trebuie însă că s-a petrecut o trădare sau o indiscreție", deoarece consulii Austriei la Galați și la Iași au fost anunțați mai înainte chiar decît domnitorul Cuza. Și mai neobișnuit era că ambasadorul Austriei la Constantinopol, Prokesch-Osten, cunoștea numele vaselor sarde chiar în ordinea în care ele erau indicate în scrisoarea de expediere din Genova. Împotriva debarcării armelor, consulul Austriei la Iași protestează în două rînduri (3 și 5 decembrie 1860), mai mult, un vapor austriac (staționarul de la gurile Dunării) primește dispoziția să supravegheze vasele sarde [29]. Iar intervenția consulului Eder, pentru imediata confiscare și reexpediere a armelor, va avea o notă aproape cominatorie. Deși indiscrețiile maghiare și italiene erau de natură a-l compromite, prima reacție a Domnitorului a fost inspirată de un sentiment de demnitate [30]: „Nu uitați însă — îi răspunde el lui Eder — că nu sînt un organ al guvernului imperial și că trebuie să țin seama și de interesele altor puteri; acestea nu vor ca să preiau funcțiile unui caporal austriac" [31]. Presiunile se intensifică și la Constantinopol, mai întîi din partea lui Prokesch-Osten, apoi și din partea ambasadorului Angliei, Sir Henry Bulwer [32].

Indiscreția emisarilor unguri și italieni compromiseseră într-adevăr, din nou, întreaga acțiune, punîndu-l pe Alexandru Cuza într-o incomodă alternativă — de a trece drept complotist în ochii Austriei, și de a indispune cercurile diplomatice de la Paris și Torino [33].

Față de desfășurarea acestor evenimente Domnitorul nu mai ezită și ordonă sechestrarea armelor considerate marfă de contrabandă (celelalte trei vase, cu o încărcătură analoagă, vor fi oprite la gurile Sulinei de către autoritățile turcești) [34], — în prealabil, Cuza se consultase și cu reprezentanții Franței la București și Iași, consulii H. Tillos și V. Place, dar

---

[28] Ministère des Affaires Etrangères. Archives diplomatiques, Correspondence Politique Consulaire Turquie, Iassi. Documente microfilmate aflate la Arhivele statului București, colecția Microfilme Franța, rola 43, vol. 10, c. 128 (Victor Place către Thouvenel, 10 decembrie 1860); v. și c. 136—138 (raportul viceconsulatului de la Tulcea către Thouvenel, 13 decembrie 1860); R. V. Bossy, *Agenția diplomatică a României în Paris* ..., p. 37—38.

[29] Arhivele Statului Microfilme Franța, rola 43, vol. 10, c. 128—129 (V. Place către Thouvenel, 10 decembrie 1860); ibidem, rola 9, vol. 21, c. 159 (Tillos către Thouvenel, 24 decembrie 1860).

[30] Gheorghe I. Brătianu, *Politica externă a lui Cuza Vodă* p. 124.

[31] T. W. Riker, *op. cit.*, p. 348.

[32] Al. Marcu, *op. cit.*, p. 268; R. V. Bossy, *op. cit.*, p. 38.

[33] Al. Marcu, *op. cit.*, p. 269.

[34] Microfilme Franța, rola 43, vol. 10, c. 129 (V. Place către Thouvenel, 10 decembrie 1860); ibidem, rola 9, vol. 21, c. 159—160 (Tillos către același, 24 decembrie 1860).

www.dacoromanica.ro

aceștia n-aveau nici un fel de instrucțiuni și ignorau cu totul chestiunea [35]; în ce privește supravegherea vaselor sarde de vaporul „Contele Schlick", consulul Austriei la Iași primește o înștiințare în care se arată că dacă guvernul austriac continuă a face poliția apelor române, se va trage asupra bastimentelor sale [36].

Dar, între timp, chestiunea ia amploare, consulii puterilor la București se reunesc cu toții la consulul Austriei, baronul von Eder, pentru consultări în vederea unui demers colectiv, intervin pe lîngă Cuza prin reprezentantul Angliei, Green, însă atît de inabil — acesta îi citește pasajele dintr-o scrisoare a lui Sir Henry Bulwer, în care se insista ca armele să fie trimise la Constantinopol pentru a fi predate Turciei, subliniind, totodată, că și consulii Franței, Rusiei, Austriei, Prusiei, s-au asociat la sfatul ambasadorului englez — încît provoacă mînia Domnitorului; intervin apoi, de asemenea fără succes, von Eder și Tillos: Cuza le răspunde că armele îi aparțin de drept (cazul e prevăzut chiar de legea vamală), că are de partea sa opinia publică ce vede în această confiscare nu numai „o bună achiziție, dar și un act de autoritate a guvernului" și că el nu va consimți niciodată la nici un fel de restituire [37]. Lui Tillos — afirmă însuși consulul francez — i-ar fi spus în mod clar că voia să păstreze armele de care țara are nevoie pentru dotarea oștirii române [38]; dealtfel, în aceste împrejurări, agentul Franței la București a dat dovadă de o atitudine destul de dubioasă, asociindu-se aproape permanent demersurilor colegului său englez și ale celui austriac și căutînd, în rapoartele sale, să-l prezinte pe domnitorul României în culori cît mai negre [39].

Lucrurile se complică și mai mult în urma sosirii în orașul Bacău a unor „refugiați unguri" care se strecuraseră prin trecătorile munților — agentul Austriei la Iași comunică guvernului moldovean o telegramă trimisă de ministrul de Externe, contele Rechberg, prin care ministrul de Externe austriac cere predarea refugiaților maghiari, ceea ce autoritățile române refuză, mai mult, credincios principiilor sale de ospitalitate și de neutralitate, guvernul a înmînat pașapoartele celor care au vrut să se ducă în Italia (în număr de 80), le-a dat bani de drum și le-a închiriat un bastiment care să-i transporte de la Galați la Constantinopol [40].

La presiunile Austriei se adaugă și cele ale Rusiei — iritată că la asediul Gaetei (frotăreață împresurată de generalul Cialdinii) luase parte (noiembrie 1860) și o misiune militară din Principatele Unite, ofițerii români fiind chiar citați printr-un ordin de zi [41] — : agentul rus la București,

---

[35] Cînd domnitorul Cuza a primit știrea despre sosirea vaselor încărcate cu arme, el l-a întrebat pe V. Place dacă guvernul imperial „Était pour quelque chose dans cette entreprise, parce qu'alors il lui donnerait tout son appui. J'ai du nécessairement lui répondre que j'étais dans la plus profonde ignorance à ce sujet" (vezi nota anterioară — rola 43, vol. 10 c. 130); cf. dispozițiile date lui Tillos de Ministerul Afacerilor Străine al Franței, prin telegramele din 18 și 22 decembrie 1860 (Microfilme Franța, rola 9, vol. 21, c. 157 și, respectiv, 158).

[36] Ibidem. c. 171.

[37] Microfilme Franța, rola 9, vol. 21, c. 164—167 (Tillos către Thouvenel, 27 decembrie 1860).

[38] Ibidem, c. 169.

[39] Ibidem, c. 164—171; v. și c. 178—182 (Tillos către Thouvenel, 1 ianuarie 1861)

[40] Microfilme Franța, rola 43, vol. 10. c. 143—144 (V. Place către Thouvenel, 30 decembrie 1860).

[41] Al. Marcu, *op. cit.*, p. 270.

www.dacoromanica.ro

Giers, citeşte Domnitorului o telegramă a ministrului său de externe, principele Gorceakov, în care se spune că ţarul urmăreşte cu regret ceea ce se petrece în Principate; deşi telegrama era redactată în termeni de o deosebită curtenie şi chiar de simpatie, totuşi ea lăsa în acelaşi timp să se întrevadă „necesitatea" unei ocupări în condiţiile cînd evenimentele ar fi luat o întorsătură ameninţătoare pentru liniştea Europei [42].

Pentru a nu se mai tărăgăna lucrurile, ambasadorul britanic la Constantinopol, Sir Henry Bulwer propune colegului său francez de a se da ordin staţionarelor franceze şi engleze de la gurile Dunării să încarce armele şi să le transporte în Italia [43] — dar marchizul de Lavalette respinge această propunere, deşi atît secretarul Domnitorului, Baligot de Beyne, cît şi agentul diplomatic român, Costache Negri, încearcă să-i atragă atenţia asupra impresiei nefavorabile pe care ar provoca-o în ţară şi în străinătate ridicarea armelor numai de către marina engleză, şi stăruie ca operaţia să fie efectuată de vase ale ambelor puteri [44]. Ambasadorul francez a refuzat din nou să se asocieze demersului, şi, spre marea sa indignare, doar vasele britanice („Bath-sea" şi „Psyche British") procedează la transportarea lăzilor cu arme potrivit înţelegerii dintre Cuza şi Bulwer — Domnitorul pusese condiţia ca armele să fie înapoiate la Genova pe adresa expeditorului lor (deci să nu fie predate Turciei) [45].

Ca să atenueze nemulţumirile guvernului francez privind îmbarcaţiunea armelor italiene pe vasele engleze, Domnitorul îi scrie marchizului de Lavalette în două rînduri (19 şi 26 martie 1861), precum şi prinţului Napoleon (25 martie), iar prin agentul diplomatic al României la Paris (I. Alecsandri) intervine pe lîngă Thouvenel, ministrul de Externe al Franţei; el încearcă să le explice circumstanţele reale în care a fost nevoit să accepte propunerea ambasadorului britanic pentru a scăpa de lăzile cu arme compromiţătoare ce făceau obiectul protestelor repetate anglo-austriace, şi, totodată, să-i convingă de corectitudinea sa politică şi de adevăratele sentimente ale românilor pentru Franţa şi pentru împăratul Napoleon al III-lea [46].

Dintr-un raport al lui V. Place trimis lui Thouvenel la 2 aprilie 1861 reies însă şi reproşurile Domnitorului Cuza faţă de atitudinea diplomaţiei franceze şi a guvernului imperial, ale căror intenţii, cu toate insistenţele sale, nu le-a putut cunoaşte pînă la urmă ca să ştie cum să procedeze în problema „armelor atît de imprudent trimise şi care i-au pricinuit numai încurcături" [47]. Dealtfel, intervenind o înţelegere între

---

[42] Microfilme Franţa, rola 9, vol. 21, c. 161 (Tillos către Thouvenel, 24 decembrie 1860).

[43] Nu rareori iniţiativele lui Sir Henry Bulwer stîrnesc îndreptăţite nedumeriri: spre sfîrşitul lui decembrie 1860 el îi scrie agentului britanic la Bucureşti că Domnitorul Cuza nu va putea păstra armele decît cu condiţia ca să-i lase pe consulii Angliei şi Austriei şi pe un agent turc să se asigure, oricînd vor voi, dacă armele mai există; aceştia ar fi devenit astfel „inspectori ai depozitelor statului moldo-valah" (ibidem, c. 168 — Tillos către Thouvenel, 27 decembrie 1860).

[44] *Agenţia diplomatică a României în Paris* ..., anexa XXXII.

[45] Arh. Cuza, XIV, f. 261 (Baligot de Beyne către Domnitorul Cuza, 16 martie 1861); *Agenţia diplomatică a României în Paris* ..., anexa XXXIII; Al. Marcu, *op. cit.*, p. 269—271; 290—293.

[46] Arh. Cuza, XIV, f. 269 (Baligot de Beyne către Domnitorul Cuza, 25 martie 1861); *Agenţia diplomatică a României în Paris* ..., anexele XXXIV — XXXVII, XXXIX.

[47] Microfilme Franţa, rola 43, v. 10, c. 174—177.

www.dacoromanica.ro

reprezentantul britanic la Constantinopol și cel sard, marchizul de Lavalette a considerat și el închisă „chestiunea armelor", deși va mai trece vreme pînă cînd aceste arme (care, totuși, fuseseră aduse în capitala Turciei, în ciuda condiției puse de Cuza) vor ajunge la Genova [48].

„În definitiv, se poate spune, conchide istoricul T. W. Riker, că Domnitorul Cuza ieșise destul de bine din această neplăcută încurcătură [...]. Dacă Vodă-Cuza își menținuse intactă demnitatea față de Austria și de Turcia, tot asemenea refuzase a fi unealta martirizată a lui Cavour" [49].

Incidentele privind sechestrarea lăzilor cu arme și trimiterea acestora de la Galați la Constantinopol nu vor dăuna bunelor relații dintre Principatele Unite și noul regat al Italiei. Dovadă — scrisorile lui Alexandru Cuza către regele Victor Emmanuel. Astfel, în ianuarie 1861, cînd îi mulțumește pentru decorarea sa cu ordinul „Sf. Mauriciu și Lazăr", Domnitorul subliniază: „România, care, în marea mișcare politică din ultimul timp, a fost cea dintîi care a putut să-și manifeste liber dorințele sale, urmărește cu mai mult interes decît oricine marea luptă în care Italia e acum angajată. Majestatea Voastră a devenit drapelul și spada unei cauze nobile, menită să-i atragă toate popoarele ce au suferit" [50]. Două luni mai tîrziu, în martie, după proclamarea oficială a regatului, aluzia e și mai străvezie: „Italienii, care sînt frații noștri mai mari, și-au atins scopul înaintea noastră. Departe însă de a-i invidia, salutăm dimpotrivă succesul lor ca o garanție a speranței pentru viitorul nostru" [51].

Așadar, nu se renunța la ideea „Daco-României", ce atît de mult îl timora pe generalul Klapka, în același timp era de neconceput riscul unor primejdii pe care România ar fi trebuit să le înfrunte spre folosul numai al maghiarilor. Astfel se explică de ce, într-o nouă întrevedere cu Klapka (8 ianuarie 1861), — la care se pare a asistat și V. Place cu care acesta era prieten — Domnitorul își menține în mod cosecvent îndreptățita sa atitudine prudentă [52]. Relațiile cu emigrații unguri intră de acum într-o fază semnificativ caracterizată, prin *Înarmări tardive pentru o cauză pierdută* [53].

Noi încercări de a relua tratativele directe, pe baze mai serioase, și, implicit, noi proiecte privind pregătirea unei mișcări insurecționale, sînt concretizate în propunerile înfățișate Domnitorului în primăvara anului 1863 de generalul Türr (fost voluntar în trupele lui Garibaldi, înrolat apoi în armata sardă), care vine la București în calitatea sa oficială de general de divizie italian și de adjutant al regelui Victor Emmanuel. În audiența pe care Alexandru Cuza i-o acordă, la 16/28 mai 1863, generalul Türr s-a crezut obligat mai întîi a da „explicații retrospective" în legătură cu vechea problemă a armelor sechestrate la Galați, pentru „a șterge din mintea Alteței Sale orice urmă de nemulțumire sau de

[48] Arh. Cuza, XIV, f. 297 (Baligot de Beyne către Cuza, 28 aprilie 1861): v. și T. W. Riker, *op. cit.*, p. 358—359; M. Emerit, *Victor Place et la politique française* ..., p. 129—131; Dionisie Károlyi, *op. cit.*, p. 188—189.

[49] T. W. Riker, *op. cit.*, p. 359—361.

[50] Arh. Cuza, IV, f. 35.

[51] P. P. Panaitescu, *Cuza Vodă și unitatea națională*, p. 562.

[52] M. Emerit, *op. cit.*, p. 125—128; C. C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, ed. II, Edit. științifică, București, 1970, p. 129.

[53] Al. Marcu, *op. cit.*, p. 239; v. Gheorghe I. Brătianu, *Politica externă a lui Cuza Vodă* ..., p. 125.

www.dacoromanica.ro

ranchiună împotriva ungurilor" — maghiarii şi italienii fuseseră ei înşişi nemulţumiţi la început, mai tîrziu însă, informaţi mai bine, renunţaseră la prima impresie recunoscînd că expediţia se organizase cu mare neseriozitate, în timp ce evoluţia evenimentelor schimbaseră radical situaţia; pînă la urmă, şi contele Cavour, şi generalul Klapka, au apreciat la justa ei valoare prudenţa Domnitorului, iar „înţelepciunea de care Alteţa Sa a dat dovadă a fost considerată ca o garanţie pentru orice altă operaţie serioasă în viitor" [54].

După care, generalul Türr a expus Domnitorului Cuza adevăratul scop al călătoriei sale: „Italia, Monseniore, Italia nu poate trăi aşa cum este constituită. Ea are nevoie, din mai multe motive, să stăpînească Veneţia, şi pentru a ajunge acolo, trebuie să atace cadrilaterul. Acest proiect a fost studiat, definitivat, şi e verosimil că ar fi fost executat în primăvară, de n-ar fi intervenit răscoala intempestivă a Poloniei (...). Proiectul este deci amînat, dar nu este decît amînat. Cînd vom ataca Austria? Lucrul acesta nu e decît o chestiune de timp. Dar Italia singură nu poate s-o atace. Cum însă Austria a văzut cu ochi răi deşteptarea României, cum ea nu iubeşte Principatele Unite, nici pe Alteţa Voastră, ne-am gîndit să găsim aci un ajutor pe care îl socotim indispensabil. Acest ajutor ar fi subordonat, bineînţeles, vederilor şi intenţiilor Alteţei Voastre şi, în nici un caz, nu ar fi de natură a o compromite (...). N-ar trebui nimic mai mult decît a favoriza o diversiune care ar fi foarte utilă Italiei în ipoteza unei lupte contra Austriei".

Aşadar, se revine la vechiul plan al generalului Klapka: provocarea unei insurecţii în Ungaria, primul nucleu al armatei revoluţionare (cei şapte-opt sute de unguri înregimentaţi) înarmîndu-se în ascuns pe teritoriul Principatelor, fără ca Domnitorul să-şi ia altă răspundere. „Totul s-ar mărgini deci, subliniază din nou Stefan Türr, la predarea a o mie de puşti micului nostru corp de armată". Domnitorul îl întrerupe: „Pentru Ungaria?" — „Pentru Italia, Monseniore, reia generalul surîzînd. Ora chestiunii ungare nu a sunat încă. Înţeleg foarte bine gîndul ce determină această întrebare a Alteţei Voastre. În această privinţă, voi fi tot atît de sincer ca şi în tot ce am spus. Eu nu contest naţionalitatea Românilor din Transilvania şi nu voi oferi Bucovina Alteţei Voastre, aşa cum a făcut-o generalul Klapka. Să lăsăm viitorului soluţia acestor probleme".

Răspunsul Domnitorului Cuza este foarte clar, hotărît:

„... Cît priveşte ajutorul pe care ar trebui să-l dau proiectului ce mi-l dezvăluiţi, aceasta este o chestiune foarte gravă. Că Austria a văzut cu ochi răi stabilirea ordinei actuale în România, aceasta este indiscutabil; că ea nu ne doreşte mult bine, aceasta e tot atît de sigur. Pe de altă parte, Dumneavoastră ştiţi că Românii au prea puţine simpatii pentru Austria. Dar voi consulta, înainte de toate, interesele ţării mele. Să dăm cărţile pe faţă, nu-i aşa? Eu am — nu pot să nu am — o deosebită simpatie pentru chestiunile de naţionalitate. Ei bine, vă declar totuşi

[54] V. *Entretien du général Türr, aide de camp du Roi d'Italie, avec le Prince-Régnant, le 28 Mai 1863* (Arh. Cuza, XVI, f. 304—309) — dare de seamă redactată de Baligot de Beyne, şeful Cabinetului domnesc, semnalată pentru prima dată de P. P. Panaitescu, în *Cuza Vodă şi unitatea naţională* ..., p. 565—566; v. şi Al. Marcu, *op. cit.*, p. 324—328; Gheorghe I. Brătianu, *Politica externă a lui Cuza Vodă* ..., p. 126—127; C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 130—131.

www.dacoromanica.ro

că în eventualitatea pe care o prevedeți, n-aș vrea să contribui la ridicarea Ungariei înainte de a ști cu deplină siguranță că Maghiarii s-au înțeles în sfîrșit cu Românii de dincolo de Carpați".

Încercările emigranților maghiari, care tratînd în numele Italiei, încercaseră să forțeze mîna lui Cuza, pentru a face jocul lor, eșuaseră. Domnitorul va rămîne și de acum înainte consecvent hotărîrii sale: el nu va ajuta mișcarea maghiară „cît timp nu se va ține seamă de drepturile Românilor din Transilvania".

Întrevederea acordată generalului Türr de domnitorul Cuza stîrnise oarecare iritare în cercurile diplomatice franceze — la începutul anului 1863, chestiunea ungară nu mai era actuală pentru activitatea oficială a guvernului francez (dimpotrivă, Drouyn de Lhuys căuta să-l convingă pe Împărat că Austria era singura aliată posibilă), străduințele lui Ioan Alecsandri la Paris, care încearcă, fără succes, să fie primit în audiență de Napoleon al III-lea, dovedesc acest lucru îndeajuns[55]; cu atît mai puțin avea interes guvernul imperial să intre în sfera agitațiilor revoluționare mult mai periculoase pentru siguranța țării.

În consecință, cuvîntul de ordine nu mai pleacă acum nici de la Paris, nici de la Torino, ci mai degrabă de la Caprera, de unde Garibaldi, „eternul insurgent", dirijează mișcările revoluționare din orientul Europei. Uneltirile conspiratorilor maghiari adăpostiți în țara noastră se confundă cu acțiunile comitetelor polone, care, la rîndul lor, folosesc teritoriul României pentru a-și ajuta tovarășii de luptă din Polonia. Încă în aprilie 1864, buletinul de informații al revoluționarilor poloni arată fără rezerve aceste legături: „Scopul este eliberarea Poloniei și restaurarea acestei trinități a popoarelor revoluționare (Poloni — Unguri — Italieni). Mijlocul: unirea împotriva vrăjmașului secular al tuturor puterilor celor trei națiuni aliate: Polonia, Ungaria și Italia; condotierul, în fine: generalul Garibaldi"[56].

Guvernul din Viena, însă, nu putea ignora ecoul acestei puternice agitații lîngă frontierele sale. O dovedesc și „măsurile de prevedere" în care se încadrează restrîngerea vechilor privilegii precum și acel început de viață constituțională în Transilvania menită să-i atragă pe români. Prin rescriptul împărătesc din 21 aprilie 1863 a fost convocată (pentru 1 iulie) dieta *marelui principat Transilvania*, cu un bogat program legislativ atît sub raportul problemei naționale, cît și al celei constituționale; urmau să fie discutate 11 proiecte de legi între care primul, prezentat de guvern, *Despre efectuarea egalei îndreptățiri a națiunii române și a confesiunilor ei*. Textul acestei legi (cunoscut sub titlul *Articol de lege despre...*, așa cum a fost votat), arată astfel în traducere românească:

„§ 1. Națiunea română, religiunea greco-catolică ca atare și religiunea greco-orientală se recunosc prin lege întru înțelesul constituțiunei transilvane în tocmai ca și celelalte trei națiuni și patru confesiuni recunoscute ale Transilvaniei.

---

[55] *Agenția diplomatică a României la Paris ...*, p. 51—56, 58; Marcel Emerit, *Les complots polonais et hongrois en Roumanie en 1863—1864*, Vălenii de Munte, 1935 [Extrait de la „Revue Historique du Sud-Est Européen", n-os 7—9, 1935], p. 5.

[56] Arh. Cuza, VIII, f. 274; Gheorghe I. Brătianu, *Politica externă a lui Cuza Vodă ...*, p. 127.

www.dacoromanica.ro

§ 2. Biserica greco-catolică ca atare și biserica greco-orientală au tot acea situație de drept de sine stătătoare în stat și întreaga libertate de a se organiza în afacerile lor interne pe care le aveau celelalte biserici [...].

§ 3. Națiunile recunoscute prin lege și adecă: națiunea Maghiarilor, Secuilor, Sașilor și Românilor față una cu alta sunt pe deplin egal îndreptățite și ca atare se folosesc, în sensul constituțiunii transilvane, de asemenea drepturi politice [...].

§ 4. Numirile diferite ale părților țării nu întemeiază și nu dau pe seama naționalităților siguratice nici un fel de drepturi politice.

§ 5. În marca Marelui Principat al Transilvaniei se va suscepe una emblemă proprie pentru națiunea română.

§ 6. Toate legile țării [...] cari stau în contrazicere cu determinațiunile legii acesteia, sînt desființate și fără putere de lege.

§ 7. Puterea obligatorie a legii acesteia intră în activitate fără amînare" [57].

Dieta Transilvaniei întrunită la Sibiu (fuseseră aleși 46 români, 43 unguri și secui și 32 sași) a votat această lege fără participarea ungurilor, care (ceea ce e deosebit de semnificativ) refuzaseră să ia parte la lucrări. În „epoca, scurtă dar înălțătoare" a acestei diete, românii au demonstrat o emoționantă solidaritate națională; deși au debutat pe un teren cu desăvîrșire nou pentru ei (fără un trecut politic constituțional, cum aveau, de exemplu, maghiarii și sașii), și-au apărat cu îndrăzneală și pricepere drepturile. Legea privind *egala îndreptățire a națiunii române și a confesiunilor ei* a fost sancționată de împărat la 26 noiembrie 1863, deci la numai cîteva luni după audiența acordată de domnitorul Cuza generalului Türr; dar dispozițiile ei n-au fost puse în aplicare. Prin rescriptul din 1 septembrie 1865, Francisc Iosif anunța dizolvarea dietei de la Sibiu și convocarea noii diete a Transilvaniei ce urma să se întrunească la Cluj în ziua de 19 noiembrie 1865; odată cu convocarea acestei diete se anula întreaga legislație votată de dieta din Sibiu. [58].

La 27 mai/8 iunie 1867, împăratul Francisc Iosif se încorona rege al Ungariei și sancționa legea privind încorporarea principatului Transilvaniei la Ungaria; odată constituită, monarhia dualistă lasă la discreția maghiarilor, pînă la prăbușirea imperiului habsburgic (în 1918), toate naționalitățile din cuprinsul Coroanei Sfîntului Ștefan [59].

★

[57] Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. III, Sibiu, 1905, p. 252—253; Valeriu Moldovan, *Dieta Ardealului din 1863—1864. Studiu istoric-juridic*, Cluj, 1932, p. 40—42, 72—74.

[58] G. Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, vol. III, Sibiu, 1891, p. 167—168, 194—195, 215—218, 252; Valeriu Moldovan, *op. cit.*, p. 6—7, 104, 108; I. Moga, *Luttes des roumains de Transylvanie pour l'émancipation nationale*, în *La Transylvanie*, ouvrage publié par l'Institut d'histoire nationale de Cluj, Bucarest, 1938, p. 406, 414—423; Gheorghe I. Brătianu, *Originile și formarea unității românești*, p. 99—100; idem, *Politica externă a lui Cuza Vodă*, p. 127—128; idem, *O lege votată în dieta Transilvaniei din 1863*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice". Seria III, tom. XXV (1943), Mem. 17, p. 1—2, 5—6, 9—11. I. Lupaș, *Problema transilvană în timpul lui Cuza și Carol I*, p. 12—13; *Istoria Românilor*, IV, p. 437—439.

[59] G. Barițiu, *op. cit.*, p. 453—454. Gheorghe I. Brătianu, *Originile și formarea unității românești*, p. 100; idem, *O lege votată în dieta Transilvaniei din 1863*, p. 12—13; *Istoria României*, IV, p. 438—439.

www.dacoromanica.ro

Nerezolvată, și nici măcar pusă, în complicatele împrejurări internaționale din timpul și după războiul Crimeii, chestiunea polonă revine la ordinea zilei datorită insurecției poloneze ce izbucnește la 22 ianuarie 1863 și se extinde, cel puțin la început, foarte repede, orientată într-o singură direcție: contra dominației ruse, provocînd modificarea raporturilor dintre marile puteri: de o parte solidaritatea, renăscută, a celor două copărtașe la stăpînirea provinciilor polone — Prusia și Rusia — în detrimentul relațiilor ce existau atunci între Petersburg și Paris, de cealaltă, solidaritatea Franței și Angliei, mai mult aparentă decît reală, la care se adaugă și Austria. Așa se explică, în mare măsură, rezerva, uneori chiar adversitatea, pe care Franța o arată de acum înainte față de orice acțiune menită a crea dificultăți Austriei, și, în primul rînd, față de proiectele conspirației maghiare [60].

Dar atitudinea oscilantă, deloc clară, a lui Napoleon al III-lea, fantezismul planurilor sale, divergențele din anturajul lui imediat, simpatiile pentru insurecția polonă ale opiniei publice franceze, acum în stare de alarmă, imprimă actelor guvernului un caracter instabil, incoerent — exagerînd în acel moment influența personală a Împăratului și prestigiul Franței, Parisul sugerează ideea independenței Poloniei (ca rege: un Habsburg sau un mare duce rus), se reia, se pare, și proiectul, deja vechi, al cedării Principatelor Române, de data asta în schimbul Galiției, care ar urma să fie alipită statului polon reconstituit. Anglia, dimpotrivă, caută să evite un conflict cu Prusia, să împiedice o alianță franco-austriacă, să înlăture pentru totdeauna înțelegerea dintre Paris și Petersburg, și, credincioasă principiilor lui Palmerston, speră că guvernul va reuși să restabilească în Polonia, implicit în Europa, pacea zdruncinată de răscoala poloneză, datorită căreia acțiunea solidară a marilor puteri devenise o iluzie [61].

Inexistența unui consens al puterilor europene — demersurile diplomatice prin notele din 17 aprilie (mai ales) și din 17 iunie 1863, concretizate abia după prelungite tratative între cabinetele francez, englez și austriac și respinse cu aroganță de Gorceakov, reflectau mai curînd lipsa lor de acord în ce privește mijloacele de acțiune — constituie o încurajare pentru guvernul țarist. Nemaitemîndu-se de nici o ingerință în „treburile sale", acesta înăbușă insurecția polonezilor, care, la un moment dat, crezuseră în mod ferm că trebuie rezistat cu orice preț, deoarece frontierele Poloniei urmau să fie — după cum îi asigurase Napoleon al III-lea — acolo unde va curge sînge polonez. Lipsa unui ajutor din afară, disensiunile interne și egoismul claselor dominante au fost cauzele înfrîngerii insurecției polone din 1863 [62].

---

[60] *La Pologne, son histoire, son organisation et sa vie*, Lausanne-Paris, 1918, p. 211—212; în legătură cu izbucnirea insurecției polone și cu evoluția evenimentelor din primele luni ale acesteia, v. și *La Pologne et la diplomatie. Recueil des documents officiels distribués au Parlement anglais, suivi des Notes des trois puissances, de la réponse russe, de la dépêche de lord Napier à lord Russel et de la dépêche du Gouvernement polonais au prince Czartoryski*, Paris, 1863.

[61] *La Pologne ...*, p. 213—214.

[62] *Ibidem*, p. 214—217, 235—238; *Historia Polski*, Varșovia, ed. 1957, II, p. 710—720, apud. P. P. Panaitescu, *Unirea Principatelor Române, Cuza Vodă și polonii*, în „Romanoslavica", V (1962), p. 78; Gheorghe I. Brătianu, *Politica externă a lui Cuza Vodă*, p. 129.

www.dacoromanica.ro

În momentul izbucnirii şi în cursul desfăşurării acesteia, România se găsea într-o situaţie deosebit de delicată pe plan internaţional : domnitorul Cuza urmărea consolidarea tînărului stat prin mari reforme economico-sociale şi politice — unele din ele anunţate încă din decembrie 1859 — ce vor avea drept consecinţă opoziţia furibundă a claselor privilegiate, şi în acelaşi timp trebuia să evite orice conflict extern cu marile puteri vecine (Turcia, Austria, Rusia). Imperiul habsburgic şi cel ţarist, interesate în a nu lăsa să se dezvolte la frontiera lor focare revoluţionare, abia aşteptau un pretext pentru intervenţia armată [63]. De aceea guvernul român era hotărît să păstreze o strictă neutralitate, care însă nu excludea nici îngăduinţa pentru polonezi de-a traversa Moldova spre Polonia, în grupuri mici, neînarmate (armele îi ajungeau din urmă, pe drum) [64], nici tratativele duse la Paris de agentul diplomatic al României, I. Alecsandri, cu şefii emigranţilor, în primul rînd cu Wladislaw Czartoryski (conducător al grupului monarhist, după ce tatăl său, Adam Czartoryski, murise în 1861) ; demersurile aveau în vedere tocmai trecerea prin ţara noastră a voluntarilor poloni şi a transporturilor de arme [65].

În aceste împrejurări are loc ciocnirea armată de la Costangalia cu detaşamentul polon. Detaşamentul de 213 voluntari, înarmaţi şi organizaţi, cu concursul autorităţilor otomane, pe teritoriul turcesc, sub comanda colonelului Z. Milkowski, trece Dunărea pe un vas sub pavilion englez — după ultimele pregătiri făcute în Dobrogea, la Tulcea [66] — şi se îndreaptă, prin Basarabia de miază-zi şi Moldova, spre Polonia. Unităţi ale armatei române, comandate de colonelul Călinescu, se opun fără succes înaintării detaşamentului, iar la Costangalia sînt respinse cu pierderi grele (22 morţi şi 53 răniţi), datorită incapacităţii unor ofiţeri superiori, dar şi faptului că voluntarii poloni erau mai uşor echipaţi şi înzestraţi cu armament modern. Urmărirea va continua în urma sosirii unor noi întăriri — polonii se văd atunci siliţi să se predea fără luptă, la 17 iunie, lîngă Rînzeşti [67].

Domnitorul Cuza se temea la început de o conspiraţie a fostului candidat la domnie, Grigore Sturdza, de care nici C.A. Rosetti nu părea a fi

---

[63] M. Emerit, *Les complots polonais et hongrois*, p. 3—4.

[64] Archives historiques du Ministère de la Guerre. Service historique de l'Armée à Vincennes. Série Memoires et Reconnaissances. Documente microfilmate aflate la Arhivele Statului Bucureşti, colecţia Microfilme Franţa, rola 78, c. 335 (cpt. E. Lamy către mareşalul conte de Randon) ; M. Emerit, *op. cit.*, p. 8.

[65] P. P. Panaitescu, *Unirea Principatelor Române, Cuza Vodă şi polonii*, p. 78 ; cf. R. V. Bossy, *Agenţia României în Paris ...*, p. 60—61.

[66] V. rapoartele trimise din Tulcea (la 12 martie, 4 aprilie, 15 mai, 26 iunie, 10 şi 11 iulie 1863) de viceconsulul Louvières către ministrul Afacerilor Străine al Franţei, Drouyn de Lhuys (Microfilme Franţa, rola 44, vol. 11, c. 13—14, 17—19, 43—45, 87—94). Numărul polonilor este exagerat uneori : 400 şi chiar 600 de oameni.

[67] O analiză detaliată a conflictului armat de la Costangalia, în rapoartele căpitanului E. Lamy, din 17 şi 20 iulie şi 13 septembrie 1863, către ministrul de Război al Franţei, mareşalul conte de Randon (Microfilme Franţa, rola 78, c. 335—341, 345—356) ; cf. rapoartele consulului din Iaşi, Ch. Tissot, trimise la 16 şi 17 iulie 1863 lui Drouyn de Lhuys (Microfilme Franţa, rola 44, vol. 11, c. 95—97). Vezi şi versiunea oficială — *Raportul colonelului Călinescu, şeful regimentului nr. 3 de linie* — în „M. Oficial", nr. 134 din 15 iulie 1863, p. 545—546 ; de asemenea şi ziarul „Buciumul" din 4, 6, 9, 13, 16, 20, 22, 27 iulie 1863.

www.dacoromanica.ro

străin [68]. De fapt, opoziția n-a știut de pregătirile expediției lui Milkowski, dar ea va folosi ciocnirea armată cu polonii pentru a-l acuza pe Cuza de-a fi voit să dea o garanție Rusiei privind devotamentul său și de a-i fi lăsat pe voluntarii polonezi să treacă doar pentru a-i atrage în capcană; el singur e făcut răspunzător de sîngele vărsat la Costangalia și de eșecul suferit de companiile române la prima angajare susținută [69].

Interpretarea privind pretinsa rusofilie a Domnitorului și-o însușește Tillos, consulul general al Franței la București, care, incapabil să înțeleagă adevăratele realități ale țării în care își exercită funcțiile, deseori dă dovadă de rea-credință în rapoartele sale trimise ministrului Afacerilor Străine, iar Drouyn de Lhuys, la rîndul său, face legătura între aceste rapoarte și trecerea prin România a transportului de arme pentru sîrbi, expediat de Rusia, și consideră verosimile versiunile transmise de reprezentantul său din București. Intrigile care fac din Cuza aliatul țarului se răspîndesc și în alte capitale europene. Numai cu mare greutate, după o serie întreagă de demersuri, diplomația română a reușit, deși numai în parte, să spulbere aceste acuzații [70].

Dealtfel, atitudinea autorităților române față de voluntarii poloni contribuia să clarifice pe deplin situația. Ofițerii și trupa au fost considerați pe același picior de egalitate cu gradele corespunzătoare din armata română, răniții îngrijiți în spitale [71]. Pentru felul cum au fost tratați atît el, cît și camarazii săi, Z. Milkowski exprimă mulțumiri atît prefectului de Covurlui [72], cît și domnitorului Cuza. În memoriile sale, șeful detașamentului polon destăinuise adevăratele sale intenții cu prilejul expediției, pentru care nu primise nici o încurajare sau aprobare din partea guvernului român, iar în ce privește convorbirea avută cu Alexandru Cuza, relevă sentimentele deosebit de favorabile cauzei Poloniei ale Domnitorului român, „partizan al principiului naționalităților" [73].

Atitudinea favorabilă a Domnitorului și a guvernului român se vădește și după eșuarea expediției detașamentului condus de Milkowski: toți voluntarii poloni sînt puși, pe rînd, în libertate, cu condiția, mai mult sau mai puțin controlabilă, de-a se întoarce „la punctul de plecare", în realitate sînt lăsați să treacă pe ascuns, cu armele, în grupuri mici, în Polonia — Milkowski însă se va întoarce la Constantinopol [74]; aceeași atitudine se va reflecta și în tratativele duse cu Wladislaw Czartoryski, recunoscut din mai 1863 de către Guvernul național revoluționar din Polonia ca reprezentantul său diplomatic pe lîngă guvernele din Franța, Anglia, Italia, Suedia și Turcia — în această calitate, conducătorul emigraților

[68] Microfilme Franța, rola 41, vol. 11, c. 100—101 (Ch. Tissot către Drouyn de Lhuys); N. Iorga, *Polonais et Roumains, Relations politiques, économiques et culturelles*, Bucarest, 1921, p. 93; P. P. Panaitescu, *Cuza Vodă și unitatea națională*, p. 561; cf. Gheorghe Duzinchevici, *Cuza Vodă și revoluția polonă din 1863*, p. 36, 39—10, 79—80, 86, 88, 92.

[69] Microfilme Franța, loc. cit.

[70] R. V. Bossy, *op. cit.*, p. 65; M. Emerit, *Les complots polonais et hongrois* ..., p. 13—14; P. P. Panaitescu, *Unirea Principatelor Române, Cuza Vodă și Polonii*, p. 78—79.

[71] Microfilme Franța, rola 78, c. 350 (E. Lamy către mareșalul conte de Randon, 13 septembrie 1863).

[72] „M. Oficial", nr. 160 din 19 august 1863, p. 657.

[73] Microfilme Franța, *loc. cit.*; P. P. Panaitescu, *Unirea Principatelor Române, Cuza Vodă și Polonii*, p. 79, 80.

[74] Microfilme Franța, vol. 78, c. 350; M. Emerit, *Les complots polonais et hongrois* ..., p. 12; P. P. Panaitescu, *Unirea Principatelor Române, Cuza Vodă și Polonii*, p. 78.

www.dacoromanica.ro

monarhişti dezavuează expediţia lui Milkowski şi stăruie pentru acreditarea ca agent al Guvernului naţional pe lîngă Alexandru Cuza a doctorului Teofil Gluck, care era şi medicul particular al Domnitorului, dar mai ales ia iniţiativa unor propuneri de alianţă polono-române [75].

Aşadar politica externă a României aşază din nou în rîndul preocupărilor sale centrale problema independenţei şi unităţii naţionale, iar punctul esenţial al tratativelor privind alianţa militară între români şi emigraţii poloni este acelaşi ca în cazul convenţiilor şi convorbirilor cu conspiratorii unguri : poziţia geografică a României oferă de astădată împotriva Rusiei cea mai potrivită bază de operaţiuni [76].

Wladislaw Czartoryski se adresează (septembrie 1863) agentului diplomatic al României în Paris, aducînd mulţumiri Domnitorului pentru grija arătată faţă de compatrioţii săi şi pentru simpatiile personale arătate faţă de cauza polonă — convorbirea e consemnată în raportul din 24 septembrie, trimis de I. Alecsandri lui Alexandru Cuza. Determinate prin aplicarea principiilor înseşi, invocate de poloni în sprijinul naţionalităţii lor, avantajele dobîndite într-o viitoare campanie victorioasă ar însemna pentru Principatele Unite cîştigul unor vechi teritorii româneşti [77]. (Se prevede, prin urmare, revizuirea, într-o anumită măsură, a unor frontiere stabilite prin tratatul de la Paris) [78].

În acelaşi timp, conducătorul emigraţilor poloni respinge cu hotărîre combinaţiile diplomatice puse în circulaţie în Occident ca România să servească drept obiect de compensaţie pentru Austria, în schimbul restabilirii unei Polonii independente [79].

Desigur, propunerile transmise de Ioan Alecsandri erau ademenitoare, dar Alexandru Cuza va da şi acum dovadă de maximă prudenţă, deoarece trebuia să ţină seamă de situaţia internaţională şi de atitudinea Franţei. „Domnitorul — comunică la 14 octombrie şeful cabinetului domnesc — n-ar putea lua singur angajamentele pe care ar veni să i le ceară la Bucureşti un delegat oarecare al guvernului naţional din Varşovia. V-am mai spus-o şi v-o repet : busola noastră e la Paris ... Principele (Czartoryski — n.ns., *Gh. C.)* va înţelege că interesele României nu pot fi puse în joc fără o serioasă garanţie, iar această garanţie Împăratul singur o poate da ; dealtfel, guvernul M.S.I. ştie ce poate aştepta, în acest caz, de la Principatele Unite..." [80].

Deci Cuza avea neapărat nevoie să cunoască proiectele lui Napoleon al III-lea — de aceea l-a şi trimis într-o nouă misiune pe Vasile Alecsandri cu o scrisoare ce constituie unul din documentele cele mai semnificative ale politicii externe duse de Alexandru Cuza [81].

„De la început — arată Cuza în scrisoarea sa din 11 noiembrie 1863 către Napoleon — am înţeles că sprijinul moral dat de Guvernul M.V.I.

---

[75] R. V. Bossy, *op. cit.*, p. 66—67 (e vorba, însă, de Wladislaw, şi nu de Adam, mort în 1861 — v. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 79) ; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 81.

[76] Gheorghe I. Brătianu, *Politica externă a lui Cuza Vodă* ..., p. 131 ; P. P. Panaitescu, *Unirea Principatelor Române, Cuza Vodă şi polonii*, p. 81.

[77] *Agenţia diplomatică a României în Paris* ..., anexa CXXXIX.

[78] Gheorghe I. Brătianu, *loc. cit.*

[79] P. P. Panaitescu, *Cuza Vodă şi unitatea naţională* ..., p. 565 ; idem, *Unirea Principatelor Române, Cuza Vodă şi polonii*, p. 81—82 ; Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 132.

[80] *Agenţia României în Paris* ..., anexa CXL.

[81] P. P. Panaitescu, *Unirea Principatelor Române, Cuza Vodă şi polonii*, p. 82.

www.dacoromanica.ro

acestei mari cauze (cauza Poloniei — n. ns., *Gh. C.)* nu putea rămîne fără rezultat și m-am întrebat dacă România n-ar putea găsi, în eventualitatea unei lupte generale, fericitul prilej de a-și dovedi în același timp vitalitatea, simpatiile și adînca ei recunoștință către Suveranul care a contribuit mai temeinic la învierea sa. Acest gînd, această speranță, trebuie s-o spun, s-au dezvoltat zi de zi în mintea mea și am văzut fără surprindere că unele organe ale presei franceze, anticipînd asupra evenimentelor, enumerau avantajele considerabile pe care Principatele Unite, alese ca bază de operațiuni, le-ar oferi unei armate franceze. Am constatat cu satisfacție că această eventualitate era privită în toată țara cu o bucurie generală [...].

România, resursele sale, armata sa, Domnitorul său sînt la ordinele M.V.I. [...]. Resursele noastre sînt inepuizabile în ce privește hrana și transporturile. Armata mea poate da 25 000 de oameni, nu lipsesc decît ofițeri cu experiență. În afară de rare excepții, toți ofițerii mei vorbesc franțuzește. Un apel către țară ar putea dubla acest contingent, dacă aș avea arme în cantitate suficientă. O manufactură de arme în curs de organizare, ateliere, o turnătorie pe care le-am improvizat cu slabele posibilități de care dispun, pot asigura reparațiile unui important material de război. Cît despre mine, Sire, mă voi considera onorat de-a fi, în fruntea Românilor, locotenentul devotat al Majestății Voastre Imperiale. Voi fi mîndru să merg alături de ea, în mijlocul eroicilor soldați din Crimeea, de la Magenta și de la Solferino" [82].

Prin chiar reticențele sale, răspunsul adresat domnitorului Cuza (20 decembrie 1863) însemna o luare de poziție clară din partea lui Napoleon al III-lea : „eventualitățile la care faceți aluzie, în patriotica voastră solicitudine, sînt un secret al Providenței, și veți înțelege de ce mă abțin de-a insista asupra unor evenimente sau complicații, a căror previziune scapă atît de ușor prudenței omenești" [83].

Dealtfel, scopul lui Alexandru Cuza nu era atît de-a culege laurii unei glorii militare, alături de armatele împăratului Franței, cît de-a juca rolul Sardiniei într-o reeditare a războiului Crimeii și de-a folosi condițiile generate de un viitor conflict european pentru a desăvîrși unirea provinciilor locuite de români. În același timp, deși se aștepta la un răspuns negativ, Domnitorul voia, totuși, să aibă părerea lui Napoleon al III-lea, scrisă negru pe alb, ca să știe pînă unde se puteau continua tratativele cu revoluționarii poloni, fără a compromite situația României. Formulele evazive din scrisoarea Împăratului îi demonstrează că acesta ori nu avea nici un plan, ori inițiase astfel de planuri ce acum erau premature, și-l conving să pună capăt proiectatei alianțe militare. Această hotărîre are repercusiuni asupra întregii sale acțiuni diplomatice ulterioare și, în cursul anului 1864, chiar asupra unor măsuri de ordin administrativ [84].

---

[82] Conceptul scrisorii în Arh. Cuza, IV, f. 166—169; textul folosit de P. P. Panaitescu, *Cuza Vodă și unitatea națională*, p. 567—569; v. și *Agenția României în Paris ...*, anexa CXLII.

[83] *Agenția României în Paris ...*, anexa CLVI.

[84] T. W. Riker, *op. cit.*, p. 539—540; P. P. Panaitescu, *Unirea Principatelor Române, Cuza Vodă și Polonii*, p. 82.

www.dacoromanica.ro

N-ar fi exclus ca la adoptarea unei asemenea atitudini, menite a asigura neutralitatea țării și a preveni noi incidente și conflicte, să fi contribuit și amenințarea primejdiei externe. Chiar la începutul anului următor (10/22 ianuarie 1864), N. Bordeanu îl înștiințează pe Domnitor că reprezentantul Austriei (Prokesch-Osten) și cel al Rusiei (Novikov) ar fi propus Porții, în cel mai mare secret, ocuparea Principatelor Unite de către cele trei mari puteri [85]. La aproximativ o lună (19 februarie/2 martie) se semnalează existența unui proiect de alianță între Rusia și Turcia, întocmit la inspirația ambasadei rusești din Constantinopol, scurt timp după convorbirea lui Alexandru al II-lea cu generalul de brigadă Osman pașa, trimis la Odessa pentru a-l complimenta pe țar. „Principalul motiv pe care se întemeia proiectul privind această alianță o constituia tendința din ce în ce mai pronunțată a Domnitorului (Cuza) nu numai de-a se sustrage suzeranității Sultanului, dar și de-a atrage după el Serbia, Muntenegrul, Bulgaria și Polonia" [86]. Importanța celor două proiecte constă și în faptul că ele reflectau îngrijorarea și bănuiala imperiilor ostile în legătură cu atitudinea lui Alexandru Cuza față de „conspirațiile" și de mișcările de eliberare națională ale popoarelor vecine României [87].

Într-adevăr, agitațiile revoluționare se intensifică mai ales după măsurile luate în Galiția de monarhia habsburgică, ce siliseră un mare număr de polonezi să treacă în Moldova; aceștia refugiați, cărora li s-au alăturat și cîțiva unguri, au rămas în apropierea frontierelor austriace și ruse, precum și în unele orașe — organizațiile revoluționare de la Roman, Piatra, Bacău numărau aproape 500 de oameni și, abuzînd de generozitatea guvernului român, creau serioase greutăți păstrării neutralității [88]. Agitațiile vor servi drept pretext pentru Austria și Rusia să concentreze importante efective militare pe linia Carpaților (la trecători mai ales), respectiv între Prut și Nistru; zvonuri alarmante — exagerate, desigur, uneori — circulau în legătură cu ordinul pe care l-ar fi primit, în două rînduri, generalul Kotzebue de a intra cu trupele în România [89].

Într-o notă circulară din 29 aprilie/11 mai 1864, expediată la 1/13 mai lui Ali pașa [90], iar la 5/17 mai miniștrilor de Externe ai Franței (Drouyn de Lhuys), Angliei (lord John Russell), Prusiei (contele de Bismarck-Schoenhausen) și Italiei (Visconti-Venosta) [91], domnitorul Cuza, cu deosebită energie și curaj, atrage atenția asupra pericolului unei intervenții armate

---

[85] Arh. Cuza, III, f. 176.

[86] Ibidem, f. 198—199; v. și P. P. Panaitescu, *Unirea Principatelor Române. Cuza Vodă și Polonii*, p. 82.

[87] *Ibidem.*

[88] Microfilme Franța, rola 44, vol. 11, c. 148—149 (Ch. Tissot către Drouyn de Lhuys, 22 aprilie 1864); *Agenția României în Paris* ..., anexa CLXXXVI (Baligot de Beyne către I. Alecsandri, 15 aprilie 1864).

[89] Microfilme Franța, rola 44, vol. 11, c. 150, 154—156, 161—165 (Ch. Tissot către Drouyn de Lhuys, 25 aprilie 3, 4, 16 mai 1864); ibidem, c. 167—168 (Le Castaing către Drouyn de Lhuys, 21 mai 1864); v. în „M. Oficial", nr. 90 din 22 aprilie/4 mai 1864, p. 431, dezmințirea știrii publicate în „Românul", potrivit căreia generalul rus Kotzebue ar fi primit ordin să intre cu armata în România.

[90] Arh. Cuza, IV, f. 246—249.

[91] Ibidem, f. 255—258; *Agenția României în Paris* ..., anexa CXCIII; v. și Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 134. Aceeași dată, 29 aprilie/11 mai 1864, poartă și notele (foarte scurte) privind concentrările de trupe austriece și rusești la frontierele Principatelor Unite — note expediate lui Fuad pașa (ibidem, f. 252) și lordului Palmerston (f. 254).

www.dacoromanica.ro

din partea celor două imperii — habsburgic și țarist. Dar, în același timp, el relevă și ajutorul pe care l-a dat și e hotărît să-l dea în continuare refugiaților străini : „Prin eforturile mele și prin vigilența mea, am reușit să preîntîmpin, în repetate rînduri, uneltiri dăunătoare pentru liniștea statelor vecine. Alteța Voastră știe că, într-o împrejurare încă recentă, n-am ezitat să-mi așez datoria deasupra sentimentelor de umanitate și să fac a se respecta, cu prețul unor dureroase jertfe, neutralitatea pămîntului românesc și, odată cu ea, autonomia și independența interioară a Principatelor Unite (...). Totuși îndeplinirea acestei datorii de ordine și bună vecinătate nu-mi permitea să rămîn indiferent la mizeria unui mare număr de refugiați, pe care soarta războiului sau asprimile politice îi aruncau peste frontierele noastre. Tradițiile noastre de ospitalitate le deschideau un azil sigur : m-am îngrijit de nevoile lor cu toată mărinimia ce o îngăduiau slabele noastre resurse. Dacă aceasta e cauza pregătirilor militare făcute de cele două mari puteri limitrofe, trebuie să declar că nu voi putea ceda unor măsuri cominatorii, care violentează conștiința publică".

În același timp, însă, Domnitorul Cuza se vede silit să ia măsuri energice de ordine în interiorul țării, împotriva „intrigilor și manevrelor" conspiratorilor ce acționau în virtutea a tot felul de însărcinări și misiuni. Unul din aceștia, Gustav Frigyesi, agent activ al propagandei revoluționare în Orient, maior, apoi locotenent-colonel „d'Aspromonte" (în armata lui Garibaldi), rămăsese în România pentru a coordona mișcarea emigrației maghiare cu aceea a refugiaților poloni, ale căror forțe spera să și le subordoneze ; dealtminteri, i se încredințase, de către comisarii plenipotențiari ai Guvernului național, și organizarea unei legiuni de emigrați unguri în serviciul revoluției polone [92].

Agitațiile refugiaților poloni și maghiari, care aveau în vedere folosirea teritoriului țării noastre ca bază de atac împotriva Austriei și Rusiei, iar prin aceasta și atragerea României în conflict, vor alarma guvernele celor două imperii. Domnitorul Cuza și guvernul său nu puteau pune în primejdie securitatea țării. Din ordinul lui Kogălniceanu, Frigyesi, precum și „cei mai suspecți refugiați poloni și unguri sînt arestați în noaptea de 23 spre 24 iunie și hîrtiile lor confiscate. După trei interogatorii luate de judecătorul de instrucție, cercetarea chestiunii a fost încredințată secretarului Domnitorului — s-a ținut seama de caracterul delicat al acesteia mai ales privind relațiile cu agentul rus de la Galați" [93].

Decretul domnesc din 19 iulie acordă „o aministie generală pentru toate delictele politice", dar „cu condiția, pentru străinii în aceste delicte", ca, odată cu amnistierea lor, să părăsească Principatele Române [94]. Instrucțiunile lui Kogălniceanu trimise prefecților de județe, dezvăluind planul lui Frigyesi, „care nu țintea mai puțin decît a organiza pe pămîntul României o îndoită espediție armată în contra staturilor vecine", explică totodată și de ce s-a hotărît „espulzarea acelor ce, abuzînd de ospitalitatea

[92] Arh. Cuza, VIII, f. 67, 75 ; M. Emerit, *Les complots polonais et hongrois* ..., p. 14—15 ; Gheorghe I. Brătianu, *Politica externă a lui Cuza Vodă* ..., p. 134—135 ; *ibidem*, anexa XV.

[93] Arh. Cuza, VIII, f. 95 și 109 (168 și 240) ; M. Emerit, *op. cit.*, p. 15—16 ; Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 135 ; C. C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, p. 326—327.

[94] „M. Oficial", nr. 160 din 20 iulie/1 august 1864, p. 719.

www.dacoromanica.ro

noastră, se pregăteau a ne compromite neutralitatea noastră, baza existenţei noastre politice, şi aşa a ne plăti binele prin rău" [95].

Istoricul sprijinului acordat de români refugiaţilor poloni în urma insurecţiei din 1863, precum şi pregătirile acestora pe teritoriul ţării noastre se află într-un documentat memoriu [96], alcătuit la 8/20 septembrie 1864 de şeful cabinetului domnesc, Baligot de Beyne, pentru a fi înaintat împăratului Napoleon al III-lea [97] — se detaşează mai ales o serie de fapte interesante privind legăturile lui Frigyesi cu C.A. Rosetti şi cu fostul candidat la domnie, Grigore Sturdza; planul de campanie întocmit de Garibaldi pentru o acţiune în Galiţia; agitaţia în unele sate din Moldova; justificarea măsurilor luate de guvernul român împotriva „incorigibililor conspiratori", a căror acţiune putea provoca grave complicaţii europene.

Deşi vara anului 1864 a însemnat, după înăbuşirea insurecţiei din Polonia, încetarea agitaţiilor revoluţionare ale maghiarilor şi polonilor pe teritoriul român, aceştia nu vor renunţa totuşi la planurile şi iluziile lor — de aceea şi vor fi consideraţi, în lunile următoare, drept „oaspeţi primejdioşi" [98].

În relaţiile sale cu revoluţionarii poloni, Domnitorul Cuza a rămas credincios acelorași principii ce-l călăuziseră în tratativele cu emigranţii maghiari din 1859 : el a căutat să nu piardă nici un prilej pentru a obţine recunoaşterea drepturilor naţiunii sale asupra unui teritoriu ce îi putea reveni în cazul unui război european, dar, în acelaşi timp, a ţinut seamă de realităţile existente, spre a nu compromite, printr-o acţiune precipitată, soarta României, abia consolidată după Unire [99].

★

Chiar de la urcarea pe tronul Principatelor Unite, Alexandru Cuza consideră problema apărării naţionale drept o latură fundamentală a domniei sale; de aceea şi preocuparea permanentă pentru înzestrarea cu armament modern şi pentru pregătirea temeinică a armatei, mijlocul cel mai important menit să contribuie la împlinirea năzuinţelor poporului român. Concepţii şi preocupări identice avea şi unul din vecinii săi, Mihail al III-lea Obrenovici, principele Serbiei, ale cărui vaste planuri politice vizau întemeierea unui puternic stat sîrb, complet emancipat (acestui ţel îi erau consacrate lupta pentru încetarea intrigilor interne, crearea unui corp de armată permanent şi trupe de miliţie). Amîndouă popoarele, român şi sîrb, aspirau la scuturarea jugului otoman şi la eliberarea conaţionalilor supuşi dominaţiei imperiului habsburgic. Aşadar, coordonarea politicii externe a celor două tinere state se impunea în mod imperios [100].

---

[95] „Circulară către prefecture", din 7 august, a Ministerului de Interne, Agricultură şi Lucrări publice (ibidem, nr. 174 din 7/19 august 1864, p. 778); cu o lună înainte se publicase un comunicat oficial privind dezmințirea ştirilor false apărute în „Românul", despre o pretinsă izgonire a emigraţilor poloni (ibidem, nr. 95, din 29 aprilie/11 mai 1864, p. 435).

[96] Arh. Cuza, VIII, f. 474—510.

[97] Ibidem, f. 467—472 (Baligot de Beyne către I. Alecsandri, 20 septembrie 1864); v. şi Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, anexa V.

[98] Arh. Cuza, VI, f. 114, 122, 139, 144; v. şi C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 327.

[99] Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 136.

[100] *Ibidem*, p. 137; pentru istoricul legăturilor politice dintre Principatele Române Unite şi Serbia, v. R. V. Bossy, *Agenţia diplomatică a României în Belgrad şi legăturile politice româno-sirbe sub Cuza Vodă*, în A.R. — „Memoriile Secţiunii Istorice", Seria III, Tom XV (1934), Mem. 1, p. 3 şi urm.

www.dacoromanica.ro

Primele convorbiri secrete începute în capitala imperiului otoman (7/19 aprilie 1861), între ministrul Greciei, Marc Renieris, pe de o parte, și Garașanin, trimisul principelui Obrenovici, și Petronievici, agentul sîrb la Constantinopol, pe de altă parte, aveau în vedere rezolvarea chestiunii Orientului prin propriile forțe ale celor patru state ortodoxe ale peninsulei — Grecia (încorsetată în granițele sale strîmte și preocupată de conflictele interne, cu momentele anarhice de după izgonirea regelui Otto, și de rivalitățile diplomației Europei), Serbia, România și Muntenegru — unite printr-o alianță generală, protejate de principiul neintervenției și ajutate, eventual, de o insurecție generală a creștinilor din Turcia [101]. Desigur, nu se putea face abstracție de bulgari care aveau, poate, situația cea mai grea : datorită și opresiunii otomane foarte dure, ei nu se bucurau de nici una din libertățile relative de care beneficiau sîrbii și românii, dar se spera, totuși, că vor urma „în mod fatal" exemplul celorlalți în momentul izbucnirii marii insurecții [102].

Domnitorul Cuza întîmpină cu bunăvoință încercările de apropiere ale principelui Obrenovici. La 24 august 1862, maiorul de artilerie Herckt este trimis de Cuza în misiune confidențială să studieze turnătoria de tunuri din Belgrad, pentru a obține modele pentru Principatele Unite și eventual să cumpere șase baterii [103]; la rîndul său, Mihail Obrenovici a trimis în anul următor doi reprezentanți la manevrele din România, pe colonelul de artilerie Milivoie Petrovici Blaznavaț, director al așezămintelor militare de de Kraguievaț, și pe căpitanul de stat-major Nichifor Iovanovici, care, primiți de Cuza, i-au înmînat o scrisoare autografă din partea principelui Serbiei [104].

Cea mai elocventă dovadă a strînselor legături de prietenie dintre cele două țări vecine s-a vădit în noiembrie-decembrie 1862, cu prilejul trecerii unei importante cantități de arme ruse, expediate din Tula pentru Serbia, prin teritoriul Principatelor Unite (aproape 500 de căruțe), convoiul pornind din vecinătatea Bolgradului, de pe malul stîng al Prutului, urmînd apoi direcția Rîmnicu Sărat, Buzău, Ploiești, Tîrgoviște, Craiova, pînă la țărmul Dunării, cam 620 km. în linie dreaptă. Pentru a proteja trecerea armelor pe malul sîrb și pentru a împiedica violarea teritoriului de către turci, unități ale armatei române (infanterie, cavalerie și artilerie) au fost concentrate într-o serie de localități de-a lungul Dunării (Țigănești, Pătule, Gruia, Pristol, Gîrla Mare și Mică, Cujmir, Punghina, Salcia); același lucru l-au făcut și sîrbii pe malul drept [105].

Protestele Turciei, Austriei și Angliei siliseră guvernul român să sechestreze transportul, dar imediat ce domnitorul Cuza a primit o tele-

---

[101] I. Th. Lascaris, *Le première alliance entre la Grèce et la Serbie (Le traité de Voeslav du 14/26 août 1867)*, în „Le Monde Slave", III (1926), nr. 9, p. 392—394.

[102] Ibidem, p. 395.

[103] Arh. Cuza, IV, f. 80—81, v. și f. 138; v. și Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, anexa I; R. V. Bossy, *Agenția diplomatică a României în Belgrad ...*, p. 14—15.

[104] „M. Oficial", nr. 176 din 9 septembrie 1863, p. 734.

[105] Descrierea detaliată a trecerii armelor în Serbia, în raportul căpitanului E. Lamy trimis mareșalului Randon, ministrul de Război al Franței, la 26 martie/7 aprilie 1863 (Microfilme Franța, rola 78, c. 305—319. Pentru cele ce urmează v. R. V. Bossy, *Agenția României în Belgrad ...*, p. 10; C. C. Giurescu, *Tranzitul armelor sîrbești prin România sub Cuza Vodă (1862)*, în „Romanoslavica", XI, (1965), p. 33—65; v. și T. W. Riker, *op. cit.*, p. 477 și urm.

www.dacoromanica.ro

gramă a principelui Serbiei, în care acesta confirma că armele îi aparţineau şi erau destinate miliţiilor sale, sechestrul a fost ridicat. În această împrejurare Alexandru Cuza a fost ajutat de diplomaţia Franţei (în special de ambasadorul la Constantinopol, marchizul de Moustier), care sprijinea şi organizarea statului sîrb (misiuni militare franceze funcţionau în ambele ţări). Demersurile consulilor, ce vor culmina cu un ultimatum la 19 decembrie 1862, n-au dus, de fapt, la nici un rezultat, Cuza adoptînd, ca de obicei, o atitudine demnă şi plină de curaj. În sfîrşit, în ianuarie 1863, s-a ajuns la soluţia, nu prea izbutită, de-a convinge pe domnitorul român să trimită un emisar la Constantinopol, care să dea Înaltei Porţi explicaţii şi asigurări satisfăcătoare — tranzitul armelor a pus însă din nou Europa în faţa unui fapt împlinit, constituind o strălucită victorie diplomatică a României şi Serbiei şi mărind în primul rînd prestigiul domnitorului Cuza, care se va bucura şi de o imensă popularitate în Orient, datorită atitudinii sale demne, dar şi abilităţii diplomatice în toate diferendele sale cu Poarta otomană [106].

De acum înainte, legăturile politice şi militare între conducătorii celor două ţări prietene vor fi şi mai puternice şi de durată — imediat după episodul trecerii armelor au luat fiinţă reprezentanţele diplomatice: la 28 februarie 1863 aceea a Serbiei la Bucureşti, iar la 24 martie, acelaşi an, a României la Belgrad [107].

Dealtfel, la Bucureşti, dar şi la Constantinopol, se considera ca sigură existenţa unei alianţe româno-sîrbe, rezultat al unor tratative conduse direct de Domnitor. Se vorbea chiar de un proiect de tratat de alianţă ofensivă şi defensivă, încheiat, pe o perioadă de zece ani, de senatorul Garaşanin cu ministrul de Externe, N. Rosetti-Bălănescu. Nu există deocamdată nici o dovadă dacă acest act a rămas în stadiul de proiect. Rămîne însă clar că în timpul domniei lui Alexandru Cuza prind consistenţă germenii alianţei balcanice, prevestind premisele viitoarei cuceriri a independenţei celor două popoare [108].

Politica externă a României între 1859—1866, deşi la începuturile sale, cînd statul român modern abia luase fiinţă şi neconsolidat pe deplin, îşi continua existenţa în împrejurări internaţionale excepţionale, s-a caracterizat printr-un orizont larg, european; aşa se şi explică, într-o mare măsură, sprijinirea popoarelor subjugate (maghiari, poloni) în lupta lor pentru libertate, fără însă a se pierde din vedere interesele generale ale ţării: consolidarea Unirii, iar în perspectivă — cucerirea independenţei şi unitatea statală a întregului popor român.

---

[106] R. V. Bossy, *Agenţia Românlei în Paris* ..., p. 40—41; idem, *Agenţia Românlei în Belgrad* ..., p. 10—11, 17; T. W. Riker, *op. cit.*, p. 495; C. C. Giurescu, *Viaţa şi opera lui Cuza Vodă*, p. 145—147; idem, *Tranzitul armelor sîrbeşti*, p. 42—45.

[107] C. C. Giurescu, *Viaţa şi opera lui Cuza Vodă*, p. 148.

[108] S. Th. Lascaris, *op. cit.*, p. 402—404; Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 141; R. V. Bossy, *Agenţia Românlei în Belgrad* ..., p. 19.

www.dacoromanica.ro

L'INDÉPENDANCE DU PAYS ET L'IDÉE DE L'UNITÉ NATIONALE DU PEUPLE ROUMAIN – OBJECTIF DE LA POLITIQUE EXTÉRIEURE DU PRINCE ALEXANDRU IOAN CUZA

RÉSUMÉ

Bien que la Roumanie ait été un petit Etat, encore jeune, non consolidé dans son ensemble et entouré de trois grands empires ennemis, sa politique extérieure s'est caractérisée non seulement par le courage, la dignité et la fierté nationale, mais aussi par un horizon large, européen.

Parmi ses principaux objectifs mentionnons l'indépendance du pays et l'idée de l'unité nationale du peuple roumain, ainsi que l'appui aux peuples subjugués (Serbes, Hongrois, Polonais) dans leur lutte pour la liberté sans que soient perdus de vue cependant les intérêts généraux de la nation roumaine. Les négociations avec l'émigration hongroise, initiées à Jassy en 1859 et soldées par un accord qui ne fut pas appliqué, négociations reprises en 1861 et 1863, ont échoué du fait de la question des Roumains de Transylvanie : le prince Cuza ne voulait pas aider le mouvement hongrois tant que les droits des Roumains d'au-delà des Carpates étaient ignorés ; la coordination de l'action roumano-hongroise contre l'Autriche était conditionnée de la *certitude d'assurer le sort, le bien-être et la liberté de tous les Roumains*. Les négociations avec les chefs de l'émigration polonaise visaient également, dans les conditions du déclenchement d'une nouvelle guerre, le retour à la Roumanie des territoires demeurés encore sous la domination de l'empire des tsars. Dans le même temps, l'alliance conclue par Cuza avec le prince de Serbie, Michel Obrenovitch, relevée par le transit des armes serbes sur le territoire roumain, contenait les germes de l'alliance balkanique en vue de l'écartement de la suzeraineté turque.

Bien qu'à peine à ses débuts et en des circonstances internationales particulièrement critiques, la politique extérieure de la Roumanie durant la période 1859—1866 constitue l'une des pages les plus éclatantes de l'histoire diplomatique roumaine, le prince Al. I. Cuza étant le précurseur de l'indépendance et du parachèvement de notre unité nationale.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

DESĂVÎRȘIREA UNITĂȚII STATALE ÎN CONȘTIINȚA POLITICĂ A ROMÂNIEI ÎNTRE UNIRE ȘI INDEPENDENȚĂ

DE

APOSTOL STAN

Unirea Moldovei cu Țara Românească era considerată de cei mai mulți dintre fruntașii vieții politice românești doar o primă etapă în lupta pentru constituirea statului național. Deși o realizare de însemnătate excepțională, ea părea totuși în mintea spiritelor politice radicale incompletă. Încă din primele momente de după îndoita alegere a lui Cuza, privirile unora dintre fruntașii politici sînt ațintite spre celelalte provincii, rămase în afara statului național, sub dominație străină. Idealul unei „Românii mari" era puternic imprimat nu numai în conștiința politică a epocii, ci și în mintea unor largi categorii sociale.

★

Mișcarea politică condusă de Ion Câmpineanu [1] și revoluția de la 1848 îndeosebi au avut un rol esențial în dezvoltarea sentimentului de solidaritate națională și în accentuarea spiritului de unitate statală printre românii din toate provinciile istorice. Referindu-se la tineretul din Moldova celui de-al cincilea deceniu al secolului trecut, Radu Rosetti își amintea că o bună parte a acestuia era preocupat de a înfăptui într-o perspectivă mai mult sau mai puțin îndepărtată „unirea cea mare a întregului neam românesc" [2]. În mintea aceleiași generații, conturul viitoarei Românii era precis delimitat, urmînd a cuprinde întregul spațiu geografico-etnic locuit de o populație omogenă prin limbă, datini, obiceiuri, tradiții și aspirații, fărîmițată în provincii distincte și obligată de imperiile înconjurătoare să viețuiască separat [3].

În deceniul premergător Unirii Principatelor, fruntași ai poporului român elaborau proiecte de acțiune în vederea realizării unității statale în funcție nu numai de realitățile politico-militare din țările române, ci și de necesitățile reluării luptei revoluționare în alianță cu alte popoare din centrul și sud-estul continentului european, aflate sub dominație străină. N. Bălcescu mai ales era adeptul înfăptuirii unității statale în cadrul unei confederații dunărene, în care popoarele asuprite urmau să-și dezvolte indi-

---

[1] Vezi Corstantin Vlăduț, *Ion Câmpineanu*, Edit. științifică, București, 1973, p. 139—143.

[2] Radu Rosetti, *Amintiri din prima tinerețe*, București, 1927, p. 102.

[3] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

vidualitatea națională pe baza unei depline egalități în drepturi [4]. Proiectul acesta, propus emigrației maghiare, în februarie 1851, era o reactualizare a intențiilor sale din timpul revoluției de la 1848 și concorda cu vederile italianului Mazzini, cel care întemeiase la Londra Comitetul democratic european, spre a coordona activitatea și lupta națiunilor asuprite în cadrul unei revoluții sinfone și sincrone. Obstacolul principal în înfăptuirea acestui obiectiv îl reprezenta poziția emigrației maghiare care, sub diferite pretexte, refuza să recunoască dreptul la autodeterminare a românilor din Transilvania.

Izbucnind războiul Crimeii, prin intermediul aceluiași Mazzini, între Dumitru Brătianu și L. Kossuth intervenea totuși o înțelegere, conform căreia — după mărturia fruntașului politic român — în cazul unei mișcări a ungurilor și românilor din Imperiul habsburgic, li se vor adresa de cei doi reprezentanți manifeste în limbile naționale, chemîndu-i la cooperare, cu condiția ca fiecare națiune să lupte sub stindard propriu și, după victorie, printr-un plebiscit, românii să-și decidă propria soartă [5].

Dar războiul Crimeii n-a facilitat o nouă revoluție în sud-estul și centrul Europei, ci coalizarea Angliei și Franței în lupta pentru stăvilirea expansiunii țarismului. În ciuda acestor împrejurări, fruntași ai poporului român sperau totuși că, prin intervenția Franței, o mișcare de eliberare națională în rîndul popoarelor asuprite nu numai de țarism, ci și de habsburgi va fi posibilă. Exponentul acestui curent era Ion C. Brătianu. Într-un memoriu către Napoleon al III-lea din 1855 susținea necesitatea disoluției sau slăbirii celor două imperii absolutiste și formării pe ruinele lor, în temeiul principiului naționalităților, a unor noi formațiuni statale [6].

O altă tendință în rîndul fruntașilor politici români, atît în timpul războiului Crimeii, cît și, mai ales, în anii luptei efective pentru Unirea Principatelor, era de a înfățișa opiniei publice europene, diplomaților și reprezentanților diferitelor puteri că națiunea română nu se reducea doar la populația Moldovei și Munteniei — căreia i se recunoscuse dreptul de a se organiza într-un stat unitar și autonom — ci locuia și alte provincii, ținute în stăpînire de imperiile habsburgic și țarist [7]. Prin afirmarea unor trăsături comune întregii națiuni române, precum și a unor aspirații spre unitate statală se pleda indirect pentru dreptul poporului român de a-și organiza viața statală în temeiul principiului naționalităților.

Concepțiile acestea se regăsesc în conștiința politică românească îndată după formarea statului național. Dacă în timpul războiului Crimeii speranța spiritelor politice radicale în dobîndirea concursului mai ales al Franței în vederea disoluției Imperiului habsburgic și realizării unității integrale a națiunii române s-a dovedit iluzorie, în vara anului 1859 se părea că avea sorți de izbîndă. În adevăr, în faza inițială a conflictului cu Austria pentru unificarea Italiei, Napoleon al III-lea lăsa impresia că era dispus să diminueze însemnătatea politică a Austriei prin favorizarea luptei de

[4] Vasile Maciu, *La Roumanie et le pact dualiste austro-hongrois de 1867*, în *Mouvements nationaux et sociaux roumains au XIX-e siècle*, Editions de l'Académie, Bucarest, 1971, p. 106—107.

[5] Al. Cretzianu, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu*, tom. II, București, 1934, p. 285.

[6] *Din scrierile și cuvîntările lui Ion C. Brătianu*, București, 1921, p. 153, 163, 171.

[7] Apostol Stan, *Vasile Boerescu*, Edit. științifică, București, 1974, p. 16, 81.

www.dacoromanica.ro

emancipare a popoarelor asuprite de ea. El ceru lui Cuza, prin intermediul consulului Victor Place, să permită emigranţilor maghiari să treacă în Transilvania, spre a acţiona în spatele armatei austriece [8]. Nerealizîndu-se cooperarea româno-maghiară, Cuza constituia, în schimb, o tabără militară la Floreşti, în judeţul Prahova. Dispunerea ei în acea zonă dezvăluia intenţia domnitorului român de a pătrunde în Transilvania şi, cu ajutorul conaţionalilor de peste munţi, să alunge stăpînirea habsburgică, desăvîrşind astfel unitatea statală [9]. O acţiune militară în Transilvania părea cu atît mai posibilă cu cît aproape întreaga armată austriacă fusese evacuată şi expediată spre Italia [10].

Planul domnitorului Unirii concorda cu cele mai profunde aspiraţii ale spiritelor politice radicale. Liberalii radicali, mai ales, considerau conjunctura politică externă din vara anului 1859 deosebit de favorabilă pentru realizarea unităţii integrale. Dealtfel, încă din faza pregătirii războiului franco-sardo-austriac, prin intermediul lui C.A. Rosetti, ei ajunseseră la o înţelegere secretă cu fruntaşii politici italieni, conform căreia declanşarea războiului contra Austriei trebuia să reprezinte semnalul unei acţiuni româneşti peste Carpaţi [11].

Cunoscînd nerăbdarea liberalilor radicali de a se angaja într-o acţiune antihabsburgică, precum şi influenţa lor în mijlocul maselor populare, Cuza făcu apel la Ion C. Brătianu cerîndu-i nu numai părerea în legătură cu oportunitatea organizării taberei de la Floreşti, ci şi concursul grupării politice în fruntea căreia se afla. Asigurîndu-l de sprijin în cazul unei intervenţii în Transilvania [12], fruntaşul radical a propus şefului statului, spre a da o bază populară acţiunii proiectate, să facă „apel la ţară", adică să iniţieze o campanie pentru susţinerea materială a eliberării Transilvaniei [13].

Liberalii radicali manifestau un interes deosebit pentru concentrarea tuturor energiilor naţionale în direcţia înfăptuirii scopului menţionat, preocupaţi de a face din el opera întregului popor [14]. Ei iniţiază îndeosebi în presă o vie campanie propagandistică, beneficiind şi de concursul italianului Marco Antonio Canini, care edita la Bucureşti „Buletinul resbelului în Italia" şi chema pe români la lupta pentru desăvîrşirea unităţii lor statale [15]. C.A. Rosetti prin ziarul „Românul" publica frumoase articole de îmbărbătare naţională demonstrînd că era momentul unei acţiuni de descătuşare a fraţilor asupriţi [16].

---

[8] Bibl. Academiei, Ion Bălăceanu, *Souvenirs politiques et diplomatiques 1848—1903*, ms. p. 76. În privinţa negocierilor româno-maghiare în vederea unei cooperări antihabsburgice vezi Alexandru Marcu, *Conspiratori şi conspiraţii în epoca renaşterii politice a României 1848—1878*, Bucureşti, 1930, p. 183—187. Despre eşuarea tratativelor de colaborare vezi Vasile Maciu, *La Roumanie et le pacte dualiste* ..., p. 108.

[9] General Al. Candiano-Popescu, *Amintiri din viaţa-mi*, Bucureşti, vol. I, 1941, p. 60.

[10] D. A. Sturdza şi I. J. Skupiewski, *Acte şi documente relative la istoria renaşterei României*, vol. IX, Bucureşti, 1901, p. 313.

[11] V. Maciu şi T. Bugnariu, *Lupta poporului român pentru unitate şi unitatea Italiei*, în „Studii", an. XIV, 1961, nr. 1, p. 139.

[12] „Românul", an XIV, 1870, p. 431.

[13] M. Theodorian-Carada, *Efemeridele*, vol. I, Bucureşti, 1930, p. 54.

[14] *Ibidem*.

[15] V. Maciu şi T. Bugnariu, *op. cit.*, p. 140.

[16] *Ibidem*, p. 141.

www.dacoromanica.ro

O atitudine similară era împărtășită chiar și de elemente moderate, printre care A.G. Golescu și Christian Tell [17]. Deși circumspect și totdeauna ponderat în acțiunile sale politice, în conjunctura războiului pentru unificarea Italiei, însuși Vasile Boerescu considera că momentul acela nu trebuia scăpat, convins fiind că Napoleon al III-lea era decis să nimicească Imperiul habsburgic. De aceea, în ziarul „Naționalul" pleda pentru o politică concordantă cu aceea a Franței, care să permită descătușarea românilor aflați sub stăpînirea habsburgică și regăsirea lor în cadrul statului național român [18].

Drept consecință, în România se crease o puternică stare de spirit, favorabilă unei acțiuni militare antihabsburgice. În acest sens, „Revista Carpaților" menționa că ecoul războiului Piemontului și Franței contra Austriei, precum și „sprijinul ce Napoleon părea a arăta naționalității italiene, electriza speranțele naționale ale românilor" [19]. Întreaga presă liberală lansa chemări de înarmare a țării și de participare la războiul antihabsburgic [20].

Tergiversarea dovedită de Cuza, precum și subita schimbare de atitudine a împăratului francez au provocat profunde dezamăgiri în rîndul a numeroși fruntași politici liberali. Este semnificativă scrisoarea lui A. G. Golescu către Christian Tell din 16/28 iulie 1859 în care se arăta că armistițiul dintre Franța și Austria „a produs mare mirare între toți. Eu am cam presimțit-o din minutul ce m-am încredințat că într-u adevăr împăratul Napoleon nu doresce o complicație politică în Principatele noastre. Adio acum unirea precum o doream noi" [21].

Liberalii radicali, cei care acționaseră cu toată energia în vederea organizării unei acțiuni peste Carpați, condamnau pe Cuza socotind că prin atitudinea lui șovăitoare pierduse una din rarele ocazii de desăvîrșire a unității statale [22]. Acuzația aceasta nu era îndreptățită. Cuza nu se putea hazarda într-o campanie militară împotriva unuia dintre marile imperii europene cît timp n-avea garanția șefului statului francez că era decis să lupte pînă la capăt pentru disoluția lui. De fapt, prin stimularea unei acțiuni în Transilvania Napoleon al III-lea urmărea o simplă diversiune, spre a-și ușura efortul militar pe frontul italian.

Speranțele în desăvîrșirea unității statale, se reaprind, stimulate fiind de lupta poporului italian, pentru eliberarea provinciilor deținute de habsburgi, precum și de frămîntările politice din însăși Austria obligată în urma înfrîngerii militare să treacă de la formula de guvernare absolutistă la aceea liberală. Într-o astfel de conjunctură, apelurile lui Mazzini la o revoluție sinfonă și sincronă nu numai în Imperiul habsburgic, ci și în cel otoman, găseau profunde ecouri în rîndul liberalilor radicali [23].

---

[17] Biblioteca Academiei, Secția de Corespondență, Fond Chr. Tell, S $\frac{22(3)}{C}$.

[18] Gr. Chiriță, *Periodicul „Naționalul" (1857—1861) și problemele Transilvaniei*, în „Studii", tom. XXV, 1972, nr. 1, p. 91—92.

[19] „Revista Carpaților", an I, 1860, p. 89.

[20] Ibidem.

[21] Biblioteca Academiei, Secția de Corespondență, Fond Chr. Tell, S $\frac{22(3)}{C}$.

[22] M. Theodorian-Carada, *Efemeridele*, vol. I, p. 54.

[23] V. Maciu și T. Bugnariu, *op. cit.*, p. 142.

www.dacoromanica.ro

O mişcare de emancipare a popoarelor din centrul şi sud-estul Europei părea prevestită şi de afluxul de emigranţi maghiari din Imperiul habsburgic spre Moldova[24], de unde, — cu concursul tacit al guvernului Kogălniceanu[25] — erau îmbarcaţi spre Italia, în vederea înrolării lor în formaţiunile militare organizate de Kossuth. Vase italiene care debarcau îndeosebi în portul Galaţi arme[26], menite a fi strecurate peste Carpaţi spre a servi la o mişcare antihabsburgică, păreau în mintea fruntaşilor politici radicali un alt indiciu prevestitor de schimbări serioase în soarta naţiunilor asuprite.

Devenit şef al guvernului moldovean, în 1861, într-o scrisoare către Cuza, Anastase Panu considera că iniţiativa de transformare politică a Europei — abandonată de Napoleon al III-lea — trebuia a fi preluată de înseşi naţiunile oprimate[27]. Constatînd o asemănare identică între obiectivele politice ale românilor şi italienilor, el cerea şefului statului să acţioneze pentru desăvîrşirea unităţii statale. Panu pornea de la premisa eronată că puterile Europei au acceptat tacit nu numai principiul autodeterminării popoarelor, ci şi pe acela al neintervenţiei. „Revista Carpaţilor", prin pana lui Gh. Missail, demonstra şi ea că era momentul, în 1861, de a urmări înfăptuirea proiectelor de eliberare a românilor de peste munţi, susţinînd — referindu-se la exemplul italian — că marile puteri adoptaseră principiul neintervenţiei. Apărut la Iaşi, la 9 martie 1861, sub influenţa liberalului Anastase Panu şi redacţia lui Gheorghe Petrescu şi Vasile Alexandrescu (Urechia), ziarul „Dacia", simbolic prin însăşi titulatura lui, făcea următoarea profesiune de credinţă: „Noi nu ne vom credea fericiţi pînă cînd trîmba Carpaţilor nu se va netezi dinaintea noastră, pînă cînd vîrfurile lor cele măreţe nu vor subzista decît ca să ne recheme faptele nemuritoare ale strămoşilor noştri"[28].

Speranţa într-o mişcare de emancipare a popoarelor din sud-estul şi centrul continentului european se menţine vie şi în anii 1862—1863. Revoluţionarii italieni, îndeosebi Garibaldi, prin proclamaţii către popoarele din Europa orientală întreţineau credinţa în reizbucnirea unei mişcări revoluţionare[29]. Într-o astfel de stare de spirit, în ianuarie 1862, după înfăptuirea integrării administrative, Ion C. Brătianu arăta că gruparea sa politică nu va renunţa la luptă pînă nu se va realiza „unirea tuturor românilor"[30]. Numai intenţia liberalilor radicali de a se angaja într-o acţiune antihabsburgică explică reapariţia la Bucureşti a unor reprezentanţi ai emigraţiei maghiare, printre care generalul Klapka, în aprilie 1862 — privit cu neîncredere de conservatorul Barbu Catargiu[31] — şi a lui Ştefan Türr, în iulie 1863[32]. Într-o asemenea conjunctură, în ciuda poziţiei sale prudente, însuşi principele Cuza — după mărturia consulului austriac Eder — lăsa

[24] Vezi Dan Berindei, *Mihail Kogălniceanu, prim-ministru al Moldovei şi emigraţia maghiară (1860—1861)*, în „Studii şi mat. ist. mod." vol. III, Edit. Academiei, Bucureşti, 1963, p. 230—231.

[25] *Ibidem*, p. 235—236.

[26] *Ibidem*, p. 230.

[27] V. Maciu şi T. Bugnariu, *op. cit.* p. 145.

[28] „Dacia", an I, 1861, nr. 1 din 9 martie.

[29] Alexandru Marcu, *op. cit.*, p. 305.

[30] „Românul", an VI, 1862, nr. 11, p. 26.

[31] B.A., S.C., Fond Cuza Vodă, S $\frac{26}{LXXIV}$.

[32] V. Maciu, *La Roumanie et le pacte dualiste* ..., p. 113.

www.dacoromanica.ro

să se înţeleagă că proiectele sale de reconstituire a „regatului dacoromân" erau reactualizate.

În tot timpul anului 1863, C.A. Rossetti crezuse în posibilitatea creării unei conjuncturi externe, care să permită emanciparea tuturor naţiunilor aflate sub dominaţie străină [33]. Considera că din cauza „gravelor evenimente ce s-au întîmplat în Italia" — printre care şi capturarea lui Garibaldi — „resbelul Orientului" a fost amînat „de către puterile ce-l susţineau pe supt mînă pentru anul viitor". În lumina acestei aprecieri, lui Eugeniu Carada, cel ce avea un rol important în redactarea „Românului", îi cerea de la Florica — unde se afla, la proprietatea lui Ion C. Brătianu — să continue activitatea politică în presă, cultivînd speranţa în ivirea unei conjuncturi europene care să faciliteze împlinirea planurilor de desăvîrşire a unităţii statale.

Colaborarea liberalilor radicali cu cercurile revoluţionare europene în vederea coordonării luptei de emancipare a românilor din monarhia habsburgică continuă şi în anii următori. Eugeniu Carada, apropiat de C.A. Rosetti şi Ion C. Brătianu, acţiona chiar în statul major al lui Giuseppe Mazzini, care-l însărcinase să provoace mişcări naţionale în Austria. În amintirile sale, Carada remarca faptul că a fost trimis la Veneţia să organizeze „o revoltă contra regimului austriac" [34]. Ceva mai tîrziu, tot din dispoziţiile lui Mazzini, a fost la Viena cu scopul de a organiza „o răscoală a tuturor naţionalităţilor din Austria".

★

Proiectele acestea de emancipare a provinciilor româneşti, formulate şi reactivate în contextul mişcării popoarelor din centrul şi sud-estul Europei împotriva dominaţiei străine, sînt secondate de o susţinută activitate de propagandă politică, desfăşurată de unele grupări liberale. În timp ce românii din Transilvania erau confruntaţi cu tendinţele cercurilor conducătoare maghiare de lichidare a existenţei lor politice, presa liberală demonstra apartenenţa acestei provincii la comunitatea românească. În iunie 1860, în „Naţionalul" lui V. Boerescu se susţinea că Transilvania era indisolubil legată de statul naţional român, nu numai prin identitatea populaţiei cu aceea de la sudul şi estul arcului carpatic, ci şi prin faptul că ea era depozitarul tradiţiilor, datinilor, adevărului, ştiinţei şi naţionalităţii române [35]. Într-o astfel de viziune, provinciile româneşti din Austria erau numite „părţi ale ţării noastre", care în temeiul comunităţii de origine, limbă, factură spirituală şi aspiraţii au dreptul la „simpatiile şi ajutorul fraţilor din toate colţurile ţării" [36].

Ziarele „Românul" şi „Naţionalul" mai ales făceau cunoscut opiniei publice din ţară năzuinţele profunde ale românilor de peste munţi [37]. Erau reproduse articole din presa transilvăneană, alocuţiuni şi memorii politice, dar mai ales petiţii prin care se revendica dreptul provinciilor româneşti la o viaţă autonomă. Unii dintre colaboratorii lui V. Boerescu, români din monarhia habsburgică, intervin direct în aceste dezbateri, susţinînd

[33] B.A., S.C., Fond C.A. Rosetti, S $\frac{7(5)}{LXII}$;

[34] Mariu Theodorian-Carada, *Efemeridele*, vol. I, p. 65—66.

[35] Gr. Chiriţă, *op. cit.*, p. 91.

[36] *Ibidem*, p. 87.

[37] *Ibidem*, p. 85 şi urm.

www.dacoromanica.ro

legitimitatea năzuinţelor de emancipare politică a românilor de peste munţi. În decembrie 1860, I. Bălăşescu, combătînd intenţiile magnaţilor maghiari de a realiza alipirea Transilvaniei la Ungaria, demonstra că această încercare era artificială, forţată şi nefirească [38]. Era posibilă doar „unificarea între două naţiuni surori" de aceeaşi origine, nume, limbă, religie, tradiţii şi suveniri, cum se uniseră Moldova cu Muntenia. Concluzia logică ce se desprindea din pledoaria menţionată era că Transilvania nu se putea uni în chip legitim decît cu statul român. Tot astfel, Vasile Maniu, revoluţionarul bănăţean de la 1848, în martie 1861, susţinea în coloanele „Naţionalului" că românii nu pot renunţa la îndreptăţitele lor „speranţe şi drepturi" [39]. Indiferent de calculele politice ale imperiilor vecine, animaţi de „viaţa de unitate naţională sub ceriul patriilor străbune", românii nu puteau ceda nici „o palmă de loc din eritagiul străbun". Cercurile conducătoare maghiare care se străduiau să reînvie stăpînirea asupra posesiunilor Sf. Ştefan se amăgeau crezînd că prin alipirea forţată a Transilvaniei la Ungaria vor reuşi să adoarmă conştiinţa politică românească şi să tranşeze astfel definitiv o asemenea chestiune în scopurile lor de dominaţie.

Liberalii radicali, prin intermediul „Românului" afirmau că în aşanumitul secol al naţionalităţilor firească era lupta popoarelor asuprite pentru dobîndirea identităţii lor politice, iar nu aceea de perpetuare a diviziunii. În martie 1861, oficiosul liberal radical publica articolul semnificativ „Dacia" în care, printre altele, sublinia rolul conştiinţei naţionale în autodeterminarea unui popor [40]. Aprecia că misiunea românilor pe planul luptei de emancipare naţională nu era împlinită cît timp provincii locuite de ei se aflau încă sub dominaţia străină. Părerea unor oameni politici, îndeosebi a conservatorilor cum că nu venise încă momentul de a se vorbi „despre o Dacie română" era respinsă. Se menţiona necesitatea revendicării necontenite a idealului politic menţionat, mai ales că era fundamentat pe „drepturi neprescrise de timp şi de evenimente". Năzuinţa românilor de a se regăsi cu toţii în cuprinsul aceluiaşi stat naţional era un drept înscris „în istoria Orientului, în nenumăratele cîmpii ale Ardealului, la Braşov, Sibiu, la Bistriţa, la Balta, la Ciceu".

Deşi se formula cu atîta claritate idealul politic al desăvîrşirii unităţii statale, liberalii radicali ţineau să arate că erau animaţi de intenţii paşnice şi că nu înţelegeau să se lanseze într-o acţiune precipitată împotriva imperiilor înconjurătoare. Afirmau, în schimb, că „ardicînd stindardele Daciei, noi nu avem ridicula pretenţie de a face, de a declara resboi neamţului, rusului, ungurului", ci de a ridica „stindardele principiului". În perspectiva devenirii istorice, înfăptuirea acestuia era prezentată ca inevitabilă „sub suflarea misterioasă a timpului".

Propagarea în opinia publică a dacoromânismului era efectuată şi de grupul liberal din jurul ziarului „Reforma" al lui I. G. Valentineanu. La 31 august 1861, în articolul „O privire peste Carpaţi" sublinia datoria românilor de a nu uita niciodată scopul lor politic suprem [41]. Adepţi ai principiului emancipării tuturor naţiunilor subjugate, a căror luptă o susţineau şi o justificau în diferite modalităţi, românii, mai ales personalităţi

[38] *Ibidem*, p. 94.
[39] *Ibidem*. p. 92—93.
[40] „Românul", an V. 1861, nr. 77, p. 251.
[41] „Reforma", an III, 1861, nr. 35, p. 137—138.

www.dacoromanica.ro

politice, erau datori să-şi manifeste simpatia şi sprijinul „pentru acea parte din naţionalitatea noastră care zace încă sub jugul despotismului şi nu se bucură de dulcele soare al libertăţii". Considera că dintre toate părţile „marei Românii" dominate de străini, cea care merită mai multă atenţie, în virtutea faptului că ideea de naţionalitate şi libertate se manifestau cu mai multă putere, era „România de peste Carpaţi". În interesul întregii comunităţi româneşti şi al tînărului stat naţional recent creat „cugetul nostru trebuie pironit aici". Se impunea deci ca orice demers politic şi activitate culturală să nu scape din vedere pe românii din monarhia habsburgică, care într-o perspectivă mai mult sau mai puţin îndepărtată trebuiau să se regăsească în cuprinsul aceluiaşi stat naţional cu fraţii de la sudul şi estul Carpaţilor.

La finele anului 1863, redactorul „Reformei", I. G. Valentineanu, publica un articol intitulat „Românii de peste Carpaţi" în care, printre altele, remarca conştiinţa lor naţională avansată [42]. Sentimentul naţional al românilor din monarhia habsburgică „transpiră în toate lucrările lor : în dietă, în presă şi pînă chiar în reuniunea de dame". Nu era deci permis fruntaşilor politici de a scăpa din vedere această realitate. Ceea ce se impune cu necesitate în activitatea politică a acestora era amplificarea preocupărilor şi interesului pentru sprijinirea mişcării naţionale a românilor din Transilvania. Desigur că această activitate trebuia dusă în interesul „marelui nostru viitor" [43] care era o Românie mare în cuprinsul căreia să se afle întregul popor care vorbea aceeaşi limbă şi era animat de aceleaşi aspiraţii.

Intensificarea propagandei în favoarea drepturilor naţionale ale românilor din Transilvania, în timpul dezbaterilor pentru reorganizarea politică a monarhiei habsburgice, era consecinţa unor apeluri venite de la fruntaşi de peste munţi [44]. Aceştia voiau mai ales ca, prin intervenţia diferiţilor oameni politici, nu numai presa românească, ci şi cea occidentală, îndeosebi franceză, să combată tendinţele de deznaţionalizare din Imperiul habsburgic. Era inadmisibil — susţine V. Babeş într-o scrisoare din Viena din 24 iulie 1861 către Titu Maiorescu — ca „jurnalistica franceză" să treacă sub tăcere „înfricoşatele noastre opintiri naţionale din Dieta ungurească din Pesta". Lui Titu Maiorescu şi altor români aflaţi la studii în străinătate li se cerea să se alăture eforturilor întreprinse de personalităţi politice din România, spre a determina presa franceză „a ne încuragia întreprinderile spre dezvoltarea românismului în Orient". Maiorescu, precum şi ceilalţi oameni politici trebuia să cunoască faptul că poporul român din Transilvania era plin de revoltă contra autorităţilor maghiare. Acestea erau atacate doar „cu armele morali, armele argumentelor logice şi sănătoase, pentru ca să nu creadă lumea că noi sîntem uneltele despotismului ori ale intrigei austriece" [45].

Apelurile românilor din monarhia habsburgică la susţinerea activităţii lor politice găseau ecou în conştiinţa politică a liberalilor radicali mai

---

[42] Ibidem, an V, 1863, nr. 42, p. 151.
[43] Ibidem, an III, 1861, nr. 35, p. 138.
[44] B. A., S.C., Fond Titu Maiorescu, S $\frac{23\ (2)}{XI}$.
[45] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

ales, cu care stabiliseră o înţelegere în acest sens [46]. Printre preocupările importante ale acestora era şi explicarea atitudinii politice a fruntaşilor mişcării naţionale româneşti din Transilvania, care-şi găsea o interpretare tendenţioasă şi eronată în cercuri politice mai ales străine. Tot liberalii radicali, într-un articol din „Românul" din 4/16 august 1861, semnat de E. Winterhalder, demonstrau că frămîntările politice din cuprinsul Imperiului habsburgic, dar mai ales acelea din Ungaria şi Transilvania, erau o expresie a „principiului naţionalităţii" [47]. Dacă românii din Transilvania resping „pretenţiunile Dietei de la Pesta d-a maghiariza toate ţările mărginiane, nu o fac dintr-un simţămînt ostil tendinţelor liberale ale ungurilor, ci ca să-şi menţină naţionalitatea lor, dreptul lor la autonomiă". Era deci absurd să se pretindă — cum se făcea în unele cercuri politice — că românii din monarhia habsburgică ar fi antiliberali, întrucît respingeau tendinţele de deznaţionalizare !

La finele aceluiaşi an 1861, tot E. Winterhalder explica şi cauzele insuccesului atîtor lupte purtate de „bravul popor al maghiarilor" de atîtea secole pentru libertate şi independenţă [48]. El ar fi dobîndit aceste obiective „dacă n-ar fi căzut în greşeala subjugătorilor săi, dacă n-ar fi voit să impună jugul său altor popoare vecine" [49]. Românii, împreună cu alte popoare asuprite din monarhia habsburgică, luptau firește pentru disoluţia acestui imperiu, dar nu-şi vor vărsa sîngele „spre a se maghiariza". Însuşi consulul Austriei, în octombrie 1861 [50], spre a determina guvernul de la Bucureşti să expulzeze pe unii dintre emigranţii maghiari beneficiari ai azilului acordat de România încerca să speculeze intoleranţa lor faţă de aspiraţiile legitime ale altor naţionalităţi. A. Arsaki, ministrul de externe muntean, era informat că în cazul unei revoluţii triumfătoare, românii nu vor beneficia de o soartă mai bună, întrucît conducătorii maghiari refuzau să recunoască celorlalte naţionalităţi drepturile revendicate de ei.

În timp ce provincii româneşti din Imperiul habsburgic erau revendicate de clasele dominante maghiare, la Bucureşti toţi deputaţii, indiferent de orientarea politică, decideau să acorde cetăţenie română — în schimbul unei simple formalităţi — tuturor conaţionalilor emigranţi din Transilvania [51].

*

Conjunctura politică externă creată de războiul austro-prusian din vara anului 1866 era considerată îndeosebi de liberalii radicali drept un moment favorabil, asemănător întrucîtva cu acela din vara lui 1859, pentru o acţiune de eliberare a provinciilor româneşti din Imperiul habsburgic. O astfel de acţiune părea în conştiinţa politică posibilă, deoarece — cum

[46] Ibidem, S $\frac{23(1)}{XI}$.

[47] „Românul", an V, 1861, nr. 215, p. 682.

[48] Ibidem, nr. 341—342, p. 1070.

[49] Ibidem.

[50] B. A., S.C., Fond Cuza, S $\frac{4\ (20)}{LXXIV}$.

[51] *Protocoalele şedinţelor Adunării legislative a Ţării Româneşti*, 1860, p. 283; „M.O.", nr. 12, 1863, p. 86.

www.dacoromanica.ro

mărturisea Radu Rosetti — războiul cu Prusia constrînsese Austria să-şi retragă armata din Transilvania şi Bucovina [52]. În opinia publică îşi făcuse loc convingerea că, în acel moment, se deschisese una dintre rarele ocazii favorabile, cînd era posibilă realizarea unirii provinciilor româneşti din Austria cu România.

Dintre formaţiunile politice existente la acea dată în România, tot liberalii radicali au fost aceia care au readus la ordinea zilei lupta pentru desăvîrşirea unităţii statale. Domnitorul Carol, deşi proaspăt instalat pe tronul statului naţional, „era învoit la acest pas" [53]. Proiectele acestei grupări politice prevedeau desăvîrşirea unităţii statale prin intermediul a două acţiuni concomitente şi coordonate. O mişcare revoluţionară a românilor din Transilvania trebuia să fie însoţită de o pătrundere a armatei statului român peste arcul Carpatic [54]. În vederea concretizării acestui proiect, liberalul radical Eugeniu Carada a trimis pe transilvăneanul Constantin Olteanu — aflat în România — peste munţi „ca să ridice pe ardeleni". Tot Eugeniu Carada împreună cu alţi fruntaşi liberali-radicali adunaseră în munţi „arme şi muniţiuni", spre a le trece în Transilvania [55]. O stare de spirit întrucîtva similară se afla şi în Moldova. Grigore Cozadini, prefect fiind, ceruse în iulie 1866 autorităţilor de la Bucureşti permisiunea de a trece în Bucovina şi a ocupa Cernăuţii, în oraş nemaiaflîndu-se nici un soldat austriac [56].

Pregătirea acţiunii de emancipare a provinciilor româneşti s-a desfăşurat concomitent cu negocierea la Bucureşti a unei cooperări cu oameni politici maghiari, animaţi şi ei de aceleaşi intenţii antihabsburgice. În fond, era vorba de reluarea unor proiecte mai vechi care eşuaseră tocmai din incapacitatea de a se realiza o platformă acceptabilă pentru ambele naţiuni. Din Paris, la 15 iunie 1866, Ion Bălăceanu, agentul român în capitala Franţei, recomanda lui Carol pe generalul Türr, considerat printre emigranţii maghiari cel mai receptiv faţă de năzuinţele celorlalte popoare asuprite din Imperiul habsburgic [57]. Ion Bălăceanu spera că acesta va servi drept intermediar pentru negocierea unei colaborări româno-maghiare într-o acţiune contra Austriei. Tot în acelaşi scop mai sosiseră în Bucureşti generalii Eber [58] şi Klapka [59], precum şi Gyula Andrassy.

Reprezentanţii emigraţiei maghiare poartă convorbiri îndeosebi cu fruntaşii liberali radicali, printre care Ion C. Brătianu şi C. A. Rosetti[60], dar şi cu domnitorul Carol [61]. Problema spinoasă abordată şi de această dată a fost, firește, aceea a principiilor ce trebuiau aşezate la baza cooperării româno-maghiare în lupta antihabsburgică. Liberalii radicali, în temeiul principiului naţionalităţilor, militînd pentru detaşarea de Austria a provinciilor româneşti şi integrarea lor într-o Românie mare, nu reu-

[52] Radu Rosetti, *Amintiri* ..., p. 29.
[53] M. Theodorian-Carada, *Eugeniu Carada*, p. 102.
[54] Idem, *Efemeridele*, vol. I, p. 64.
[55] *Idem, Eugeniu Carada*, p. 102.
[56] Radu Rosetti, *Amintiri* ..., p. 29.
[57] A.S.B., Casa Regală, nr. 41, 1866, f. 1.
[58] *Notes sur la vie du roi Charles* ..., tom. I, p. 37.
[59] *Discursurile d.d. Ioan Brătianu şi Mihail Kogălniceanu*, Bucureşti, 1868, p. 49.
[60] *Notes sur la vie du roi Charles* ..., tom. I, p. 35.
[61] *Ibidem*, p. 35, 37.

www.dacoromanica.ro

şesc să ajungă la un acord cu fruntaşii maghiari, care erau animaţi de intenţii diametral opuse.

În raporturile cu şefii emigraţiei maghiare o notă discordantă făcea Ion Bălăceanu, agent al României la Paris şi unul dintre cei mai activi partizani ai unei cooperări româno-maghiare. Într-o scrisoare din Paris din 15 iulie 1866, anunţînd pe Carol despre un pretins acord între Prusia şi „partidul naţional maghiar"—care ar prevedea lichidarea Austriei [62] — Bălăceanu sfătuia pe proaspătul şef al statului român să ajungă la o înţelegere cu reprezentanţii emigraţiei maghiare sosiţi la Bucureşti. Bazele acesteia — propunea el — nu trebuiau să fie revendicarea unirii provinciilor româneşti din Austria cu România, ci, deocamdată, asigurarea pentru acestea a unei existenţe autonome. Considera soluţia provizorie, pornind de la premisa că, în perspectiva apropiată, va veni o vreme cînd orice naţiune, mare sau mică, va putea dispune în mod liber de soarta ei, atunci cînd „votul universal singur va cîştiga bătălii şi va decide naţionalitatea unui popor" [63]. În acea zi Transilvania se va ataşa fără nici o dificultate României. Pînă atunci însă — mai sfătuia el pe Carol — cea mai indicată politică faţă de românii din Austria consta în a obţine de la conducătorii maghiari garanţii de autonomie, împiedicîndu-se transformarea teritoriului locuit de ei într-o provincie maghiară [64].

Deşi moderată, poziţia menţionată n-a trezit interes în rîndul emigraţiei maghiare. Conducătorii mişcării naţionale maghiare erau inconsecvenţi chiar cu principiile în numele cărora se ridicaseră la luptă. Ca şi în alte ocazii, îndeosebi în anii emigraţiei, la Paris, ei refuzau — cum arăta Ion C. Brătianu — „să dea şi românilor aceleaşi drepturi cari le dau şi celorlalte naţiuni" [65].

Precipitarea evenimentelor internaţionale, dar mai ales fulgerătoarea victorie a Prusiei la Sadova, provocară abandonarea nu numai a proiectelor de pătrundere a armatei naţionale peste munţi, ci şi a intenţiei de declanşare a unei mişcări antihabsburgice în Transilvania [66].

Constituirea monarhiei dualiste a fost marcată pe planul vieţii politice din România de o acţiune hotărîtă a grupărilor liberale împotriva noului regim, desfăşurată timp de cţiva ani în forme dintre cele mai variate. Scopul ei consta în denunţarea caracterului opresiv al acordului dintre clasele conducătoare maghiare şi austriece şi reafirmarea refuzului conştiinţei politice româneşti de a accepta suprimarea identităţii româneşti din acest conglomerat politic [67]. Ei îşi reafirmă concepţia încă din noiembrie 1866 — cînd tratativele în vederea acordului dualist erau în curs de desfăşurare — că statele trebuiau reconstituite „după naţionalităţi, dupe dreptul natural, iar nu dupe dreptul

[62] A.S.B Casa Regală, nr. 11, 1866, f. 27—28.
[63] *Ibid m.*
[64] *Ibidem.*
[65] *Discursurile d.d. Ioan Bratianu şi M. Kogălniceanu*, p. 49.
[66] M. Theodorian-Carada, *Eugeniu Carada*, p. 102; Idem, *Efemeridele*, p. 64.
[67] Despre poziţia ostilă a românilor din monarhia habsburgică faţă de regimul dualist vezi Cornelia Bodea şi Iosif Kovacs, *Les roumains de la monarchie des habsbourgs et les compromis de 1867*, în „Revue roumaine d'Histoire", tom VII (1968), nr. 3, p. 359—370; Vezi şi V. Russu, *Din lupta opiniei publice româneşti împotriva constituirii dualismului austro-ungar (1866—1868)*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii A. Cuza din Iaşi" (seria nouă), secţiunea III, Istorie, tom. XIV, 1968, p. 47—70.

www.dacoromanica.ro

celui mai tare" [68]. Radu Rosetti își amintea că după înfăptuirea acordului austro-ungar C. A. Rosetti „începu o violentă campanie împotriva Austro-Ungariei" [69]. Drept răspuns la formula politică de suprimare a naţiunilor mici, liberalii radicali relansară planul reconstituirii Daciei [70]. I. C. Brătianu exprima în mod public îngrijorarea faţă de fraţi de-ai noştri aflaţi încă „supt cătuşe" [71], striviţi de o stăpînite străină opresivă.

Campania în favoarea românilor din Monarhia habsburgică este iniţiată într-o conjunctură politică internă deosebit de agitată, care reflecta nu numai dezbinarea dintre cele două curente fundamentale, liberal şi conservator, ci şi disensiuni serioase în înseşi rîndurile liberale. În timp ce la Viena se perfectase pactul dualist, în fruntea guvernului român se afla Ion Ghica. Ca prim ministru refuza să ia vreo atitudine faţă de acest compromis [72] şi să se identifice astfel cu opiniile antihabsburgice atît de categoric exprimate de liberalii radicali, fracţionişti, liberalii lui M. Kogălniceanu, cei din jurul „Reformei" etc. Ceea ce a iritat îndeosebi conştiinţa politică românească n-a fost atitudinea rezervată a şefului guvernului — firească, într-o anumită măsură, datorită funcţiei deţinute — cît mai ales gestul necugetat (izvorît, poate, dintr-o pornire cavalerească) de a-l felicita pe Gyula Andrassy, unul dintre prietenii săi din exil, cu ocazia numirii lui în funcţia de şef al guvernului maghiar [73]. Cercurile reacţionare maghiare au interpretat acest gest drept o atitudine oficială a statului român de recunoaştere a dualismului, ceea ce a provocat nu numai iritarea şi dezamăgirea conaţionalilor de peste munţi, cît şi profunda nemulţumire a opiniei publice din România. Ion Ghica îşi atrăgea ostilitatea acesteia şi prin tergiversarea convocării Societăţii Academice, acest parlament cultural al tuturor românilor, de teamă de a nu supăra Imperiul habsburgic [74]. Conduita grupului liberal moderat, Ion Ghica, se afirmă întocmai şi în anii următori [75].

Atitudinea lui Ion Ghica a oferit lui M. Kogălniceanu şi grupului liberal din jurul său un pretext pentru denunţarea acordului dualist, în ciuda preocupării de a nu irita cercurile guvernante din Austro-Ungaria prin revendicări naţionale, după el inoportune. Telegrama de felicitare expediată de şeful guvernului român către Andrassy oferă lui Kogălniceanu ocazia unui viu protest în corpul legiuitor al statului împotriva politicii de negare a existenţei naţionale a românilor de peste Carpaţi [76]. Omul politic român aplauda că, în sfîrşit, Ungaria devenise o naţiune recunoscută de Austria, dar condamna atitudinea ei de nesocotire a drep-

---

[68] „Românul", an X (1866), p. 805.

[69] Radu Rosetti, *Amintiri* ..., p. 35.

[70] V. Maciu, *B. P. Hasdeu et l'unité nationale des roumains*, în *Mouvements nationaux et sociaux roumains au XIX-e siècle*, Editions de l'Académie, Bucarest, 1971, p. 144.

[71] „Românul" an XIV, 1870, p. 431.

[72] V. Maciu, *La Roumanie et le pacte dualiste* ..., p. 116.

[73] *Ibidem*.

[74] *Ibidem*, p. 114.

[75] B. A., Arhiva Ion Ghica, ms. 14, f. 114—115, Vezi şi Victor Slăvescu, *Corespondenţa lui Ion Ghica cu Dimitrie Sturdza 1860—1880*, Bucureşti, 1943, p. 22.

[76] V. Maciu, *La Roumanie et le pacte dualiste* ..., p. 118.

www.dacoromanica.ro

turilor celorlalte popoare [77]. Proiectele de reconstituire a Ungariei moderne pe temeiul aşa-ziselor drepturi istorice erau respinse şi considerate în contradicţie cu principiul de naţionalitate, singurul legitim a fi aşezat la baza formaţiunilor statale. În plus, mai adăuga Kogălniceanu, chiar aşa-zisele drepturi istorice recomandau mai curînd unirea provinciilor româneşti din Austro-Ungaria cu România, spre a reconstitui astfel regatul dacic.

Deşi afirma răspicat această opinie, Kogălniceanu excludea „o politică de aventură", o acţiune pripită împotriva Imperiului habsburgic[78], considerată periculoasă pentru existenţa statului naţional român. Cît priveşte felicitarea lui Ion Ghica adresată lui Andrassy, fruntaşul liberal moderat afirma că aceasta trebuia privită drept un gest personal, nu oficial, asigurîndu-i pe românii din monarhia habsburgică — derutaţi şi iritaţi de atitudinea lui Ion Ghica — de sentimentele de fraternitate şi conaţionalitate ale României.

Lui Kogălniceanu i se oferă iarăşi ocazia de a blama pactul dualist, dar mai ales atitudinea intolerantă faţă de celelalte naţionalităţi manifestată de guvernul de la Pesta, în 1868. Ministru de interne în guvernul prezidat de conservatorul moderat Dimitrie Ghica, bărbatul de stat român, de această dată şi de pe poziţia omului politic investit cu funcţie oficială, respingea pretenţiile absurde ale cercurilor conducătoare maghiare, anume ca fruntaşii vieţii politice din România să fie indiferenţi faţă de vitregiile rezervate românilor din monarhia habsburgică. Cu această ocazie, el evoca contribuţia Principatelor române la renaşterea naţională a Ungariei şi demonstra că el însuşi în diferite ocazii, s-a arătat a nu fi inamicul ungurilor [79]. Ca şef al guvernului moldovean, în 1860, mai amintea el, a dat ospitalitate „la mii de emigraţi unguri", mulţi dintre aceştia, în ciuda pretenţiilor Austriei, fiind salvaţi de însuşi Kogălniceanu „de spînzurătoare". Drept consecinţă, guvernul maghiar — printre membri şi susţinătorii căruia aflîndu-se chiar personalităţi beneficiare ale protecţiei şi azilului de atunci — nu poate pretinde ca „pentru românii de peste Carpaţi să am mai puţină simpatie" decît aceea arătată emigranţilor unguri.

Denunţarea acordului dualist drept o înţelegere dintre clase conducătoare austriacă şi maghiară în scopul oprimării altor naţiuni era unul din obiectivele principale ale activităţii politice a liberalilor radicali. Încă din octombrie 1866, ziarul „Românul" demonstra atrăgînd atenţia asupra „României de peste Carpaţi", că aici se desfăşura o luptă acerbă între două tendinţe diametral opuse: una maghiară de supremaţie, alta românească de păstrare a autonomiei, a existenţei naţionale [80].

Împăcarea dintre Austria şi Ungaria era prezentată drept o concesie a habsburgilor, care au dat Ungariei „din nou în sclavie pe români", precum şi „dreptul de-a se sili să stîrpească pe această gintă latină atît de cerbicioasă, încît, cu toate loviturile, strivirile şi uciderile nu voeşte să moară" [81]. Căci deşi lovită în numeroase rînduri în decursul existenţei ei seculare, naţiunea română reînvia de fiecare dată, şi încă „cu puteri noi şi din ce în ce mai mari". Pretenţiile guvernului de la Pesta cum că

[77] *Ibidem*, p. 119.
[78] *Ibidem*, p. 120.
[79] *Discursurile d.d. Ion Brătianu şi Mihail Kogălniceanu*, p. 72.
[80] „Românul" an X, 1866, p. 709.
[81] *Ibidem*, an XI, 1867, p. 601.

www.dacoromanica.ro

după formarea statului dualist „nu mai exista o națiune română dincolo de Carpați", și nici o limbă română erau considerate absurde [82]. Astfel de aserțiuni mascau, în fond, o bine calculată politică de deznaționalizare a poporului român [83].

Aceeași opinie era împărtășită și de alte grupări liberale. I. G. Valentineanu, redactorul „Reformei", ataca și el cu vigoare regimul dualist. În ianuarie 1867, demonstra că putredul colos al despotismului cuceritor credea că va putea supraviețui prin zdrobirea identității națiunilor oprimate. Tot astfel, liberalii moldoveni din jurul lui Nicolae Ionescu, prin „Tribuna română", denunțau caracterul retrograd al pactului dualist, considerîndu-l un instrument al claselor conducătoare maghiară și austriacă pentru oprimarea românilor și slavilor.

Liberalii radicali arătau că sub raportul organizării statale sistemul dualist era un serios regres față de situația anterioară, întrucît se nimicea autonomia unei provincii garantată în trecut prin tratate încheiate „cu regii Ungariei și împărații Austriei" [84].

Un alt obiectiv al activității liberal radicale contra statului dualist îl reprezenta afirmarea caracterului românesc al Transilvaniei, Banatului și Bucovinei. Se încercau chiar aprecieri statistice cu privire la structura lor etnică. S. Perieteanu-Buzău, în articolul „Transilvania și unirea sa silnică cu Ungaria" arăta că numericește românii reprezentau aproape un milion și patru sute de mii, în timp ce maghiarii, secuii și sașii nu depășeau șapte sute de mii [85]. Provinciile românești, scria B. P. Hasdeu invocînd o recentă călătorie peste munți, sînt „o frumoasă față de masă românească", pe care ici-colo se zăreau cîteva „pete teutonice sau finese" [86]. Tot oficiosul liberal radical demonstra că românii de peste Carpați formau „o naționalitate foarte compactă și numeroasă" [87], încît aserțiunile cercurilor guvernante maghiare cum era vorba de o populație amestecata și imposibil de delimitat etnic erau tendențioase și false.

Liberalii radicali mai arătau că deși li se contesta naționalitatea, românii din monarhia habsburgică aveau o existență seculară, posedînd proprietăți și drepturi pe care niciodată „nu le-au lăsat a fi prescrise". Pentru apărarea acestora ei au luptat „necontenit și cu vîrtoșie". „Revoluția" lui Horea și Cloșca era prea recentă spre a fi negate idealurile pentru care se jertfiseră cei doi eroi, numele lor fiind încă nesterse „din inimile poporului". Tot astfel, evenimentele de la 1848 erau o altă dovadă concludentă despre voința românilor de peste munți de a-și asigura o existență de sine.

Solidaritatea românească era în concepția acelorași oameni politici legitimă. Demonstrau că ea era generată de o comunitate de interese și aspirații profunde. C. A. Rosetti arăta că sentimentul de solidaritate dintre români era firesc, încît a vedea în manifestarea lui o uneltire politică — cum lăsau să se înțeleagă cercurile politice maghiare — era absurd. „Cînd este o adevărată afinitate între două corpuri, cînd este o atracție

[82] Ibidem, an XIV, 1870, p. 14.
[83] Ibidem, p. 70.
[84] „Românul", an XIV, 1870, p. 14.
[85] Ibidem, p. 314. Vezi și nr. 318—319, 322—323, 326.
[86] Ibidem, an XI, 1867, p. 685.
[87] Ibidem, p. 201.

www.dacoromanica.ro

naturală, acea putere este atît de mare încît de sineşi, prin ea însăşi, va învinge obstacolele şi moleculele corpului se vor arăta singure unele pe altele, se vor atrage şi se vor lipi între ele, conform legilor naturei" [88].

Ion Brătianu arăta şi el că separaţia politică n-a stînjenit pe românii de pe ambele versante ale Carpaţilor de a constitui o naţiune şi de a aspira, deci, în chip îndreptăţit spre o unică comunitate statală. Într-un discurs electoral publicat în „Românul" la 18—19 mai 1870 remarca faptul că „unitatea românească totdeauna a existat" [89] printr-o comunitate de simţiri, de aspiraţii şi, mai ales, de cultură. „Cînd literile, ideile şi simţămintele cele mari erau în România, toată tinerimea din Transilvania venea în Muntenia şi Moldova de se lumina şi trăia viaţa românească generală", Apoi, mai tîrziu, cînd „literele au renăscut dincolo de Carpaţi, cu Maior, Şincai şi alţii, am trăit astfel acolo peste o sută cincizeci de ani". Şi — mai arăta Brătianu — deşi „n-a fost unitate materială între români" şi ei „au fost sfărîmaţi în mai multe bucăţi" au trăit totdeauna „aceeaşi viaţă literară, morală şi religioasă".

Legitimitatea regăsirii tuturor provinciilor româneşti în hotarele aceluiaşi stat era ideea dominantă mai ales a conştiinţei politice a liberalilor radicali. Încă din mai 1866 se pusese în circulaţie publică o hartă a „României mari", care cuprindea, în afară de cele două provincii ale statului naţional, toate celelalte regiuni aflate sub dominaţie străină, precum şi o serie de date statistice cu privire la structura demografică şi etnică a poporului român [90]. În august 1867, sub auspiciile liberalilor radicali, Societatea Academică îşi inaugura lucrările în sala Ateneului ornată cu „harta României astfel cum a vrut Dumnezeu s-o însemne pe pămînt : Moldova, Valahia, Transilvania" [91] încît toate privirile erau „aţintite asupra acelei harte" [92].

Inaugurînd campania de combatere a pactului dualist, liberalii radicali denumeau provinciile româneşti din Imperiul habsburgic „România de peste Carpaţi". Legitimitatea dreptului românilor de a trăi laolaltă era subiectul unei activităţi propagandistice desfăşurată pe multiple planuri. Plasat pe poziţia luptei active împotriva monarhiei dualiste, alături de liberalii radicali, B. P. Hasdeu arăta în „Românul" că în spaţiul carpato-danubian trebuia să existe o singură Românie [93]. Tot el, în ziarul de orientare liberal-radicală „Perseverenţa" publica studiul istoric „Unirea", relevînd că principalul obiectiv politic al statului naţional trebuia să fie strîngerea tuturor pîraielor în „oceanul român" [94], care urma să reconstituie Dacia.

Cauza unităţii naţionale era demonstrată şi apărată şi prin intermediul unor reuniuni ştiinţifice sau politice. În septembrie 1866, B. P. Hasdeu deschidea un curs public, în incinta Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice, intitulat „Fraternitate şi unitate", în care printre altele pleda pentru solidaritatea dintre toţi membrii naţiunii române, unirea tuturor

[88] Ibidem, an. XI, 1869, p. 573.
[89] Ibidem, an. XIV, 1870, p. 431.
[90] B.C.S., Fond Brătianu, P. LI, D. 12.
[91] „Românul", an. XI, 1867, p. 655.
[92] Ibidem, p. 597.
[93] Ibidem, p. 658.
[94] V. Maciu, *B. P. Hasdeu* ..., p. 150—151.

www.dacoromanica.ro

provinciilor românești și o confederație ofensivă și defensivă cu toate popoarele asuprite [95]. Hasdeu se bucura de concursul liberalului V. Alexandrescu (Urechea), care, în calitate de director al departamentului menționat, îi publica expunerile în scopul difuzării ideilor.

Adunările politice, mai ales, erau un mijloc de afirmare a idealului dacoromân. În septembrie 1866, cu ocazia unei adunări electorale, bănățeanul Vasile Maniu releva datoria deputaților din corpurile legiuitoare ale statului român de a combate cu toată energia politica de asuprire națională din Austro-Ungaria. În ziua „cînd Banatul și Transilvania nu vor mai fi române — sublinia același om politic — vor fi maghiarizate, existența chiar a României este în pericol" [96]. În concepția sa politică pornea de la „suverana necesitate care reclama constituirea unităților etnice în sensul principiului de naționalitate" [97]. El propunea ca obiectiv nemijlocit lupta pentru „o Românie mare, liberă și independentă" [98].

Al. Papiu-Ilarian, alăturat și el liberalilor radicali în campania contra statului dualist, reafirma în cadrul unor reuniuni politice necesitatea luptei pentru împlinirea idealului dacoromân. În ianuarie 1869, la un banchet, în toastul său Papiu-Ilarian „conchise că România d-aci nu poate prospera pînă ce românii de peste Carpați nu vor dobîndi drepturile lor și egala îndreptățire" [99].

Tot ca un semn de solidarizare cu lupta românilor de peste munți, dar și din motive de afinitate doctrinală, liberalii fracționiști conduși de N. Ionescu tipăreau în 1867 unele lucrări fundamentale ale lui Simion Bărnuțiu, printre care și cîteva documente legate de revoluția română de la 1848 [100]. Aceste lucrări circulau atît în România, cît și peste Carpați [101], constituind un îndemn în lupta pentru înfăptuirea idealului dacoromân.

O modalitate de afirmare a solidarității, cooperării și spiritului de unitate dintre toate provinciile românești, în conjunctura politică în care se elabora pactul dualist, era în concepția liberal-radicală asocierea tuturor valorilor culturale și științifice ale poporului nostru într-un corp unitar. Se urmărea să se demonstreze mai ales monarhiei austro-ungare că, în ciuda dominației politice, românii aflați sub stăpînirea străină se considerau membrii cu drepturi depline ai României.

Fondată în martie 1866 din inițiativa liberalului radical C. A. Rosetti [102], „Societatea Literară", denumită un an mai tîrziu „Societatea Academică", era, în concepția acestei grupări politice, un parlament cultural al întregului popor român. Lucrările ei sînt inaugurate însă deabia

---

[95] *Ibidem*, p. 144.

[96] „Românul", an. X, 1866, p. 678.

[97] Vasile Maniu, *Misiunea Occidentului latin în Orientele Europei*, București, 1869, p. 39.

[98] „Românul", an. XI, 1867, p. 1005.

[99] Ibidem, an. XIII, 1869, p. 17.

[100] B. A., S.C., Fond Ioan Maniu, S $\frac{22\ (1)}{CXXII}$

[101] Ibidem, S $\frac{22(2)}{CXXII}$

[102] V. Maciu, *La Roumanie et le pacte dualiste* ..., p. 114,

www.dacoromanica.ro

în august 1867 — Ion Ghica, ca şef al guvernului, ezitînd în anul anterior să provoace astfel monarhia habsburgică — după venirea la putere a unei coaliţii liberale în care elementele radicale deţineau un rol preponderent. Comentînd reuniunea sub cupola academică a celor mai ilustre figuri ale culturii româneşti de pe ambele versante ale Carpaţilor, oficiosul liberal radical aprecia că deşi separaţi pe planul organizării statale, „românii au fost totdeauna întruniţi în cuget, căci nu poate cugeta într-alt fel acelaşi suflet" [103]. O asemenea reuniune închegată pentru întîia oară părea „un spectacol măreţ ce făcea să tresalte inimile şi nobila frunţile tuturor asistenţilor prin feluritele cugetări ce el provoacă în fiecare inimă, în fiecare frunte".

Societatea Academică este în continuare folosită în scopul afirmării unităţii dacoromâne. În septembrie 1869, comentînd discursul de recepţie pronunţat de Al. Papiu-Ilarian şi răspunsul lui G. Bariţiu — două dintre ilustrele personalităţi ale vieţii culturale şi politice româneşti de peste Carpaţi — „Românul" aprecia că „oricît de ulcerată de decepţiuni ar fi inima unui român, cînd a intrat în sala Academiei, desigur ea s-a vindecat ... şi a eşit iubind şi crezînd cu stăruinţă în destinările cele mari ale naţiunii române" [104].

Reacţia faţă de pactul dualist se exprima în rîndul radicalilor şi printr-o activitate de pregătire a unei mişcări de eliberare a provinciilor româneşti. Despre aceste pregătiri informează şi Radu Rosetti în amintirile sale [105]. Unii dintre radicali cum sînt, de pildă, Candiano-Popescu, B. P. Hasdeu şi medicul Carol Davila întreprind călătorii de informare în Transilvania [106]. Candiano-Popescu mai ales credea cu fervoare în posibilitatea organizării şi desfăşurării unei acţiuni de eliberare în provincia menţionată. În ziarul „Perseverenţa" [107] lansa apeluri la o campanie antihabsburgică. La Sinaia adunase şi depozitase arme, cu care „voiam să atacăm Imperiul habsburgilor şi să luăm Transilvania". I. C. Brătianu, mai prudent datorită funcţiei de ministru deţinută, încuraja totuşi pornirile antihabsburgice ale tineretului. Simţind că Al. Candiano-Popescu era decis la o acţiune în Transilvania, îi permise să treacă munţii. Ajuns la Braşov, Candiano-Popescu a luat contact cu Diamandi Manole şi cu G. Bariţiu. Continuîndu-şi călătoria de „recunoaştere" a ajuns la Pesta, în mediul studenţilor români, care i-au dedicat o poezie. Deplasîndu-se apoi în zona Munţilor Apuseni, i-a întîlnit, printre alţii, pe Simion Balint şi Avram Iancu. A fost însă arestat „ca agitator dacoromân".

Radicalii, după instalarea la cîrma ţării a guvernului în care aveau un rol preponderent, în martie 1867, afirmau necesitatea stimulării de către România a luptei de emancipare a conaţionalilor aflaţi sub dominaţie străină [108]. Poziţia aceasta era pe placul românilor de peste munţi,

---

[103] „Românul", an XI, 1867, p. 637.

[104] Ibidem, an. XIII, 1869, p. 713.

[105] R. Rosetti, *Amintiri* ..., p. 35.

[106] V. Maciu, *B. P. Hasdeu* ..., p. 152—153.

[107] Al. Candiano-Popescu, *Amintiri din viaţa-mi*, vol. I, Bucureşti, p. 137—139.

[108] „Românul", an XI, 1867, p. 173.

www.dacoromanica.ro

care vedeau în ziarul „Românul" o tribună de afirmare a voinței lor de existență națională [109].

Deși precizau că nu urmăreau planuri războinice pentru desăvîrșirea unității statale, în forul lor interior radicalii erau dominați de intenția eliberării românilor asupriți, tinzînd — împreună cu Garibaldi și Mazzini — la provocarea unei revoluții în imperiile otoman și habsburgic [110]. Frămîntările naționale din statul dualist prevesteau — după radicali — schimbări pe plan politic. De aceea, într-o scrisoare din Viena din 20 februarie 1868, D. Brătianu considera necesară prezența în capitala austriacă a unui reprezentant român, fiind convins că mișcarea națională din monarhie va provoca o inevitabilă criză, care interesa deopotrivă și România [111]. Planurile acestea secrete, mascate de declarații oficiale privitoare la intențiile pașnice ale guvernului, sînt sesizate de diplomația habsburgică. Încă de la începutul anului 1868, Beust comunica lui Bismarck că guvernul român favoriza lupta pentru făurirea unei Românii mari [112].

Activitatea liberalilor radicali în vederea pregătirii unei revoluții în cele două imperii limitrofe, prin care să se realizeze desăvîrșirea unității statale și cucerirea independenței politice, este atestată și de Ion Ghica. Acesta considera însă că radicalii „excitau pe românii din Transilvania fără timp" [113] și chemau chiar masele populare la o acțiune de eliberare a provinciilor românești de sub habsburgi [114].

★

Răstimpul dintre 1871—1876 se caracterizează printr-o diminuare a activității politice în jurul idealului dacoromân. Îndepărtate de la putere o vreme relativ îndelungată, elementele liberale în frunte cu radicalii constatau că înfrîngerea Franței asigura nu numai constituirea celui de al doilea imperiu german, ci și triumful principiilor conservatoare în raporturile interstatale. Alăturîndu-se Germaniei și Rusiei și alcătuind împreună așa-numitul front al puterilor nordului, Austro-Ungaria își asigura astfel protecția celor două imperii reacționare împotriva mișcărilor naționale care o subminau din interior. Conjunctura aceasta externă îndepărta perspectiva concretizării proiectelor de desăvîrșire a unității statale. Totuși, cercurile politice liberale mai ales au acționat tot timpul pentru a menține treaz idealul dacoromîn în conștiința publică românească.

Și în anii menționați radicalii reafirmă caracterul românesc al unora dintre provinciile monarhiei habsburgice. În acest sens aminteau că românii din Transilvania și Banat „formează marea majoritate a poporațiunilor din acele țări" [115]. Erau reproduse date și comentarii statistice provenite din surse străine prin care se demonstra caracterul românesc al celor două provincii [116]. În acest chip, radicalii cultivau speranța în unirea tuturor

[109] Ibidem, p. 601.
[110] V. Maciu, *La Roumanie et le pacte dualiste* ..., p. 117.
[111] A.S.B., Casa Regală, nr. 36, 1868, f. 1.
[112] N. Iorga, *Correspondance diplomatique roumaine sous le roi Charles I-er (1866—1880)*, Bucarest, p. XII — XIII.
[113] B. A., Arh. Ion Ghica, ms. 14, f. 111—115.
[114] V. Slăvescu, *Corespondența lui Ion Ghica cu D. A. Sturdza, 1860—1880*, p. 22.
[115] „Românul", an XVI, 1872, p. 415.
[116] Ibidem, an. XVII, 1873, p. 764.

www.dacoromanica.ro

provinciilor româneşti într-un „trup şi-un suflet, supt scutul sîntei republice" [117].

Intensificarea politicii de persecutare a naţiunilor din monarhia habsburgică găsea în radicali un adversar redutabil. Erau astfel denunţate metodele utilizate în acţiunea sistematică de deznaţionalizare, îndeosebi în domeniul limbii şi culturii naţionale [118]. Din aceste motive, liberalii radicali cereau măsuri speciale de sprijinire a Societăţii Academice Române, apreciind că această instituţie „întrunea pe tărîmul limbei şi al culturei pe românii din toate provinciile Dacoromâniei" [119]. În condiţiile intensificării politicii de deznaţionalizare în Austro-Ungaria, Societatea Academică era chemată să strîngă toate operele risipite „în oraşele şi satele tuturor provinciilor româneşti", spre a realiza o unitate „pe base nestrămutabile" în limbă, cuget şi simţire.

Conduita aceasta găsea printre românii de peste Carpaţi aflaţi la Bucureşti susţinătorii şi propagandiştii ei cei mai ardenţi. V. Maniu, în iunie 1875, propunea să se adopte în politica externă deviza „salvarea românismului, cu preţul sîngelui nostru şi al copiilor noştri" [120]. Oamenii politici, arăta el, în iulie 1876 — nu trebuiau să uite niciodată că existau provincii româneşti aflate sub dominaţie străină, menite a deveni părţi componente ale unei Românii reîntregite [121]. Se impunea deci o susţinută activitate dacormână, inspirată de „tribunii vechi", printre care enumera pe Petru Maior, Ţichindeal, Bărnuţiu, Bălcescu, Heliade, Asachi, Marţian etc. [122]

Propunîndu-şi cultivarea unor tradiţii naţionale în spirit dacoromân, la 8 iulie 1871 radicalii publicau în „Românul" o corespondenţă particulară din Graz, primită din partea societăţii „Românismul", recent constituită, prin care anunţau iniţiativa românilor din monarhia habsburgică de a organiza o festivitate la Putna, la 15/27 august, în memoria lui Ştefan cel Mare [123]. Iniţiativa aceasta „salutarie" era luată „în interesul românismului", care anual avea nevoie de organizarea unor asemenea festivităţi „preste tot locul şi cu deosebire pe unde e mai tare pronunţat elementul român" [124], în scopul promovării ideilor „frăţietăţii şi unităţii naţionale, fără de care drapelul românismului niciodată nu va triumfa".

Dumitru Brătianu intervine direct în susţinerea iniţiativei menţionate [125], precum şi V. Boerescu [126]. Reuniunea a reprezentat un moment deosebit pe planul luptei pentru adîncirea solidarităţii şi spiritului de unitate naţională dintre români. Sînt remarcabile, printre altele, cuvintele pronunţate de A. D. Xenopol la mormîntul lui Ştefan cel Mare, mai ales pentru ecoul stîrnit în opinia şi conştiinţa politică românească. Acesta atrăgea atenţia că marele voievod înceta din acel moment „de a mai fi

[117] Ibidem, p. 305.
[118] Ibidem, an. XVIII, 1874, p. 687.
[119] Ibidem, an. XV, 1871, p. 549.
[120] Ibidem, an. XIX, 1875, p. 501.
[121] „M.O.", nr. 163, 1876, p. 4063.
[122] „Românul", an XIX, 1875, p. 501.
[123] Ibidem, an. XV, 1871, p. 572.
[124] Ibidem, p. 575.
[125] Ibidem, p. 621.
[126] „Pressa", an. IV, 1871, nr. 158, p. 641.

www.dacoromanica.ro

eroul unei părți a țărilor locuite de români", devenind un simbol „pentru toți de același neam" [127].

★

Cultivînd dacoromânismul și denunțînd politica de deznaționalizare a românilor din monarhia dualistă, liberalii radicali continuau să preocupe autoritățile maghiare. Oficiosul lor „Românul", care se bucura de o mare popularitate printre românii de peste Carpați tocmai datorită consecvenței cu care apăra drepturile noastre naționale, era interzis în monarhia habsburgică [128]. Supraveghind activitatea politică din România, exprimau comisarului regal din Cluj îngrijorarea în legătură cu popularitatea în țară a „partidului roșu" [129].

Circumspecte față de manifestările politice din România, autoritățile maghiare urmăreau cu atenție orice gest care ar fi fost împotriva cursului politicii externe imprimat de guvernul L. Catargiu, anume apropierea de Austro-Ungaria și Germania. La 24 februarie 1872, primul ministru maghiar era avertizat că foaia „L'alliance latino-russe" apăruse la București [130]. Propunîndu-și să lupte pentru a crea un curent de opinie capabil să schimbe orientarea politicii externe românești, să provoace o deplasare dinspre Germania și Austro-Ungaria spre țările latine, în frunte cu Franța, dar și spre Rusia, ziarul menționat era privit cu neliniște la Budapesta. De inspirație liberal radicală, poziția aceasta era socotită periculoasă.

Obsesia liberalismului radical stăruia puternic în mintea celor mai clarvăzători oameni politici ai monarhiei habsburgice. Gyula Andrassy exprimase îngrijorarea față de acest curent politic datorită nu atît programului său de politică internă, cît mai ales tendințelor dacoromâne [131]. De aceea, Austro-Ungaria formula drept condiție prealabilă a unei reglementări a raporturilor ei cu România diminuarea, dacă nu era posibilă lichidarea, locului și rolului liberalilor radicali în viața politică a statului român. Deosebit de sensibile față de idealul dacoromân, cabinetele de la Viena și Budapesta se arătau neliniștite chiar și de intenția de a se grava pe medalia militară instituită, sub chipul lui Carol, cuvintele „domnitorul românilor" [132].

Activitatea aceasta dacoromână era suspectată și blamată de monarhia dualistă [133]. Combătînd pe aceia care denaturau sensul luptei de emancipare a românilor aflați sub dominație străină, liberalii respingeau propaganda străină care-i prezenta drept „inamici fanatici ai maghiarilor" [134]. Demonstrînd că nu urau nici o națiune „care voiește a trăi", afirmau că nu puteau să nu lupte împotriva tendințelor politice care vor să se impună „în paguba noastră". Căci în loc de a se alia cu popoarele oprimate spre a acționa împotriva oprimatorilor, cercurile conducătoare maghiare

[127] Ibidem, nr. 190, p. 766.
[128] „Românul", an. XVII, 1873, p. 513.
[129] Arh. St. Budapesta, Fond. Președ. Cons. Min., K 26, dosar 453, 1871, f. 10, 13.
[130] Ibidem, dos. 148, 1872, f. 19—22.
[131] Apostol Stan, *Vasile Boerescu*, p. 58.
[132] *Notes sur la vie du roi Charles* ..., tom. II, p. 128, 156—157.
[133] „Românul", an. XVIII, 1874, p. 707.
[134] „Românul", an. XVI, 1872, p. 405.

www.dacoromanica.ro

sacrificau adevăraţii prieteni cu scopul de a-şi asigura o poziţie momentană „pe care imaginaţia lor le-o arată măreaţă".

★

Idealul dacoromân este deci o prezenţă vie în conştiinţa politică a României moderne. Gruparea care s-a remarcat printr-o activitate necontenită în propagarea, cultivarea şi chiar încercarea de concretizare a lui, în circumstanţele considerate favorabile, a fost cea liberal radicală. Această activitate politică desfăşurată în sînul curentului liberal, mai susţinută sau mai ponderată, în funcţie de momentul în care se desfăşura, a avut o importanţă deosebită pe planul luptei pentru dezvoltarea conştiinţei naţionale, a spiritului de solidaritate şi unitate dacoromână.

LE PARACHÈVEMENT DE L'UNITÉ D'ETAT DANS LA CONSCIENCE POLITIQUE DE LA ROUMANIE PENDANT LA PÉRIODE COMPRISE ENTRE L'UNION ET LA CONQUÊTE DE L'INDÉPENDANCE

RÉSUMÉ

L'union de la Moldavie à la Valachie et la constitution de l'Etat national roumain était considérée par la plupart des leaders de la vie politique roumaine comme une première étape dans le processus du groupement de tout le bloc ethnique roumain. Bien qu'une réalisation de portée exceptionnelle, elle semblait encore incomplète aux esprits politiques radicaux. A l'été 1859, dans la conjoncture de la guerre franco-sardo-autrichienne, le prince Cuza constituait un camp militaire à Floreşti, département de Prahova, manifestant son intention de pénétrer en Transylvanie avec l'appui des conationaux d'au-delà des montagnes, pour parachever l'unité étatique. Dans le pays avait été créé un puissant état d'esprit contre les Habsbourg, les éléments de la politique radicale agissant en coopération avec les leaders du mouvement de libération nationale surtout du centre de l'Europe. La presse, par de nombreux articles et commentaires, allait entretenir une intense campagne politique tout au long du règne de Cuza, par laquelle étaient exprimés les sentiments de solidarité avec les provinces roumaines se trouvant encore sous la domination étrangère. Dans ce contexte, les projets de parachèvement de l'unité d'Etat étaient adoptés en fonction de diverses circonstances d'ordre extérieur.

Pendant la décennie qui précéda l'indépendance, inaugurée par la puissante protestation de l'opinion publique et des milieux politiques contre l'organisation de l'Empire des Habsbourg sur des bases dualistes, l'idéal daco-roumain a constitué une présence vivante dans la conscience politique. Le groupement qui s'est fait remarquer par une constante activité de propagation et même d'essai de la concrétiser, dans les circonstances considérées comme favorables, a été celui libéral-radical. Cette activité politique déployée au sein du courant libéral, plus soutenue ou plus pondérée, en fonction du moment où elle se déroulait, a eu une importance capitale sur le plan de la lutte pour le développement de la conscience nationale, de l'esprit de solidarité et d'unité daco-roumaine.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

MODERNIZAREA FORȚELOR ARMATE ROMÂNEȘTI ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI ALEXANDRU IOAN CUZA

DE

TEODOR POPESCU

Realizarea statului național român prin unirea Moldovei cu Țara Românească a constituit un evenimcnt de o importanță capitală pentru dezvoltarea viitoare a poporului român. Așa cum aprecia tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, la Congresul educației politice și culturii socialiste, „înfăptuirea în anul 1859 a statului național a constituit un moment crucial în destinele poporului nostru marcînd intrarea României într-o etapă nouă a evoluției sale istorice. Lupta pentru libertate și independență națională se ridică pe o treaptă superioară, astfel că la mai puțin de două decenii după Unire, este cucerită cu arma în mînă, prin mari sacrificii și jertfe de sînge, suveranitatea de stat a patriei noastre" [1].

Odată cu crearea statului național român se punea, în fața societății românești, problema unui vast program de modernizare din punct de vedere economic, social și politic. Scopul era de a transforma Principatele, din țări cu economie înapoiată, cu relații sociale anacronice, cu o administrație caracterizată prin abuzuri și incompetență, într-un stat modern, comparabil cu statele dezvoltate din apusul Europei.

Pentru realizarea acestui deziderat au fost necesare o serie de reforme social-politice, care să cuprindă toate sferele de activitate. În anii ce au urmat unirii, Alexandru Ioan Cuza și colaboratorii săi au acționat pentru realizarea reformei agrare, pentru o lege electorală democratică menită să asigure un acces mai larg maselor populare la viața politică a țării, secularizarea averilor mănăstirești, înnoirea sistemului administrativ și modernizarea armatei naționale, dînd astfel un impuls dezvoltării orînduirii burgheze în plină ascensiune pe teritoriul patriei noastre.

Modernizarea forțelor armate ale Principatelor a fost una din marile probleme care au concentrat preocupările și atenția cercurilor politice conducătoare și ale opiniei publice în perioada ce a urmat imediat dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza. Cîrmuitorii, gînditorii înaintați din cele două principate vedeau în soluționarea rapidă și judicioasă a acestei probleme o condiție de bază a consolidării tînărului stat și a realizării în perspectivă a dezideratului național — cucerirea independenței și

[1] Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă, de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România*, Editura politică, București, 1976, p. 16.

„REVISTA DE ISTORIE" Tom 32, nr. 1, p. 79 – 102, 1979.

www.dacoromanica.ro

desăvîrşirea unităţii statale. În acest scop specialiştii militari ai vremii au folosit atît tradiţiile noastre militare cît şi realizările în acest domeniu pe plan european.

La mijlocul secolului al XIX-lea forţele armate ale principalelor state din Europa se caracterizau prin faptul că majoritatea lor erau organizate pe principiul serviciului militar obligatoriu, fiind formate din armată permanentă şi unităţi militare neregulate (de genul gărzii naţionale, landwehrului şi cazacilor). Cu alte cuvinte, tipul de armată creat de Revoluţia franceză din 1789 s-a impus în întreaga Europă, constituind tipul care a servit ca model armatelor europene moderne.

Armata constituind principalul instrument de purtare a războiului, comandanţii, gînditorii militari de la mijlocul secolului al XIX-lea au făcut încercări de a continua şi a dezvolta doctrina militară, creată de Napoleon şi dezvoltată de Clausewitz şi Jomini.

Modificările mai însemnate survenite în această perioadă au fost determinate de perfecţionarea armamentului ceea ce a dus la importante modificări şi în gîndirea tactică a armatelor europene. Toate acestea, desigur, au stat la baza strategiei aplicate de forţele militare ale principalelor state europene în cele mai importante conflicte din aceşti ani.

Acest proces de modernizare a forţelor armate pe plan european a influenţat direct şi modernizarea forţelor armate româneşti, ca urmare a încadrării Principatelor române, în procesul mondial de dezvoltare a forţelor de producţie capitaliste. În această situaţie, era şi normal ca — în urma actului de la 24 ianuarie 1859, — alături de alte reforme social-politice, să aibă loc şi un profund proces de modernizare a forţelor armate, proces început încă din perioada Regulamentului Organic, dar care capătă acum o amploare deosebită.

Importanţa şi implicaţiile pe care le-a avut — pe plan politic, economic şi social — procesul de modernizare a forţelor armate româneşti în anii 1859—1866, au făcut ca numeroşi istorici să acorde o atenţie deosebită acestui fenomen. Deşi nu există o lucrare specială care să se refere la procesul de modernizare, din aceşti ani sau dintr-o perioadă mai largă, a armatei române, se găseşte totuşi o istoriografie destul de bogată, care a surprins numeroase aspecte ale modernizării în timpul lui Alexandru Ioan Cuza *.

---

* Una din primele lucrări care se ocupă mai pe larg de armata noastră modernă este cartea lui Ulysse de Marsillac, publicată la Bucureşti în 1871, sub titlul *Histoire de l'armée roumaine* în care se acordă un spaţiu destul de întins perioadei 1859—1866 subliniindu-se realizările făcute pe calea modernizării armatei.

Între lucrările care şi-au adus o contribuţie importantă la studierea modernizării armatei române între anii 1859—1866 a fost lucrarea în două volume *Organizarea Armatei Române*, apărută la Roman între 1900—1902, a maiorului Ioan Popovici. Primul volum, intitulat *Schiţă istorică a organizării de la 1830— 1877*, face, pe mai bine de 100 de pagini, un larg istoric al organizării armatei române şi a instituţiilor ei în perioada 1859—1866. În elaborarea lucrării autorul mărturiseşte că s-a folosit de legiuirile în vigoare şi un merit al acesteia este faptul că pentru prima oară se acordă măsurilor întreprinse în timpul domniei lui Cuza un loc proporţional cu importanţa lor.

Tot în acelaşi an — 1902 — generalul Herkt, colaborator apropiat al domnitorului Cuza, în domeniul artileriei şi stabilimentelor afectate acesteia, a publicat *Cîteva pagini din istoria armatei române*, în care face un istoric al dezvoltării trupelor de artilerie în România, începînd cu Regulamentul Organic.

www.dacoromanica.ro

Chiar din primele zile ale domniei, Alexandru Ioan Cuza a luat măsuri pentru a se trece la reorganizarea armatei. Astfel încă din 25 fe-

---

În 1903, A. D. Xenopol tipărește lucrarea în două volume *Domnia lui Cuza Vodă*. Lucrarea este consacrată în cea mai mare parte istoriei politice, cu toate implicațiile ei interne și externe. Problema armatei nu l-a interesat pe Xenopol decît ocazional, numai în măsura în care organizarea armatei pe baze moderne a constituit o preocupare pentru viața politică a Principatelor Unite.

În 1906, „Revista artileriei" publică pe parcursul mai multor numere și apoi, în 1907, în formă de lucrare de sine stătătoare, studiul generalului P. V. Năsturel: *Contribuțiuni la istoria artileriei române*, care conține numeroase informații despre crearea primului regiment de artilerie, a stabilimentelor artileriei, a formării cadrelor ofițerești și a rolului lor în modernizarea artileriei românești.

Tot în anul 1906 vede lumina tiparului la Constanța cartea lt. comandorului C. Ciuchi *Istoria marinei române în decurs de 18 secole*. Lucrarea dă unele informații interesante despre organizarea flotilei în vremea lui Cuza și despre încercările de a i se da acesteia o organizare modernă.

Cîțiva ani mai tîrziu căpitanul N. Uică publică la București, în 1911, *Istoricul școlii militare de infanterie 1847—1911*, în care se acordă atenție învățămîntului militar din timpul domniei lui Cuza.

Căpitanul Gh. I. Voiculescu, la Tr. Severin, tipărește în 1911 cartea *Armamentul puterii armatei române*, în care dă informații asupra armelor de foc, de la apariția lor la români și pînă în ajunul apariției lucrării.

Nicolae Iorga, în 1919 și apoi în 1930, tipărește prima și a doua ediție a lucrării *Istoria armatei românești*, în două volume. Iorga face și cîteva aprecieri asupra armatei din timpul domniei lui Cuza, fără a face o analiză mai profundă a procesului de modernizare din această perioadă.

Col. D. I. Georgescu scrie, în 1929, *Istoria armatei române și războiului poporului românesc*, apărută în ediția a II-a în 1936, la tipografia ziarului „Universul", lucrare în care autorul prezintă într-o formă succintă principalele date despre organizarea și realizările din cadrul armatei române, în perioada 1859—1866. Lucrarea este interesantă pentru cei ce studiază această problemă, deși nu urmărește decît cantitativ realizările, fără a face vreo analiză a caracterului lor si a scopurilor urmărite prin ele.

O lucrare interesantă, care — după părerea noastră — prezintă cea mai bună sinteză privind istoria armatei moderne la noi, este aceea a lt.col. V. Nădejde, apărută în 1930 la Iași, sub titlul *Centenarul renașterii armatei românești*. Cartea se ocupă și de aspecte ale modernizării armatei între 1859—1866. Ea prezintă critic atît activitatea desfășurată în această perioadă de misiunea militară franceză, cît și modul cum au înțeles contemporanii lui Cuza să transforme armata română într-o armată modernă.

În 1934, un grup de ofițeri format din gen. Gr. Cornicioiu, lt. col. Opriș Ștefan și maior Dumitrescu A. publică *Contribuțiuni la istoricul grănicerilor 1834—1904*. Lucrarea prezintă istoria grănicerilor de la crearea lor, în 1834, pînă la începutul secolului XX. Autorii au rezervat un capitol epocii lui Cuza, în care vorbesc de organizarea batalioanelor de grăniceri înființate acum

Un an mai tîrziu, un alt grup de ofițeri, compus din colonelul Gh. Pohrib, lt. colonelul N. Lupașcu și căpitanul P. V. Petoleanu publică, în București, *Istoricul pompierilor militari. 1835—1933*. Autorii au rezervat un capitol și perioadei 1859—1866, în care tratează despre înnoirile de instrucție și de tehnică aduse unităților de pompieri.

După 23 august 1944 istoriografia românească a analizat după pozițiile materialist dialectice dezvoltarea armatei române, analizînd și unele aspecte ale modernizării armatei în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza.

În anul 1958, Gh. Barbu publică monografia *Carol Davila și timpul său*, în care face referiri la activitatea cunoscutului doctor pentru organizarea serviciului sanitar militar, în tabăra de la Florești, și apoi în anii următori ai domniei lui Cuza.

În 1966, prof. Constantin C. Giurescu tipărește monografia *Viața și opera lui Cuza Vodă*, reeditată, revăzută și adăugită în 1970, în care sînt arătate și unele aspecte legate de modernizarea armatei. Ca și în lucrarea lui Xenopol, armata este prezentată mai mult ocazional, neexistînd o preocupare specială din partea autorului.

Problema modernizării armatei în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza a interesat și pe Marcel Emeric, care publică în 1966 articolul *Le dossier de la première mission militaire française en Roumania*, în „Revue Roumaine d'histoire" nr. 4/1966, în care prezintă prin prisma

www.dacoromanica.ro

bruarie 1859, Vasile Alecsandri aflat în misiune la Paris avusese însărcinarea de a cere sprijinul lui Napoleon al III-lea pentru modernizarea forţelor armate ale Principatelor. El i-a sugerat împăratului că în cazul unui conflict internaţional aceste forţe ar putea sprijini Franţa cu peste 50 000 de combatanţi [2]. Măsurile luate de domnitor corespundeau dealtfel deziderateloг opiniei publice româneşti care vedea în noua armată ce se organiza mijlocul cel mai eficace de a se asigura securitatea graniţelor şi suveranitatea statului, şi un scut al ordinii interne împotriva oricăror tendinţe reacţionare. Iată ce scria, în acest sens, ziarul „Dîmboviţa" : „Un stat oricare ar fi şi cît de bine ar fi organizat nu poate să spere cu încredere la un viitor, pe cît timp nu va fi asigurat contra intervenţiilor străine cu mîna armată", iar mai departe : „Partidele de nemulţumiţi şi ambiţioşi, nasc, se înmulţesc şi se hrănesc din speranţele intervenţiilor străine şi partidele naţiunii se micşorează, suveranitatea unui asemenea stat devine iluzorie. Un stat în această tristă condiţie este şi statul nostru" [3]. Singura soluţie pentru ieşirea din acest impas era înarmarea ţării cu orice sacrificiu, conchidea ziarul. Problema înarmării în scopul apărării noului regim instaurat la 24 ianuarie 1859, atît împotriva intervenţiei străine cît şi a reacţiunii interne este comentată de acelaşi ziar şi la 27 mai 1859 : „Armare cu orice preţ ! Iată strigătele ce vom răspîndi pe tot timpul cît Franţa va fi ocupată în războiul Italiei, pe cît două puteri vecine vor sta cu armele sub braţe... ; pe cît înăuntrul ţărilor se vor afla partide politice să întinză mîinile străinului de la nord sau de la sud, celui ce se va

---

dosarului aflat în arhiva Ministerului de război al Franţei, activitatea acestei misiuni militare în România. Lucrarea aduce o interesantă contribuţie la rolul jucat de misiunea militară franceză în timpul domniei lui Cuza.

În 1969, sub egida Academiei Militare, apare un *Curs de istoria artei militare*, elaborat de un colectiv de ofiţeri format din: Cupşa Ion, Tudor Gheorghe şi Gogorici Alexandru, în care se face şi o scurtă privire asupra armatei şi a progreselor înregistrate de ea în anii 1859—1866.

În acelaşi an, G. Barbu tipăreşte cartea *File dintr-o istorie necunoscută* care prezintă istoria Serviciului sanitar militar în Ţara Românească, de la Regulamentul Organic pînă la Unire. Cu toate acestea, lucrarea furnizează date interesante asupra modului de organizare a asistenţei sanitare în tabăra de la Floreşti şi în perioada imediat următoare.

Deosebit de interesante pentru istoriografia problemei sînt articolele apărute în culegerea de studii *Oastea cea mare*, apărută în 1972 în Editura militară din care remarcăm studiul *Ideea înarmării poporului şi a războiului popular în gîndirea românească de la mijlocul secolului al XIX-lea*, de lt. col. C. Căzănişteanu şi *Problema cuprinderii maselor populare în sistemul de apărare a ţării reflectată în programele revoluţionare, unele proiecte şi legislaţia anilor 1840— 1877*, de Maria Georgescu sau în culegerea, *File din istoria militară a poporului român* vol. I, apărută în Editura militară în 1973 ; dintre acestea semnalăm : *Tabăra militară de la Floreşti din vara anului 1859 — începuturile contopirii oştirilor Principatelor Unite Române* de lt. col. C. Toderaşcu, *Gîndirea social politică despre înarmarea maselor oglindită în presa civilă, dezbaterile parlamentare şi legislaţia militară din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza* de Teodor Popescu.

Interesantă este şi monografia *Garda civică din România* de Maria Totu apărută în Editura militară în 1976 care dedică un întreg capitol acestei instituţii, a cărei reînviere se încerca în anii 1859—1866

Desigur lista bibliografică poate fi mult lărgită dar lipsa de spaţiu ne face să renunţăm exprimîndu-ne speranţa că aparatul critic al studiului va suplini această lipsă.

[2] R. V. Bosssy, *Agenţia diplomatică a României în Paris şi legăturile politice franco-române sub Cuza-Vodă*, Bucureşti, 1931, p. 165.

[3] „Dîmboviţa", I, nr. 66, 3 iunie 1859, p. 263.

www.dacoromanica.ro

prezenta înainte... să stingă noua lumină a drepturilor și libertăților noastre, pe cît timp acești oameni vor căuta să ucidă, să paralizeze orice faptă patriotică, pe cît timp vor căuta să împiedice armarea țării" [4]. În continuare, periodicul amintit sublinia că fără o armată puternică nu se putea vorbi, în condițiile de atunci, de drepturi și libertăți democratice.

Însuși Alexandru Ioan Cuza, în mesajul princiar către deputați, rostit la 6 decembrie 1859, afirma necesitatea organizării pe baze moderne a forțelor armate, astfel încît armata Principatelor să se poată compara, din punct de vedere al personalului de comandă, al trupei și al materialului de război, cu orice armată aflată la „înălțimea științei moderne" [5].

Un an mai tîrziu, ziarul „Românul" arată în coloanele sale că de starea armatei depinde viitorul țării. „Numai cînd țara noastră nu va mai fi la discreția primului ocupant, ca o casă deschisă, numai atunci vom putea dezvolta toate resorginţile nesfîrșite ale pămîntului nostru și fonda industria nouă și întinde resorginţele noastre comerciale" [6].

Contemporanii lui Cuza atribuiau oștirii calitatea de scut al dezvoltării economice și politice a Principatelor, vedeau în ea un instrument eficace cu care să apere orînduirea burgheză și integritatea teritorială a țării. Trebuie subliniat însă faptul că acestea n-au constituit singurele obiective ale preocupării lor. Principatele urmăreau cu o atenție deosebită evoluția evenimentelor politice din Europa, cu scopul de a sesiza momentul oportun pentru ca, prin acțiuni politice sprijinite de către armată, să obțină independența tînărului stat și chiar realizarea desăvîrșirii unității lui naționale. Aceste intenții au determinat politica externă românească să se apropie de Franța, care în acea perioadă părea mai interesantă în satisfacerea năzuințelor românești, ea urmărind să se creeze la Dunăre un stat tampon suficient de puternic și care să constituie un avanpost al politicii franceze în răsăritul Europei.

Apropierea de Franța rezultă cu limpezime și din discuțiile purtate de către Vasile Alecsandri cu Napoleon al III-lea în 1859, cînd războiul austro-franco-piemontez părea iminent, cu care prilej oștirea principatelor putea să constituie o amenințare împotriva Austriei. În aceste convorbiri, în afara ajutorului militar solicitat de Alecsandri împăratului Franței (armament și instructori-ofițeri), poetul diplomat nu a omis problema celorlalte provincii istorice locuite de români, care rămăseseră în afara granițelor Principatelor Unite. Iată ce spunea Alecsandri: ...„Ce regat important ar constitui cu ale sale 9 000 000 de români dacă providența ar realiza visul și aspirațiile lor. Pus de o mînă puternică, ar hotărî pentru totdeauna soluția atît de grea a chestiei Orientului" [7]. Bineînțeles că pentru îndeplinirea acestor speranțe, oricît de abilă ar fi fost diplomația Principatelor, fără existența unei forțe militare naționale nu ar fi avut mulți sorți de izbîndă.

În 1863, cînd se profila ideea cedării către Austria a Principatelor Române în schimbul Galiției, este semnificativă scrisoarea lui Cuza din 30 octombrie/11 noiembrie 1863, adresată împăratului Franței, în care

[4] „Dimbovița", I, nr. 64, 27 mai 1859, p. 255.
[5] „Românul", III, nr. 138, 10/22 decembrie 1859, p. 2.
[6] *Ibidem* IV, nr. 262, 18 septembrie 1860, p. 790.
[7] „Convorbiri literare", XII, nr. 2, mai 1878, p. 46.

www.dacoromanica.ro

se menţiona că românii se vor opune cu toate forţele unei ocupaţii ruse sau austriece, dar că în acelaşi timp ei erau dispuşi să lupte alături de Franţa, pentru a da o rezolvare problemei poloneze[8]. Românii sesizaseră just situaţia politică internaţională şi intenţiile marilor puteri de a se folosi de Principate ca mijloc de compensaţie în atingerea scopurilor lor. De aici şi interesul pe care îl manifestă Napoleon al III-lea în discuţia cu V. Alecsandri din 18/30 noiembrie 1863 pentru Principate şi mai ales pentru capacitatea lor de apărare. Desigur, dacă românii voiau ca, în situaţia unui conflict european să se folosească de contradicţiile marilor puteri pentru realizarea aspiraţiilor de independenţă şi de desăvîrşire a unităţii statale, pentru ca principatele să nu mai constituie un obiect de compensaţie al marilor puteri europene, trebuia acordată o permanentă grijă întăririi capacităţii de apărare. Pentru realizarea acestui important şi acut deziderat colaboratorii militari ai lui Alexandru Ioan Cuza s-au folosit de Convenţia de la Paris din 7/19 august 1858 care stabilea statutul juridic intern şi internaţional al Principatelor Unite, în articolele 42 la 45 hotăra viitoarea lor organizare militară. Aceste articole conţineau o serie de măsuri pozitive, ca: organizarea identică a oştirilor, instituirea inspectorilor generali care trebuiau să se îngrijească de menţinerea caracterului unitar al celor două armate, concentrarea celor două armate pentru apărarea ordinei interne şi în special pentru asigurarea integrităţii teritoriale sau pentru manevre şi reviste, mărirea efectivelor armatelor permanente cu 1/3 faţă de cifrele stabilite de Regulamentul Organic[9].

Aceste dispoziţii, menite să ridice capacitatea de luptă a forţelor militare din Principate, erau contracarate de măsuri ca numirea alternativă, de către fiecare domnitor, a inspectorilor generali şi a comandanţilor supremi ai trupelor unite. Acest lucru ar fi dus la lipsa unei continuităţi în conducerea trupelor, la imposibilitatea stabilirii şi cunoaşterii temeinice a cerinţelor procesului de pregătire a armatei, în condiţii moderne, pentru ca aceasta să-şi poată îndeplini cu succes misiunea de apărare a patriei. Faptul că acţiuni cu caracter militar, ca mărirea efectivelor armatei permanente şi concentrarea acestora, erau condiţionate de asentimentul ambilor domni şi de cel al Porţii, constituiau o piedică în calea dezvoltării moderne a armatei române. Aceste măsuri, luate în ansamblu, în condiţiile existenţei a două armate şi a doi domni, erau mai degrabă menite să creeze un climat de discordie între cele două ţări surori, care putea să devină un teren propice forţelor reacţionare şi puteau să împiedice dezvoltarea militară a Principatelor Unite. Era o formă meşteşugită a marilor puteri de a face imposibilă crearea la gurile Dunării a unei adevărate armate naţionale.

Singura prevedere care reprezenta în adevăr un progres şi nu era contracarată prin alta, era faptul că, atît Tratatul de pace de la Paris (1856), cît şi convenţia (1858), recunoşteau menirea acestor oştiri de a apăra hotarele ameninţate de inamic. Acum, armatele Principatelor nu mai aveau acel caracter poliţienesc şi de jandarmerie, consacrat de Regulamentul Organic.

---

[8] *Biblioteca Academiei R. S. România*. Arhiva Cuza, mapa IV. f. 166–169; R. V. Bossy, *op. cit.*, Bucureşti 1931, p. 294–296.

[9] D. A. Sturdza, Ghenadie Petrescu, D. C. Sturdza, *Acte şi documente relative la istoria renaşterii României*, vol. VII, Bucureşti, 1892. p. 312–313.

www.dacoromanica.ro

Dubla alegere a lui Cuza a înlăturat o parte din aceste neajunsuri și a permis dezvoltarea forțelor armate. Nu o dată, domnul a fost nevoit să facă față opoziției imperiilor înconjurătoare care nu doreau ca la gurile Dunării să se creeze o armată puternică. O dovadă a acestei opoziții o constituie scrisoarea din 11 februarie 1864, a lui Aali Pașa, ministrul de interne al Porții, către Cuza, în care arată îngrijorarea Turciei față de înarmarea excesivă a Principatelor, înarmare ce ar încălca în acest fel tratatele [10]. Desigur, a crea și a dezvolta în condițiile descrise mai sus, o armată care să răspundă cerințelor statului național român unitar era o operă foarte grea. Cuza și colaboratorii săi au găsit totuși, mijloacele necesare modernizării și sporirii necontenite a efectivelor militare.

*

Condițiile locale ale țărilor române, precum și experiența altor popoare dovediseră limpede, după cum arăta de altfel și Fr. Engels, că : „Un popor care vrea să-și cucerească independența nu trebuie să se rezume la mijloacele obișnuite de ducere a războiului. Răscoala de masă, război revoluționar, guerilă pretutindeni — iată singurul mod în care un popor mic poate s-o scoată la capăt cu un popor mai mare și o armată mai slabă este în stare să țină piept unei armate mai puternice și mai bine organizată" [11]. Acest lucru presupune, crearea unui sistem național de recrutare, de instruire și de mobilizare care să se poată lărgi, mergînd pînă la înrolarea întregii populații apte de a purta armele.

Condițiile specifice de dezvoltare a țărilor române au făcut ca principiile înarmării întregului popor, precum și cele ale războiului popular de eliberare națională, să constituie unul din principalele puncte programatice ale revoluției române de la 1848. Faptul acesta decurgea din experiența trecutului nostru militar medieval, din epoca în care întreaga populație capabilă să lupte — participa cu armele, folosind toate procedeele posibile, în luptele cu invadatorul. Izbînzile strălucite obținute de forțele armate medievale românești, în condiții de inferioritate numerică și tehnică, ofereau generației de la 1848 fundamentul teoretizării înarmării maselor largi în scopul purtării războiului popular de eliberare națională, ca singura soluție realizată în condițiile amenințării directe din partea unor imperii expansioniste.

În anii premergători unirii, dar în special între anii 1859 — 1866 sînt elaborate de către specialiștii militari o serie de planuri de organizare modernă a forțelor armate românești care urmau să aibă ca principală menire apărarea integrității teritoriale și, în condiții prielnice, chiar cucerirea independenței și desăvîrșirea unității statale.

Între aceste planuri remarcăm studiul intitulat *Memoire sur l'organisation de la force armée des deux Principautés Roumaine reunies*, redactat de George Adrian în 1858 pentru comisia de informare a puterilor europene avînd a hotărî viitoarea organizare a Principatelor.

G. Adrian a căutat să facă un proiect de organizare militară care să corespundă necesităților sociale, politice, economice și militare de atunci ale Principatelor. Pornind de la premisa că românilor le trebuia o orga-

[10] Ulysse de Marsillac, *Histoire de l'armée roumaine*, București, 1871, p. 85—87.
[11] K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. VI, Edit. politică, București, 1959, p. 429.

www.dacoromanica.ro

nizare militară puţin costisitoare şi care, în caz de război, să asigure o dublare sau o triplare a efectivelor, prin chemarea sub arme a unor contingente instruite, autorul ajunge la concluzia că sistemul prusac este cel mai apropiat atît de necesităţile noastre, cît şi de tradiţia noastră istorică [12].

Conform planului preconizat de G. Adrian, forţele armate urmau să înglobeze întreaga populaţie a ţării cuprinsă între 20—56 de ani, capabilă să poarte armele. Forţele armate erau compuse din trei elemente : armata permanentă şi rezerva ei (20—27 ani), miliţia (20—34 ani) şi gloatele (34—56 ani), care nu aveau o organizare specială, în unităţi. Acest sistem de organizare ar fi putut da ţării posibilitatea să ridice o armată de 100 000 — 120 000 de oameni [13].

Aplicarea în practică a proiectului ar fi dus la o mărire considerabilă a forţelor militare, faţă de numărul celor existente. El urmărea deprinderea unui număr mare de oameni cu mînuirea armelor, lucru progresist, căci aceasta însemna, în ultimă instanţă, înarmarea poporului. Acest proiect reprezenta o rezolvare concretă a modului de organizare a forţelor militare româneşti din ajunul Unirii.

Proiectul lui Adrian, continuare logică a doctrinei militare ale cărei baze le pusese, în 1844, Bălcescu, a constituit unul din punctele de plecare în vederea viitoarei organizări militare a Principatelor Unite. Proiectul de lege dezbătut în Adunarea legislativă a Principatelor în ianuarie-februarie 1864 şi legea de organizare a armatei din 27 noiembrie 1864 vor purta amprenta acestui proiect.

Ofiţerii români au căutat să folosească în mod creator concepţiile moderne militare din acea vreme, să dea forţelor noastre armate o organizare raţională, care să se armonizeze cu condiţiile şi cu tradiţiile noastre militare.

În cadrul acestor preocupări se înscrie şi proiectul din mai 1859 de reorganizare a grănicerilor [14]. Acesta voia să creeze, din formaţiunile de grăniceri, o forţă armată puternică, bine instruită şi echipată, care să răspundă atît sarcinilor legate de paza graniţelor, cît şi necesităţilor de a acţiona alături de armata permanentă, ca unităţi combatante. Deşi acest proiect nu s-a aplicat, el a servit în 1864, ca model pentru legea de organizare a grănicerilor.

Un plan, probabil de provenienţă franceză, elaborat în 1859 şi intitulat „Notes sur un projet d'organisation d'une armée Moldo-Valaque" propunea organizarea unei armate de 50 000 de oameni care urma să fie comandată şi instruită, în primii ani de la formare, de către o misiune militară formată din ofiţeri francezi [15].

Planul preconiza o armată bine instruită care, cu o rezervă tot de 40 — 50 000 de oameni, să poată respinge orice atac din afară, răspunzînd în acest fel sarcinilor impuse de dezvoltarea istorică a Principatelor şi, în primul rînd, necesităţii de a apăra drepturile, suveranitatea şi libertatea naţională ale poporului român.

---

[12] G. Adrian, *Mémoire sur l'organisation de la force armée des deux Principautés Roumaines réunies*, Bucureşti, 1858, p. 4—5.

[13] *Ibidem*, p. 85.

[14] *Biblioteca Academiei R. S. România*, Arhiva Cuza, mapa X, f. 21—34.

[15] *Ibidem* f. 57—62.

www.dacoromanica.ro

Dintre proiectele apărute în perioada domniei lui Cuza, datînd probabil din 1861 menționăm : *Proiect de reorganizare a armatei din Moldova* precum și *Proiectul de reorganizare a armatei în Țara Românească* [16], în care se prevedeau mărirea proporțională a efectivelor existente prin înființarea unor unități noi, pe măsura cerințelor unei armate moderne.

Revista „România militară" care își făcea apariția în anul 1864 publica o serie de studii și articole care dau soluții pentru crearea unui sistem militar capabil să asigure apărarea țării. În acest context se înscria articolele : *Necesitatea unei armate* [17] de Cpt. G. Borănescu, *Despre un sistem militar la noi* [18] de Cpt. E. Boteanu, *Organizarea militară a României* [19] de Cpt. Gh. Anghelescu, *Despre organizarea unui corp de armată* [20] de Cpt. A. Gramont, precum și *Reflecțiuni asupra organizării forței publice în România* [21] de Cpt. E. Pencovici.

Alt proiect, a apărut în 1866, *Puterea armată în România, dezvoltarea unui sistem militar apropiat, cu tradiția și temperamentul poporului român* [22] de col. Petre Scheletti, proiect care prin concepția sa despre modul de organizare a forțelor armate românești se caracterizează printr-un progresism moderat. Autorul apare ca adversar al înarmării maselor și ca adept al acelor pături sociale românești al căror exponent a devenit Titu Maiorescu care spunea că poporul nostru nu este încă pregătit pentru a îmbrățișa instituțiile din Apus. Planul său nu reprezintă o realizare de valoare a gîndirii noastre militare, el fiind net inferior proiectelor apărute în perioada anterioară.

Alături de specialiștii militari, un interes deosebit l-au arătat pentru înarmarea țării și pregătirea unei armate moderne, presa și personalitățile politice ale vremii.

Începînd chiar în anul 1859, în presa vremii apar articole ca : *Armare înainte de toate* [23] de Cezar Bolliac, *Despre trupele întrebuințate în războiul cel mic* [24] de V. Obedeanu, *O idee despre armarea țării* [25], materiale care învederează preocuparea opiniei publice progresiste pentru organizarea modernă a armatei Principatelor. Aceasta era cu atît mai necesară datorită situației internaționale existente atunci, cînd Rusia și Turcia, profitînd de războiul franco-sardo-austriac, ar fi putut „să stingă noua lumină a drepturilor noastre" ; înarmarea țării era necesară pentru înlăturarea acestui pericol, deci în scopuri de legitimă apărare. „Țările odată ocupate de străini ori ca enmici, ori ca amici, drepturile și libertățile consacrate de conferință vor pieri ; existența lor va rămîne un vis, legile vor amuți, arbitrariul va lua sceptrul său și privilegiul vechi va ridica fruntea cu insolență" [26]. Iată

---

[16] *Ibidem*, mapa X, f. 229—232.
[17] „România militară", vol. I, an I, ianuarie-februarie 1864, p. 5—20.
[18] *Ibidem*, p. 25—32.
[19] *Ibidem*, p. 13—60, 171—179.
[20] *Ibidem*, martie-aprilie 1864, p. 131—162.
[21] *Ibidem*, vol. III, an III, ianuarie februarie 1866.
[22] Proiectul este rodul unor studii publicate de autor între 1855—1860 vezi și lt. col. C. Căzănișteanu, *Ideea înarmării poporului și a războiului popular în gîndirea român ască la mijlocul secolului al XIX-lea. în Oastea cea Mare*. Edit. militară, București, 1972, p. 125.
[23] „Naționalul", II, nr. 32, 5 aprilie 1859, p. 133—134.
[24] „Dimbovița", I, nr. 53, 30 aprilie 1859, p. 207.
[25] *Ibidem*, I, nr. 69, 13 iunie 1859, p. 277.
[26] *Ibidem*, an. I, nr. 64, 27 mai 1859, p. 255.

www.dacoromanica.ro

deci că înarmarea era necesară pentru apărarea libertăţilor care se năşteau în ţara noastră, armata trebuia să fie, în concepţia contemporanilor, un scut al drepturilor democratice, pe de o parte şi pe de altă parte împotriva imperiilor oligarhice înconjurătoare.

În acelaşi spirit, dar şi căutînd să dea soluţii privind modul de înarmare a ţării, sînt scrise şi articolele : *Ai armată ... Ai ţară* [27], *Armarea* [28], de Cezar Bolliac, *O idee despre înarmarea ţării* [29], *Armarea* [30]. În toate aceste articole, autorii se pronunţă pentru o organizare modernă la nivel european a forţelor noastre armate şi pentru înarmarea întregului popor. Toate acestea se făceau, după cum aprecia ziarul „Românul", deoarece „Nouă ne trebuie o armată apărătoare a ţării ca să poată respinge orice cercare venită din afară, spre a nu mai găsi ţara deschisă la vericine se scoală şi ca să nu mai devie ea vatra răsbelului străinilor, prin care am devenit prada capriciilor lor şi care să chezăşuiască totodată siguranţa dinlăuntru a ţării [31].

Problemele sociale şi politice ale Principatelor au apărut şi mai pregnant cu ocazia discutării *Legii pentru organizarea puterii armate*, din ianuarie-februarie 1864. Amendamentul privind Garda naţională şi înarmarea gloatelor adus de opoziţie, a stîrnit vii dezbateri atît în Adunarea legislativă cît şi în presă [32].

Comisia militară a adunării, însărcinată cu studierea proiectului de lege prezentat de guvern, a declarat, la 18/30 ianuarie 1864, că era de acord cu proiectul, dar i-a adus unele amendamente cu privire la rolul guvernului şi al domnitorului la instrucţia şi organizarea miliţiilor, la organizarea batalioanelor (pe patru companii în loc de opt, pentru a face o economie de cadre ofiţereşti) şi a regimentelor de artilerie (propunînd un regiment cu 14 baterii în loc de trei regimente, cît prevedea proiectul — număr socotit de comisie prea mare pentru bugetul ţării şi necesităţile ei) [33].

Răspunzînd expunerii de motive a comisiei, M. Kogălniceanu arăta că în fapt aceasta prezentase, în locul proiectului de lege întocmit de guvern, un contraproiect, care-l lipsea pe domnitor de unele prerogative importante, cum era comanda supremă a armatei — trecută ministrului de război. La aceasta se adăuga lipsirea puterii executive de dreptul de a mobiliza rezervele, fără aprobarea Adunării legislative. Aceste măsuri — sublinia M. Kogălniceanu — ar fi supus comandamentul armatei influenţei fluctuaţiilor politice şi ar fi împiedicat instruirea rezervelor [34].

Trecerea la discutarea proiectului de lege pe articole, precum şi a amendamentului la primul articol, propus de Gr. Arghiropol, prin care se cerea înfiinţarea — alături de armata activă, de miliţia activă (grănicerii şi dorobanţii), de miliţia neactivă şi de gloate — a gărzii naţionale în mediul urban, sub denumirea de gardă orăşenească a stîrnit vii confruntări. Elemen-

[27] Reforma, II (supliment), nr. 20, 20 martie 1860, p. 1.
[28] „Românul", IV, nr. 310, 5 noiembrie 1860, p. 946.
[29] *Ibidem*, V, nr. 93—94, 3—4 aprilie 1861, p. 306—307.
[30] *Ibidem*, V, nr. 105, 15 noiembrie 1861, p. 347.
[31] *Ibidem*, V, nr. 93—94, 3—4 aprilie 1861, p. 307.
[32] Maria Totu, *Garda civică în România, 1848 — 1884*, Edit. militară, Bucureşti, 1976, p. 70—86.
[33] Dezbaterile Adunării legislative a României. Sesiunea 1863—1864. Şedinţa din 18 ianuarie 1864, p. 549—552.
[34] *Ibidem*, p. 562—563.

www.dacoromanica.ro

tele liberale din Adunarea legislativă au fost acuzate că urmăreau folosirea gărzii ca instrument de presiune asupra domnitorului și guvernului. Împotriva înființării gărzii s-au pronunțat, încă de la început, generalul Em. Florescu și G. Grădișteanu, care au arătat că nici în Franța gărzile naționale nu reușiseră să apere libertățile națiunii. Polemizînd cu exponenții guvernului, D. Ghica a susținut teza că menirea armatei permanente era apărarea fruntariilor țării, iar a gărzilor naționale — menținerea ordinii și liniștii în țară [35]. Garda ar fi urmat să fie subordonată nemijlocit Adunării legislative, dominată în vremea aceea de Partidul Conservator [36]. În schimb, revenind asupra concepțiilor anterioare, V. Boerescu s-a alăturat poziției guvernului, criticînd ideea înființării gărzii orășenești pe motiv că aceasta ar fi determinat o diferențiere între organizarea militară de la oraș și cea de la sat.

Dezbaterile în jurul problemei gărzii orășenești au relevat pregnant faptul că în timp ce guvernul și adepții lui voiau să pună bazele unui sistem militar cuprinzător destinat apărării țării, opoziția urmărea să-și creeze în orașe o forță armată proprie, pentru a o opune armatei permanente și, în acest fel, pentru a dispune de un mijloc de presiune asupra guvernuului; la nevoie garda putea fi folosită și ca instrument de reprimare a maselor țărănești care cereau împroprietărirea. Planurile opoziției au fost limpede formulate într-o declarație a lui C.A. Rosetti : „Noi lăsăm armata permanentă guvernului pentru că sînt pentru respectul puterii executive și al drepturilor ei dar tot asemenea să nu-i fie nici o teamă de garda națională, de națiune, dacă voiți să respectați constituțiunea și libertățile țării, dacă vă e frică de dînsa, atunci este dovedit că aveți intenții ascunse, că vă trebuie o forță pasivă, o forță numai pentru dumneavoastră și atunci protestez"[37]. Au fost elemente care s-au opus atît gărzii naționale, cît și milițiilor. În discursurile și intervențiile exponenților aripii celei mai reacționare a opoziției a apărut, ca un laitmotiv, teama de înarmarea maselor. Astfel, G. Costaforu declara în Adunare : „Eu nu pot să votez cîtuși de puțin nici milițiile, nici garda națională, nici gloatele. Eu nu pot să înțeleg de a vota cestiunile cele mari ce avem a dezbate, cînd știu că țăranii pot fi înarmați și mai cu seamă astăzi pînă a nu dezbate cestiunea proprietății, și să vă spun curat, cît se va dezbate această cestiune voi să votez fără a fi sub presiunea gardei naționale, nici a țăranilor/. . ./. Așadar, pînă ce nu se va dezbate cestiunea proprietății, cestiunea comunelor, eu unul [nu] voi lua parte la votarea unui proiect de lege pentru organizarea armatei, niciodată însă nu voi întinde acest proiect pînă la armarea gloatei, nici pînă la garda națională/. . ./[38], și a propus să se respingă proiectul comisiei și al guvernului, făcîndu-se un alt proiect, care să cuprindă numai oștirea permanentă.

[35] *Ibidem*, p. 573.
[36] *Ibidem*, p. 576—577.
[37] *Ibidem*, p. 606.
[38] *Ibidem*, Ședința din 20 ianuarie 1864, p. 614.

www.dacoromanica.ro

Discuţiile din Adunarea legislativă scoteau în evidenţă teama marilor proprietari funciari că înarmarea poporului ar fi dus în mod sigur la rezolvarea problemei agrare şi aceasta într-un mod mai radical decît ar fi dorit-o clasele dominante. Garda orăşenească odată creată, prin compoziţia ei socială ar fi fost uşor dirijată şi împotriva maselor ţărăneşti. Iată cum, înarmarea ţării şi organizarea sistemului nostru militar, pe sistemul înarmării maselor, cerea rezolvarea imediată a problemei agrare. Aceasta era cauza împotrivirii acerbe a marilor proprietari funciari la luarea acestor măsuri.

Datorită adoptării de către Adunarea legislativă a amendamentului privind „Garda Naţională" care, datorită compoziţiei sale sociale, putea să devină un instrument militar al opoziţiei, Alexandru Ioan Cuza a refuzat să sancţioneze legea votată la 7 februarie 1864.

Dezbaterile din adunare au avut un larg ecou şi în presă. Astfel „Buciumul" critica poziţia ziarului „Românul" (care susţinea formarea gărzii orăşeneşti), subliniind că tîrgoveţii nu prea aveau înclinaţii militare, şi că ei ar forma o gardă cu puţine calităţi războinice [39]. Acelaşi ziar pe parcursul a mai multor numere, în zilele ce au urmat votării Legii pentru organizarea puterii armate, a publicat articolul lui C.D. Aricescu intitulat *Garda orăşenească şi miliţiile*, în care demasca pe marii proprietari funciari ca duşmani ai înarmării poporului [40].

Din dezbaterile ce au avut loc în sînul opiniei publice româneşti se desprinde ideea că reprezentanţii păturilor progresiste, fără excepţie, s-au declarat pentru realizarea principiului „poporului înarmat", unele deosebiri fiind numai în legătură cu adoptarea sistemului „miliţiilor" sau al „Gărzii Orăşeneşti", acestea fiind legate de interese politice de moment. Toţi specialiştii militari au arătat că Principatele au nevoie de o armată modern organizată şi dotată, ale cărei efective să se ridice în caz de război, la 200 000 oameni.

★

În acest climat politic, în care opinia publică românească se pronunţa tot mai hotărît pentru crearea unor forţe militare puternice, situate la nivelul de organizare, de instruire şi de dotare al armatelor din statele europene avansate, Alexandru Ioan Cuza şi colaboratorii săi militari — au desfăşurat o intensă activitate pentru întărirea capacităţii de luptă a oştirii române.

Între primele măsuri luate în vederea ridicării capacităţii de luptă a forţelor militare a fost concentrarea celor două armate la 14/26 aprilie 1859 în tabăra de la Floreşti. Această concentrare, făcută în condiţiile în care Turcia mobiliza trupe la Varna şi Şumla şi a războiului sardo-franco-austriac, arăta intenţia Principatelor de a-şi apăra singure interesele.

Tabăra de la Floreşti a constituit primul pas spre unificarea şi organizarea modernă a armatei Principatelor Unite. Ea a contribuit la ridicarea spiritului militar şi de disciplină al ostaşilor, lucru pe care îl sublinia domnitorul la 11 octombrie 1859 : „Cînd am fost între voi în tabăra de la Floreşti ne-am încredinţat de spiritul de disciplină şi de simţire a onorului militar

[39] „Buciumul" II, nr. 180, 26 ianuarie 1864, p. 717.
[40] *Ibidem*, II, nr. 196, 20 februarie 1864, p. 790—791.

www.dacoromanica.ro

ce vă insufla. Prin asemenea virtute a armiei se face tare, respectată și folositoare țării" [41].

Măsurile de unificare a armatei au fost continuate prin crearea la 12 noiembrie 1859 a unui Stat Major General al cărui șef a fost numit la 30 mai 1860 col.I.Em.Florescu [42], precum și adoptarea pentru ambele armate la 20 februarie 1860 a condicii penale ostășești din Țara Românească și regulamentul de serviciu interior din Moldova [43].

Prin legea din 13 mai 1860 s-a hotărît uniformizarea instrucției, a disciplinei, a statelor majore, a administrației și contabilității, precum și aducerea în țară de instructori militari francezi [44].

În vara anului 1860, I. Em. Florescu preia conducerea Ministerului de Război atît al Țării Românești, cît și al Moldovei, unificîndu-se, în acest fel, conducerea celor două armate. La 30 august 1860 se hotărăște ca administrația și intendența celor două armate să se unească și să treacă sub controlul Ministerului de Război din București [45]. Pentru a se completa măsurile de unificare la nivelul administrațiilor centrale, la 26 septembrie 1860 s-a hotărît ca ordinele și regulamentele apărute în „Monitorul oastei" să devină obligatorii atît pentru trupele din Țara Românească cît și pentru cele din Moldova [46].

În cadrul procesului de unificare a forțelor armate ale Principatelor, în 1859 s-au luat măsuri de trimitere a regimentului nr. 3 din Muntenia la Iași și a regimentului de muscatiri din Moldova la București, urmat curînd și de o baterie de artilerie [47].

Serviciul sanitar a fost și el unificat prin numirea doctorului Carol Davila, la 3 decembrie 1860, ca inspector general al serviciului sanitar, cu dreptul de a inspecta serviciile sanitare ale ambelor oștiri și cu atribuția de a asigura unitatea acestui serviciu [48].

Flotila a fost reorganizată la 6 octombrie 1860 într-un corp unic, sub comanda colonelului Nicolae Steriadi.

De asemenea trupele de artilerie sînt organizate, la data de 21 decembrie 1860, într-un regiment format din două divizioane [49].

Măsurile de unificare a celor două armate au fost completate prin contopirea celor două școli militare, de la București și Iași hotărîtă prin Înalt Ordin de zi nr. 204, din 22 iulie 1861 [50]. Cu ocazia deschiderii cursurilor la București, domnitorul Alexandru Ioan Cuza spunea la 20 septembrie 1862 : „Sînt fericit de a prezida astăzi inaugurarea unei singure școli militare a României unde pentru întîia oară se găsesc împreună elevi de din-

---

[41] *Biblioteca Academiei R. S. România*, Arhiva Cuza, mapa X, f. 146; *Arh. St. București*, fond Ministerul de Război, Departamentul ostășesc, dos. 175/1859, f. 373.

[42] „Monitorul oastei", vol. I, an. I, nr. 21, 3 iunie 1860, p. 321—325.

[43] I. Em. Florescu, *Espunere de îmbunătățirile cele mai însemnătoare în armata Principatelor Unite de la 24 ianuarie 1859 — iunie 1861*, București, 1861, p. 5.

[44] „Monitorul oastei", vol. I, an. I, nr. 8, 26 mai 1860, p. 273—277.

[45] I. Em. Florescu, *Op. cit.*, București, 1861, p. 12

[46] „Monitorul oastei", Vol. II, an I, nr. 36, 30 septembrie 1860, p. 564.

[47] *Biblioteca Academiei R. S. România*, Arhiva Cuza, mapa X, f. 4.

[48] Mr. I. Popovici, *Organizarea armatei române*, vol. I, Roman, 1900—1902, p. 180.

[49] „Monitorul oastei", vol. II, an I, nr. 37, 8 octombrie 1860, p. 583; nr. 42, 26 octombrie 1860, p. 713—714; nr. 53, 31 decembrie 1860, p. 947—948.

[50] *Ibidem*, vol. II, an II, nr. 42, 28 iulie 1861, p. 621.

www.dacoromanica.ro

coace şi de dincolo de Milcov. Acest lucru consacră odată mai mult unirea nedespărţită a Românilor" [51].

Trebuie subliniat că prin Ordinul de zi nr. 2 din 3 ianuarie 1861 s-a stabilit ca ziua de 24 ianuarie să fie serbată în armata Principatelor Unite ca zi cînd s-a consacrat marele principiu al Unirii [52]. Deşi nu era o măsură militară, acest ordin punea o trăsătură de unire între cele două armate, arăta că ele aparţineau aceleiaşi ţări şi naţiuni.

Unificarea armatei, încă o consecinţă a dublei alegeri a lui Cuza, a necesitat mult tact. Domnitorul a urmărit cu consecvenţă realizarea unui singur Minister de Război şi a unei singure armate încălcînd în acest fel în mod sistematic prevederile Convenţiei de la Paris. Unificarea armatei a fost un proces care a premers realizării unirii depline a statului din punct de vedere administrativ. În decembrie 1861, cînd se recunoştea acest lucru, unificarea forţelor armate era deja realizată.

În paralel cu acţiunea de unificare a armatelor Principatelor Unite, care constituie un proces distinct al modernizării forţelor armate, s-au luat măsuri ca înnoirile în oştire să cuprindă şi alte direcţii.

În cursul anului 1860 a fost adoptată o nouă lege de recrutare, elaborată după legea franceză. Potrivit prevederilor acestei legi, toţi cetăţenii români care împlineau 20 de ani aveau obligaţia satisfacerii serviciului militar. Aceasta a reprezentat o egalizare în faţa legii a tuturor claselor sociale. Acum, contingentul anual al oştirii se recruta prin sistemul tragerii la sorţi, în felul acesta limitîndu-se abuzurile săvîrşite în trecut. Datorită slabei evidenţe, mai aveau loc unele abuzuri, care favorizau sustragerea unor fii ai familiilor bogate, astfel încît greul recrutării cădea tot pe umerii ţăranilor [53].

Cu toate acestea, legea recrutării, din anul 1860, a constituit un real progres : recrutarea se făcea mai uşor , iar recruţii deveneau tot mai conştienţi că serviciul militar este o sacră datorie faţă de ţară. Sistemul de recrutare adoptat a avut ca rezultat organizarea cu mai multă uşurinţă a unor unităţi noi, insuflînd soldatului o atitudine nouă faţă de serviciul militar, ridicînd în acelaşi timp spiritul patriotic al oştirii.

Forţele militare ale Principatelor Unite se compuneau, în anii 1859—1866, din armata permanentă şi din trupele cu schimbul, formate din grăniceri şi din dorobanţi. Un aspect al creşterii capacităţii de luptă a armatei se caracterizează prin mărirea efectivelor şi prin crearea de noi unităţi.

Infanteria a cunoscut între anii 1859 — 1866 o dezvoltare continuă. Celor 5 regimente de linie existente la începutul domniei lui Cuza li se mai adaugă 2 regimente de linie, ajungîndu-se la 7 regimente, constituite fiecare din 2 batalioane a cîte 4 companii. În anul 1865, regimentele sînt completate cu cîte o grupă de pionieri [54].

---

[51] *Biblioteca Academiei R. S. România*, Arhiva Cuza, mapa X, f. 288; „Monitorul oastei", vol. II, an III, nr. 51, 26 septembrie 1862, p. 889.

[52] „Monitorul oastei", vol. I, an. II, nr. 2, 7 ianuarie 1861, p. 27.

[53] Gustave Le Cler, *La Moldo-Valachie, ce qu'elle a été, ce qu'elle est, ce qu'elle pourrait être*, Paris, 1866, p. 230—240.

[54] Mr. I. Popovici, *Op. cit.*, vol. I, Roman, 1900—1902, p. 175; Lt. col. V. Nădejde, *Centenarul renaşterii armatei române*, Iaşi, 1930, p. 119.

www.dacoromanica.ro

Alături de regimentele de linie, în 1860 se formează batalionul de vînători, compus din 8 companii. Aceasta datorită armamentului superior și instrucției deosebite era considerat unitate de elită [55].

Cavaleria era formată în anul 1859 dintr-un regiment de 4 escadroane și un divizion de lăncieri compus din 2 escadroane. Ca urmare a creșterii efectivelor ei, în 1866 ea era compusă din 2 regimente organizate și 4 escadroane, 1 escadron de depozit și un pluton afară din rînduri [56].

Artileria se compunea, în 1859, din 2 baterii de artilerie, una pedestră și una călăreață, care aveau 14 guri de foc, precum și din 12 tunuri organizate și acestea mai tîrziu în baterii.

La sfîrșitul anului 1860, bateriile existente se unesc formînd un regiment din 2 divizioane [57]. În 1864 regimentul avea 4 baterii pedestre și 2 călărețe. În anul următor, regimentul mai primește 2 baterii de cîmp formîndu-se 8 baterii de 6 tunuri, toate pedestre [58].

Geniul — potrivit legii organizării regimentului de geniu, din 1860, s-a înființat al doilea batalion în oștirea munteană, după modelul celui creat în Moldova în 1859. Inițial fiecare din batalioanele de geniu dispuneau de un efectiv de 1000 oameni [59].

La 1 ianuarie 1862, batalionul nr. 1, de geniu, din Moldova se desființează.

Batalionul de geniu era organizat, în anul 1864, pe 4 companii, din care una de mineri, iar celelalte 3 de sapeuri [60].

Trupe de tren. În contextul general al măsurilor întreprinse pentru reorganizarea și modernizarea oștirii se înscrie și înzestrarea acesteia cu unități speciale, numite „trupe de teren", care asigurau transporturile. În anul 1864, trupele de tren sînt trecute în buget sub denumirea de trenul echipajelor, avînd un efectiv de două companii [61].

Trupe de jandarmi. În urma înfăptuirii unirii, regimentul de jandarmi și-a continuat existența în Moldova, avînd un efectiv de 1710 oameni, din care 703 erau călări și 801 pedeștri, restul fiind cadre de comandă. Trupa avea sarcini administrative. În fiecare district era cîte o companie. În anul 1863, regimentului s-a dat denumirea de „Legionul jandarmilor", în compunerea lui intrînd 17 escadroane cu 1755 oameni și 803 cai. De subliniat faptul că tot în acest an dorobanții Capitalei Principatelor Unite au fost înlocuiți cu un escadron de jandarmi călări și o companie pedestră [62], iar în 1864 au fost și la Iași înființate un escadron și o companie de jandarmi [63].

Ca urmare a aplicării prevederilor legii din 27 noiembrie 1864, și a bugetului din 1865 trebuiau să ia ființă un regiment de vînători-călări prin transformarea regimului de jandarmi, fapt care nu s-a realizat, astfel că

---

[55] „Monitorul oastei", vol. II, an I, nr. 33, 17 septembrie 1860, p. 521—522.
[56] Lt. col. V. Nădejde, *Op. cit.*, Iași, 1930, p. 119.
[57] „Monitorul oastei", vol. II, an I, nr. 53, 31 decembrie 1860, p. 947—948.
[58] Gen. P. V. Năsturel, *Contribuțiuni la istoria artileriei române*, București, 1907, p. 41—42.
[59] I. Em. Florescu, *Op. cit.*, București, 1861, p. 13—14.
[60] „Monitorul oastei", vol. I, an V, nr. 19, 5 august 1864, p. 359.
[61] *Ibidem*, p. 359.
[62] Maior I. Popovici, *Op. cit.*, vol. I, Roman, 1900—1902, p. 195—196.
[63] „Monitorul oastei", vol. II, an V. nr. 36, 3 octombrie 1864, p. 569.

www.dacoromanica.ro

acesta a continuat să existe pînă în ianuarie 1866, cînd efectivele sale au fost transferate la unităţile armatei permanente [64].

Trupe de administraţie. În scopul bunei funcţionări a atelierelor oştirii, în anul 1860 meseriaşii existenţi la bateriile de artilerie au fost întruniţi în două unităţi care formau „companii de meseriaşi". Doi ani mai tîrziu aceste companii se contopesc formînd o singură unitate [65]. În trupele de administraţie erau încadraţi militari în termen, de meserie lemnari, croitori, cismari, curelari etc.

În anul 1864, trupele de meseriaşi apăreau în buget sub titlul „Corp uvrieri de administraţie" [66], efectivul acestei unităţi, datorită necesităţilor în creştere ale oştirii, sporea necontenit.

Pompierii. În anii 1859—1866 s-a acordat o atenţie deosebită trupelor de pompieri, acestea fiind organizate în 1861 într-un batalion cu 4 companii [67]. La Iaşi compania de pompieri creată de Mihail Sturdza se dezvoltă continuu, ea formînd în 1864 un divizion cu 2 companii. În anul 1865, la Bucureşti, trupele de pompieri erau organizate într-un batalion cu 6 companii, fiind la dispoziţia Prefecturii Capitalei [68].

Flotila. În anul 1860, flotila Principatelor Unite dispunea de şalupe canoniere cu vele şi de şalupe cu vele şi rame. Doi ani mai tîrziu, vasul cu aburi „Prinţul Vogoride" este trimis la Linz, pentru a fi transformat în vas de război, şi este complet echipat în 1864, devenind primul bastiment de război, cu vapori, al Principatelor, sub numele de ROMÂNIA [69].

În 1864, flotila dispunea, după datele din buget, de un vas cu vapori şi de 3 şalupe canoniere [70].

Serviciul sanitar şi serviciile anexe. Alexandru Ioan Cuza s-a folosit, pentru organizarea modernă a serviciului sanitar militar, de medicul Carol Davila. În anul 1859 serviciile sanitare militare dispuneau de un număr restrîns de medici, în total de 35 cadre medicale [71].

În anii 1859 — 1866 cadrele serviciului militar sanitar au cunoscut o creştere continuă numărul lor ajungînd la 434 medici, farmacişti, cadre medii şi trupă în anul 1865. Armata a mai dispus în anii 1859 — 1866, de cîte un spital militar la Bucureşti, Iaşi, Galaţi şi Craiova [72]. Începînd cu 24 octombrie 1862 ia fiinţă pe lîngă spitalul militar din Bucureşti Stabilimentul de invalizi cu o capacitate de 60 de locuri destinat ofiţerilor şi soldaţilor grav răniţi în timpul serviciului [73].

În 1861, se creează o companie de infirmieri cu un efectiv de 120 oameni [74] ea fiind menită să asigure cadrele necesare pentru acordarea primului ajutor în companie pînă la intervenţia calificată a medicilor.

---

[64] *Ibidem*, vol. I, an VI, nr. 8, 30 martie 1865, p. 165—166.
[65] Mr. I. Popovici, *Op. cit.*, vol. I, Roman, 1900—1902, p. 194—195.
[66] „Monitorul oastei", vol. I, an V, nr. 19, 5 august 1864, p. 359.
[67] *Ibidem*, vol. I, an. II, nr. 10, 14 februarie 1861, p. 151.
[68] *Ibidem*, vol. I, an V, nr. 19, 5 august 1864, p. 359; an VI, nr. 2, 29 ianuarie 1865, p. 23.
[69] I.t. comandor C. Ciuchi, *Istoria marinei româneşti în decurs de 18 secole*, Constanţa, 1906, p. 104—105, 111—114.
[70] „Monitorul oastei", vol. I, an V, nr. 19, 5 august 1864, p. 359.
[71] G. Barbu, *Carol Davila şi timpul său*. Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1958, p. 159—161.
[72] „Monitorul oastei", vol. I, an. VI nr. 2, 29 ianuarie, 1865, p. 22, 60—63.
[73] *Ibidem*, vol. I., an. III, nr. 2, 29 octombrie 1862, p. 17—23.
[74] I. Em. Florescu, *Op. cit.*, Bucureşti, 1861, p. 22—23.

www.dacoromanica.ro

Stabilimente de artilerie. Alexandru Ioan Cuza și colaboratorii săi militari au înțeles că, pentru întărirea și modernizarea armatei, erau necesare o serie de întreprinderi care să asigure nevoile de echipare, întreținere și înarmare a trupelor.

În 1860 s-a hotărît organizarea unor ateliere care să asigure munițiile, armamentul și echipamentul necesar trupelor. Căpitanul E. Herkt este trimis în străinătate, unde proiectează împreună cu Lt. Le Boulangé, un atelier pentru fabricarea muniților de infanterie și artilerie.

În vederea organizării stabilimentelor, atît existente cît și proiectate, se hotărăște la 26 august 1861 înființarea Direcției Stabilimentelor de artilerie, cu trei secții: pirotehnia, arsenalul de construcții și fabrica de pulbere de la Tîrgșor [75].

Consecvent măsurilor luate pe această linie, Cuza a pus la 8 iulie 1863, piatra fundamentală la construirea unor ateliere ce urmau să producă arme de foc portative. Ca urmare a acestor măsuri, în 1865 se produceau primele arme românești [76].

Este meritul contemporanilor de a fi remarcat importanța unor astfel de stabilimente, pentru o armată modernă și de a fi produs, pentru prima oară armament și muniție în atelierele afectate armatei.

Instrucția armatei. Specialiștii militari au înțeles că întărirea capacității de luptă a forțelor armate ale Principatelor nu se va putea realiza fără o organizare serioasă a școlilor militare. Plecînd de la această necesitate, în primii ani de domnie a lui Alexandru Ioan Cuza s-a trecut la reorganizarea învățămîntului militar. Ca urmare, la 22 iulie 1861, cele 2 școli militare, de la București și Iași, s-au unificat. Un an mai tîrziu școala militară din București își deschidea cursurile în prezența Domnitorului, sub conducerea lt. col. Lamy, ofițer din misiunea militară franceză [77].

Școala militară din București, în urma măsurilor organizatorice din această perioadă, avea 150 elevi, iar durata studiilor era prevăzută a fi de 5 ani. De remarcat că absolvenții merituoși ai școlii erau trimiși de guvern în străinătate, în special în Franța pentru desăvîrșirea studiilor. Numărul celor care au studiat din 1860 pînă în 1864 — în temeiul legii 13 mai 1860 — la școlile din Franța sau din alte țări depășește cifra de 60 [78].

Pentru a se crea o armată modernă nu era suficientă asigurarea unei instrucții serioase exclusiv ofițerilor. De aceea, în 1860, s-au creat școli de I-ul grad, care aveau ca scop deprinderea soldaților cu cititul, scrisul și socotitul [79].

Între școlile militare înființate în această perioadă mai amintim, *Școala copiilor de trupă* și *Școala normală de scrimă, gimnastică, tragere în țintă și instrucția copiilor de trupă* [80]. Pentru a se asigura armatei cadre tehnice bune se hotărăște la 12 martie 1863, ca *Școala de arte*, care pregătește maiștri, să fie trecută sub regim militar, iar elevii ei sînt obligați

---

[75] „Monitorul oastei", vol. II, nr. 50, 2 septembrie 1861, p. 745—748.
[76] Gen. P. V. Năsturel, *Op. cit.*, București 1907, p. 61—62.
[77] *Biblioteca Academiei R. S. România*, Arhiva Cuza, mapa X. f. 288.
[78] „România militară", vol. I, an. I, ianurie-februarie 1864, p. 105—106.
[79] „Monitorul oastei", vol. I, an I, nr. 10, 1 aprilie 1860 p. 149—150.
[80] *Ibidem*, vol. I, an. V, nr. 24, 22 octombrie 1864, p. 426—427.

www.dacoromanica.ro

a lucra după terminarea cursurilor teoretice, încă doi ani în atelierele statului, după care primeau diploma de maiștri [81].

Un rol important în modernizarea forțelor armate a jucat trimiterea unor misiuni militare, în timpul războiului de unificare a Italiei, (1860—1861), în Maroc, la manevrele militare din Franța, în tabăra de la Châlon[82], și în Statele Unite ale Americii [83], cu scopul de a studia operațiunile militare și modul de organizare a armatelor din aceste state.

Un rol de asemenea important în opera de modernizare a armatei l-a avut Misiunea militară franceză care a venit în Principate la invitația guvernului român ca urmare a Legii din 13 mai 1860 de unificare a instrucției armatei.

Misiunea militară franceză a introdus sistemul de contabilitate francez, a organizat intendența armatei, a participat la organizarea taberelor de instrucție, precum și la organizarea stabilimentelor de artilerie [84].

Luată în ansamblu, activitatea misiunii franceze a avut un rol pozitiv în organizarea militară a țării. Trebuie totuși reținută ideea că s-a încercat, sub egida misiunii militare franceze, aplicarea unor legi și regulamente care nu se potriveau întru totul oștirii române. Cu toate acestea, măsurile întreprinse au reprezentat un progres incontestabil, comparativ cu situația în care se găseau oștirile celor două principate române înainte de unirea acestora.

Tabere de instrucție. În vederea organizării moderne a armatei și a instruirii trupelor în condiții cît mai apropiate de cele de campanie s-au organizat între anii 1859—1866 o serie de tabere ca : Tabăra de la Florești, din 1859, Tabăra de la Colentina, din anii 1861 și 1862, Lagărul de instrucție de la Cotroceni, din 1863, cu care prilej s-au împărțit noi drapele oștirii.

Taberele de instrucție și manevrele efectuate în acești ani la care participau și ofițeri străini în calitate de observatori au contribuit la întărirea disciplinei și la pregătirea armatei pentru menirea ei, și anume, pentru purtarea războiului în vederea apărării țării [85].

Modernizarea armatei nu a constat, în această perioadă, numai în creșterea efectivelor ei, în îmbunătățirea serviciilor și a instruirii, ci s-a pus un accent deosebit pe dotarea ei cu armament modern.

În anii 1859 — 1866 s-a acordat o atenție deosebită achiziționării de material artileristic. Astfel, în 1862 se cumpărau din Serbia 24 tunuri lise, iar în Belgia 24 piese de artilerie de cîmp, cal. 4 livre. În 1864 se comandau în Franța 8 baterii, de cal.4 livre și 12 livre, care în anul următor intrau în dotarea regimentului de artilerie [86].

În vederea asigurării armamentului necesar armatei, la 15 noiembrie 1863 se deschidea un credit de 7 980 000 lei, pentru achiziționarea a 48 tunuri, proiectile, 40 000 puști, precum și plumb, fontă și praf de pușcă [87].

---

[81] *Ibidem*, an. VI, nr. 13, 18 martie 1863, p. 111—144.

[82] *Biblioteca Academiei R. S. România*, Arhiva Cuza, mapa X, f. 121, 133.

[83] „Monitorul oastei", vol. II, an. V, nr. 38, 15 octombrie 1864, p. 603—601.

[84] Marcel Emerit, *Le dossier de la première mission militaire française en Roumanie*, în „Revue Roumaine d'Histoire", nr. 4/1966, p. 582.

[85] Ulysse de Marsillac, *Op. cit.* București, 1871, p. 122—126.

[86] P. V. Năsturel, *Op. cit.*, în „Revista artileriei", an. XX, martie-aprilie 1906, p. 230 231.

[87] *Arh. St. București*, fondul Ministerul de Război, Departamentul ostășesc, dos. 84/1863, f. 20, 22.

www.dacoromanica.ro

Achiziționările de armament din străinătate, în special din Franța prin intermediul lui Alexis Godillot au fost destul de însemnate. Astfel între anii 1863—1865 au fost cumpărate din Franța 47 600 puști, 10 000 puști spahis, 700 pistolete, 5 300 carabine, 4 000 muschetoane, 12 001 săbii, 200 carabine Enfield și 48 de tunuri [88].

Efortul financiar făcut pentru dotarea cu armament modern a fost sprijinit de opinia publică românească, cetățenii au donat bani pentru procurarea armamentului necesar. Ilustrative sînt listele de subscripție făcute în diverse unități ale armatei Principatelor Unite pentru dotarea cu armament modern a oștirii. Astfel, în cursul anului 1861, numai la batalionul de pompieri din București, de la trupele de grăniceri, regimentul 3 infanterie și bateria călărească se strînsese suma de 6527 lei și 58 parale [89].

În luna ianuarie a anului 1864, cînd a avut loc secularizarea averilor mănăstirești, spre nemulțumirea celor trei mari imperii vecine care propuneau chiar o ocupare a țării, s-a făcut o vastă colectă de fonduri, pentru cumpărarea de tunuri. Cu acest prilej a fost strînsă suma de 1 121 386 lei, din care 1 041 062 lei s-au trimis lui Godillot, furnizorul armatei române la Paris, în vederea achiziționării armelor comandate [90].

Alături de armata permanentă, în Țara Românească, au existat unele formațiuni teritoriale numite dorobanți și grăniceri. Aceste formațiuni, după Unire, s-au bucurat de atenția specialiștilor militari, care au urmărit să le dea o organizare și o instrucție modernă, încercînd să le apropie, ca valoare militară, de armata de linie.

Dorobanții, forțe militare care făceau serviciul de poliție în districtele din Țara Românească cu schimbul, cîte 10 zile pe lună, în ajunul Unirii, aveau un efectiv de 4 699 de oameni, organizați în 17 escadroane. Acestea erau împărțite în 2 inspectorii, una cu sediul la Craiova și alta cu sediul la București.

În anul 1864 se iau măsuri de îmbunătățirea organizării dorobanților decretîndu-se la 24 iulie, înființarea lor și în Moldova. Acum, dorobanții erau organizați în 3 inspectorii, cu sediile la București, Iași și Craiova, avînd în subordine 33 de escadroane [91]. Cu toate acestea înființarea dorobanților în Moldova a fost amînată prin Legea din 23 martie 1865 pînă în 1866, cînd s-a trecut la organizarea lor [92].

Pentru îmbunătățirea organizării dorobanților se redactează, în februarie 1865, *Regulamentul asupra serviciului și instrucției dorobanților, în serviciul activ al statului*, precum și un nou regulament de recrutare a acestora [93].

Grănicerii au constituit al doilea element al trupelor teritoriale, ei fiind organizați în 1859 în 5 batalioane a 4 companii al căror efectiv total în preajma Unirii se ridica la 8 000 de oameni. Aceste trupe erau grupate în

---

[88] *Biblioteca Academiei R. S. România*, Arhiva Cuza, mapa X, f. 349.

[89] *Arh. St. București*, fond Ministerul de război, Departamentul ostășesc, dosar 85/1861, fila 1—26.

[90] Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza-Vodă*, Edit. științifică, București, 1970, p. 226—228.

[91] „Monitorul oastei", vol. I, an V, nr. 18, 27 iulie 1864, p. 351—352.

[92] *Ibidem*, vol. II, an. VI, nr. 28, 30 martie 1865, p. 165—166; an. VII, nr. 3, 5 februarie 1866, p. 41—42.

[93] *Ibidem*, vol I, an. VI, nr. 4, 19 februarie 1865, p. 116—117.

www.dacoromanica.ro

2 inspectorii. Două batalioane formau Cordonul Munţilor şi 3 batalioane formau Cordonul Dunării [94].

În Moldova, în 1860, existau, pentru paza frontierelor 2 inspectori, unul pentru graniţa cu Rusia şi altul pentru cea cu Austria [95].

În 1864, la 24 iulie, se înfiinţează grăniceri şi în Moldova, după sistemul de organizare şi de administrare din Ţara Românească. În urma acestei hotărîri, grănicerii au fost organizaţi în 4 inspectorii cu sediile la Giurgiu, Iaşi, Piatra (Piatra Neamţ) şi Piteşti, avînd în subordine 10 batalioane [96].

Aceste trupe teritoriale (dorobanţi şi grănicerii) ale căror efective se ridicau la sfîrşitul domniei lui Cuza la 24 548 oameni şi 7 930 cai [97], reprezentau o forţă importantă pe care ofiţerul francez Le Cler, în cartea sa o aprecia astfel: „După părerea noastră dorobanţii şi grănicerii, oameni viguroşi, obişnuiţi cu greutăţile unei vieţi foarte active sînt adevărata forţă militară a ţării" [98].

Trupele cu schimbul, dorobanţii şi grănicerii serveau sub arme timp de şase ani, din care doi în activitate şi patru ani în rezervă, adică făcînd serviciul militar zece zile pe lună. Trupele teritoriale erau avantajoase şi datorită faptului că ele asigurau o forţă armată mai numeroasă chiar decît armata de linie, iar întreţinerea lor costa mult mai puţin, lucru de mare însemnătate în condiţiile în care Principatele nu aveau o situaţie financiară bună.

Alexandru Ioan Cuza şi colaboratorii săi militari au căutat să dea Principatelor Unite o serie de legi care să asigure forţe suficiente pentru apărarea ţării. *Legea din 27 noiembrie 1864* *, privind organizarea forţelor armate, corespundea acestei cerinţe. Conform acestei legi, puterea armată a Principatelor era formată din armata permanentă şi din miliţii (grăniceri şi dorobanţi). Legea prevedea obligativitatea serviciului militar pentru persoanele între 20 — 50 ani. Conform legii forţele armate active urmau să fie formate din tinerii de la 20 — 26 ani. Serviciul în armata permanentă era de 6 ani, din care 4 în activitate şi 2 în rezervă.La dorobanţi şi grăniceri era acelaşi stagiu, însă se considera, datorită serviciului cu schimbul, 2 ani în activitate şi 4 în rezervă.

Comanda supremă a armatei o deţinea domnitorul, iar ministrul de război era intermediarul acestuia pentru administrarea oştirii. Statul Major General era format din generali de divizie şi brigadă. Teritoriul ţării era împărţit în 3 divizii teritoriale ale căror sedii erau la Bucureşti, Iaşi şi Craiova.

Legea prevedea, ca arme pentru armata permanentă: infanteria, cavaleria, artileria, geniul, flotila, trupe de administraţie, trupe auxiliare pentru fiecare armă, iar acolo unde era necesar, trupe de tren.

---

[94] Gen. Gr. Cornicioiu, lt. col. St. Opriş, mr. A. Dumitrescu, *Contribuţiuni la Istoricul grănicerilor*, Bucureşti, 1934, p. 78—79.

[95] Mr. I. Popovici, *Op. cit.*, vol. I Roman, 1900—1902, p. 202.

[96] „Monitorul oastei", vol. I an. V, nr. 18, 27 iulie 1864, p. 353—354.

[97] Col. D. I. Georgescu, *Istoria armatei române şi a războiului poporului românesc*, ed. II, Bucureşti, 1936, p. 126.

[98] Gustave Le Cler, *Op. cit.*, Paris, 1866, p. 242.

* Legea de organizare a armatei din 1868, modificată în 1872, nu este decît o dezvoltare a legii din 1864, ale cărei părţi esenţiale sînt păstrate, dezvoltîndu-se numai partea relativă la formarea marilor unităţi şi cea privind forţele neregulate: dorobanţii şi grănicerii devenind călăraşi şi dorobanţi.

www.dacoromanica.ro

Tot prin lege era stabilit de asemenea, sistemul de organizare al grănicerilor și dorobanților, hotărînd pentru fiecare corp în parte state majore și obligația de a participa la manevre o dată pe an. Se mai prevedea, ca dorobanții să fie călări și pedeștri, fiind organizați în escadroane și batalioane în fiecare district, care la rîndul lor aveau atîtea companii și plutoane cîte subprefecturi sînt în județ [99].

Legea de recrutare din 5 decembrie 1864, *Regulamentul pentru chemările periodice ale rezervelor și Regulamentul pentru chemarea și instrucția gloatelor*, din 1865, au făcut din legea din 27 noiembrie 1864 un instrument viabil și de un real progres, putînd asigura o dezvoltare modernă a forțelor armate.

În anii 1859—1866 s-au depus eforturi pentru a se crea un corp de comandă format din ofițeri cu studii temeinice, făcute la școlile din țară și străinătate, cu solide cunoștințe tactice și strategice, familiarizați cu condițiile și sistemele cele mai moderne de purtare a războiului ca urmare a misiunilor militare la care participaseră în Italia, Franța, Maroc, Algeria, S.U.A. În același timp, Cuza s-a înconjurat de o serie de ofițeri capabili, ca generalii I. Em. Florescu, Savel Manu, Al. Iacovache și alții pe care i-a folosit pentru modernizarea armatei.

La sfîrșitul domniei, Cuza a lăsat o armată a cărei efective erau, conform bugetului din 1865, de 19 635 oameni și 3 459 cai pentru armata permanentă și 24 548 oameni și 7 930 cai pentru trupele teritoriale. Totalul general al acestor efective se ridica la 43 913 oameni și 11 389 cai [100], cifră ce reprezintă aproape dublul armatei găsite de domnitor în 1859.

Efectivele menționate mai sus le găsim organizate în 3 divizii teritoriale ce cuprindeau următoarele unități: 7 regimente de infanterie, 1 batalion de vînători, 1 companie de disciplină, 2 regimente de cavalerie, 1 regiment de artilerie, 1 batalion de geniu, 1 batalion de pompieri a 6 companii la București, 1 divizion de pompieri din 2 companii la Iași, trupe de jandarmi (5 escadroane și 2 companii pedestre), flotilă, trupe de administrație, 10 batalioane grăniceri, 31 escadroane de dorobanți.

Trupele dispuneau de un serviciu sanitar, de stabilimente militare, pirotehnice și manufactură de armament, de o școală de ofițeri, o școală pentru pregătirea de sergenți contabili și instructori de gimnastică, scrimă și tir.

Pentru pregătirea de luptă, coordonarea și controlul unităților existau un stat major general, state majore speciale, de artilerie și de geniu, un serviciu de intendență etc. Într-un cuvînt, armata dispunea de principalele instituții de care avea nevoie în procesul de pregătire pentru purtarea războiului de apărare a granițelor și, de ce nu, de cucerire a independenței deși, în vederea acestui ultim lucru mai erau multe de făcut. Principalul se înfăptuise însă, prin începutul făcut de Cuza.

Armata dispunea acum de arme noi, pe care nu le avea în ajunul Unirii. Existau trupe cu o pregătire de luptă specială, cu armament superior, cum era batalionul de vînători considerat unitate de elită, batalionul de geniu, trupele de tren și trupele de administrație, unități noi create în perioada 1859—1866.

---

[99] „Monitorul oastei", vol. I, an. V, nr. 27, 19 decembrie 1865, p. 456—464.
[100] *Ibidem*, vol. I, an VI, nr. 2, 29 ianuarie 1865, p. 23.

www.dacoromanica.ro

Pentru a ne edifica în privinţa ritmului de dezvoltare al armatei în anii de domnie a lui Cuza, am întocmit tabelul de mai jos [101]:

Anul	Armata permanentă efective.	Trupe teritoriale efective	Total	Buget
1859	12.055	12.893	24.948	16.606.971
1860	15.267	12.965	28.232	26.000.000
1861	14.070	12.958	27.028	—
1862	17.059	14.258	31.317	—
1863	17.089	15.021	32.110	29.412.302
1864	18.875	25.887	44.762	55.192.424
1865	19.365	21.548	43.913	39.713.394

Armata era încadrată în 1866, cu peste 1000 de ofiţeri, dintre care un număr însemnat absolvise şcoala militară de la Bucureşti sau Iaşi, sau studiase în străinătate.

Acum, armata depăşise cu mult stadiul de simplă forţă de represiune poliţienească. Taberele militare şi operaţiunile efectuate între anii 1859—1866 o făcuseră conştientă de capacitatea ei de luptă. Spiritul militar se dezvoltase în rîndurile ei.

Datorită participării la tabere şi în special, îmbunătăţirii instrucţiei lor militare, valoarea combativă le crescuse chiar şi trupelor de dorobanţi şi grăniceri — care aveau şi rosturi poliţieneşti şi nu era mult inferioară armatei de linie.

În sînul armatei spiritul patriotic făcuse progrese incontestabile. Ofiţerii gîndeau în această perioadă ca armata să fie pregătită în vederea cuceririi independenţei.

Ideea că, în condiţii favorabile, armata ar trebui să contribuie la cucerirea independenţei şi chiar să asigure unitatea naţională este fixată ca mobil al organizării moderne a armatei noastre naţionale. Astfel, căpitanul Boteanu, în articolul *Despre un sistem militar la noi*, spunea în introducere, că dacă România ar fi dispus în 1854 de 10 000 de oameni care să lupte în Crimeea, ar fi fost posibil ca Principatele pe lîngă unire să fi obţinut independenţa, iar în 1859, cu 40 — 50 000 de oameni operînd peste Carpaţi s-ar fi putut asigura desăvîrşirea unităţii statale [102]. Iată deci că ofiţerii noştri vedeau în armată instrumentul apt să asigure obţinerea independenţei şi desăvîrşirea unităţii statale. La întărirea acestor convingeri a contribuit şi faptul că, în această perioadă, Italia îşi făurise, prin fier şi sînge unitatea naţională şi că ofiţerii români, participanţi la război, nu puteau rămîne indiferenţi faţă de acest lucru şi voiau ca şi la noi să se ajungă la desăvîrşirea unirii.

---

[101] Pentru redactarea tabelului am folosit următoarele surse: Biblioteca Academiei R. S. România Arhiva Cuza, mapa X. f. 145; 151; 239; „Monitorul oastei" vol II. an. I, nr. 40, 22 octombrie 1860 p. 643—644; nr. 47, 28 noiembrie 1860, p. 799—851; vol. I. an. IV, nr. 15, 29 martie 1863, p. 191—196; vol. I, an. V, nr. 19, 5 august 1861, p. 400—403; vol. I an VI, nr. 2, 29 ianuarie 1865, p. 22—23.

[102] „România militară", an. I, vol. I. nr. 1 ianuarie-februarie, 1864, p. 25—26.

www.dacoromanica.ro

Ideile de care erau animați ofițerii au fost transmise treptat și trupelor, lucru care a făcut ca, în 1877, masele de militari să fie convinse de necesitatea războiului de independență, văzînd în cucerirea independenței țării posibilitatea îmbunătățirii situației poporului.

Poporul a privit cu simpatie și dragoste oștirea națională în plină dezvoltare. Elocvent în această direcție este simpatia cu care se privea concentrarea trupelor la Florești, donațiile făcute în 1864 pentru cumpărarea de tunuri.

Acum începea să pătrundă în mase și să se cimenteze ideea că independența națională și chiar desăvîrșirea unității statale trebuia cucerite prin forța armelor, fapt care explică vitejia și disprețul de moarte de care au dat dovadă ostașii și ofițerii noștri în 1877 și 1917.

Cadrele ofițerești create în această perioadă ca Gh. Slăniceanu, Gh. Borănescu, Gr. Cantili, A. Anghelescu, A. Gramont, E. Herkt și mulți alții, au format elementele de comandă ale armatei, care, avînd la bază pregătirea și progresele făcute în acești ani și în cei care au urmat, a cucerit independența României.

În concluzie, la sfîrșitul domniei lui Cuza, armata era într-o situație mult mai bună din punct de vedere numeric, organizatoric și al stării de spirit, decît în anul 1859. Armata națională, care avea să cucerească independența în 1877, luase în cursul anilor 1859—1866 contururi tot mai precise.

LA MODERNISATION DES FORCES ARMÉES ROUMAINES SOUS LE RÈGNE D'ALEXANDRU IOAN CUZA

RÉSUMÉ

La modernisation des forces armées des Principautés roumaines a constitué l'un des problèmes importants qui ont concentré les préoccupations et l'attention des milieux politiques dirigeants et de l'opinion publique pendant la période qui a suivi la double élection d'Alexandru Ioan Cuza. Le peuple roumain et ses dirigeants voyaient dans la solution rapide et judicieuse de ce problème une condition essentielle de la consolidation du jeune Etat et de la réalisation en perspective du desideratum national — la conquête de l'indépendance et le parachèvement de l'unité d'Etat.

Durant la période 1859—1866, Cuza et ses collaborateurs militaires ont pris des mesures d'unification des forces armées des Principautés en vue d'assurer l'unité du commandement et de l'instruction. Dans le même temps, on a pris des mesures visant à l'accroissement de l'effectif des troupes, à l'organisation de nouvelles unités specialisées, notamment de chasseurs, de génie etc.

Dans le cadre du processus de modernisation, une attention spéciale a été accordée aussi à l'acquisition d'armement moderne.

Alexandru Ioan Cuza et ses collaborateurs militaires ont essayé de doter les Principautés unies d'une serie de lois susceptibles d'assurer

www.dacoromanica.ro

des forces suffisantes pour la défense du pays. Ainsi, en 1860 l'on adopte une nouvelle loi de recrutement, qui sera modifiée en décembre 1864 par suite de l'adoption le 27 novembre de la même année de la Loi pour l'organisation de l'armée. Le système législatif militaire adopté constituera pour une longue période le cadre de développement de l'armée nationale roumaine.

Vers la fin du règne de Cuza, l'armée roumaine avait fait de réels progrès quand aux effectifs, à l'organisation, à l'équipement et à l'état d'esprit, de sorte que l'on peut affirmer que l'armée qui allait conquérir l'indépendance en 1877 avait pris au long des années 1859—1866 des contours toujours plus précis.

www.dacoromanica.ro

UN LUPTĂTOR PENTRU UNIRE: DIMITRIE RALET

DE

GHEORGHE SIBECHI

Literat și om politic totodată, Dimitrie Ralet n-a fost uitat complet de posteritate. Parte din scrierile sale, risipite prin diferite periodice, au fost incluse în unele culegeri[1], Alecsandri i-a dedicat o evocare[2] iar o revistă ieșană i-a publicat fotografia în mai multe rînduri [3]. În ultimele decenii, viața și îndeosebi creația sa au constituit obiectul unor cercetări finalizate în cîteva articole de specialitate [4]. Au fost puse astfel la îndemîna cititorului diferite informații cu privire la opera scriitorului, dar în mai mică măsură date asupra vieții și activității celui care a fost în epocă un important om politic, membru al grupării progresiste din Iași. Acest lucru nu e întîmplător ; știrile despre biografia scriitorului sînt puține, dispersate și deci dificil de depistat. Ne propunem în cele ce urmează să oferim cîteva repere biografice ale pașoptistului și unionistului botoșănean.

Cert e că familia Ralet e de origine greacă [5]. Sondajele întreprinse de Octav George Lecca l-au condus la concluzia că, prin sec. XIII-XIV, unii membri ai familiei italiene Rali s-au stabilit la Constantinopol, grecizîndu-se treptat. La începutul secolului al XIX-lea, descendenți ai acestei familii s-au stabilit în Țările Române, luîndu-și numele de Ralet [6]. În realitate, avem a face cu familii distincte. Astfel, un Nicolachi Ralli era mare stolnic în Moldova la 1618 [7], la 1691 e menționat un Constantin Rali [8], un logofăt Rali e amintit la 1786 [9], iar la 1822 era membru în divanul

---

[1] G. S. Petrini, *Colecțiune de fabule române*, ed. II, Iași, 1880, p. 178—182; Th. D. Speranția, *Fabula în genere și fabuliștii români în specie*, București, 1892, p. 149—150.

[2] *D. Ralet*, în „Convorbiri literare", XVI (1882), nr. 9, p. 331.

[3] În „Arhiva", 1894, nr. 1—2, p. 15; 1905, nr. 7—8, p. 374; 1909, nr. 1, p. 40.

[4] Maria Frunză, *Un scriitor moldovean de la 1848: Dimitrie Ralet*, în „Studii și cercetări științifice" (Filologie), XII (1961), fasc. 2, p. 171—202; idem, *Dimitrie Ralet*, în *Istoria literaturii române*, II, București, 1968, p. 597—599; Florin Faifer, *Dimitrie Ralet*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", XXIII (1972), p. 137—140; Mircea Anghelescu, *Necunoscutul D. Ralet*, în „Revista de istorie și teorie literară", XXIV (1975), nr. 4, p. 561—564 etc.

[5] Christian Ionescu, *Mică enciclopedie onomastică*, București, 1975, p. 241.

[6] Octav George Lecca, *Familiile boierești române. Istoric și genealogie*, București, 1899, p. 568—569.

[7] N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, București, 1971, p. 422.

[8] M. Gubloglu, *Catalogul documentelor turcești*, vol. II, București, 1965, nr. 674, p. 203.

[9] *Documente privind istoria României*. Colecția Eudoxiu de Hurmuzachi, serie nouă, vol. I, București, 1962, p. 404.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 32, nr. 1, p. 103—110, 1979.

www.dacoromanica.ro

Țării Românești vornicul Grigore Rali[10]. Cît privește familia Ralet, membrii ei sînt consemnați la noi în sec. XVIII[11], în Țara Românească la 1777 fiind vel postelnic Constantin Ralet, iar la 1793 trăia vel clucerul Isaac Ralet[12]. Deocamdată nu s-a putut preciza dacă există vreun grad de înrudire între Raleții din Țara Românească și cei din Moldova.

Despre unchiul scriitorului, tot un Dimitrie Ralet, știm că era deja în Moldova la începutul secolului al XIX-lea întrucît la 1804, vornic fiind, făcea parte din divanul lui Moruzi[13]; mai apoi între 1822—1828, ajunsese logofăt și dispunea de o proprietate la Dorohoi[14]. Tatăl scriitorului a fost Alecu (Alexandru) Ralet, despre care un contemporan, paharnicul Sion, afirma că a venit cu familia de la Constantinopol în 1819, stabilindu-se la Botoșani[15]. Dacă afirmația e greu controlabilă, cert e că, în 1820 Alecu era spătar și dispunea de o oarecare stare materială de vreme ce vindea niște „case cu dugheni de piatră", situate în tîrgul vechi[16]. Se pare că s-a născut prin anul 1783[17], deși după alte surse rezultă, ceea ce e puțin probabil totuși, că ar fi venit pe lume în 1775[18]. Recensămîntul efectuat în anul 1832 a constatat că A. Ralet și soția sa Marghioala aveau patru copii: Dimitrie (Dumitrache), viitorul scriitor, Iancu[19], Catinca și Elencu[20]. Ca posibilități materiale, A. Ralet avea între altele o moșie la Bucecea pentru care, la 16 ianuarie 1828, Ioniță Sandu Sturdza îi dădea hrisov să înființeze iarmaroace și zi de tîrg[21].

Apreciat de contemporani ca posedînd „o învățătură temeinică" și fiind înzestrat cu „virtuți sociale" A. Ralet[22] a ocupat diferite funcții pe plan local: astfel, în februarie 1828 era, împreună cu aga Alecu Ghica, vornic de Botoșani iar în anul 1832 îndeplinea funcția de președinte al judecătoriei Botoșani cît și de inspector al școlii din oraș[23]. În funcțiile ce i-au fost oferite a dovedit „iubirea de dreptate prin care au cîștigat respectul compatrioților", consemnau despre el oficialitățile[24]. Drept răsplată pentru

---

[10] *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. III, București, 1960, p. 195.

[11] St. Metzulescu, *Reprezentări și inscripții religioase aflate pe steagurile din trecutul țărilor românești, 1500—1856*, în „Glasul bisericii", XXI (1962), nr. 9—10, p. 331.

[12] Theodora Rădulescu, *Sfatul domnesc și alți mari dregători ai Țarii Românești în secolul al XVIII-lea, liste cronologice și cursus honorum*, Direcția generală a Arhivelor statului, București, 1972, p. 305 (13), 309 (17).

[13] A. D. Xenopol, *Istoria partidelor politice în România*, București, 1910, p. 95.

[14] Arh. St. Iași, Manuscrise, nr. 1646, f. 18.

[15] Costandin Sion, *Arhondologia Moldovei*, București, 1973, p. 225.

[16] A. Gorovei, *Monografia orașului Botoșani*, Fălticeni, 1928, p. 81, 86.

[17] Art. St. Botoșani, Colecția de stare civilă, mitrica bis. Uspenia 1845. Atunci avea 62 ani. Aceeași virstă e menționată și de „Albina românească", XVIII (1815), nr. 38 din 17 mai, p. 150.

[18] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 222. După documentul de aici, în 1836 A. Ralet avea 61 ani.

[19] Acesta nu trebuie confundat cu alt Iancu, un văr al său, fiul lui D. Ralet (cf. C. Sion, *op. cit.*, p. 225). Acel Iancu era spătar la 4 dec. 1822 (cf. *Surete și izvoade*, vol. X, p. 264) și a murit vornic la 20 mart. 1854, avînd mai mulți copii (cf. „Buletinul oficial al Moldovei", XXVII, 1859, p. 226).

[20] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 135.

[21] E. Schwartzfeld, *Din istoria evreilor, înpopularea, reimpopularea și întemeierea tîrgurilor și a tîrgușoarelor în Moldova*, București, 1914, p. 112—115.

[22] „Albina românească", nr. cit.

[23] A. Gotovei, *op. cit.*, p. 186, 349, 383.

[24] „Albina românească", nr. cit.

www.dacoromanica.ro

activitatea în „îndelungate slujbe" la 8 mai 1842 prin decretul 1482 i s-a conferit rangul de vornic [25]. S-a stins din viață la 11 mai 1845, fiind înmormîntat la biserica Uspenia din Botoșani [26].

Revenind la scriitorul Ralet menționăm că anul nașterii sale nu-i cunoscut cu certitudine. Astfel, s-a scris că a văzut lumina zilei în 1816[27] sau 1817[28]. Luînd ca bază actul său de deces ne îngăduim să afirmăm că viitorul pașoptist s-a născut în anul 1815[29]. Incert, de asemenea, e și locul nașterii sale, unii autori fiind de părere că D. Ralet s-a născut la Constantinopol[30]. În favoarea acestei ipoteze adăugăm două mărturii. Sion, după cum am văzut afirma că A. Ralet a venit în țară la 1819 de la Constantinopol, deci cînd Dimitrie avea deja cîțiva ani[31]. Pe de altă parte, în anul 1857, la alegerile pentru divanul ad-hoc, Ralet a fost radiat de pe listele electorale deoarece „n-a dat dovezi de împămîntenire" [32]. Cu alte cuvinte adversarii săi politici știau că Ralet nu se născuse în Moldova și n-au ezitat să utilizeze la maximum acest fapt.

Se pare că instrucția necesară D. Ralet a dobîndit-o la universitățile din Franța [33] întrucît nu apare că ar fi frecventat cursurile Academiei Mihăilene [34]. Concomitent, dacă avem în vedere aprecierea ce i-o făcea Bolintineanu în 1856 ca fiind „un spirit distins, un caracter integru, o instrucție solidă" [35] putem presupune, cu mai multă certitudine că a studiat în străinătate.

După înapoierea în patrie, începînd din anul 1841, D. Ralet a lucrat ca președinte al judecătoriei Botoșani [36]. Apreciindu-se activitatea depusă aici, la 8 mai 1842 prin decretul nr. 1484 a fost avansat agă [37] rămînînd în acest post pînă în anul 1844 cînd a demisionat [38]. Încă din această perioadă Ralet se situează de partea opoziției, fiind alături de tineretul progresist animat de realizarea unor înnoiri sociale în Moldova. Astfel, după ce la 31 ianuarie 1844 Mihail Sturdza a aprobat legea privind emanciparea parțială a țiganilor, Ralet a făcut parte, alături de C. Rola, P. Mavrogheni și alții, din deputațiunea tinerilor care l-au felicitat pe domn pentru măsura luată [39].

---

[25] Arh. st. Iași, fond Secretariatul de stat al Moldovei, dosar 341, f. 37 v.

[26] Arh. st. Botoșani, fond. cit.

[27] Maria Frunză, *Un scriitor* ..., p. 172.

[28] N. Iorga, *Istoria literaturii române în veacul al XIX-lea*, vol. II, p. 54; V. Alecsandri, *Scrisori, însemnări*, București, 1961, p. 11, nota 2; *Dicționar enciclopedic român*, vol. IV, București, 1966, p. 31.

[29] Arh. st. Botoșani, fond cit., mitrica bis. Uspenia, 1858. În 1858 D. Ralet avea 43 de ani de unde rezultă că s-a născut în anul 1815.

[30] D. R. Rosetti, *Dicționarul contimpuranilor din România*, 1800—1898, București, 1898, p. 158; Paul Cornea, Mihai Zamfir, *Gîndirea românească în epoca pașoptistă*, București, 1958, p. 309.

[31] C. Sion, *op. cit.*, p. 225.

[32] *Documente privind Unirea principatelor*, vol. I, p. 53.

[33] Maria Frunză, *Un scriitor* ..., p. 172.

[34] Arh. st. Iași, fond Academia Mihăileană.

[35] *l'Autriche, la Turquie et les Moldo-Valaques*, par B***, Paris, Imprimerie Bailly, Divry et Ce, 1856, p. 140.

[36] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 385.

[37] Arh. st. Iași, fond secretariatul de stat, dosar 344, f. 215 v.

[38] „Buletin, foae oficială", an. XII, 1841, p. 113.

[39] I. C. Filitti, *Domniile române sub regulamentul organic*, București, 1915, p. 659; M. Kogălniceanu, *Opere*, II, *Scrieri istorice*, București, 1976, p. 611.

www.dacoromanica.ro

În anii 1847—1848 D. Ralet a îndeplinit din nou funcția de președinte al judecătoriei Botoșani [40]. Apreciat de contemporani că a ocupat „un loc însemnat printre bărbații politici de la 1848" [41] Ralet, în afară de scrierea unor lucrări, cunoscute astăzi, îndreptate împotriva regimului opresiv, corupt al lui M. Sturdza, a participat efectiv la acțiunile pașoptiștilor. Între altele, a luat parte la adunarea revoluționarilor organizată în Casa Mavrocordat de pe Copou. Epilogul acestei adunări e cunoscut. La venirea arnăuților și soldaților comandați de Dimitrie Sturdza, fiul domnitorului, pentru a înconjura casa respectivă, unii dintre participanți la adunare au reușit să se salveze pe ușile și ferestrele din dosul casei. Între aceștia au fost Alecsandri, Rola, Ralet și alții [42], ceilalți fiind maltratați, arestați și apoi transportați urgent la Galați spre a fi „deșțărați" (exilați).

S-a afirmat [43] și s-a presupus că, după reprimarea revoluției de la Iași, D. Ralet, împreună cu alți revoluționari, a urmat drumul exilului la Cernăuți pînă în anul 1849 [44]. Sînt însă cîteva dovezi care permit să se tragă concluzia că D. Ralet nu a ales calea exilului, ci a rămas în continuare în Moldova. Astfel, la 9 mai 1848, agentul polon P. Butkiewicz îl întîlnea pe Ralet la Botoșani, scrutîndu-l cu un ochi sever, dar apreciindu-l ca „amic al libertății" [45]. Mai apoi, la 13 iulie 1848, Ralet se găsea în Iași de unde-i scria lui Mihai Czaykowski [46] despre manifestarea mulțimii ieșene (vreo mie de persoane) care a prezentat o plîngere lui Talaat Efendi. În fine, la 17 august 1848 era la Bucecea, unde-și avea moșia și scria tribunalului Botoșani că nu se poate prezenta în calitate de epitrop al casei postelnicului Iancu Cananău [47]. Rezultă deci că n-a emigrat, fiind totuși posibil să fi călătorit în Bucovina cu care prilej a fost văzut de Iraclie Porumbescu. Numai așa se explică faptul că n-a participat la ședințele comitetului revoluționar constituit la Cernăuți. Cu toate acestea e aproape sigur că a ținut legătura cu persoanele aflate acolo, unde se găsea Smărăndița Ralet [48] — probabil o rudă de-a sa — sau prin corespondență cu Alexandru Hurmuzachi [49].

Odată cu venirea la domnie a lui Grigore Ghica, D. Ralet este numit în iunie 1849 director în Ministerul Justiției [50]. Salutînd numirea sa în acest post cît și a altor pașoptiști în funcții similare (P. Cazimir, C. Rola, I. Silion) ziarul „Bucovina" își exprima convingerea că „spiritul binefăcător ce provine de sus se va propaga și va străbate peste tot" [51].

---

[40] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 386.

[41] „Convorbiri literare", an. XVI, nr. 9, 1882, p. 331.

[42] D. Vitcu, *M. Kogălniceanu și evenimentele din martie 1848 de la Iași* în „Anuarul institutului de istorie și arheologie A. D. Xenopol", Iași, tom. IV, 1967, p. 166.

[43] Iraclie Porumbescu, *Amintiri*, ed. îngrijită de Ion Ștefan, ed. Gorjan, f.a.; f. 1; p. 210.

[44] Teodor Bălan, *Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina, 1848*, Sibiu, 1944, p. 5.

[45] P. P. Panaitescu, *Emigrația polonă și revoluția română de la 1848. Studiu și documente*, București, 1929, p. 5, 38.

[46] *Ibidem*, p. 52.

[47] Arh. st. Iași, Col. Documente, p. 850, doc. 50.

[48] T. Bălan, *op. cit.*, p. 6.

[49] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 5.

[50] „Albina românească", an. XXI, supl. la nr. 49, din 23 iunie 1849, p. 205.

[51] „Bucovina", nr. 30, din 16 sept. 1849, p. 168.

www.dacoromanica.ro

La 30 noiembrie 1850 prin afișul nr. 181 a fost numită comisia împlinitoare a condicei civile în care a fost cooptat și D. Ralet alături de Nic. Suțu, C. Rola, M. Kogălniceanu și alții [52]. În cadrul acestui organism, Ralet, competent în materie de drept a întocmit o culegere de legi (dintre 1844—1854) însoțită de o interesantă prefață, lucrarea fiind un util instrument pentru juriști. Strădaniile sale de înalt funcționar sînt răsplătite în anul 1851 prin decorarea cu ordinul Nisan—Eftihar [53] iar în anul următor prin acordarea rangului de vornic[54]. Evaluîndu-li-se munca de 11 ani „ca prezident și director", despre Ralet și Negri un ziar al vremii nota că „nu le-au făcut nime anticameră, au fost și sînt umani cu subordinații și cu răzășii din Țara Moldovei carii îi iubesc și pomenesc. Căldura cu cari îi apărau îi stricară cu mulți". Același ziar relevă altruismul lui Ralet, bunăvoința ce-o manifesta pentru afirmarea tinerilor capabili dar fără ranguri : „după o mare luptă și întesnit numai de bunăvoința domnului au deschis drumul posturilor și la tineri cari n-aveau alt drept decît cursurile ce făcură la Academie [55]".

În anul 1854, după ce la 9 noiembrie Ghica a revenit la Iași, D. Ralet a fost numit ministru al cultelor [56]. Odată cu aceasta începea pentru Ralet etapa cea mai fecundă din viața sa de om politic, dăruindu-i-se cu toată energia, dar care, din păcate, avea să-i grăbească sfîrșitul. În calitate de ministru n-a ezitat să depună eforturi stăruitoare pentru dezvoltarea învățămîntului în Moldova. Astfel, la insistențele sale se alocă pentru școli, în anul 1855 suma de 300 000 lei, preconizîndu-se ca în anii următori învățămîntul să beneficieze de cîte 250 000 lei anual [57]. Din păcate, activitatea sa ca ministru al cultelor a luat sfîrșit în 1856, odată cu încheierea domniei lui Ghica, întregul cabinet prezentîndu-și demisia. Personal, în acest scurt interval de timp, reușește să înființeze noi școli [58] și stimulează elevii silitori acordîndu-le premii din partea sa [59]. Dealtfel, mai tîrziu, amintindu-și de perioada cît a fost ministru, avea să lase prin testament o sumă de bani pentru fetele studioase, dar lipsite de posibilități materiale [60]. Recunoscîndu-i se meritele, la 3 iulie 1855 a fost ales președinte al „Societății de încurajare la învățătură a junimei" [61] iar în același an a devenit președinte al Societății de medici și naturaliști din Iași [62]. Avea să locuiască chiar la sediul Societății, cu chirie [63], apartamentul său devenind ceva mai tîrziu sediul de adunare al unioniștilor și tot aici avea să se hotărască susținerea alegerii colonelului Alexandru Ioan Cuza ca domnitor al Moldovei.

---

[52] „Zimbrul", nr. 16, din 7 dec. 1850, p. 181.

[53] Ibidem, 1851, p. 221.

[54] „Gazeta de Moldavia", an. XXIV, 1852, nr. 47, p. 183.

[55] „Gazeta Transilvaniei", nr. 2, din 8 ian. 1855, p. 7.

[56] Ion I. Nistor, *Corespondența lui Coronini din Principate, Acte și rapoarte din iunie 1854—martie 1857*, Cernăuți, 1938, p. 308; „Gazeta de Moldavia", an. XXVI, nr. 89, din 11 nov. 1854, p. 353.

[57] „Gazeta Transilvaniei", nr. 4, 1855, p. 15.

[58] „Zimbrul", nr. 130, din 18 iunie 1856, p. 1.

[59] Ibidem, nr. 135, din 2 iulie 1855, p. 537.

[60] „Buletinul oficial al Moldovei", nr. 43, din 28 mai 1859, p. 218.

[61] „Gazeta de Moldavia", nr. 53, din 7 iulie 1855, p. 209; „Zimbrul", nr. 137, din 5 iulie 1855, p. 545.

[62] „Gazeta de Moldavia", nr. 86, din 31 oct. 1855, p. 341.

[63] N. A. Bogdan, Societatea medico-naturalistă și muzeul istorico-natural din Iași, 1830—1919, Iași, 1919, p. 106, 109.

www.dacoromanica.ro

Merită amintită misiunea îndeplinită de D. Ralet și C. Negri la Constantinopol în problema veniturilor mănăstirilor închinate, plecînd din Iași la 9 iulie 1855 [64]. Veniturile respectivelor mănăstiri se ridicau la suma de 200 000 galbeni imperiali (6 300 000 lei) cei doi oameni politici avînd rolul de a obține ca din această sumă doar o treime să fie trimisă la locurile sfinte, celelalte două treimi urmînd a fi vărsate în visteria statului și să fie, una din ele, utilizată la repararea mănăstirilor și bisericilor din țară [65]. Deși delegația moldovenească a trecut prin București, celor doi bărbați politici nu li s-a alăturat și D. Aristarhi, delegatul Țării Românești, spre a pleda împreună o cauză comună [66]. La Constantinopol, între altele delegația a predat forțelor aliate suma de 50 000 franci, rezultați din subscrierea făcută de moldoveni pentru răniții din războiul Crimeii [67].

Acționînd pe toate planurile pentru îndeplinirea misiunii încredințate, delegația a reușit să fie primită în audiență și de sultan [68]. După încheierea misiunii, Ralet s-a înapoiat la Iași la 23 martie 1856 [69].

Deși timpul petrecut la Constantinopol i-a afectat serios sănătatea [70], Ralet a continuat să-și slujească țara cu un fierbinte patriotism. La puțin timp după revenirea în țară, Ralet apare ca unul din membrii fondatori ai Comitetului Unirii din Iași, creat la 21 mai 1856 [71]. Prestigiul său politic era atît de mare încît în iunie 1856, cînd se preconiza constituirea unei căimăcănii, cercurile politice moldovene opinau să fie formată din Mavroene, Ralet și Negri sau V. Sturdza [72], dar acest proiect, după cum se știe, nu s-a realizat.

În anul 1857 D. Ralet a desfășurat o prodigioasă activitate pentru cauza unirii, contribuind efectiv la conducerea mișcării unioniste din Iași, Bacău și alte localități ținînd permanent legătura cu unioniști bucureșteni, demascînd acțiunile antiunioniste, contribuind la publicarea corespondenței scandaloase Vogoride-Musurus [73]. Așadar Ralet a contribuit din plin atît la anularea alegerilor falsificate din Moldova cît și la coeziunea forțelor unioniste, intervenind cu măsuri care să asigure triumful forțelor progresiste.

La alegerile libere, repetate la 29 și 30 august 1857 D. Ralet este ales deputat în adunarea ad-hoc de către ținutul Botoșani cu 37 voturi pentru, din 40 [74], iar adunarea, în semn de prețuire, l-a ales secretar [75].

---

[64] „Zimbrul", nr. 141, din 9 iulie 1855, p. 561; Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 795.

[65] „Zimbrul", nr. 210, din 4 oct. 1855, p. 837.

[66] *Ibidem*, nr. 258, din 3 dec. 1855, p. 1030.

[67] Alexandru Marcu, *Conspiratori și conspirații în epoca renașterii politice a României*, 1848—1877, București, 1930, p. 82.

[68] „Gazeta de Moldavia", nr. 19, din 5 martie 1856, p. 73.

[69] „Zimbrul", nr. 66, din 24 martie 1856, p. 1.

[70] „Convorbiri literare", nr. 9, 1882, p. 331; *Documente privind unirea principatelor*, vol. III, p. 116.

[71] A. D. Xenopol, *Unioniști și Separatiști* în An. Acad. Rom., Mem. Sect. ist., 5. II, T. XXXI, 1909, p. 750.

[72] *Surete și izvoade*, vol. X, p. 449.

[73] „Convorbiri literare", nr. cit. *Documente privind Unirea principatelor*, vol. III, indice.

[74] „Gazeta de Moldavia", nr. 69, din 2 sept. 1857, p. 270.

[75] Ibidem, nr. 79, din 7 oct. 1857, p. 314.

www.dacoromanica.ro

Preconizînd să plece în luna mai 1858 la Paris spre a susţine şi acolo cauza unirii, spre „a-şi vedea visul cu ochii"[76] dar şi pentru a-şi căuta de sănătate, era la Paris la data de 9 iunie [77]. Fiind la curent cu mersul evenimentelor din capitala franceză, cheltuindu-şi generos ultimele resurse de energie fizică, la 6 august scria unui prieten ca „din puţinul ce ni s-a acordat să ştim a profita"[78]. Susţinerea intereselor ţării nu i-a permis să urmeze cura de care avea nevoie încît presimţindu-şi sfîrşitul neîndurător, la 10 septembrie 1858 îşi redacta testamentul [79]. Întors în patrie s-a stins din viaţă la 25 octombrie 1858[80]. N-a avut parte să vadă realizată unirea căreia i se dedicase cu trup şi suflet. Soarta i-a refuzat această fericire. Menţionăm că, după un raport al lui Coronini, ar fi putut candida la domnie, fiind pe lista întocmită de acesta la nr. 41, adică imediat după Alexandu Ioan Cuza![81]

Din cele succint prezentate, rezultă că la opera modestă a lui Ralet, care a răspuns mai ales unor cerinţe sociale momentane se adaugă, ridicîndu-i valoarea, activitatea sa pe tărîm social pusă în slujba realizării marelui ideal naţional — Unirea Principatelor. Opera şi activitatea lui Ralet ne determină să-i acordăm preţuirea cuvenită, smulgîndu-l din uitare.

ANEXE

I. Actul de deces al lui Dimitrie Ralet:

„Data — 25 octombrie 1858; vîrsta — 43 ani; numele răposatului — vornicul şi cavalerul Dimitrie Raletu; locul unde s-au înmormîntat — la biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului din Botoşani".

(Arh. St. Botoşani, col. stare civilă, mitrica bis. Uspenia).

II. Testamentul său:

TESTAMENT

Cuprins de o boală cronică care poate să mă răpească fără veste, am hotărît a-mi face dispoziţiile următoare:

1. Averea me este moşiea Bucecea din ţinut Botoşanii, împosesuită cu 2600 galbini pe zece ani, 600 galbini am primit arvonă, care au a să scăde din venitul a trei ani începători.

2. Datorii am: 3 000 galbini la d-ei Profira Ralet cu 8 la sută şi pe 5 ani, 350 galbini la d-lui spat. Nicu Gheuca, 250 galbini la fratele meu, 100 galbini la d-lui vorn. T. Ghica, 60 galbini la d. post. P. Asachi, 40 galbini la d-lui Gal, Paris, uliţa Dante no. 23.

3. Aceste some se vor plăti toate în termin de 3 ani de zile, cele mărunte întăi şi pe tot anul se va număra surorei mele Catinca 400 galbini pe cît va trăi, iar nepoatelor mele se vor da cîte 2 000 galbini fiecărela, precum şi fratelui meu şi nepotului Alecu tot cîte 2 000 galbini fără dobîndă, toate aceste pînă în 6 ani, fiind slobodă sora mea a şide oricînd şi oricît va voi în casa me de la Bucecea, avînd în dispoziţia sa şi toată grădina încungiurătoare.

4. Dispoziţiile de mai sus să vor pune în lucrare de d.d. vornicii K. Hurmuzachi şi Sevastican Canano, iar la împlinirea acelor 6 ani va trece moşia Bucecea cu tot venitul ei către Departamentul Cultului şi a Instrucţiei Publice, avînd venitul a să întrebuinţa exclusiv pentru înzăstrarea fetelor care vor fi lipsite de mijloace şi care se vor deosebi la concursul shoalei de fete din oraşul Iaşii. Soma care va alcătui zestrea se va sui de la 100 pînă la 100

---

[76] *Documente privind Unirea* ..., vol. III, p. 371.
[77] *Ibidem*, p. 385—88.
[78] *Ibidem*, p. 396.
[79] „Buletinul oficial al Moldovei", nr. 43, din 28 mai 1859, p. 218.
[80] Arh. St. Botoşani, fond. cit., mitrica bis. Uspenia, 1858.
[81] Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 912.

www.dacoromanica.ro

galbini. Aceasta fiind voința me ce desăvîrșită, nădăjduiesc că va fi bine primită de Dumnezeu. Vă salut amicilor și vă recomand dragostea între voi și către patria me; salut și pe tine, ființă adorată pentru care am prețuit trista mea viață și mă duc în veci unde-ți voi păstra iubirea mea fără sfîrșit.

1858 septemv. 10 22 Paris

(iscălit) D. Ralet

Hanul să se vîndă, scăzîndu-să pe posesori cu chiria după contract și să se deie 200 galbini lui Manolachi, 100 galbini lui Ghiță, 100 galbini fiicei medel. Sevastos la măritări, 50 galbini lui Alexandru, 50 galbini grădinarului iar rămășița pomene.

(iscălit) D. Ralet

(iscălit) Asesorul trib. M. Vasilievici

Orășenescul polițmeistru

(iscălit) L. Bodescu

Originalul l-am primit cu

(iscălit) Sevastican Canano

Principatele Unite

Tribunalul distric. Botoșani

Copia aceasta după colaționarea făcută în conformitate cu copia originalului testament a răpos. vornic D. Ralet, aflată în actă, să legalizează de Tribunalupe forme.

(iscăliți membrii judecătoriei)

(l.p.) Director

Ioan

UN COMBATTANT DE L'UNION: DIMITRIE RALET

RÉSUMÉ

Dimitrie Ralet figure parmi les personnalités qui ont lutté pour l'accomplissement des idéaux de la révolution de 1848 et aux premiers rangs des unionistes.

L'étude présente des données recueillies dans les publications de l'époque ainsi que des informations inédites d'archives, constituant un utile et précieux croquis biographique de l'activité d'un militant révolutionnaire moins connu.

www.dacoromanica.ro

SAINT-MARC GIRARDIN ȘI CONTRIBUȚIA SA LA LUPTA DE ELIBERARE NAȚIONALĂ A ROMÂNILOR

DE

NICOLAE ISAR

Spre deosebire de alți prieteni francezi ai românilor de la jumătatea secolului trecut — Quinet, Michelet, Vaillant și alții — care au intrat, mai mult sau mai puțin, în atenția cercetătorilor, Saint-Marc Girardin și raporturile sale cu românii nu au făcut în literatura noastră de specialitate obiectul vreunei preocupări științifice speciale [1], aceasta deși, precum vom încerca să arătăm mai jos, contribuția lui Saint-Marc Girardin la lupta pentru eliberarea națională a românilor la jumătatea secolului trecut nu a fost cu nimic mai modestă decît a celorlalți compatrioți ai săi.

Cînd, în anul 1836, Saint-Marc Girardin vizita Principatele Române, numele său era bine cunoscut în Franța și în afara hotarelor, ca om de știință și publicist. Profesor la Sorbona de mai mulți ani, mai întîi ca suplinitor la Catedra de istorie, iar apoi titular al unei catedre de istorie a literaturii franceze, el avea să devină în curs de 40 de ani — cît a slujit acestei instituții, — așa cum apreciază o enciclopedie franceză mai recentă, „unul dintre cei mai celebri profesori ai epocii monarhiei din iulie și ai celui de-al doilea imperiu" [2].

Născut în anul 1801, debutase în mod strălucit în viața științifică, la numai 21 de ani, obținînd un premiu al Academiei franceze pentru studiul despre Lesage, iar apoi, în numai cîțiva ani, altele două pentru studiile sale de istorie și critică literară. Din aceste studii de început s-au dezvoltat de-a lungul deceniilor opere masive în multe volume și, bineînțeles, la ele s-au adăugat multe, foarte multe altele [3], cu subiecte noi, incluzînd și alte domenii — istoria, pedagogia, morala, filozofia —, toate acestea aducîndu-i

---

[1] Ar fi de remarcat numai articolul sociologului Radu Tomoiagă, *Legăturile lui I. Heliade-Rădulescu cu Saint-Marc Girardin și alți pedagogi francezi*, în „Revista de pedagogie", an. IV, nr. 4, 1966, p. 60—68.

[2] Cf. Lafont-Bompiani, *Dictionnaire biographique des auteurs*, vol. II, Paris, 1958, p. 819.

[3] Este necesar să subliniem că o bună parte a lucrărilor savantului francez au circulat la noi la puțină vreme de la apariția lor și se găsesc în bibliotecile românești. Să menționăm aici, pe lîngă unele lucrări la care ne vom referi mai jos, numai altele cîteva: *Essais de littérature et de morale*, Paris, 1815, tom. I; *Cours de littérature dramatique ou de l'usage des passions dans le drame*, IV-e édition, t. I — III, Paris, 1852—1855; *Tableau de la littérature française au XVI-e siècle suivi d'études sur la littérature du moyen âge et de renaissance*. Nouvelle édition, Paris, 1862; *La Syrie en 1861. Conditions de chretiens en Orient*, Paris, 1862.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 32, nr. 1, p. 111—128, 1979.

www.dacoromanica.ro

autorului, în timpul vieţii — şi, am zice, mai ales în timpul vieţii — o incontestabilă reputaţie. Din anul 1844, prestigiul său ştiinţific era definitiv consacrat prin chemarea în rîndurile Academiei franceze, instituţie pe care, de asemenea, avea s-o servească cu devotament pînă la sfîrşitul vieţii, survenit la 1 aprilie 1873 [4].

Începutul carierei universitare nu-i fusese la fel de facil datorită vederilor sale liberale, numai revoluţia din iulie 1830, căreia îi slujise cu condeiul, fiind aceea care i-a deschis porţile Sorbonei. Debutase în publicistică, în 1827, în acest spirit liberal, printr-un articol care a stîrnit senzaţie, la „Journal des Débats", unul dintre cele mai vechi şi mai durabile ziare franceze, al cărui colaborator fidel avea să rămînă timp de peste o jumătate de secol, pînă la moartea sa. De numele acestui ziar se leagă, dealtfel, o latură esenţială a activităţii lui Saint-Marc Girardin, şi care interesează în primul rînd cercetarea noastră; în paginile acestuia avea să insereze el numeroase articole prin care a militat pentru emanciparea politică şi socială a popoarelor din Imperiul Otoman şi, în general, a popoarelor aflate sub dominaţii străine.

Nu este locul să insistăm aici asupra caracterului contradictoriu al gîndirii social-politice a savantului francez. Ar fi de reţinut în această privinţă numai caracterizarea de „liberal moderat" sau „conservator progresist" făcută lui Saint-Marc Girardin, gînditorul de care, spiritual, ar fi legat, la noi, Heliade-Rădulescu, cum a demonstrat relativ recent un sociolog român [5].

Contradictorie este desigur şi atitudinea lui faţă de evoluţia politică internă a Franţei; participant la revoluţia din iulie 1830, el va rămîne toată viaţa un adept al dinastiei de Orléans; atît numai, trebuie adăugat, că Girardin însuşi nu s-a socotit niciodată om politic propriu-zis: „Politica — nota el, în 1852, în prefaţa uneia dintre lucrările sale — nu a fost pentru mine niciodată decît un subiect de observaţii şi de studii" [6].

Cert este că opera ştiinţifică a savantului francez, ca şi activitatea lui în general au avut un larg ecou în Principatele Române; că, prin călătoria sa din 1836 şi impresiile sale de călătorii, atît de favorabile românilor, publicate ulterior şi în volum [7], el şi-a înscris la un loc de frunte numele în istoria relaţiilor româno-franceze; cert este că, mai ales în perioada războiului Crimeii şi a luptei pentru Unirea Principatelor, printr-o nouă lucrare despre români,

---

[4] Pentru cîteva date asupra vieţii şi operei sale, vezi *Le livre du centenaire du Journal des Débats. 1789—1889*, Paris, 1889, mai ales paginile 203—213 (articol semnat de A. Vandal), precum şi pentru numeroase alte referinţe, p. 158—191, 234—243, 454, 531; *Dictionnaire de pédagogie et d'instruction primaire*, publié sous la direction de F. Buisson, I-e partie, t. Second, Paris, Hachette, f.a., p. 2662—2666 (articol scris de G. Lyon); G. Vapereau, *Dictionnaire universel des contemporains*, Hachette, 1870, p. 1608—1609.

[5] R. Tomoiagă, *op. cit.*

[6] Cf. Saint-Marc Girardin, *Souvenirs de voyages et d'études*, Paris, Amyot, 1852—1853, p. X (în continuare *Souvenirs*).

[7] O antologie aproape integrală a scrisorilor publicate în „Journal des Débats" în 1836 găsim la biblioteca Academiei R. S. România, ms. francez, nr. 5. Faţă de ediţia din 1852 — aşa cum reiese din acest manuscris, folosit de noi în lipsa colecţiei „dezbaterilor" pentru anul 1836 — scrisorile iniţiale cuprindeau o serie de adausuri nu lipsite de interes, ca de pildă, în manuscris citat, la f. 41—42 (faţă de ed. din 1852, p. 245), f. 69—70 (faţă de p. 268). Din seria scrisorilor de la 1836, prima a fost publicată în traducere în „Muzeu naţional", an. I, nr. 34 din 21 octombrie 1836, p. 133—135.

www.dacoromanica.ro

publicată în 1858, în care va scrie la fel de frumos despre noi, dar şi prin numeroasele articole din „Journal des Débats", care, cronologic, au precedat acest studiu, Saint-Marc Girardin şi-a adus o importantă contribuţie la lupta pentru Unirea Principatelor, contribuţie care merită a fi relevată, pe care au subliniat-o cu tărie mai întîi contemporanii săi, mari patrioţi români ca Mihail Kogălniceanu, C.A. Rosetti, V. Alecsandri ş.a.

★

Nu este cazul să insistăm aici asupra observaţiilor pe care le face Saint-Marc Girardin în privinţa originii latine a poporului român [8]. Este vorba de o concluzie care nu lasă nici un dubiu, care exclude orice confuzie sau naivitate, care se bazează pe observaţia directă a savantului în ce priveşte limba pe care o aude vorbindu-se, portul, obiceiurile, conştiinţa însăşi afirmată de locuitori şi constatată de el, toate acestea, privite în legătură directă cu resturile arheologice, pe care iubitorul de antichităţi şi învăţatul de formaţie clasică le caută cu nesaţ.

Observaţiile sale privind procesul de romanizare, proces care a precedat momentul cuceririi Daciei de către romani; privind colonizarea Daciei — înţeleasă nu ca o soluţie administrativ-militară, ci tocmai legată de acest proces — ; şi mai ales deducerea corectă de către savant a originii noastre, nu numai de la romani — în ciuda caracterului fundamental romanic al limbii — ci şi de la daci, punct important asupra căruia el, Saint-Marc Girardin, se va deosebi de alţi autori francezi— de Quinet, de pildă, care sub influenţa unor opere ardelene, va afirma originea pur latină [9]—, toate acestea stau, la 1836, sub semnul adevărului, confirmat ulterior de ştiinţa românească.

Comunicarea la Paris în „Journal des Débats" în anul 1836 a acestor note privind caracterul latin al poporului român, sub pana unui scriitor de mare renume, va fi însemnat o importantă chemare adresată oamenilor de ştiinţă francezi pentru întoarcerea privirilor spre „fraţii latini" din Răsărit. „Observînd numai originile, notează el, în încheierea uneia din scrisori, Valahia şi Moldova fac parte din marea familie a Europei Latine. Ei (românii) poartă nume latin, vorbesc limba latină; pămîntul lor a păstrat nume latine, şi sub acest raport ei nu au meritat mai mult uitarea savanţilor şi literaţilor, cu cît sub altul nu au meritat uitarea publiciştilor"[10].

Fără îndoială, călătoria lui Saint-Marc Girardin din 1836, aşa cum rezultă din multe note care au semnalat-o ulterior — dacă ar fi să ne referim, de pildă, numai la Eliade-Rădulescu, V. Alecsandri, Al. Russo, C. Negri [11], ş.a. — a constituit un eveniment căruia i s-a conferit o oarecare senzaţie, şi pe bună dreptate. În cursul ei, unii dintre cărturarii români —

---

[8] Saint-Marc Girardin, *Souvenirs*, I, p. 218—231.

[9] Edgar Quinet, *Œuvres complètes*. Les Roumains. Allemagne et Italie, Mélanges, Paris, 1857, p. 97—98 (în continuare *Les Roumains*).

[10] Saint-Marc Girardin, *Souvenirs*, I, p. 229—230.

[11] Despre cei doi din urmă şi cunoştinţa lor cu savantul francez, la care nu ne vom mai referi în continuare, vezi Pericle Martinescu, *Costache Negri*, Bucureşti, Edit. Tineretului,f.a. p. 37—38; *Istoria literaturii române*, vol. II, Bucureşti, Edit. Academiei R.S.R., 1968, p. 447; V. V. Haneş, *Formarea opiniunii franceze asupra României în sec. al XIX-lea*, vol. I, Bucureşti, 1929, p. 91—92.

www.dacoromanica.ro

Eliade, în primul rînd [12] — au avut ocazia să facă cunoştinţa învăţatului, o asemenea împrejurare avînd un oarecare ecou în activitatea şi opera lor viitoare. La rîndul său, Saint-Marc Girardin, păstrînd o frumoasă amintire, a continuat în perioada care a urmat să se intereseze de realităţile româneşti, mai ales prin intermediul diplomaţilor francezi aflaţi în misiune în Principate. Aşa se explică, de pildă, că, în 1841, Billecocq într-o scrisoare îi trimitea informaţii amănunţite, cu detalii şi schiţe, privind descoperirea de la Pietroasele-Buzău [13].

*

Din perioada imediat următoare călătoriei lui Saint-Marc Girardin în Principate datează şi primele traduceri din opera savantului francez, datorate lui Eliade-Rădulescu. În 1838, în „Curierul românesc" [14], acesta publică o parte din lucrarea lui Girardin despre Rousseau, sub titlul *Asupra vieţii şi operilor lui J. J. Rousseau*, traducere menită să popularizeze numele marelui iluminist francez în Principate [15]. La această dată, în Franţa, preocuparea lui Saint-Marc Girardin în cadrul cursurilor de la Sorbona readucea în dezbatere ştiinţifică, de pe poziţii moderate, figura ilustrului gînditor şi avea să se soldeze mult mai tîrziu cu elaborarea unei voluminoase opere de exegeză [16].

Tot în 1838 Eliade publica şi o a doua traducere din Saint-Marc Girardin, şi anume sub titlul *Despre starea instrucţiei publice în Austria. Şi mai cu deosebire în instrucţia uzuală* [17], deci dintr-o lucrare foarte

---

[12] Despre vizita savantului francez la Colegiul „Sf. Sava" şi întîlnirea cu dascălii români, vezi relatarea lui Eliade în „Curier rumânesc", an. VII, nr. 66, din 9 octombrie 1836, p. 261—262.

[13] Scrisoarea lui Billecocq era publicată de G. Asaki în gazeta sa bilingvă „Spicuitorul Moldo-Român Le glaneur Moldo-Valaque" în numărul din iulie-septembrie 1841, p. 61, sub titlul *Arheologie*, împreună cu „lămuririle foarte interesante care au dat asupra acestui obiect Academia inscripţiilor şi a frumoaselor litere din Paris".

[14] Vezi „Curier rumânesc", IX, 1838, text bilingv, român şi francez, nr. 1 din 1 ianuarie, p. 1—3; nr. 2 din 10 ianuarie, p. 1—4; nr. 3 din 17 ianuarie, p. 1—3; nr. 4 din 21 ianuarie, p. 1—3; nr. 5 din 31 ianuarie, p. 1—3. Acelaşi text, integral, este publicat şi în „Curier de ambe sexe", per. I (1836—1838), nr. 13, p. 209—221.

[15] Sensul traducerii era limpede afirmat de Eliade, cînd scria: „Fără îndoiala sînt în planurile de educaţie şi de politică ale lui J. J. Rousseau multe sofisme amestecate cu multe adevăruri; fără îndoială că a greşit, şi în studiile noastre vom putea citeodată a pune înaintea lui *Emile* cercetările pedagogiei moderne, şi înaintea *Contractului social*, scrierile D(omnului) B. Constant. Dar ceea ce noi nu vom putea uita niciodată este moralul ce a dat el omului şi libertatea la norod. Iată titlurile lui J. J. Rousseau în admiraţia viitorimei, şi iată pentru ce mă fericesc de a-l studia în anul acesta dinpreună cu dumneavoastră" (cf. „Curier de ambe sexe", per. I, 1836—38, nr. 13, p. 221). Citeva date asupra circulaţiei operelor lui J. J. Rousseau, vezi la Al. Duţu, *Explorări în istoria literaturii române*, Bucureşti, 1969, Cap. „Voltairianism şi rousseauism".

[16] Saint-Marc Girardin, *Jean Jacques-Rousseau. Sa vie et ses œuvres*, Paris, 1875.

[17] Vezi „Curier românesc", an. IX, nr. 2 din 9 decembrie 1838, p. 1—4; nr. 9 din 21 decembrie, p. 33—34; nr. 10 din 23 decembrie, p. 40. De observat că în numărul 7, din 18 decembrie 1838, p. 25, se publică o scrisoare adresată „Domnule redactor" în care se face elogiul lucrării lui Saint-Marc, al sistemului de învăţămînt din Austria, „o ţară unde oamenii sînt ţiniţi subt privegherea cea blîndă şi părintească a stăpînirei"; este vorba, de fapt, după R. Tomoiagă, de o scrisoare aparţinînd lui Eliade însuşi *(op. cit.*, p. 64).

www.dacoromanica.ro

însemnată, devenită celebră la puţină vreme de la apariţie[18], prin care savantul preconiza reorganizarea învăţământului secundar francez prin introducerea studiilor reale în programa de învăţământ alături de cele umaniste şi care lucrare a constituit obiectul unor însemnate dezbateri în Franţa[19], menite să aducă învăţatului francez, în epocă, un nou titlu de glorie, de data aceasta în domeniul pedagogiei.

Nu este cazul nici de data aceasta să insistăm asupra unor asemenea aspecte privind circulaţia operelor lui Saint-Marc Girardin în ţările române, ceea ce ar presupune, oricum, o cercetare aparte. Ar trebui, poate, să facem numai observaţia că explicaţia acestui interes pentru lucrările pedagogice ale sale nu trebuie legată neapărat şi numai de călătoria învăţatului francez în Principate, ci ea trebuie privită într-un context mai larg. Este vorba anume de o tradiţie, aparte să-i zicem, în ce priveşte circulaţia cărţii pedagogice franceze în şcolile din Principate, şi care porneşte din secolul precedent; aşa se explică faptul că bibliotecile româneşti ale epocii captează dintre operele iluminiştilor francezi — mai apoi ale romanticilor — în primul rînd lucrările cu caracter pedagogic, şi că multe dintre manualele dascălilor români din Principate dinainte de 1848 folosesc — ca să nu zicem copiază — asemenea lucrări[20].

Aşa cum s-a demonstrat, lucrările de pedagogie ale lui Saint-Marc Girardin, la care ne-am referit, vor fi folosite mai tîrziu, în sensul utilizării principalelor concluzii în cadrul dezbaterilor din anii 1864—1865, legate de reorganizarea învăţământului românesc. Alexandru Odobescu, admirator al operei pedagogice a învăţatului francez — pe care îl cunoştea de la Paris, cu ani în urmă, în 1850, susţinîndu-şi bacalaureatul în faţa unei comisii al cărei preşedinte era însuşi Saint-Marc Girardin[21] —, avea să demonstreze în cursul acestor dezbateri necesitatea învăţământului real, făcînd apel şi la autoritatea lucrărilor învăţatului francez[22].

★

În afara problemei romanităţii, o latură importantă a opiniilor lui Saint-Marc Girardin privitoare la Români, legată şi ea direct de observaţiile făcute de el, mai întîi, în cursul călătoriei din 1836, priveşte perspectivele dezvoltării economice a Principatelor Române în strînsă lega-

[18] Este vorba, cum menţionează însuşi traducătorul, de un capitol din *Panorama Germanici*, publicată în 1837, care reproducea la rîndu-i, o parte a lucrării publicată în 1835, în urma călătoriei de studii în Germania, Elveţia şi Austria, anume: *De l'instruction intermédiaire et de son état dans le midi de l'Allemagne*, întregită cu un al doilea volum, publicat în 1839.

[19] Mai tîrziu, în 1847, Saint-Marc Girardin publică o altă lucrare importantă de pedagogie, dezvoltînd teoria învăţămîntului intermediar, lucrare care, de asemenea, a circulat la noi: *De l'instruction intermédiaire et ses rapports avec l'instruction secondaire*. Despre rolul lui Saint-Marc Girardin în aceste dezbateri vezi Emile Durkheim, *Evoluţia pedagogiei în Franţa*, traducere de Victoria Petrescu şi Elvira Balmuş, Bucureşti, Edit. didactică şi pedagogică, 1972, p. 275—276.

[20] Despre tradiţia circulaţiei lucrărilor franceze de pedagogie, vezi şi articolul nostru, *Condillac şi ideologia franceză în preocupările lui Nicolae Roselli-Roznovanu*, în „Revista de filozofie", t. XIX, nr. 5, 1972, p. 671—679.

[21] Cf. *Istoria literaturii române*, vol. II, p. 708.

[22] Vezi *Raport asupra organizaţiunii ce ar fi să se dea învăţămîntului secundar în România, prezentat Consiliului General de instrucţiune publică, în sesiunea lui din anul 1865*, în A. Odobescu, *Opere*, vol. II, ediţie M. Anineanu, Bucureşti, Edit. Academiei R.S.R., 1967, p. 301—314. Asupra legăturilor lui A. Odobescu cu lucrările lui Girardin, vezi aici şi notele de la p. 626, 628—629.

www.dacoromanica.ro

tură cu Occidentul. N. Iorga, în cunoscuta sa Istorie a românilor prin călători, puncta acest interes special al „marelui maestru al gazetăriei franceze", cum îl numeşte el, interes pentru chestiunile economice [23], legat, cum vom vedea, de o soluţie mai generală pe care Saint-Marc Girardin o dădea rezolvării chestiunii orientale.

Vizitînd porturile Brăila şi Galaţi, a căror foarte recentă dezvoltare, în curs de numai cîţiva ani, după tratatul de la Adrianopol, îl impresionează, Saint-Marc Girardin subliniază însemnătatea economică şi politică pe care libertatea navigaţiei pe Dunăre o avea pentru viitoarea dezvoltare a Principatelor. Cale principală de legătură cu Europa Centrală şi Marea Neagră, menirea Dunării era să realizeze un contact permanent şi durabil între Occident şi Orient, să fie un instrument de reaşezare a Sud-Estului european în sfera civilizaţiei apusene [24]. Era necesar nu numai să se asigure pur şi simplu libertatea navigaţiei pe Dunăre, împotriva tendinţelor de dominaţie ale marilor puteri, ci şi să se amenajeze navigabilitatea prin lucrări serioase, în acest sens sesizînd, între altele, şi importanţa pe care ar avea-o construirea unui canal Dunărea-Marea Neagră [25]. Dacă Dunărea ar deveni, scria el, „marea cale între Orient şi Occident, gîndiţi-vă ce avantaj va fi pentru Principate de a se găsi pe drumul tuturor călătorilor pe care comerţul, ştiinţa, politica, curiozitatea îi conduc în Orient" [26]. Consecinţele ar fi, subliniază el, nu numai de ordin economic propriu-zis, ci şi de ordin moral-politic, căci călătorii răspîndesc în calea lor ideile şi poartă cu ei atenţia Europei.

Evident, trebuie subliniat, făcînd o scurtă digresiune, că acest interes economic pentru Principate, pe care Girardin — altfel, el însuşi născut într-o familie de negustori — îl sugerează burgheziei din Apus, mergea pe linia unor mai vechi observaţii făcute de călătorii anteriori [27]. Nou este la Girardin, poate, faptul că o asemenea pledoarie pentru contactul economic între Apus şi Răsărit este mult mai imperios formulată în strînsă legătură cu concepţia sa privind necesitatea reîntoarcerii populaţiilor creştine din Imperiul Otoman în sfera de influenţă a culturii şi civilizaţiei apusene. Nu trebuie să pierdem din vedere că, în călătoriile sale în Orient, profesorul de la Sorbona, cu o predilecţie tipică omului de cultură clasică, căuta pretutindeni urmele vechii civilizaţii romanice, şi că unghiul de abordare a problemelor economice şi politice rămîne la el în mod esenţial cultural.

Ca şi alţi contemporani ai săi, Saint-Marc Girardin fusese impresionat profund în deceniul al 3-lea, în anii de exuberanţă ai tinereţii, de lupta eroică a poporului grec pentru liberate naţională, eveniment care va fi fost decisiv în orientarea preocupărilor sale pentru destinul popoarelor din sud-estul Europei. Încă din anul 1830, în studiul său de filozofie a istoriei

[23] N. Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, ed. a doua adăugită, vol. III, Bucureşti, Edit. „Casei şcoalelor", 1929, p. 185.

[24] Saint-Marc Girardin, *Souvenirs*, I, p. 231—232.

[25] *Ibidem*, p. 232. Asupra acestei propuneri, vezi şi observaţia lui P. Cernovodeanu, *Românii şi primele proiecte de construire a canalului Dunăre—Marea Neagră (1838 1856)*, în „Revista de istorie", t. 29, nr. 2, 1976, p. 192, nota 9.

[26] Saint-Marc Girardin, *Souvenirs*, I, p. 243.

[27] Pe lîngă lucrarea lui Iorga citată mai sus sau lucrarea lui V. V. Haneş, şi ea citată, mai vezi P. Cernovodeanu, *Les voyageurs français en presence des réalités roumains de la période phanariote*, în „Revue Roumaine d'Histoire", t. XIII, nr. 5—6, 1974.

www.dacoromanica.ro

Orientul şi Occidentul [28], în care se referea, între altele, şi la Principatele Române, el anticipa idei pe care le găsim în impresiile sale de călătorii din 1836 sau din diverse alte lucrări.

Desigur, această latură a gîndirii lui Saint-Marc Girardin privind contactul economic dintre Occident şi Orient — revers ea însăşi, cum vedem, a concepţiei privind unitatea culturală a Europei — este amplu reflectată în opera vastă şi în activitatea îndelungată a lui Saint-Marc Girardin în chiar privinţa legăturilor sale cu românii. Există, evident, în gîndirea marelui publicist francez o supraevaluare a nsemnătăţii pe care contactul economic între Apus şi Răsărit îl poate avea asupra destinului politic al ţărilor aflate sub dominaţia Imperiului Otoman. Edgar Quinet, în lucrarea sa despre români, publicată 20 de ani mai tîrziu, în 1856, persiflînd această absolutizare a economicului, — fără a nu exagera la rîndu-i, în spirit messianic, rolul virtuţii —, credem că se referea la Saint-Marc Girardin [29].

Oricum, exagerarea şi idealizarea odată subliniate, ideea în sine nu rămîne lipsită de importanţă. Cînd oamenii de afaceri din Paris şi Londra, sau din alte mari oraşe, vor avea prilejul să vorbească — în Apus — de afacerile lor comerciale în Principate, cînd numeroşii călători vor vorbi şi vor scrie foarte mult în Occident despre români, arată el, în încheierea uneia dintre scrisorile din 1836, atunci „independenţa lor (a românilor), atît de fragilă şi de delicată azi, va fi mai puternică şi mai sigură; căci ea va fi pregătită de atenţia Europei întregi. Pentru o ţară — scrie el în continuare — privirile Europei aţintite asupra destinului ei însemnează o apărare şi o forţă. Există în aceasta — adaugă el — ceea ce a făcut şi fericirea Greciei" [30].

Cum arătam, această latură a opiniilor lui Saint-Marc Girardin în privinţa relaţiilor cu românii este amplu reflectată în opera şi activitatea sa, mai ales în anii războiului Crimeii şi ai luptei pentru Unirea Principatelor, în numeroasele articole scrise în „Journal des Débats", cînd el formula această teorie în strînsă legătură cu soluţia generală pe care o dădea, într-un spirit moderat, rezolvării problemei orientale. Într-un articol din februarie 1856, reprodus de „Steaua Dunării" şi apreciat elogios de M. Kogălniceanu, referindu-se la deosebirile de vederi dintre Franţa şi Anglia, în ce priveşte poziţia care trebuia să se confere Porţii otomane după război în raport cu populaţiile creştine, el scrie: „Înainte de a se forma în Orient un stat puternic, sau turcesc sau creştinesc, trebuie să fie o populaţie activă, matură, inteligentă, unită cu Occidentul prin legăturile industriei şi comerţului, însufleţită de spiritul Occidentului" [31]. El nu dispreţuieşte, scrie mai departe, starea politică şi diplomatică a Orientului, însă nu este posibil ca Occidentul să fie separat sub raportul dezvoltării industriale de Orient, acel Orient care fusese în antichitate „zona privilegiată a civilizaţiei greceşti şi romane"; Occiden-

[28] Saint-Marc Girardin, *Souvenirs de voyages*, vol. II, p. 398—407.
[29] Edgar Quinet, *Les roumains*, p. 97—98.
[30] Saint-Marc Girardin, *Souvenirs*, I, p. 244.
[31] Cf. „România literară", 1856, nr. 17 din 18 februarie, p. 67. Este de reţinut că în lipsa colecţiei „Jurnalului dezbaterilor" am folosit pentru analiza articolelor lui Girardin traducerile publicate la noi, în lipsa posibilităţilor de comparaţie cu originalul, deci, fiind obligaţi să folosim textul tradus, în spiritul lingvistic al epocii, cu toate eventualele sale stîngăcii.

www.dacoromanica.ro

tul, pe calea comerţului şi a industriei, trebuie să readucă Europa răsăriteană în sfera civilizaţiei apusene, şi în acest punct se află, după el, „marele şi comunul interes al Franţei, Angliei şi Germaniei în Orient" [32].

★

Intrinsec legate de această latură a gîndirii lui Saint-Marc Girardin privind dezvoltarea ţărilor făcînd parte din Imperiul Otoman pe calea legăturilor economice cu Occidentul, se află, desigur, şi ideile publicistului francez privind rolul politic pe care Apusul trebuia să-l joace în contactul cu sud-estul european şi Orientul apropiat, în sensul tocmai al apărării intereselor economice ale ţărilor apusene în aceste zone. Această latură a ideologiei politice a lui Saint-Marc Girardin coincide, în bună parte, cu însăşi linia politicii externe oficiale a Franţei la jumătatea secolului trecut, anume în chestiunea orientală.

Nu este cazul să insistăm aici asupra teoriei echilibrului european pe care Saint-Marc Girardin o făcea, asupra raţiunilor care în momentul declanşării crizei orientale aveau să determine Franţa şi Anglia să intervină cu promptitudine în război pentru a apăra integritatea Imperiului Otoman şi a evita căderea unora dintre ţările sud-est europene sub stăpînirea sau dominaţia imperiului ţarist. Cert este că, independent de interesele proprii, politice şi economice, ale ţărilor apusene, pe care şi Saint-Marc Girardin în numeroasele sale articole politice din „Journal des Débats" nu putea să nu le servească, el, ca şi mulţi alţi publicişti, simpatizanţi ai luptei pentru unitatea şi independenţa naţională a românilor, a înţeles, cu mult înainte de declanşarea crizei orientale prin izbucnirea războiului în 1853, nu numai că în conflictul dintre marile puteri realizarea unităţii şi independenţei naţionale a românilor nu era dăunătoare Franţei, dar, ceva mai mult, că, în numele unor idei generoase şi umanitare, adînc înfiripate în conştiinţa poporului francez, era necesar să se sprijine activ asemenea aspiraţii ale poporului român. Iată de ce, în foarte numeroasele articole politice din perioada războiului Crimeii şi a luptei pentru Unirea Principatelor — cărora presa românească, inclusiv din Transilvania, le-a acordat cea mai mare atenţie — Saint-Marc Girardin va trata cauza unirii Principatelor Române ca un punct important în rezolvarea problemei orientale, anticipînd de multe ori calea pe care urma să meargă diplomaţia oficială franceză.

Opiniile lui Saint-Marc Girardin în ce priveşte sprijinul politic pe care puterile occidentale — Franţa în primul rînd — erau datoare să-l ofere Principatelor Române în numele propriilor lor interese, inserate în articolele sale din anii 1853—1859 sînt legate, desigur, la rîndul lor, de o altă latură a gîndirii lui politice şi numai în legătură cu aceasta ele ar putea fi pe deplin înţelese. Anume, este vorba de concepţia, afirmată cu multă vreme înaintea declanşării războiului Crimeii, privind necesitatea reformării Imperiului Otoman. În călătoria sa din 1836, el se convinsese în mod învederat de năzuinţele de unitate şi independenţă existente în Principate, dar şi de noile obstacole care se aflau în calea acestora. Reevaluînd noile raporturi de forţă dintre Rusia şi Poarta otomană, stabilite în urma tratatului de la Adrianopol, el conchidea, sugerînd o soluţie generală pentru problema orientală, că însăşi Poarta trebuie să-şi

[32] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

reevalueze în mod fundamental politica şi relaţiile cu popoarele supuse sau vasale din Imperiu, aceasta fiind o condiţie absolută a menţinerii propriei sale existenţe în faţa ameninţărilor altei mari puteri. Principatele Române, scrie el, pentru Turcia „sînt pierdute pentru totdeauna. Ea nu mai are în privinţa lor decît un singur lucru de făcut, acela de a le proteja şi susţine" [33].

Era desigur acesta un program sugerat Turciei — care nu era nou, în epocă, pe care îl aflăm şi la alţi gînditori sau oameni politici —, care, în cursul evenimentelor din anii 1848—1849, iar apoi, în aşteptările deznodămîntului războiului Crimeii, va avea o largă circulaţie, pe care îl vor adopta, mai ales după înăbuşirea revoluţiei de la 1848 din Principate cu ajutorul intervenţiei trupelor ţariste, şi unii dintre patrioţii şi revoluţionarii români. În cazul lui Saint-Marc Girardin, trebuie subliniat că această idee a transformării popoarelor din Imperiul Otoman, din popoare subjugate sau vasale, în popoare aliate, cointeresate într-o apărare comună în faţa pericolelor altor imperii, a constituit pînă la 1858, pînă la hotărîrile Conferinţei de la Paris, ideea de bază pe care Saint-Marc Girardin şi-a sprijinit în bună măsură întreaga lui acţiune, pe care o găsim expusă în articolele sale din aceşti ani.

★

Cum mai arătam, opera lui Saint-Marc Girardin privitoare la români este mult mai întinsă decît se ştie şi se apreciază de obicei. Numai în perioada care intercalează principalele sale lucrări, între 1852, cînd în volumul *Souvenirs des voyages et d'études* publică din nou scrisorile sale privind călătoria pe Dunăre, şi anul 1858, noiembrie, cînd în „Revue des Deux Mondes" publică studiul *Les Principautés Danubiennes*, din seria „Călătoriilor în Orient", aflăm un mare număr de articole publicate în „Journal des Débats", dintre care cele mai multe, dată fiind semnificaţia care li se atribuia pentru cauza unirii şi independenţei, au fost reproduse în întregime şi comentate de ziarele din Moldova, Ţara Românească şi Transilvania. Adunate la un loc, toate aceste articole, multe dintre ele adevărate studii, eseuri de literatură politică, ar constitui o antologie voluminoasă, care ar oglindi mai fidel imaginea filoromânului francez, aportul lui la formarea în apusul Europei a unei opinii publice favorabile cauzei unirii Principatelor Române şi progresului poporului român, contribuţia lui la lupta de eliberare naţională a poporului român la jumătatea secolului trecut.

Cîteva concluzii se pot desprinde din analiza acestor articole. În primul rînd este neîndoielnic că Saint-Marc Girardin a sprijinit cu toată sinceritatea Unirea, şi anume unirea deplină a Principatelor. A sprijinit-o şi a afirmat-o cu căldură. O făcea nu numai pentru a răspunde pozitiv la dorinţele unui popor de care, să zicem, se legase, ci pentru că era adînc convins, cum spune el, că unirea este „bună pentru români, bună pentru turci şi bună pentru Occident". Realizarea unirii era în concordanţă deplină cu vechea soluţie paşnică pe care el o dădea rezolvării problemei orientale, anume a „renaşterii Orientului prin el însuşi".

---

[33] Saint-Marc Girardin, *Souvenirs*, I, p. 268.

www.dacoromanica.ro

În al doilea rînd, vom observa din analiza acestor articole că Saint-Marc Girardin nu a pus în acești ani problema independenței totale a Principatelor Române — ceea ce, în mod simplist privind lucrurile, i s-ar putea reproșa! Nu a pus problema independenței totale, dar niciodată nu a exclus-o! Singura legătură care trebuia să mai existe din vechile forme de dominație, între Principate și Poartă, trebuia să fie recunoașterea unei suzeranități formale a sultanului, și aceasta pentru a răspunde exigențelor momentului politic, care reclamau, după el, păstrarea integrității Imperiului Otoman. În lumina acestei concepții, Imperiul otoman trebuia să fie mai degrabă o confederație de state libere! Restabilirea unei poziții de suveranitate — aproape identică cu independența — decurgînd pin vechile privilegii ale Principatelor române — și este interesant de subliniat că chestiunea capitulațiilor a fost arma principală pe care dublicistul a folosit-o în apărarea cauzei Principatelor Române, împotriva manevrelor Turciei și Austriei — trebuia să însemneze pentru Principate realizarea unui pas esențial pentru o independență totală. Dar, mai mult decît atît, o soluție moderată, realizarea idealului independenței în etape succesive, îi părea publicistului, în primul rînd, de domeniul posibilului. Din acest unghi de vedere — al posibilului — privea el, de fapt, și problema perspectivelor desăvîrșirii Unirii Principatelor, prin luarea în considerare și a altor provincii locuite de români.

Nicăieri nu și-a explicat Saint-Marc Girardin mai sintetic vederile în această privință decît în recenzia pe care o făcea la sfîrșitul anului 1855 cărții lui Elias Regnault *Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes*. E frumoasă, spune el, imaginea unei Românii în care sînt întrunite toate provinciile locuite de români și care, pe deasupra este și pe deplin independentă; dar oare se poate ea înfăptui atît de ușor precum se preconizează? se adresează el lui Regnault. „Mă unesc cu dînsul — cu Regnault — scrie el — în interesul ce poartă acestei populații latine, care de la Traian s-a păstrat întreagă și nealterată pe țărmurile Dunării; mă deosebesc de el asupra soartei ce trebuie făcută acestei populații; dumnealui le face un mare stat, însă numai în viitor și dupre prefacerile rezbelului. Eu, iau statul ce-l au, provizor încă, dar mai bun decît trecutul, și doresc ca Europa să-l cîntărească, îmbunătățindu-l. Eu las viitorului toate șansele sale; decît numai nu mă grăbesc de a le crea prin lovituri de tun" [34].

Evident, opiniile lui Saint-Marc Girardin aveau în vedere mai ales acțiunea diplomatică a Europei. Dar peste spiritul moderat al soluțiilor preconizate, trebuie subliniat că acțiunea lui în sprijinul Unirii s-a desfășurat cu perseverență și energie. S-ar putea spune că nici unul dintre marii publiciști filoromâni ai epocii nu a fost atît de prezent în publicistica franceză a anilor 1853—1858, cu prestigiul condeiului său cerînd aplicarea hotărîrilor Congresului de la Paris și luînd în repetate rînduri o poziție de riguroasă condamnare a acțiunilor antiunioniste ale Turciei, secondate de ale Austriei.

★

Nu este greu de observat că articolele lui Saint-Marc Girardin urmează cursul evenimentelor, răspund unor solicitări imediate. Acuitatea lor este reflectată, printre altele, de ecoul larg pe care îl au în presa euro-

[34] „Steaua Dunării" din 8 decembrie 1855, p. 120.

www.dacoromanica.ro

peană şi în cea românească, ecou menit el însuşi să stimuleze mişcarea pentru Unire. În anii 1853—1854, „Gazeta Transilvaniei" sub redacţia lui Gheorghe Bariţiu şi „Telegraful Român" de la Sibiu, sub redacţia lui P. Vasici, reproduceau primele articole ale lui Saint-Marc Girardin din această perioadă [35], articole care avansau soluţiile date în privinţa Principatelor de Conferinţa de la Viena şi, apoi, de Congresul de la Paris. La 18 martie 1855, referindu-se la Conferinţa de la Viena, Saint-Marc Girardin îşi exprima speranţa că aceasta va lua în consideraţie aspiraţiile de independenţă ale românilor, că va avea în vedere „dreapta cerere a moldo-valahilor pentru naţionalitatea consfinţită prin vechi tratate" [36].

Poziţia marelui publicist francez, menită să contribuie la crearea unei stări de spirit în Occident cu totul în favoarea cauzei Principatelor, să stimuleze în acest sens un larg curent favorabil în presa franceză, sau chiar în alte ţări, precum şi să influenţeze activitatea diplomatică, în acelaşi sens, era relevată de „România literară" prin condeiul lui Vasile Alecsandri, care, la numai cîteva zile de la apariţia unui articol al publicistului francez, în numărul din 20 martie 1855, într-un articol intitulat „Prietenii românilor", aşeza în fruntea listei marilor filoromâni fancezi pe Saint-Marc Girardin, ale cărui gînduri frumoase despre viitorul Principatelor fuseseră anticipate, spune el, de ideile exprimate încă din 1836, cînd studiase Principatele cu „luarea aminte a unui filozof". Numele acestor campioni ai României — Saint-Marc Girardin, şi alături de el, Colţon, Vaillant, Desprez, Billecocq, Michelet, Ubicini şi alţii —, scrie el, „sînt adînc săpate în inimile noastre şi nu se vor şterge niciodată", căci, adaugă el, „dintre toate misiile omeneşti, cea mai nobilă este de a întinde o mînă prietenă naţiilor căzute, care aspiră a se ridica în picioare şi a lua rînd între celelalte naţii mari, glorioase şi puternice" [37].

Elogiul făcut de Alecsandri viza, evident, peste textul propriu-zis al articolului lui Saint-Marc Girardin, ştiinţa poetului român despre interesul special cu care academicianul şi publicistul francez privea de multă vreme, cu multă simpatie, pe români, şi îşi pusese, cu multă generozitate, condeiul în slujba cauzei lor; el viza desigur şi relaţiile directe întreţinute cu marele publicist, care, într-un articol, din martie 1855, între altele, mărturisea că a citit cu foarte mult interes mai multe memorii manuscrise despre situaţia Principatelor, care-i fuseseră trimise: „ele m-au interesat prea mult — notează el — pentru că cu toatele exprimă o nobilă şi duioasă simţire, aceea a patriotismului provinit din nenorocirile patriei şi din îngrijirile şi temerile despre viitorul lor" [38]. În unele din aceste manuscrise este solicitat să trateze şi probleme mai speciale, de ordin intern, cu caracter social — ca, de pildă, problema agrară —, dar publicistul, cu modestie [39], aşa cum va face în multe rînduri, îşi va declina

---

[35] Vezi, de pildă, „Telegraful român", Sibiu, an I, 1853, nr. 67 din 26 august, p. 265; nr. 68 din 29 august, p. 269—270; an. II, 1854, nr. 87 din 3 noiembrie, p. 347; „Gazeta Transilvaniei", nr. 40 din 19 mai 1854, p. 159—160; nr. 41 din 22 mai 1854; p. 162; nr. 88 din 3 noiembrie 1854, p. 352—353; nr. 93 din 20 noiembrie 1854, p. 372—373; nr. 94 din 24 noiembrie 1854, p. 377.

[36] „România literară", nr. 12 din 20 iulie 1855, p. 143.

[37] Ibidem, 20 martie 1855, p. 144.

[38] „Zimbrul", an. III, Iaşi, nr. 5 din 22 martie 1855, p. 217.

[39] Ibidem, p. 28, articol tradus de T. Codrescu.

www.dacoromanica.ro

competența pentru probleme care depășeau cadrul propriu-zis al chestiunii orientale, în care el însuși se socotea expert.

Neîndoielnic că relațiile cu românii, din ale căror manuscrise și corespondențe Saint-Marc Girardin culege date privind stările de lucruri din Principate, s-au înmulțit în perioada emigrației. La 25 martie 1855, I. Voinescu II, trimițîndu-i un exemplar din culegerea de poezii din opera lui Alecsandri, întocmită de el la Paris, aducea și el, ca și prietenul său, bardul de la Mircești, un cald omagiu publicistului francez, în care românii, spune el, de multă vreme, găsiseră „un apărător plin de dreptate și de știință"[40]. Ați fost primul, îi scrie Voinescu, care, după călătoria făcută în Principate, convins de virtuțile locuitorilor întîlniți în cale, ați scris că națiunea *română*, adică română, „care merită cu adevărat acest nume, a servit întotdeauna cauza umanității și a civilizației". El nu se îndoiește că marele publicist va dărui în continuare, prin condeiul său, acele cuvinte călduroase de încurajare, care merg la inima emigrației române de la Paris, care sînt întotdeauna primite de ea cu gratitudine[41], care au un puternic ecou în inima poporului de la Dunăre, vizitat cu ani în urmă.

Relațiile lui I. Voinescu II cu Saint-Marc Girardin erau fără îndoială ceva mai vechi. Încă în februarie 1850, într-o scrisoare adresată lui I. Ghica, el arăta că, prin intermediul unui amic comun, publicistul francez se arătase dispus a sluji cauza emigraților români și spera, ca, peste cîteva zile, să facă cunoștință personală cu el, fiindu-i bine recomandat[42]. În ce-l privește pe I. Ghica, acesta, într-o scrisoare din 22 noiembrie 1854, adresată prietenului său Alecsandri, apreciind articolul publicat de Girardin la începutul aceleiași luni în „Journal des Débats" ca fiind „foarte bun", menționa, între altele, că articolul în cauză fusese redactat de către publicist pe baza notelor trimise de el unui prieten de-al său, Xavier Raymond, cu șase luni în urmă[43]. Fără îndoială, serviciile aduse de Saint-Marc Girardin cauzei Unirii Principatelor vor fi pe măsura așteptărilor admiratorilor săi români.

Remarcabile sînt articolele lui Saint-Marc Girardin din prima jumătate a anului 1856 din ajunul deschiderii Congresului de la Paris, din timpul dezbaterilor acestuia și din lunile imediat următoare. Într-o suită de articole din care un număr de cel puțin 10 sînt reproduse sau amplu comentate în ziarele românești, publicistul francez urmărește desfășurarea evenimentului, punînd în centrul atenției opiniei publice franceze problema Principatelor Române. Un articol al lui din 12 ianuarie 1857, reprodus în „România Literară" — în care se ocupă de considerațiile politice care, în Franța, dar mai ales în Anglia, întîrziau încheierea păcii — făcea,

---

[40] Scrisoarea lui I. Voinescu II a fost publicată de Bonifaciu Florescu în „Portofoliul Român", an. I, nr. 7 din 1881, p. 4—6, după ms. francez nr. 137, f. 9—11, aflat la Biblioteca Academiei R.S. România.

[41] Despre emigrație, vezi C. Bodea, *Lupta pentru unire a revoluționarilor exilați de la 1848*, în „Studii privind Unirea Principatelor", București, Edit. Academiei R.S.R., p. 125—166; de asemenea, Dan Berindei, *L'union des Principautés Roumaines*, col. „Bibliotheca Historica Romaniae", Edition de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, (1967), p. 82—94. Tot în aceasta din urmă, în celelalte capitole, vezi tratate pe larg alte aspecte ale Unirii.

[42] Vezi *Documente și manuscrise literare*, publicate de Paul Cornea și El. Piru, vol. I, București, Edit. Acad. R.S.R., 1967, p. 352.

[43] Biblioteca Academiei R. S. România, serv. msse, coresp. inv. nr. 84979.

www.dacoromanica.ro

cum se scrie în comentariul ziarului din Iaşi, „o mare senzaţie în lumea civilizată" [44]. Într-un al doilea articol din aceeaşi lună, Saint-Marc Girardin, referindu-se la apropiata deschidere a Congresului, îşi exprima speranţa că problema organizării politice a Principatelor va constitui unul din punctele principale ale dezbaterilor : „dacă Valahia şi Moldova trebuiesc să reintre curat şi simplu sub suzeranitatea Porţii, totuşi Europa nu va uita că întoarcerea aceasta la suzeranitatea turcească trebuie să fie pentru Principate o sporire de libertate şi de independinţă şi nu restatornicirea vechei servitudine" [45].

Într-un amplu articol de la sfîrşitul lunii aprilie 1856, Saint-Marc Girardin reia dezbaterea asupra problemei raporturilor dintre Principate şi Poartă, respingînd interpretările abuzive şi interesate care se dădeau acestora de către adversarii Unirii. „Este oare posibil, se întreabă el, ca pacea din 1856, ca Europa, să dea Turciei un drept pe care războiul nu i l-ar fi putut da? Europa, stăpîneşte ea Principatele, pentru a le conceda cui vrea? Nu, de o mie de ori nu ! Principatele nu sînt ale nimărui decît ale lor singure. Ele sînt staturi independente, a căror independenţă, în adevăr nu e deplină, fiindcă ele recunosc suzeranitatea Porţii otomane. Însă această independenţă restrînsă nu e mai puţin protejată de dreptul public al Europei ca independenţa tuturor celorlalte staturi" [46]. Pacea din 1856, arată el, este menită „să asigure creştinilor din Orient o condiţie mai bună : asta e una din condiţiile fundamentale a tratatului".

Articolele lui Saint-Marc Girardin pledînd pentru îndeplinirea hotărîrilor Congresului de la Paris, care demascau în acelaşi timp cu vigoare manevrele de la Constantinopol potrivnice Unirii Principatelor, au stîrnit o reacţie aproape unanimă de entuziasm printre patrioţii români. Mai ales tonul hotărît al articolului publicat la 27 aprilie în „Journal des Débats", la care ne-am referit, a avut un deosebit răsunet. La 15/27 mai 1856, I. Filipescu, din Bucureşti, adresîndu-se lui C. A. Rosetti, îl informa că a strins pe o adresă numeroase semnături de mulţumire, care urmează să-i fie comunicate publicistului [47]. La Constantinopol, articolele lui Saint-Marc Girardin, de asemenea, stîrneau vii dispute. La 4 septembrie 1856, Alexandru G. Golescu, adresîndu-se vărului său Ştefan Golescu, îl ruga să-i trimită cîteva din ultimele articole de care auzise vorbindu-se foarte mult [48]. Dar mai ales la Constantinopol, publicistica lui Girardin putea să aducă o serie de nemulţumiri în rîndurile prietenilor devotaţi ai Turciei. Articolele sale puteau să pară a fi exagerat de critice pentru un publicist care se declara partizan al menţinerii — şi am văzut în ce sens — a Imperiului Otoman.

În timp ce în Principate „Zimbrul" şi „Steaua Dunării", precum şi alte ziare, elogiau pe publicistul francez, apreciindu-i poziţia sa ca fiind o contribuţie de seamă la cauza Unirii, în timp ce la întrunirile patriotice ale partizanilor Unirii din Principate se toasta pentru Saint-Marc Girardin ca pentru un prieten de încredere, la sfîrşitul lunii mai 1856,

---

[44] „Steaua Dunării" an. II, nr. 4 din 12 ianuarie 1856, p. 13.
[45] „Zimbrul", an. IV, nr. 15, din 20 ianuarie 1856, p. 2.
[46] Ibidem, nr. 87 din 25 aprilie 1856, p. 2.
[47] Al. Cretzeanu, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu*, vol. II, 1934, p. 90.
[48] *Ibidem*, p. 143.

www.dacoromanica.ro

Eliade-Rădulescu trimitea publicistului francez, la Paris, acea „întunecoasă" scrisoare, menită să fie o replică la criticile adresate de Saint-Marc Girardin Porții otomane, și la soluțiile preconizate în numele cauzei Unirii Principatelor. Scrisoarea, nesemnată, adresată publicistului cu rugămintea de a fi publicată în „Journal des Débats" făcea lui Saint-Marc Girardin imputări nedrepte, absurde [49]. Scrisoarea se publica într-adevăr în „Journal des Débats" iar apoi, la rugămintea învățatului francez, adresată lui M. Kogălniceanu, și în „Steaua Dunării" [50].

În „Journal des Débats" scrisoarea se publica, avea să se plîngă ceva mai tîrziu Eliade, cu unele omisiuni menite a stîrni confuzii împotrivă-i [51]; se plîngea tot el, deși, textul scrisorii cuprindea, într-adevăr, afirmații cu totul reprobabile, ceea ce făcea pe M. Kogălniceanu ca, la rîndu-i, în „Steaua Dunării" din 28 iulie, să elimine și el unele fragmente din scrisoare. Publicînd scrisoarea, scrie Kogălniceanu, „noi ne credem numai datori a scoate ceea ce se raportează la intrigi așa de complicate încît ni se par a nu fi adevărată, și a cărora scop și folos nu-l putem înțelege". „Corespondentele D. Saint-Marc Girardin — scrie Kogălniceanu mai departe — apără cu căldură Poarta Otomană, și noi voim, ca, publicînd, partea epistolei care cuprinde această apărare, să dăm o dovadă de nepărtinirea noastră" [52].

Kogălniceanu publică, așadar, în „Steaua Dunării", extrasele din scrisoarea lui Eliade, împreună cu un amplu comentariu, în care, apărînd pe publicistul francez [53], cu spiritul de pătrundere care îl caracteriza, încearcă să sublinieze substratul poziției lui Eliade — altfel, asupra căreia nu ne propunem să insistăm aici —, să estompeze, în numele îndemnului la Unire, gravitatea acestei atitudini [54]. Kogălniceanu nu-și reține și reproșul: „Nu putem înțelege de care români vorbește corespondențele din Constantinopoli, cînd zice că Românii nu vor Unirea; poate că vorbește de prietenii D-sale de acolo; aceasta se poate, dar ei nu fac nația română" [55].

Nu este în planul acestei lucrări să adîncim aici acest moment care privește relațiile dintre Saint-Marc Girardin și Eliade și nici să lămurim aici în ce constau diferențele de vederi între Eliade și Kogălniceanu în problema Unirii. Vrem să subliniem numai pînă la ce punct publicistica lui Saint-Marc Girardin era menită să aibă ecou în rîndurile diferitelor

---

[49] Textul scrisorii este publicat apoi în gazeta „Conservatorul" redactată de M. Locusteanu, secția II, nr. 1 din 1 noiembrie 1856, p. 55—63. În manuscris, scrisoarea se păstrează la Biblioteca Academiei R. S. România, fond. Eliade-Rădulescu, S $\frac{12(A)}{CDXLII}$.

[50] „Steaua Dunării", nr. 51 din 28 iulie 1856, p. 202—203.

[51] „Conservatorul", s. II, nr. 1, p. 64—77. „Plîngerea" lui Eliade, tot anonimă, adresată redacției „Journal"-ului „des Débats" poartă data de 31 august 1856.

[52] „Steaua Dunării", nr. 51, 1856, p. 202.

[53] Despre legăturile lui Kogălniceanu cu Saint-Marc Girardin, vezi și semnalările lui Al. Zub, *Mihail Kogălniceanu. 1817—1891. Bibliografie*, București, Edit. Enciclopedică Română — Edit. militară, 1971, p. 44, 50, 53, 64, nr. 295, 340, 375, 478 ș.a.

[54] Trebuie menționat pe scurt că acuzația adusă de Eliade publicistului francez, anume că prin articolele sale Saint-Marc Girardin își propunea să servească cauza diplomației țariste, este în mod notoriu dezmințită de toate articolele sale din această perioadă, precum și de întreaga sa operă istoriografică; mai mult decît atît, ea este flagrant dezmințită de însuși sensul activității și ideologiei politice a învățatului francez.

[55] „Steaua Dunării", 1856, nr. 51, p. 202.

www.dacoromanica.ro

grupări ale revoluţionarilor români de la 1848, şi, respectiv, ale luptătorilor pentru Unire. Ar trebui poate adăugat numai că şi Ion Ghica, între alţii, şi el retranşat după 1848 pe poziţii moderate, şi el în legătură directă cu Poarta, a respins critica pe care Eliade a făcut-o lui Saint-Marc Girardin, aşa cum aflăm dintr-o scrisoare adresată lui Pierre Marie Pietri [56], care, altfel, îi trimisese şi o serie de informaţii suplimentare privind scrisoarea lui Eliade [57].

În aceeaşi lună, iulie 1856, Saint-Marc Girardin recenza în „Journal des Débats" broşura antiunionistă a lui N. Istrati, înlăturînd pe rînd toate „argumentele" aduse de autorul broşurii împotriva Unirii celor două provincii [58], iar cîteva luni mai tîrziu, la începutul lunii noiembrie, într-un articol, el ia poziţie faţă de zvonurile care circulau privind intenţia Austriei de a nu-şi retrage trupele din Principate, cerînd guvernului francez o poziţie fermă în această privinţă [59].

La 8 februarie 1857, felicitînd guvernul francez pentru nota publicată în „Monitor", prin care guvernul îşi mărturisea hotărîrea de a nu părăsi cauza Unirii Principatelor, Saint-Marc Girardin scria: „Totdeauna am crezut că unirea Ţării Româneşti cu Moldova este bună pentru români, bună pentru turci, bună pentru toată Europa" [60], cerînd, din nou, opiniei publice, să respingă încercările Turciei de a încălca hotărîrile Congresului în ce priveşte consultarea dorinţelor poporului român.

Remarcabil, între altele, este şi articolul lui Saint-Marc Girardin pe marginea uneia din memoriile lui I. Brătianu, articol pe care-l reproducea „L'Etoile du Danube" [61] în nr. din 16 mai 1857. Pe de altă parte, aşa cum reiese din unele documente, caimacamul Ţării Româneşti, Alexandru Ghica, cum se ştie, partizan al Unirii, prin intermediul lui E. Poujade şi a altora, furniza şi el marelui publicist francez motive pentru articolele sale [62].

În toamna aceluiaşi an, în noiembrie, într-un moment în care cauza românească plutea în incertitudini, datorită poziţiei marilor puteri, un alt articol al lui Saint-Marc Girardin [63], reluat de alte ziare din Apus şi din Principate, venea să reangajeze opinia publică — şi implicit, oficia-

[56] Cf. *Catalogul corespondenţei lui I. Ghica* de N. Liu, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1962, p. 283, nr. 1 008.

[57] Despre poziţia lui Eliade faţă de publicistica lui Saint-Marc Girardin, vezi şi scrisorile adresate de el, tot din Constantinopol, din 2 şi 4 iunie 1856, către Gr. Grădişteanu, căruia îi remitea cunoscuta scrisoare cu data din 30 mai 1856, cu rugămintea de a o comunica redacţiei „Jurnalului dezbaterilor" şi a păstra anonimatul ei. (Vezi Ion-Heliade Rădulescu, *Scrisori din exil*, cu note de N. B. Locusteanu, Bucureşti, 1891, p. II, p. 515—516.) De asemenea, vezi şi scrisoarea aceluiaşi adresată la 18 august 1856 lui C. N. Racotă, şi ea cu vorbe de ocară la adresa publicistului francez (Ion Heliade-Rădulescu, *Scrisori şi acte*, ed. G. Potra, N. Simache şi G. G. Potra, Edit. Minerva, Bucureşti, 1972, p. 156).

[58] „Zimbrul" nr. 155 din 18 iulie 1856, p. 3—4.

[59] „Gazeta de Moldavia", an. XXVII, nr. 89, din 8 noiembrie 1856, p. 357.

[60] Vezi *Acte şi Documente relative la istoria renaşterii României*, vol. III, nr. 825, p. 117—120, articol reprodus după „Journal des Débats" şi de „Concordia", I, 1857, nr. 2, p. 7.

[61] „L'Etoile du Danube", Bruxelles, I-e année, 1857, nr. 36 din 16 mai, p. 179.

[62] Vezi *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. III (Corespondenţă politică, 1855—1859), Bucureşti, Edit. Academiei R. S. România, 1963, nr. 153, p. 284, scrisoarea lui E. Poujade, de la Plombière, cu data de 29 iunie/9 iulie 1857, adresată lui Alex. Ghica, precum şi nr. 154, p. 285—286, scrisoarea către acelaşi, anexînd o scrisoare a lui Saint-Marc Girardin cu mărturisirea încrederii în cauza Unirii Principatelor.

[63] „Secolul", redactor G. R. Bosueceanu, an. I, nr. 88 din 28 noiembrie 1857, p. 2.

www.dacoromanica.ro

litățile unor mari puteri — pe calea realizării deziderateului poporului român [64]. „Noi dorim cu ardoare succesul unirei Principatelor, pentru că dorim — scrie el — pretutindeni succesul dreptății și al civilizațiunii" [65]. Și tot aici, scrie el, anticipînd parcă evenimentele, detașîndu-se oarecum de propriile sale vederi, sau mai bine zis, anticipînd propria sa schimbare de poziție : „Dacă Europa voiește a ține despărțit ceea ce este din natură unit, Valahia și Moldavia, ea nu va putea ține această despărțire, și va veni o zi în care, ca și în Belgia, necesitatea va birui diplomația" [66].

★

Conferința de la Paris din august 1858 avea să satisfacă într-adevăr numai în parte revendicările românilor, și studiul lui Saint-Marc Girardin, *Les Principautés du Danube*, publicat în „Revue des Deux Mondes" în numărul pe noiembrie 1858, exprimă adînca insatisfacție a publicistului francez față de soluția dată în cele din urmă cauzei unirii Principatelor de marile puteri [67]. Cei care cred că unirea Principatelor a fost fantezia publiciștilor greșesc, scrie el, căci „publiciștii susținători ai cauzei Unirii au mers pe urma diplomaților, nu înaintea lor", și dacă ei, publiciștii, au pierdut speranța, au pierdut-o împreună cu guvernul francez ! [68]

Trebuie subliniat că ideile lui Saint-Marc Girardin exprimate în acest studiu, — care a fost integral tradus și publicat imediat după apariție în „Românul", de C. A. Rosetti [69] — nu pot fi înțelese decît în corelare cu toate celelalte articole din anii precedenți ; numai astfel se poate surprinde nota de adîncă amărăciune pe care el o exprimă, fiind, în realitate, o adevărată mărturisire de credință, pentru o cauză căreia el însuși i se dăruise. Răzbat în rîndurile din acest studiu multe note care par a marca o modificare a ideilor de totdeauna ale publicistului. El, care recomandase întotdeauna pacea și diplomația în rezolvarea problemei unirii și ceruse mereu Turciei să fie rezonabilă, condamnînd, concesiile care se făcuseră acesteia, pare, acum, a recomanda alte soluții : „Românii — scrie el — și-au așteptat, mai întotdeauna, soarta de la diplomația europeană decît să și-o facă singuri printr-un război național" [70].

Referindu-se la organizarea internă dată de Convenție Principatelor, el face elogiul adunărilor elective, menite să supravegheze puterea executivă și recomandă — spre satisfacția lui Rosetti — dezvoltarea liberală a Principatelor ; își exprimă încrederea în capacitatea poporului roman de a-și făuri singur destinul, subliniind că opera începută trebuie dusă mai departe [71].

---

[64] Vezi asupra însemnătății acestui articol, Gh. Platon, *Lupta românilor pentru unitate națională. Ecouri din presa europeană (1855—1859)*, Iași, Edit. Junimea, 1971, p. 68.

[65] „Secolul", 1857, nr. 88, p. 2.

[66] Ibidem.

[67] Vezi „Revue des Deux Mondes", an. XXVIII, seconde période, t. 18, Paris, 1858 (livraison du novembre, p. 332—351).

[68] Cf. „Românul", an. II, nr. 95, 27 noiembrie 9 decembrie 1858, p. 377.

[69] Pentru traducerea integrală după „Revue des Deux Mondes", vezi : „Românul", a. II, nr. 95, p. 376—377 ; nr. 96, p. 282—285 ; nr. 97, p. 285 ; nr. 99, p. 291—292. De asemenea, primele două părți ale studiului sînt publicate și în „România", sub redacția lui B. P. Hasdeu, Iași, an. I, nr. din 2 decembrie 1858, p. 17—19, și nr. din 4 decembrie, p. 27—31. Ultima parte a studiului era publicată, în traducere, și de „Steaua Dunării", 1858, nr. 90 din 30 decembrie, p. 267—268.

[70] „Românul", nr. 99 din 4/16 decembrie 1858, p. 392.

[71] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

Cu îndemnurile sale adresate românilor şi mai ales cu reproşurile sale adresate diplomaţiei franceze, studiul lui Saint-Marc Girardin a avut, firește, un deosebit răsunet în Principate şi în străinătate. El însemna — în noiembrie 1858 — o încurajare pentru acţiunile unioniştilor. M. Kogălniceanu, mărturisind „recunoştinţa tuturor românilor, pentru sprijinul ilustrei sale pene", sublinia, între altele, afirmarea de către acesta a însemnătăţii adunărilor elective. „Apărătorii de candidaturi de domnie — scrie el — nu cumva vor pretinde că şi strălucitul membru al Academiei Franceze, ... este socialist, comunist şi republican, fiindcă nu se rosteşte în favoarea candidaturilor !" [72].

C. A. Rosetti, la rîndul său, va comenta în mai multe articole studiul lui Saint-Marc Girardin, subliniindu-i însemnătatea în lupta pentru Unirea Principatelor. El reproduce totodată în „Românul" reacţii din presa franceză, între care ale unor oficiali, care au fost obligaţi, aşa cum se întîmpla şi în trecut cînd scria Saint-Marc Girardin, să ia poziţie încercînd să se apere de acuzaţiile aduse şi, în orice caz, să se angajeze pe calea reafirmării unei poziţii de sprijinire în continuare a Principatelor, în noua lor situaţie. „Sîntem siguri că cititorii noştri — scrie el — vor vedea ca şi noi că d. Girardin n-a servit numai prin cîte a scris în favoarea noastră, ci tot atît, şi mai mult poate, prin respunsurile şi prin urmare prin legămintele cele noi ce presa guvernului francez au luat în favoarea noastră" [73].

Îi va fi fost dat marelui învăţat şi publicist francez ca să salute, el în primul rînd, în deplină consonanţă cu reflecţiile sale din „Revue des Deux Mondes" marele act al Unirii Principatelor — al unirii depline — scriind, la 8 februarie 1859, în „Journal des Débats" : „Trebuie să recunoaştem că această dublă alegere constituie un mare pas înainte către unirea completă a Principatelor Unite. Este mai ales un protest răsunător împotriva dezunirii ; este o dovadă solemnă a perseverenţei românilor în dorinţa lor naţională... Iată în sfîrşit că ei acţionează singuri, iată că nu mai întreabă Europa : ce trebuie să facem ? Ei fac prin ei înşişi, fără să consulte Europa, ceea ce socotesc că trebuie făcut. În ce mă priveşte, nu am curajul de a-i blama pentru acest act de spontaneitate şi independenţă" [74].

Ar trebui la această mărturie să aducem altele care există, şi care ar dovedi, şi ele, că Saint-Marc Girardin a continuat şi în vremea domniei lui Alexandru Ioan Cuza [75] să sprijine cauza Unirii şi progresului statului român ; a continuat, căci era sincer şi adînc ataşat poporului român, năzuinţelor sale de unitate şi independenţă, cultură şi civilizaţie [76].

[72] „Steaua Dunării", 1858, nr. 90, p. 267.

[73] „Românul" nr. 104 din 20 decembrie/2 ianuarie 1858, p. 413.

[74] Cf. *Cuza Vodă. In memoriam*, Iaşi, Edit. Junimea, nr. XVIII, p. 227—228.

[75] Vezi în această privinţă cererea lui Baligot de Beygne, şeful de cabinet al domnitorului, adresată la 6 februarie 1864, agentului diplomatic de la Paris, I. Alecsandri, de a păstra legături strînse cu publiciştii francezi „şi mai ales cu Saint-Marc Girardin, care a fost întotdeauna un mare român". Cf. R. V. Bossy, *Agenţia diplomatică a României în Paris şi legăturile politice franco-române sub Cuza Vodă*, Bucureşti, Cartea Românească, 1931, p. 133.

[76] Între alţii, D. Bolintineanu, în acţiunea de sprijinire a lui Al. I. Cuza, s-a folosit de legăturile sale cu Saint-Marc Girardin. Scrisorile adresate acestuia erau în prealabil avizate de domnitor. Cf. T. Virgolici, *Dimitrie Bolintineanu şi epoca sa*, Bucureşti, 1971, p. 220—222. De asemenea, vezi, în copii, două dintre scrisorile adresate lui Saint-Marc, din iunie 1861, la Biblioteca Academiei R. S. România, Arhiva A. I. Cuza, S $\frac{15/1 \text{ 1a şi b/}}{\text{LXXV}}$. Publicistica lui Saint-Marc Girardin va face dealtfel obiectul preocupărilor gazetei „Dimboviţa", redactată

www.dacoromanica.ro

Contribuţia lui Saint-Marc Girardin la lupta de eliberare naţională a poporului român rămîne remarcabilă, el fiind, aşa cum am încercat să arătăm, un mare prieten al românilor, al cărui nume poate fi aşezat alături de acelea ale lui Edgar Quinet şi Jules Michelet.

SAINT-MARC GIRARDIN ET SON APPORT À LA LUTTE DE LIBÉRATION NATIONALE DE ROUMAINS

RÉSUMÉ

Partant de la constatation que la personnalité de Saint-Marc Girardin — par rapport à d'autres amis français des Roumains du milieu du XIX-e siècle — a ététrop peu abordée par l'historiographie roumaine, l'auteur présente, tour à tour, les principaux aspects des relations de Saint-Marc Girardin avec les Roumains, soulignant la place importante que le peuple roumain a occupé dans les préoccupations scientifiques et les écrits politiques du savant français.

On relève tout d'abord l'importance du voyage de Saint-Marc Girardin dans les Principautés Roumaines en 1836, qui a suscité un puissant écho parmi les érudits et les patriotes roumains, ainsi que l'importance de ses impressions de voyage publiées à Paris dans „Journal des Débats" qui révèlent sa compréhension et sa sympathie pour les aspirations du peuple roumain à l'unité et à l'independance.

On présente ensuite quelques moments importants ayant trait à la circulation de certaines œuvres du savant français dans les pays roumains ; on souligne notamment la signification de la circulation des ouvrages de philosophie et de pédagogie de l'érudit français, l'intérêt manifesté par divers lettrés roumains envers ses ouvrages scientifiques.

La majeure partie de l'étude porte sur l'apport de Saint-Marc Girardin à la lutte pour l'Union des Principautés, sur le rôle important qu'il a joué dans la réalisation en France d'une option publique favorable aux aspirations des Roumains à l'unité et à l'indépendance. Dans ce contexte, l'auteur analyse de manière succinte de nombreux articles publiés par Saint-Marc Girardin dès les années de la guerre de Crimée, où il a chaleureusement soutenu la cause de l'union des principautés, dénonçant vigoureusement les machinations tramées contre celle-ci. Les articles du grand publiciste ont eu un grand écho dans toute la presse occidentale et ont été publiés pour la plupart dans les journaux de Valachie, de Moldavie et de Transylvanie. Ils ont constitué une arme de plus pour les combattants de l'Union, suscitant l'enthousiasme et la reconnaissance des grands patriotes roumains M. Kogălniceanu, C. A.Rosetti, V. Alecsandri et autres.

L'apport de Saint-Marc Girardin à la lutte de libération nationale du peuple roumain — conclut l'auteur — demeure remarquable, son nom figurant à côté de celui d'Edgar Quinet et de Jules Michelet, considérés comme des symboles des liens spirituels entre les peuples roumain et français, un symbole des aspirations communes de progrès et de civilisation.

de poet (vezi, de pildă, încă din prima serie, I, 1858—1859, nr. 38 din 18 februarie 1859, p. 150, un amplu comentariu). Pentru alte legături, de ordin literar, ale lui D. Bolintineanu cu publicistul francez, vezi *Documente şi manuscrise literare*, vol. I, p. 106.

www.dacoromanica.ro

OLTENIA ÎN PERIOADA PREMERGĂTOARE REVOLUȚIEI DE LA 1848

DE

PAUL BARBU

Regulamentul organic a fost o lege fundamentală pe baza căruia s-au modernizat unele instituții ale Principatelor Române. El a reorganizat vechile servicii publice și a creat altele noi, a determinat componența și competența lor, a organizat un corp de funcționari permanenți, a fixat condițiile de numire, de salarizare și de pensionare, a constituit oștirea națională a simplificat sistemul financiar, bazîndu-l pe concepția rațională a echilibrării cheltuielilor și veniturilor, a abolit venalitatea funcțiilor, a format o adunare legislativă, a introdus domnia pe viață și a reglementat raporturile dintre proprietari și clăcași. Regulamentul organic a înzestrat, deci, Țara Românească și Moldova, cu o serie de instituții susceptibile de a favoriza dezvoltarea capitalismului și, organizîndu-le într-o formă aproape identică, a pregătit unirea lor într-un stat modern centralizat. Prin el, s-a creat acestora posibilitatea de a beneficia de toate avantajele pe care le ofereau prevederile tratatului de la Adrianopole, mai ales de libertatea comerțului.

Deși această legiuire nu este considerată ca punct de plecare pentru o nouă orînduire social-economică, totuși, din punct de vedere economic, se poate spune că a marcat un salt calitativ pe calea angajării Principatelor Române în angrenajul dezvoltării capitaliste. Totodată, însă, Regulamentul organic a constituit, în mîna boierilor, un puternic instrument de exploatare a țărănimii clăcașe. De asemenea, legiuirea regulamentară a concentrat puterea politică în mîna marii boierimi, care era stăpînă pe Obștească Adunare și pe administrație, iar Țara Românească și Moldova erau menținute sub suzeranitatea Porții și sub protectoratul Rusiei țariste. În aceste condiții, dezvoltarea forțelor de producție se lovea tot mai puternic de exigența relațiilor feudale care încătușau întregul progres. Ca urmare, perioada regulamentară a fost martora unor puternice și aseuțite lupte și frămîntări sociale, ideologice și politice care prevesteau revoluția ca o necesitate vitală pentru răsturnarea dominației clasei boierești și pentru a realiza unirea și eliberarea românilor de sub dominația străină, serios obstacol în afirmarea poporului român ca entitate distinctă.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 32, nr. 1, p. 129–159, 1979.

www.dacoromanica.ro

1. SISTEMUL POLITICO-ADMINISTRATIV, JUDECĂTORESC ŞI MILITAR

În timpul regimului regulamentar, Oltenia şi-a menţinut împărţirea administrativ-teritorială cunoscută şi în perioada anterioară, cuprinzînd cele cinci judeţe de la vest de Olt : Romanaţi, Dolj, Gorj, Vîlcea şi Mehedinţi. Judeţele de cîmpie erau împărţite în plăşi, iar cele de munte în plăşi şi plaiuri. După reforma administrativă din iulie 1831, Romanaţi cuprindea cinci plăşi (Balta, Mijlocul, Cîmpul, Oltul şi Olteţul), Doljul şase (Amaradia, Balta, Dumbrava, Jiul, Gilortul şi Cîmpul), Mehedinţi şase plăşi (Balta, Blahniţa, Dumbrava, Motrul, Ocolul) şi un plai (Cloşani), Gorjul patru plăşi (Amaradia, Jiul, Gilortul, Tismana) şi două plaiuri (Vîlcanul şi Novaci) şi Vîlcea cinci plăşi (Olteţul, Oltul, Otăsăul, Rînnicul, Cerna) şi două plaiuri (Cozia şi Horezul) [1]. Cu excepţia unor modificări survenite ulterior, îndeosebi în judeţele Dolj şi Romanaţi, în linii mari, această diviziune s-a menţinut pe tot parcursul perioadei Regulamentului organic.

Statistica întocmită în anii 1831—1833 înscria în Oltenia cinci oraşe : Craiova, Rîmnic pe Olt (Rîmnicul Vîlcea), Tg. Jiu, Caracal şi Cerneţi şi nouă tîrguri : Baia de Aramă (Mehedinţi), Brădiceni, Cărbuneşti (Gorj,) Horezu, Drăgăşani şi Vel Ocna (Ocnele Mari) în judeţul Vîlcea, Calafat şi Tînţăreni, în judeţul Dolj, Balş, în judeţul Romanaţi [2]. Statistica lui Fonton de Verrayon, din 1832, ca şi o statistică din 1838, indică însă numai patru tîrguri, şi anume : Baia de Aramă, Drăgăşani, Horezu şi Ocnele Mari [3]. În clasificarea aşezărilor respective în oraşe şi tîrguri, s-a avut în vedere importanţa politico-administrativă şi economică a acestora, centrele urbane menţionate fiind aşezate la importante încrucişări de drumuri comerciale. În anul 1836, pe harta Olteniei mai apare încă un oraş, Severinul, numit apoi Turnu-Severin, în care s-au aşezat negustori şi meseriaşi din Cerneţi, din tîrgurile Baia de Aramă, Strehaia şi Cleanov şi din satele din împrejurimi, de pe o rază întinsă [4]. Craiova era cel mai puternic centru politico-administrativ, economic şi cultural al provinciei din dreapta Oltului şi al doilea oraş al Ţării Româneşti, după Bucureşti. Reşedinţă a judeţului Dolj, dar şi a unui însemnat număr de boieri şi neguţători, oraşul număra în anul 1832 o populaţie de 11.065 suflete (5.825 parte bărbătească şi 5.240 parte femeiască) constituite în 2.211 familii care locuiau în 2.094 case, pe lîngă care mai existau 137 case pustii [5]. Referindu-ne la celelalte oraşe ale Olteniei, şi ele reşedinţe

---

[1] *Analele parlamentare ale României*, tom. II., Bucureşti, 1891, p. 175 538. Vezi şi *Descrierea statistică a Principatului Valahiei alcătuită în cadrul detasamentului geodezic rus*, întocmită între 1831—1833. (Arh. Ist. Centrală, Microfilme U.R.S.S., rola 4, c. 395). În tabelul statistic întocmit în 1832 de Verrayon la Vîlcea apar şase plaiuri şi plăşi (Ibidem, Diplomatice, nr. 147).

[2] Arh. Ist. Centrală, Microfilme U.R.S.S., rola 4, c. 395, 787, 806, 808, 810, 811.

[3] Ibidem, Diplomatice, nr. 147; Ion Donat et G. Retegan, *La Valachie en 1838 (d'après une source statistique inédite)*, en „Revue roumaine d'histoire", tom. IV, nr. 5, 1965, p. 931.

[4] Constantin C. Giurescu, *Contribuţiuni la studiul originilor şi dezvoltării burgheziei române pînă la 1848*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1972, p. 91.

[5] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 2 1832, f. 24, vezi şi Arh. Ist. Centrală, Microfilme U.R.S.S., rola 4, c. 787—796.

www.dacoromanica.ro

de judeţ[6], menţionăm că Rm. Vîlcea, format din 651 gospodării[7] cu 648 case, era considerat, atît prin poziţia geografică cît şi prin construcţia caselor, ca unul dintre „cele mai frumoase oraşe ale Valahiei" [8]; Tg. Jiu era populat de circa 1.100 suflete [9], grupate în 211 familii [10], ce locuiau în 330 case, din care 18 erau case boiereşti [11]; Cerneţul număra cu cîteva sute de locuitori mai mult decît Tg. Jiu, avînd în jur de 1.500 suflete [12], constituite în 589 familii [13], ce posedau 566 case [14]; în Caracal trăiau 2.314 locuitori, posedînd 624 case, din care 11 case boiereşti [15].

În ceea ce priveşte satele, în anul 1831 se înregistrau în Oltenia 1189 sate, repartizate în felul următor :

Judeţul	Nr. total de sate	Nr. de sate libere	Nr. satelor libere în procente (%)
Mehedinţi	341	134	39,2
Gorj	247	142 1/2	57,4
Vîlcea	192	98 1/2	51,0
Dolj	248	57 1/2	22,9
Romanaţi	161	26 1/2	16,1
TOTAL :	1189	459	38,6

În Ţara Românească se aflau 3.576 sate, din care 902 sate libere, cele din ultima categorie deţinînd aici o proporţie de 25,2 la sută. Se poate observa că, în cele cinci judeţe de la vest de Olt, se concentrau 45,6 la sută din numărul total de sate din Ţara Românească. Din numărul satelor libere ale ţării, Oltenia deţinea 50,8 la sută. Judeţele oltene cele mai puternic populate cu sate libere erau cele de munte, Gorj şi Vîlcea, iar cele de cîmpie mai slab populate, îndeosebi Romanaţi [16]. Pînă la sfîrşitul regimului regulamentar, numărul total al satelor înregistrează un spor însemnat, de vreme ce în anul 1848 se putea constata că în Oltenia existau 1.350 sate [17].

---

[6] Din 1811 reşedinţa jud. Mehedinţi s-a mutat de la Cerneţi la Tr. Severin (Arh. Ist. Centrală, Vornicia din Lăuntru, dosar 2644 I/1840, f. 42—43).

[7] C. C. Giurescu, *Principatele Române la începutul sec. XIX. Constatări istorice, geografice, economice şi statistice pe temeiul hărţii ruse din 1835*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1957, p. 70.

[8] Arh. Ist. Centrală, Microfilme U.R.S.S., rola 4, c. 808—810.

[9] Ibidem, c. 810—811.

[10] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 70.

[11] Arh. Ist. Centrală, Microfilme U.R.S.S., rola 4, c. 810—811.

[12] Ibidem, c. 811—812.

[13] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 70.

[14] Arh. Ist. Centrală, Microfilme U.R.S.S., rola 4, c. 811—812.

[15] Ibidem, c. 806—807. Într-o statistică întocmită de Ocîrmuirea judeţului Romanaţi, în iulie 1832, în Caracal sînt menţionaţi 3569 locuitori, formînd 848 familii, ce locuiau în 666 case. (Arh. St. Slatina, Ocîrmuirea jud. Romanaţi, dosar 28 (5477)/1832, f. 7).

[16] Henri H. Stahl, *Contribuţiuni la studiul satelor devălmaşe*, vol. I, Edit. Academiei, Bucureşti, 1958, p. 34—37. În statistica lui Verrayon se înscriau 3560 sate în Ţara Românească, din care 1899 în Oltenia. (Arh. Ist. Centrală, Diplomatice, nr. 147).

[17] *Anul 1848 în Principatele Române. Acte şi documente*, Bucureşti, 1902, p. 504.

www.dacoromanica.ro

Modificările profunde şi rapide care au avut loc în această epocă au fost urmate de creşterea numărului satelor mari, a căror importanţă a sporit în detrimentul cătunelor sau satelor mici [18].

Populaţia satelor, tîrgurilor şi oraşelor din provincia de la vest de Olt a înregistrat în timpul regimului regulamentar o creştere substanţială pentru acea vreme, astfel încît numai în opt ani s-a produs un spor de 24.431 familii, trecîndu-se de la 120.725 familii existente în 1831 [19], la 145.156 familii în anul 1838, cînd numărul total al locuitorilor provinciei se ridica la cifra de 533.989 oameni din 1.481.700 locuitori, cîţi se recenzau în Ţara Românească, repartizaţi pe judeţe în modul următor : Romanaţi 81.612 ; Dolj 107.759 ; Gorj 93.477 ; Mehedinţi 149.936 ; Vîlcea 101.205 [20]. În procente, deci, Oltenia deţinea circa 37,6% din întreaga populaţie a Ţării Româneşti.

Cum Regulamentul organic a concentrat puterea politică în Ţara Românească în mîinile marii boierimi, aceasta a devenit stăpînă pe Obştească Adunare şi pe administraţie. Domnul însuşi, ales din rîndul marilor boieri, era reprezentantul intereselor acestora.

În Ţara Românească obişnuita Obştească Adunare se alegea pe cinci ani şi se compunea din mitropolit, care era prezidentul de drept al Adunării, din cei trei episcopi de Rîmnic, Buzău şi Argeş, din 20 boieri de treapta întîia şi 19 deputaţi aleşi dintre boierii din judeţe, cîte unul din fiecare judeţ şi unul pentru oraşul Craiova, fiind în total 42 de deputaţi. În felul acesta, 70 de boieri mari alegeau 20 deputaţi, iar 3000 de boieri de treapta a doua şi a treia erau reprezentaţi de 19 deputaţi [21].

Judeţele erau administrate de ocîrmuitori, iar plăşile (plaiurile) de subocîrmuitori, care erau numiţi dintre boieri pe trei ani, cu facultatea de a fi confirmaţi pentru noi perioade în cazul cînd dovedeau destoinicie în slujbă, avînd numai atribuţii de ordin administrativ [22].

Centrele urbane erau administrate de sfaturile sau maghistraturile orăşeneşti, compuse din mai mulţi membri, aleşi de staroştii tuturor corporaţiilor [23]. Preşedintele maghistratului orăşenesc era desemnat de Adunarea Obştească dintre boieri. Guvernul numea pe lîngă fiecare sfat orăşenesc un comisar, pentru a apăra interesele statului. În anii 1831 şi 1832, în Oltenia s-au creat sfaturi orăşeneşti la Rm. Vîlcea, Craiova, Cerneţi, Caracal, Tg. Jiu şi Ocnele Mari [24].

Administraţia la sate se exercita de sfaturile săteşti, formate din aleşii satelor, proveniţi din rîndul birnicilor, dar al celor mai înstăriţi,

---

[18] Vezi Ion Donat, G. Retegan, *op. cit.*, p. 934—935.

[19] *Analele parlamentare*, tom. II, p. 475—538.

[20] *Ibidem*, tom. IX—1, p. 1162.

[21] *Istoria României*, vol. III, Editura Academiei . . ., Bucureşti, 1963, p. 942; I.C. Filitti, *Principatele Române de la 1828 la 1834. Ocupaţia rusească şi Regulamentul organic*, Bucureşti, 1934, p. 104—106. Vezi şi *Analele parlamentare*, tom. II, p. 201—210; *Almanah al curţii şi al statului Prinţipatului Valahit pentru anul 1838, anul* al 3-lea, Bucureşti, p. 34—36.

[22] *Regulamentul organic*, Bucureşti, 1832, p. 85; I. C. Filitti, *op. cit.* p. 118.

[23] *Regulament pentru sfaturile orăşeneşti du prin oraşele Prinţipatului Valahiei*, p. 1—2; *Ale obicinuitei Obşteştii Adunări. Lucrările din anul 1832*, p. 1—4.

[24] Vezi Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 33/1831, f. 78, 85. *Almanah al curţii şi al statului Prinţipatului Valahit pentru anul 1838*, p. 116; (C.J.) Kara(dja) şi (C.D.) Fort(unescu), *Informaţiuni despre Oltenia în primul Anuar al Munteniei (1842)*, în „Arhivele Olteniei", nr. 27, 1926, p. 374—377.

www.dacoromanica.ro

desemnaţi cu ştirea şi aprobarea ocîrmuitorilor de judeţe şi a proprietarilor de moşii [25].

Introducînd principiul separării puterilor în stat, Regulamentul organic a aşezat justiţia pe baze noi. Tribunalele de judeţe, cîte unul în fiecare judeţ, erau foruri de primă instanţă. În Craiova funcţiona şi un tribunal de comerţ [26]. Împotriva sentinţelor tribunalelor judeţene din provincia din dreapta Oltului se putea face apel la Divanul judecătoresc din Craiova [27], singurul drept de altădată care a mai rămas acestei provincii. Divanul judecătoresc din Craiova avea două secţii : secţia civilă şi secţia criminală, prima cu cinci membri, cea de a doua cu trei.

Regulamentul organic a creat corpul advocaţilor pentru apărarea împricinaţilor şi instituţia procurorilor pentru paza legii şi a ordinei publice. Judecătorii erau numiţi pe trei ani, putînd fi reconfirmaţi. Cu excepţia celor ai judecătorilor de comerţ, aleşi de către cei mai mari negustori, judecătorii se numeau de către domn şi judecau în numele lui. Deşi n-a stabilit inamovibilitatea magistraturii, Regulamentul a declarat-o de dorit şi de realizat după zece ani de la punerea sa în aplicare [28].

Pentru aplanarea micilor conflicte ivite în sate, se creau aici „judecătoriile de împăciuire", compuse din preoţi şi din trei juraţi aleşi de săteni din rîndul lor, pe un an, putînd fi reconfirmaţi dacă „satul era mulţumit" de purtarea lor [29]. La judecarea pricinilor cauzate de stricăciunile produse de vite participa şi stăpînul moşiei sau un reprezentant al său.

În aparatul judecătoresc, deşi boierimea tindea să pună mîna mai ales pe posturile principale, care erau mai bine remunerate, au pătruns şi elemente ale burgheziei. Ca să ne limităm la un exemplu, amintim că în anul 1838 găsim pe N. Carada, grefier, Constantin Alboteanu, reghistrator la Divanul judecătoresc din Craiova, secţia civilă, pe Ioniţă Sultănoiu, avocat, Petrache Eliad, grefier, Ioan Păianu, ajutor de grefier şi pe Triandafil Gănescu, reghistrator, la secţia criminală, de la aceeaşi instanţă judiciară, toţi aceştia fiind elemente ale burgheziei în formare [30]. Unii dintre funcţionarii respectivi, cum a fost de pildă Petrache Eliad, vor participa la revoluţia de la 1848.

În reşedinţele de judeţe, pe lîngă ocîrmuiri, maghistraturi orăşeneşti şi instanţe judiciare, s-au mai constituit prin legiuirea regulamentară şi poliţii, care aveau în frunte cîte un „polițmaister" sau şef de poliţie, pus sub ordinele ocîrmuitorilor de judeţ. Pe lîngă atribuţiile de menţinerea ordinei publice în oraşe, în sarcina poliţiştilor mai intrau şi îngrijirea închisorilor [31], cum erau cele de la Craiova şi Ocnele Mari [32].

În timpul Regulamentului organic, în aparatul administrativ, judecătoresc şi poliţienesc, pus în slujba statului şi a intereselor boierimii,

[25] I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 122.
[26] *Regulamentul organic*, Bucureşti, 1832, p. 73—74, 68—69, 161.
[27] *Ibidem*, p. 72, 168.
[28] *Ibidem*, p. 154 ; *Istoria României*, vol. III, p. 943.
[29] *Regulamentul organic*, Bucureşti, 1832, p. 166—167.
[30] *Almanah al curţii şi al statului Prinţipatului Valahii pentru anul 1838*, p. 140—162.
[31] *Regulamentul organic*, ed. cit., p. 85—86 ; I. C. Filitti, *Principatele Române de la 1828 la 1834*, p. 124.
[32] *Almanah al curţii şi al statului Prinţipatului Valahii pentru anul 1838*, p. 196 ; *Almanah al statului pe anul 1848*, Bucureşti, 1848, p. 84.

www.dacoromanica.ro

abuzurile erau încă foarte răspîndite, constituind o moştenire de la detestabila administraţie şi justiţie fanariotă. Pe bună dreptate, unul dintre viitorii revoluţionari, Nică Locusteanu, care cunoştea bine mecanismul de funcţionare al administraţiei şi justiţiei regulamentare, mai tîrziu nota: „Regulamentul organic, care în privinţa clăcuitorului s-a zis cu drept cuvînt condica mizeriei, în privinţa funcţionarilor s-ar putea numi cu mai multă raţiă condica corupţiei" [33].

În urma încheierii tratatului de la Adrianopole (1829), au apărut condiţii favorabile renaşterii oştirii pămîntene în Principatele Române [34]. Reguli precise în această privinţă s-au înscris în Regulamentul ostăşesc (1831) [35].

Conform prevederilor Regulamentului ostăşesc, oştirea era formată din trei regimente sau polcuri, fiecare regiment cuprinzînd două batalioane de pedestrime şi două escadroane de cavalerie, cu un efectiv total de 4637 oameni. Oştirea avea următoarele funcţii: 1. „paza graniţelor pe cît se atinge de negoţ şi de carantine"; 2. „paza bunei orînduieli şi a obşteştii linişti în Prinţipat" [36].

Corpul de comandă se recruta din rîndul boierimii, iar trupa din rîndul sătenilor birnici, prin voluntariat şi conscripţie. Pe timpul stagiului militar de şase ani, familiile ostaşilor beneficiau de scutirea „de orice dajdie" [37]. În organizarea oştirii se resimte influenţa străină, îndeosebi cea rusească. În dislocaţia lor periodică, cele trei regimente îşi stabileau garnizoane şi în Oltenia, avînd ştabul în oraşul Craiova. În tot cursul perioadei regulamentare, înscrierile voluntare n-au contenit în această provincie [38]. În pofida acestui fapt, familiile unora dintre militari nu erau scutite de capitaţie, ba chiar se impilau de proprietari şi arendaşi [39].

Oştirea fiind pusă în slujba regimului instituit de Regulamentul organic, comandanţii de polcuri, batalioane sau escadroane ce staţionau în Oltenia, au pus ori de cîte ori a fost nevoie ostaşi la dispoziţia autorităţilor administrative pentru înfrîngerea acţiunilor ţărăneşti. De pildă, în mai multe rînduri, polcovnicul Ioan Solomon a acţionat cu militarii din regimentul comandat de el pentru prinderea cetelor de haiduci din Oltenia [40].

---

[33] N. Russo, *Încercare asupra dreptului public al românilor sau România şi Turcia*, în „Conservatorul", nr. 1, secţia I, 1 noiembrie 1856, p. 144.

[34] Despre organizarea oştirii naţionale vezi: Ioan I. Anastasiu, *Oastea română de-a lungul veacurilor*, Bucureşti, 1933; Maior D. I. Georgescu, *Istoria armatei române şi a războaielor poporului românesc*, ediţia I-a, Bucureşti, 1928; N. Iorga, *Istoria armatei româneşti*, vol. II, ediţia II-a, Bucureşti, 1930; Colonel V. Nădejde, *Centenarul renaşterii armatei române (1830—1930)*, Iaşi, 1930.

[35] Acesta face parte din Regulamentul organic, capitolul IX şi cel din urmă cuprinzînd articolele 379—444. La 11 aprilie 1831, Adunarea extraordinară de revizie a Ţării Româneşti a aprobat „legiuirea pentru recrutaţia miliţiei pămînteneşti", considerată parte a Regulamentului ostăşesc (*Analele parlamentare*, tom. I—1, p. 36, 422, 503)

[36] *Regulament ostăşesc pentru miliţia pămînteneasc㠹 a Prinţipatului Valahiei*, p. 5 (Anexă la *Regulamentul organic*, Bucureşti, 1832).

[37] *Ibidem*, p. 9.

[38] Vezi Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 104/1831.

[39] Vezi Ibidem, dos. 40/1840; Arh. St. Rm. Vîlcea, Ocîrmuirea jud. Vîlcea dosar 1/1830 — 1831, f. 5.

[40] Vezi Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 17/1832, f. 2, 3, 13, 14, 22; dosar 1/1843, f. 369, dosar 19/1844, f. 186.

www.dacoromanica.ro

În afară de forţele armate permanente, s-au creat şi formaţiuni teritoriale înarmate, compuse din dorobanţi şi grăniceri (cordonaşi şi potecaşi). Dorobanţii, constituiţi în cete de cîte zece oameni, fiecare ceată fiind pusă sub comanda unui căprar, slujeau cîte zece zile pe lună, pe lîngă ocîrmuiri şi subocîrmuiri. Din efectivul de dorobanţi ai ocîrmuirilor se repartizau şi dorobanţii necesari la poliţii şi judecătorii. Toţi dorobanţii dintr-un judeţ erau sub comanda unui tist. Numărul lor depindea de întinderea fiecărui judeţ, în judeţele mai întinse efectivul acestora fiind mai mare, dar minimum trebuiau să fie în număr de 40. Tistul de dorobanţi era ales de ocîrmuitor în înţelegere cu boierii judeţului. Dorobanţii, ca şi ostaşii din formaţiunile permanente, se recrutau din rîndul birnicilor, însă pe termen de trei ani. Casele lor erau scutite de încartiruiri, recrutări pentru oştirea permanentă, de plata capitaţiei, ce se dădea din cutiile satelor. Dorobanţii, tiştii şi căprarii lor primeau leafă de la stat. Toţi erau călări şi aveau datoria să-şi procure uniforma, care era asemănătoare cu cea a militarilor din oştirea permanentă, hrana şi calul [41]. În 1832, în Romanaţi se aflau 72 dorobanţi, opt căprari şi un tist [42], În Dolj 87 dorobanţi, nouă căprari şi un tist [43], în Vîlcea 84 dorobanţi, zece căprari şi un tist [44]. Efectivele de dorobanţi s-au mărit în acelaşi timp cu creşterea numărului populaţiei, dar, după cîte se pare, adaosul se făcea numai cu ocazia alcătuirii unei noi catagrafii a locuitorilor [45]. Nicolae Bălcescu considera că cetele de dorobanţi puteau alcătui „oştirei o rezervă minunată", dacă dorobanţii s-ar fi ales îndeosebi „din soldaţii eşiţi din slujbă" sau s-ar fi deprins „ne-ncetat la arme" [46]. Formaţiunile dorobănţeşti au fost folosite pentru menţinerea ordinei publice, acţionînd adeseori alături de forţele armate permanente.

Grănicerii participau, alături de oştirea permanentă, la paza graniţei. Toţi sătenii dajnici din satele mărginaşe, între 20—50 de ani, în stare de a purta arme, împărţiţi în cete de cîte şase oameni, slujeau cu rîndul o săptămînă. Satele de pe marginea Dunării, fiind supuse obligaţiei de a face paza graniţei, au fost scutite de a da dorobanţi, militari, precum şi de diferite dări. Grănicerii primeau arme de la stăpînire. Ei nu erau remuneraţi pentru serviciul loi [47].

Familiile dorobanţilor şi grănicerilor nu au scăpat nici ele de abuzurile proprietarilor şi arendaşilor [48].

---

[41] Vezi *Analele parlamentare*, tom. II — 1, p. 407—408, tom. IV — 1, p. 91—97; *Lucrările Obştei Adunări din anul 1833*, p. 14—15; *Regulamentul organic*, Bucureşti, 1847, p. 122—123.

[42] Arh. St. Slatina, Ocîrmuirea jud. Romanaţi, dosar 1423/1831, f. 111—112.

[43] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 76/1831, f. 97—98.

[44] Arh. St. Vîlcea, Ocîrmuirea jud. Vîlcea, dosar 107/1832, f. 5—6.

[45] Vezi Arh. Ist. Centrală, Min. Int. Ad-tive, dosar 18/1848 (inv. 314), f. 45; Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 50/1845, f.

[46] N. Bălcescu, *Puterea armată şi arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei pînă acum*, în Opere (vol. I), *Scrieri istorice, politice şi economice, 1844—1847. Texte, note şi materiale*, ediţie critică de G. Zane şi Elena G. Zane, cu reproduceri după manuscrise şi stampe, Edit. Academiei, Bucureşti, 1974, p. 174.

[47] Vezi *Analele parlamentare*, tom. IV — I, p. 78, 91; „Buletin. Gazetă oficială", nr. 26, 10 august 1834, p. 112—113.

[48] Vezi Arh. St. Rm. Vîlcea, Ocîrmuirea jud. Vîlcea, dosar 8/1842, 2/1848.

www.dacoromanica.ro

Organizarea formaţiunilor teritoriale înarmate a avut o importanţă demnă de relevat, deoarece în acest fel s-a creat un instrument mai mult sau mai puţin eficient pentru deprinderea unui număr însemnat de locuitori care nu intrau în oştirea permanentă, de a purta şi folosi armele. Renaşterea oştirii naţionale a avut o importanţă deosebită în istoria poporului român, ea constituind nucleul viitoarei armate a României, care şi-a adus din plin contribuţia la obţinerea independenţei de stat.

Datorită compoziţiei lor sociale, forţele armate vor fi receptive faţă de idealurile revoluţiei de la 1848. Masa soldaţilor, ca şi dorobanţii şi grănicerii, provenind din rîndul ţărănimii, era animată de aspiraţii legate de transformările sociale pe care revoluţia le promova, mai ales că unul dintre principalele puncte ale programului revoluţionar se referea la rezolvarea problemei agrare. Chiar printre cadrele de comandă se găseau elemente interesate în realizarea acestor transformări, ele aparţinînd boierimii liberale ale cărei interese coincideau în bună măsură cu ale burgheziei. Forţele armate permanente şi formaţiunile teritoriale înarmate vor sta la baza creării armatei revoluţionare.

2. SITUAŢIA ECONOMICĂ ŞI SOCIALĂ

Regulamentul organic a consacrat numeroase articole propăşirii economice a ţării. Ca urmare a dezvoltării forţelor de producţie şi, pe această bază, a diviziunii sociale a muncii, în condiţiile descompunerii orînduirii feudale, elementele capitaliste din economie au cunoscut o creştere tot mai însemnată, făcîndu-se un progres evident pe calea angajării ţării în angrenajul dezvoltării capitaliste.

Principala ramură economică a Olteniei, ca şi a întregii ţări, era agricultura, favorizată de cererea crescîndă de produse agricole, pe piaţa internă şi externă, precum şi de urcarea într-un ritm similar a preţurilor produselor agricole, dar frînată de relaţiile agrare statornicite de legea clăcii regulamentare. Obiectivul principal al politicii agrare a statului a fost promovarea agriculturii, creşterea producţiei şi dezvoltarea comerţului de cereale, în acest sens depunîndu-se străduinţe continue şi consecvente [49]. Producţia de cereale era, în imensa ei majoritate, producţia ţărănească obţinută de pe pămîntul lucrat de clăcaşi ca prisoase, putîndu-se vorbi de un primat al acesteia asupra producţiei obţinută pe rezerva boierească [50], care nu se lucra sub forma prisoaselor. Producţia ţărănească era stimulată de stat şi orientată tot mai mult spre piaţă, ceea ce denotă că ea avea, în bună parte, un caracter comercial. Suprafeţele mereu extinse cultivate de ţăranii clăcaşi pentru ei cu cereale, mai ales grîu şi porumb, peste nevoile gospodăriei şi peste obligaţiile lor faţă de proprietate, atestă începutul agriculturii extensive româneşti [51]. Desigur, numai clăcaşii de frunte,

[49] I. Corfus, *Agricultura Ţării Româneşti în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Edit. Academiei ..., Bucureşti, 1969, p. 193.
[50] *Ibidem*, p. 252.
[51] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

poate şi cei de mijloc, aveau posibilitatea să lucreze întinderi mai mari de pămînt, luate în arendă sub formă de prisoase, pe care, la rîndul lor, le subarendau celorlalţi clăcaşi.

Cele mai întinse suprafeţe de cultură între cereale şi cele mai mari producţii erau date de grîu şi porumb, care se aflau pe primele locuri. Statul şi negustorii, în frunte cu arendaşii, acordau cea mai mare atenţie producţiei de grîu, fiind cereala căutată cel mai mult pe piaţa externă. Unii dintre negustorii olteni, între care Petre Apostol, importau grîu tocmai din Franţa pentru îmbunătăţirea soiului acestei culturi cerealiere [52]. Cum porumbul era hrana de bază a locuitorilor satelor, ţărănimea i-a acordat acestei cereale un interes deosebit. În procesul de extindere an de an a suprafeţei cultivate şi cel al măririi producţiei, între grîu şi porumb s-a angajat o strînsă concurenţă. În Oltenia, cu toată extinderea pe care au luat-o cultura şi creşterea producţiei de grîu, decît în rare cazuri au fost concurate cultura şi creşterea producţiei de porumb. În judeţul Dolj, numai în anul 1834 producţia de grîu a deţinut întîietate asupra celei de porumb, prima fiind de 9 782 366 ocale, cea de a doua de 4 375 854 ocale [53]. În judeţul Romanaţi, doar în anul 1848 producţia de grîu a depăşit pe cea de porumb, fiind de 10 761 014 ocale faţă de 5 078 663 ocale [54]. În celelalte judeţe oltene, producţia de grîu n-a depăşit în nici un an pe cea de porumb [55]. După aceste cereale, urmau orzul, ovăzul şi meiul, ale căror suprafeţe au crescut alături de cele de grîu şi porumb.

Desigur, acoperirea cerinţelor de hrană ale populaţiei, precum şi excedentul de cereale care lua drumul comerţului, mai ales al celui extern, era în funcţie de recolte. Deşi porumbul a constituit planta care a ocupat în toată perioada, ca întindere cultivată şi ca producţie, primul loc în cultura cerealelor, el n-a fost îndestulător, din cauza condiţiilor climaterice defavorabile, în toţi anii şi în toate judeţele Olteniei, cerinţelor de hrană ale locuitorilor, ceea ce a făcut ca în exportul de cereale ponderea cea mai importantă s-o deţină grîul şi orzul. De pildă, în judeţele Dolj şi Mehedinţi se constată că în mai mulţi ani grîul şi orzul au dat prisoase însemnate [56].

În afară de cereale, se mai cultivau fasolea, lintea, boaba, cînepa, inul, tutunul şi viţa de vie [57]. În anil 1832, cultura viţei de vie în judeţul Dolj se întindea pe o suprafaţă de 4 327 pogoane, iar în Vîlcea pe 4.335 pogoane [58].

În perioada cercetată, au continuat să fie crescute principalele categorii şi rase de animale cunoscute şi în perioada anterioară (bovine, cabaline, caprine şi porcine). Regulamentul organic a constituit însă, prin pre-

---

[52] I. Cojocaru, *Documente referitoare la economia Ţării Româneşti, 1800—1850*, vol. II, Bucureşti, 1958, p. 906.

[53] I. Corfus, *op. cit.*, p. 252.

[54] *Ibidem.*

[55] *Ibidem*, p. 311, 313, 319, 327, 335.

[56] Vezi Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 45/1831, f. 62, dosar 53/1831, f. 296, 399, 597, dosar 37/1841, f. 89, 90, 121—125, dosar 24/1843, f. 153—154, dosar 75/1844, f. 83, dosar 65/1845, f. 88—89; Arh. St. Drobeta Tr. Severin, Prefectura jud. Mehedinţi, dosar 2282/1833, f. 286—287, dosar 2097/1833, f. 286—287, dosar 7214/1834, f. 384—385, dosar 327/1836, f. 387—388, dosar 2237/1838, f. 204—205.

[57] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 30/1848, f. 833—837, 862—864.

[58] Ibidem, f. 190, 210; Arh. St. Rm. Vilcea, Ocirmuirea jud. Vilcea dosar 66/1832, f. 45—46.

www.dacoromanica.ro

vederile sale referitoare la relaţiile dintre clăcaşi şi proprietari, o frînă în calea dezvoltării creşterii vitelor. Documentele vremii atestă că animalele, în majoritatea lor zdrobitoare, se aflau în posesia ţărănimii, fiind crescute pentru muncă, întreţinerea casei şi negoţ. Creşterea animalelor pentru o necesitate sau alta depindea de puterea economică a fiecărei gospodării ţărăneşti. Proprietarii şi arendaşii nu se ocupau de creşterea animalelor decît sporadic. În general, ei le achiziţionau de la ţărani, fie din sate, fie din bîlciuri şi tîrguri, parte pentru a fi tăiate la zalhanale, în vederea comercializării pe piaţa internă şi externă a produselor rezultate, parte pentru a fi exportate [59]. Unii dintre proprietari sau arendaşi, care au început să se ocupe cu creşterea animalelor, au făcut şi încercări de ameliorare a rasei [60].

Cu toate că animalele, în imensa lor majoritate se aflau în posesia ţărănimii, un mare număr de gospodării ţărăneşti un deţineau efectivul de animale care să acopere toate nevoile unei familii şi nici măcar una din ele. În primul rînd, în perioada studiată, nu plug nu putea fi utilizat decît cu două — trei perechi de boi şi nu toţi sătenii aveau numărul necesar de vite pentru a-şi constitui singuri un plug. În al doilea rînd, ţăranii săraci, pălmaşii, n-aveau vite deloc, cel mult o vacă ori cîteva oi sau capre. În judeţul Dolj, de pildă, pălmaşii constituiau peste 50% din numărul familiilor birnice [61]. Creşterea vitelor pentru comerţ o făcea numai o parte a ţărănimii şi anume cea înstărită, care poate fi considerată componentă a burgheziei săteşti în formare [62]. În circuitul comercial intrau însă şi vite ale altor categorii de ţărani. Unele familii ţărăneşti, chiar dacă nu creşteau vite pentru comerţ, pentru a-şi achita obligaţiile grele faţă de proprietari şi arendaşi, mai ales că îndatoririle clăcăşeşti erau adeseori convertite în bani, se vedeau nevoite să-şi vîndă însăşi vitele crescute pentru întreţinerea casei sau chiar vitele de muncă, dacă aveau [63].

Catagrafia din 1838 înscria în Oltenia 65 532 cai, 148 172 boi, 159604 vaci, 526 201 oi, 130 227 capre, 206 432 porci, 12 004 bivoli, 268 măgari şi 330 catîri. Pe judeţe, efectivele de animale erau astfel repartizate :

Judeţul	Cai	Boi	Vaci	Oi	Capre	Porci	Bivoli	Măgari	Cattri
Romanaţi	20485	27819	34482	181293	19105	32737	7063	110	267
Vîlcea	7749	25952	19778	26767	16395	29070	25	8	3
Dolj	14105	32239	40698	130330	21029	31748	2603	123	4
Gorj	7843	23703	22235	33411	19034	41807	471	4	—
Mehedinţi	15350	38459	42411	154400	54664	71070	1842	23	56

[59] Vezi Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 73/1831, f. 126 — 129; Arh. St. Rm.Vîlcea, Ocîrmuirea jud. Vîlcea, dos. 97/1832.

[60] Vezi Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 47/1843, f. 49; I. Cojocaru, *op. cit.*, vol. II, p. 942—944.

[61] Arh. St. Craiova, mss. nr. 118.

[62] Catagrafia judeţului Romanaţi din 1838 consemnează nume de ţărani înstăriţi cu un efectiv de animale demn de remarcat: Costache Făicoianu din satul Fărcaşul de Jos deţinea 47 cai, 6 boi, 12 vaci, 3 bivoli, 10 oi, 20 capre, 20 porci; Nanu Simioncea din Stoeneşti avea 26 cai, 6 boi, 53 vaci, 125 bivoli, 100 oi, 120 porci (vezi Arh. Ist. Centrală, Catagrafii Ţara Românească. Jud. Romanaţi, dosar 29/1838).

[63] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 28/1835, f. 81.

www.dacoromanica.ro

Dat fiind că în Oltenia numărul tuturor animalelor se ridica la 1.248.770 capete, iar pe întreaga țară era de 3707610 capete, în această provincie se concentra deci aproximativ 33,6% din întregul efectiv al țării, deținînd astfel o pondere însemnată din producția de vite mari și mici a țării [64].

În perioada la care ne referim, pe lîngă opreliștea pusă de Regulamentul organic, creșterea animalelor a avut de suferit de pe urma numeroaselor boli care secerau multe capete, provocate de lipsa de asistență sanitar-veterinară, lipsa de furaje, mai ales pe timp de iarnă, de căldurile excesive ale verii în regiunea de cîmpie etc.

Se poate spune că creșterea animalelor a constituit ramura anexă a economiei agrare, rolul principal avîndu-l cultivarea cerealelor, ramura care a stat la baza gospodăriei țărănești.

Înlăturarea prin pacea de la Adrianopole a monopolului turcesc, introducerea unui regim de ordine în interiorul Principatelor Române, dispozițiile legiuirii regulamentare menite să ajute la dezvoltarea industriei și comerțului, acumulările de bani prin exportul de cereale și vite au exercitat, în pofida opreliștii puse de relațiile feudale, o influență favorabilă în dezvoltarea producției industriale [65]. Deși încet, forțele de producție își creau totuși drum și odată cu ele și relațiile de producție capitaliste.

În Oltenia, ca și în celelalte părți ale țării, s-au realizat progrese simțitoare în domeniul industriei, producîndu-se extinderea meșteșugurilor, mai ales la orașe, și apariția stadiilor industriei capitaliste: atelierele bazate pe cooperația capitalistă simplă și manufacturile, ultimele apărînd în documentele vremii sub denumirea de „fabrici". Majoritatea întreprinderilor, deși foloseau munca salariată, erau întreprinderi mici, cu unul sau cîțiva lucrători. Noile stabilimente industriale au apărut în domeniile alimentar, textil, al pielăriei și încălțămintei, al extracției sării și minereurilor de fier și aramă.

Principala ramură industrială era cea alimentară, avînd la bază producția agricolă vegetală și animală. Cele mai numeroase întreprinderi de acest gen erau morile, majoritatea lor fiind puse în funcțiune de forța apei, și avînd 1—3 lucrători. În statistica întocmită de Fonton de Verrayon, în 1832, se arată că în Oltenia funcționau 1202 mori pe apă (în Mehedinți 476, în Vîlcea 271, în Gorj 220, în Dolj 165 și în Romanați 70) [66]. Cum în întreaga țară existau 2 299 mori de apă, Oltenia deținea deci 52,20% din totalul acestora. La sfîrșitul perioadei regulamentare, în județul Dolj se înregistrau 347 mori cu 598 muncitori, cele mai mari producînd anual, fiecare, pînă la 100.000 ocale de făină [67]. Dintre acestea, 13 mori, cu 47 lucrători, se găseau în Craiova.

Destul de numeroase erau apoi velnițele și povernele, ramura producătoare de vîn și rachiu fiind o ramură dezvoltată a industriei alimentare. Statistica amintită mai înainte atestă că în Oltenia se găseau, în 1832,

---

[64] *Analele parlamentare*, tom. IX — I, p. 1167.

[65] Vezi N. N. Constantinescu, *Din istoricul formării și dezvoltării clasei muncitoare din România*, Edit. politică, București, 1959, p. 80—107; *Istoria României*, vol. IV, Edit. Academiei ..., București, 1964, p. 13—15; C. Căzănișteanu, Dan Berindei, Marin Florescu, Vasile Niculae, *Revoluția română din 1848*, Editura politică, București, 1969, p. 41—45.

[66] Arh. Ist. Centrală, Diplomatice nr. 147.

[67] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 19/1851, f. 99—107.

www.dacoromanica.ro

32 velinţe şi poverne (8 în Mehedinţi, 23 în Vîlcea şi una în Dolj) [68]. În decursul timpului, numărul lor va creşte vertiginos, astfel încît numai în judeţul Dolj se recenzau, la sfîrşitul perioadei cercetate, 77 poverne cu 144 lucrători. Cele cu o capacitate mai mică dădeau o producţie anuală de la 50—3600 vedre de spirt şi rachiu, iar cele cu o capacitate mai mare pînă la 7200 vedre de spirt şi rachiu [69].

În domeniul industriei alimentare un loc dintre cele mai importante l-au deţinut zalhanalele, cea mai mare parte a lor fiind amplasate la sate, înfiinţate mai ales de neguţători. Majoritatea lor lucrau o parte din an, dispunînd de lucrători salariaţi. Dintr-o statistică întocmită în 1841, aflăm că în Oltenia existau 41 zalhanale, excluzînd judeţul Gorj (28 în Mehedinţi, 8 în Dolj, 3 în Romanaţi şi 2 în Vîlcea) [70]. Se pare că, între ramurile industriei alimentare, zalhanalele deţineau cei mai mulţi lucrători. La sfîrşitul perioadei regulmentare, în judeţul Dolj, unui astfel de stabiliment îi reveneau în medie 9 lucrători [71].

În domeniul industriei alimentare, mai trebuiesc amintite „fabricile" de ulei şi de bere, teascurile de miere etc. În statistica judeţului Dolj din 1832, alcătuită de ocîrmuirea locală, se înscriau trei „fabrici" de ulei, amplasate în Craiova [72]. În acelaşi an, în plasa Amaradia funcţionau 12 teascuri de miere cu 8 lucrători (4 teascuri cu 2 lucrători la Floreşti, 3 teascuri cu 4 lucrători la Almaju Moşneni şi 5 teascuri cu 2 lucrători la Simnicul de Jos) [73], iar în judeţul Vîlcea 2 teascuri cu 6 lucrători [74].

În cadrul industriei prelucrătoare de produse animaliere, în afară de ramurile din industria alimentară, menţionăm tăbăcăriile şi „fabricile" de lumînări şi săpun, amplasate îndeosebi în capitalele judeţelor, a căror dezvoltare s-a făcut simţită în tot cursul perioadei. Statisticile vremii înregistrează la începutul epocii regulamentare 36 tăbăcării (26 în Dolj, din care 10 în Craiova, 10 în Rm. Vîlcea), şase „fabrici" de lumînări de seu (una în Tg. Jiu, una în Rm. Vîlcea, trei în Craiova şi una în Caracal), opt de lumînări de ceară (două în Rm. Vîlcea, şase în satele Doljului) şi opt de săpun (două în Rm. Vîlcea şi şase în Craiova) [75]. În judeţul Dolj, spre sfîrşitul perioadei analizate, în tăbăcării intrau în medie cîte 13 muncitori, iar în stabilimentele producătoare de lumînări cîte doi lucrători. În cele 14 tăbăcării de aici se găsesau 185 lucrători, iar în cele şapte „lumînării" 17 lucrători. Din cele 14 tăbăcării, opt prelucrau anual pînă la 3000 de piei, iar şase pînă la 15 000 de piei, fiecare. Un stabiliment de lumînări producea pînă la 50 000 ocale de lumînări, pe an [76].

Industria textilă se remarcă prin existenţa a numeroase lînării, boiangerii, pive şi dîrste. Dacă în judeţul Dolj se înregistrau, în 1832, trei lînării [77], la sfîrşitul perioadei cercetate numărul acestora se triplează, ajun-

[68] Arh. Ist. Centrală, Diplomatice nr. 147.
[69] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 19 1851, f. 99—107.
[70] I. Cojocaru, *op. cit.*, vol. II, p. 756—758.
[71] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 19/1851, f. 756—758.
[72] Ibidem, dosar 2/1832, f. 119, 124.
[73] Ibidem, f. 109—111.
[74] Arh. St. Rm. Vîlcea, Ocîrmuirea jud. Vîlcea, dosar 66/1832, f. 45—46.
[75] Arh. Ist. Centrală, Diplomatice nr. 147; Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 2/1832, f. 119, 124; Arh. St. Rm. Vîlcea, Ocîrmuirea jud. Vîlcea, dosar 66/1832, f. 45—46.
[76] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 19/1851, f. 99—107.
[77] Ibidem, dosar 2/1832, f. 19, 124.

www.dacoromanica.ro

gînd la nouă lînării, în care activau 160 lucrători, spălîndu-se în fiecare din acestea pînă la 40 000 ocale de lînă anual[78]. În acelaşi timp, aici îşi desfăşurau activitate 97 de boiangerii, cu 202 lucrători [79]. Pivele şi dîrstele erau repartizate mai ales în zona de munte. În judeţul Vîlcea, bunăoară, se înregistrau în 1832 zece pive pentru dimie [80].

La începutul anului 1838, I. Ţonţu a deschis în Craiova o manufactură combinată, care producea, pe lîngă cuţite şi ulei, frînghii şi găitane. „Fabrica" lui Tontu era în atenţia permanentă a stăpînirii, încurajînd-o prin scutirea patronului de taxa patentei şi prin dispoziţiile date negustătorilor locali de a renunţa la importul mărfurilor de genul celor produse de această întreprindere, ce nu erau cu nimic mai prejos acelora din străinătate [81].

O manufactură importantă a fost cea de ceramică a lui Fr. Drexler, creată la Tg. Jiu în 1830, apreciată ca prima întreprindere „perfecţionată" din Ţara Românească, Stabilimentul îşi are începuturile, după cîte se pare, înainte de acest an, obţinîndu-se primele succese într-un atelier de proporţii reduse, cu meşteri aduşi din Austria. Proprietarul a angajat apoi şi lucrători pămînteni, recrutaţi din împrejurimile oraşului, care aveau experienţă în meşteşugul ceramicii, stabilimentul lărgindu-şi şi mai mult activitatea. La această manufactură exista o diviziune socială a muncii destul de pronunţată, de vreme ce 20 de lucrători pregăteau pămîntul şi modelau vasele, alţi 20 efectuau smălţuirea vaselor, iar patru muncitori ardeau vasele în cuptoare. Mai erau angajaţi lucrători pentru o serie de munci auxiliare: un zidar pentru clădirea cuptoarelor, cărăuşi pentru lemnele necesare arderii vaselor, pentru transportul pămîntului şi al pietrei necesare pregătirii pastei, tăietori de lemne şi întreţinători ai focului din cuptoare. Lucrătorii străini erau salariaţi. Cei localnici, pe lîngă scutiri fiscale, primeau şi echivalentul capitaţiei, 30 de lei pe an, pe care patronul îi depunea fiscului. Lunar se produceau 10 000 de vase. După moartea lui Drexler, între 1837 1840, manufactura de ceramică de la Tg. Jiu a rămas moştenire ficei sale, căsătorită cu Dumitrache Herescu [82]. În 1848, fraţii Pojoni, care încercaseră în 1846 să deschidă o a doua manufactură de ceramică la Tg. Jiu[83], au preluat fosta întreprindere a lui Drexler [84], cu care prilej domnitorul Gh. Bibescu le-a acordat un privilegiu prin punerea la dispoziţie a 30 de familii de ţărani, „ca să lucreze cu rîndul şi să înveţe meşteşugul" [85].

O altă ramură a industriei în care s-au făcut progrese evidente a fost cea extractivă. Accentul s-a pus pe extracţia sării, practicată din timpuri

---

[78] Ibidem, dosar 19 1851, f. 99—107.

[79] Ibidem.

[80] Arh. St. Rm. Vîlcea, Ocîrmuirea jud. Vîlcea, dosar 66 1832, f. 45 46.

[81] Vezi Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 4 1813, f. 356, ; I. Cojocaru, *op. cit.*, vol. II, p. 69, 717—718.

[82] Vezi pentru amănunte: Vladimir Diculescu, *O manufactură de ceramică la Tg. Jiu (1832—1863)*, Bucureşti, 1956; I. Cojocaru, *op. cit.*, vol. II, p. 508; Arh. St. Tg. Jiu, Prefectura jud. Gorj, dosar 45/1831, f. 1—16; Arh. Ist. Centrală, Min Int. Ad-tive, dosar 104/1846 (inv. 314), f. 2.

[83] Arh. Ist. Centrală, Min. Int. Ad-tive, dosar 104/1846 (inv. 314), f. 2.

[84] G. Zane, *Industria din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Edit. Academiei ..., Bucureşti, 1970, p. 159.

[85] Ion Ionescu (de la Brad), *Agricultura română în judeţul Mehedinţi*, Bucureşti, 1868, p. 107.

www.dacoromanica.ro

îndepărtate, necesară atît consumului intern cît şi exportului. Sarea constituia unul dintre principalele articole de export, mai ales în sudul Dunării. În Oltenia, sarea continua să se extragă la Ocnele Mari, capacitatea de extracţie a salinei fiind de 14 milioane ocale de sare anual, valorînd 1 050 000 lei [86]. Catagrafia din decembrie 1831, întocmită de Ocîrmuirea judeţului Vîlcea, înscria 505 lucrători, repartizaţi astfel : 453 ciocănaşi şi măglaşi, 14 meşteri lemnari, patru cirineri , doi bătăturaşi, doi buştenari şi 16 cărbunari, proveniţi din rîndul locuitorilor satelor din jur [87]. Salina era o întreprindere de tip manufacturier, în care, aşa cum se observă, exista o diviziune socială a muncii relativ dezvoltată. Cele mai importante categorii de lucrători erau ciocănaşii şi măglaşii, avînd nu numai rolul primordial în producţie, ci şi ponderea numerică cea mai mare. Dat fiind că la toate cele trei saline din Ţara Română se extrăgeau anual 30 de milioane ocale de sare, în valoare de 4,5 milioane lei şi munceau 1.153 lucrători [88], se poate constata, deci, că Ocnele Mari concentrau 45,20 % din numărul lucrătorilor de la ocne şi dădeau 46,60 % din producţia de sare a ţării.

Condiţiile de lucru ale muncitorilor din ocne erau extraordinar de grele, zdrobirea membrelor în urma prăbuşirii blocurilor de sare fiind foarte frecventă [89].

Un alt sector al industriei, în care începuse să se utilizeze munca salariată, a fost acela al extracţiei şi prelucrării minereurilor de fier şi aramă. Ne referim, desigur, la exploatarea minieră de la Baia de Aramă, începută în 1836 de căminarul Şt. Moschin [90], dar pusă în valoare încă din timpul lui Mircea cel Bătrîn. Numărul angajaţilor, peste doi ani de la deschiderea exploatării de către Moschin, era format din : un epistat, un chirurg, un cantaragiu, un hatman, cinci ciocănaşi nemţi, 25 ciocănaşi români, 22 ciocănaşi robi, doi tîmplari români, un fierar, patru ajutoare de fierari, şapte argaţi la boi şi cai, un curier şef, patru curieri, un chelner, fiind toţi salariaţi [91]. Aşadar, şi în mina de la Baia de Aramă se poate constata existenţa unei diviziuni sociale a muncii.

În acelaşi timp au continuat să se menţină şi să se dezvolte meşteşugurile săteşti, de o mare varietate. Industria casnică ţărănească, în cadrul căreia se torcea şi se ţesea în războaie lîna, inul, cînepa, bumbacul şi borangicul, deţinea o pondere însemnată în cadrul industriei textile. În sate, erau femei specializate numai în tors, aşa-numitele „torcătoare", pomenite în catagrafiile vremii. În 30 de sate ale plăşii Tesluiul, judeţul Romanaţi, se înregistrau în 1838 circa 166 de „torcătoare" [92]. În Oltenia se afla un număr foarte mare de războaie de ţesut, aproape la fiecare casă existînd „un război primitiv" [93]. Din papură, răchită sau păr de capră se împleteau, respectiv, rogojini, coşuri sau traiste ; se tăbăceau pieile pentru opinci sau se argăseau

[86] Arh. Ist. Centrală, Diplomatice nr. 147.
[87] Arh. St. Rm. Vîlcea, Ocîrmuirea jud. Vîlcea, dosar 89/1831. f. 46—51, dosar 54/1842, f. 1—158.
[88] Arh. Ist. Centrală, Diplomatice nr. 147.
[89] N. N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 48.
[90] *Ibidem*, p. 105.
[91] *Ibidem*, p. 106.
[92] Arh. Ist. Centrală, Catagrafii Ţara Românească. Jud. Romanaţi, dosar 32/1838.
[93] D. Z. Furnică, *Industria şi dezvoltarea ei în Ţările Româneşti*, Bucureşti, 1926, p. 219.

www.dacoromanica.ro

pentru confecționarea căciulilor ori cojoacelor; se prepara carnea, uleiul de vegetale, săpunul și lumînările; se făcea cărămidă și șindrilă; se practicau dulgheria, rotăria, dogăria sau chiar confecționarea de unelte agricole [94]. Meseriile din sate și orașe erau grupate în corporații.

Ca urmare a creșterii producției de mărfuri, județele Olteniei și-au adus o contribuție de seamă la dezvoltarea comerțului intern și extern. Creșterea substanțială a numărului de tîrguri și bîlciuri [95] este concludentă pentru dezvoltarea negoțului intern de produse agricole, vegetale și animale [96]. Între 1831 — 1848, au apărut un număr impresionant de bîlciuri și tîrguri, proprietarii și arendașii asaltînd stăpînirea cu cereri pentru înființarea acestora [97]. Creșterea vertiginoasă a numărului de bîlciuri și tîrguri este pusă în evidență încă din primii ani ai perioadei regulamentare. În ianuarie 1834, în județul Dolj se recenzau 30 de bîlciuri și șase tîrguri, dintre care multe apăruseră după 1831 [98]. În plasa Balta, de pildă, din nouă bîlciuri, șapte erau „noi" [99]. Numărul lor era ridicat și în județul Vîlcea. În 1839, aici existau 42 de bîlciuri și cinci tîrguri [100]. Cu timpul, s-au impus bîlciurile cele mai mari și mai vestite, în așa fel încît bîlciurile mici au decăzut, pierzînd din însemnătate și dispărînd. Astfel că, la sfîrșitul perioadei studiate, în 1848, în întreaga Oltenie funcționau numai 36 de bîlciuri (unsprezece în Mehedinți, zece în Gorj, opt în Romanați, patru în Dolj și trei în Vîlcea), din totalul de 108 bîlciuri aflate în Țara Românească [101].

Pe piața internă se desfăceau anual importante cantități de produse agricole vegetale și animale, miere, pește, lemne etc., din cota repartizată negoțului. În 1832, de pildă, din Vîlcea erau scoase spre vînzare 95 750 ocale de brînză, 14 355 ocale de seu, 9 759 ocale de unt [102]. În 1834, din plășile Cîmpul, Balta și Jiul, județul Dolj, s-au desfăcut pe piața Munteniei 300 care de grîu [103]. La cele două bîlciuri organizate în Tg. Jiu, în lunile mai și august 1846, s-au vîndut 564 boi și vaci și 334 cai [104].

Din Oltenia, s-au scos peste granițe, în Transilvania și în Peninsula Balcanică, însemnate cantități de sare, cereale și mai puține vite și derivate.

---

[94] Ileana Petrescu, Vladimir Osiac, *Anul revoluționar 1848 în Oltenia*, Edit. Scrisul Românesc, Craiova, 1973, p. 4.

[95] Vezi Georgeta Penelea, *Les foires de la Valachie pendant la periode 1774—1848*, Editions de l'Académie, Bucarest, 1973, p. 60—115;

[96] Vezi Ioan I. Neacșu, *Comerțul intern cu cereale în perioada regulamentară*, în „Studii și materiale de istorie modernă", vol. IV, Editura Academiei, București, 1973, p. 273—372; Corina Pătrașcu, *Comerțul intern cu sare din Țara Românească în perioada regulamentară*, în *loc. cit.*, p. 405—426; Idem, *Comerțul intern cu lumînări de seu în Țara Românească (1829—1859)*, în *loc. cit.*, p. 427—462; Liana Dumitrescu, Corina Pătrașcu, *Comerțul intern al Țării Românești cu vite și carne între anii 1829—1859*, în *loc. cit.*, p. 374—404.

[97] Vezi Arh. S. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 7/1832, f. 152; „Buletin. Gazetă oficială", nr. 7, 8 februarie 1840, p. 25; nr. 15, 28 martie 1840, p. 58; nr. 16, 1 aprilie 1840, p. 62—63; nr. 25, 11 mai 1840, p. 8.

[98] Arh. S. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 7/1832, f. 275, 285, 286.

[99] Ibidem, f. 262 v.

[100] Georgeta Penelea, *op. cit.*, p. 163—166.

[101] *Almanah al statului pe anul 1848*, p. 166—170.

[102] Arh. St. Rm. Vîlcea, Ocîrmuirea jud. Vîlcea, dosar 87/1832, f. 49—50. Vezi și Arh. St. Drobeta Tr. Severin, Prefectura jud. Mehedinți, dosar 1844/1831, f. 244—245, 426 v; Arh. St. Slatina, Ocîrmuirea jud. Romanați, dosar 1791/1831, f. 1, 36—37; Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 30/1832, f. 407—408.

[103] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 12/1831, f. 283—284, 297, 302.

[104] Arh. St. Tg. Jiu, Primăria orașului Tg. Jiu, dosar 25/1836, f.2.

www.dacoromanica.ro

Comerţul extern era favorizat şi de existenţa unor schele pe teritoriul provinciei din dreapta Oltului : Bechet, Calafat, Tr. Severin, Vîrciorova şi Islaz. În 1832, judeţul Dolj a dat pentru comerţul extern 3 350 chile grîu, 800 chile porumb, 10 000 ocale unt, 2 000 vaci, 2 500 oi, 200 000 ocale carne de vită, 50 000 ocale seu, 20 000 ocale miere[105]. Datorită amploarei pe care o luase comerţul extern de cereale, în octombrie 1836, la Craiova a luat fiinţă o societate românească de transport a cerealelor pe Dunăre, cu şlepuri trase de două remorchere, pînă la Brăila [106]. După 1829, datorită libertăţii comerţului, balanţa comercială a fost continuu excedentară [107].

Cu toate că relaţiile capitaliste îşi croiau drum atît în agricultură cît şi în industrie, dezvoltarea pe mai departe a economiei pe calea capitalistă era frînată de existenţa relaţiilor feudale în agricultură, care încătuşau întregul progres. Problema agrară devenise atît de acută la mijlocul secolului al XIX-lea, încît se impunea în mod obiectiv schimbarea radicală a structurii proprietăţii funciare. De rezolvarea acestei probleme depindea nu numai dezvoltarea pe mai departe a agriculturii, ci şi a celorlalte ramuri ale economiei ţării pe calea capitalismului. Economia îşi putea găsi, pentru toate ramurile ei, un cadru mai larg de afirmare numai în condiţiile instaurării unui nou mod de producţie, cel capitalist, desigur în limitele impuse de orice orînduire bazată pe exploatare. Îndepărtarea relaţiilor de producţie feudale şi instaurarea orînduirii burgheze nu se puteau realiza decît prin revoluţie, aceasta devenind o necesitate stringentă pentru Ţările române.

Forţele de producţie în ascensiune au ajuns într-un conflict acut cu relaţiile feudale, ce deveniseră o frînă în drumul dezvoltării ţării pe calea capitalistă, feudalismul intrînd într-o criză acută, ceea ce a avut repercusiuni puternice asupra claselor sociale.

Boierimea, în rîndurile căreia se produceau adînci prefaceri, era clasa privilegiată, principala beneficiară a regimului regulamentar, şi pe lîngă faptul că deţinea ranguri şi posturi de conducere în stat, devenea stpînă absolută asupra unei treimi din moşie, transformată în proprietate de tip burghez.

În Oltenia, majoritatea zdrobitoare a boierilor se afla încadrată în treapta a doua şi a treia, adică în rîndul boierimii mijlocii şi mici. Catagrafia din 1831 înscria aici 164 boieri şi 161 feciori de boieri [108] iar cea din 1838, 386 boieri [109]. Mult mai mare era numărul mazililor, neamurilor şi postelnicilor, cele din urmă ramuri ale boierimii ce se bucurau de privilegii „de nobilitate mică", dar nu puteau face parte din Obştească Adunare [110].
Mazilii intrau chiar în rîndul dajnicilor, plătind anual cîte 45 lei [111]. În 1831, în judeţele oltene se aflau 1009 boieri de neam, 492 postelnicei şi

---

[105] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 2/1832, f. 215, dosar 12/1831, f. 173—174.

[106] Constantin C. Giurescu, *Contribuţiuni la studiul originilor şi dezvoltării burgheziei române pînă la 1848*, p. 116.

[107] I. C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul organic, 1834—1848*, Bucureşti, 1915, p. 190—214.

[108] Arh. Ist. Centrală, Min. Int. Ad-tive, dosar 2/1831, f. 11—12. Statistica lui Verrayon indică 135 boieri (Ibidem, Diplomatice nr. 147).

[109] *Analele parlamentare*, tom. IX — 1, p. 1164—1165.

[110] *Regulamentul organic*, Bucureşti, 1832, p. 33; Arh. Ist. Centrală, Microfilme U.R.S.S., rola 4, c. 478.

[111] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

1342 mazili [112], iar în 1838, 1757 boieri de neam şi postelnicei şi 2416 mazili [113].

Regimul regulamentar a consolidat poziţia marii boierimi prin instituirea dominaţiei ei nestingherite în stat, aşa cum s-a mai amintit, ceea ce a creat nemulţumiri în rîndul celorlalte pături ale ei, dar mai ales în rîndul celorlalte clase şi categorii sociale. În general, reprezentanţii boierimii mici şi mijlocii nu constituiau în Adunarea Obştească decît o minoritate neputincioasă în apărarea intereselor lor.

Boierii din Oltenia, ca şi cei din alte părţi ale ţării, în marea lor majoritate trăiau în reşedinţele de judeţe. Astfel, în 1832, în Craiova locuiau 75 boieri, 90 „cocoane", 86 feciori de boieri şi 79 fete de boieri [114], în Tg. Jiu, 10 boieri, 15 „cocoane" , 12 feciori de boieri şi 13 fete de boieri [115], în Caracal, 28 boieri, 33 „cocoane", 50 feciori şi 42 fete de boieri [116]. Însă boierii de neam, postelniceii şi mazilii locuiau cei mai mulţi la sate. În 1844, de pildă, în satele doljene trăiau 117 boieri de neam cu 139 fii ai lor, 12 postelnicei cu 17 fii şi 222 mazili, iar în Craiova, 46 boieri de neam, 66 fii de boieri de neam, 13 postelnicei, 9 fii de postelnicei şi 35 mazili [117].

În general, întreaga clasă boierească trăia din exploatarea ţărănimii, rezumîndu-şi existenţa la lux şi trîndăvie pe seama muncii clăcaşilor [118]. Boierii cu dregătorii aveau lefuri mari, cu care-şi completau veniturile de la moşii.

Cei mai mulţi boieri din Oltenia nu-şi administrau singuri moşiile, ci le arendau. Preocupată în măsură tot mai mare de a obţine funcţii administrative sau politice, precum şi de o viaţă parazitară, o parte tot mai însemnată a boierimii oltene, în schimbul arenzii încasată anual, se desprinde de procesul de producţie agricolă [119]. Numărul boierilor care îşi administrau singuri moşiile a cunoscut o uşoară creştere în timpul domniei lui Bibescu, cînd, datorită intensificării exportului de cereale, ei au trecut înşişi la acest mod de exploatare a pămîntului.

O parte a micii şi mijlocii boierimi, deţinînd suprafeţe mai reduse de pămînt, se deosebea de burghezie numai prin privilegii şi titluri, dat fiind că averile multor elemente din rîndul acestora erau mult mai mici ca ale unor familii burgheze mai bogate. Aceşti boieri îşi administrau singuri pămînturile, erau interesaţi în dezvoltarea comerţului şi a relaţiilor capitaliste în agricultură. Unii boieri mici şi mijlocii, pe lîngă moşiile pe care le

---

[112] Arh. Ist. Centrală, Min. Int. Ad-tive, dosar 2/1831, f. 11—12; Statistica lui Verrayon indică 1599 neamuri şi postelnicei şi 1919 mazili (Ibidem, Diplomatice nr. 147).

[113] *Analele parlamentare*, tom. IX — 1, p. 1164—1165.

[114] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 2/1832, f. 24.

[115] Arh. St. Tg. Jiu, Prefectura jud. Gorj, dosar 29/1832, f. 7—8.

[116] Arh. St. Slatina, Ocîrmuirea jud. Romanaţi, dosar 28/1832, f. 7.

[117] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, registrul nr. 14/1844.

[118] Într-un document contemporan găsim o caracterizare cît se poate de reală a boierimii: „Din păcate, se spune în acest document, nu se poate spune bine despre ei (...). Banii sînt singurul lor resort, iar vanitatea şi zgîrcenia trăsăturile care-i deosebesc; ei sînt la fel de risipitori, pe cît sînt de lacomi, iar pentru a cîştiga bani nu munca, nu stăruinţa, ci orice mijloace erau socotite permise (...). Cu astfel de concepţie, desfrîul trebuia numaidecît să fie general şi urmările lui distrugătoare s-au răspîndit cu iuţeală în întreaga ţară" (Arh. Ist. Centrală, Microfilme U.R.S.S., rola 4, c. 479, 484, 485).

[119] Vezi Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 30/1843, f. 261—586; Arh. St. Rm. Vîlcea, Ocîrmuirea jud. Vîlcea, dosar 92/1831, f. 119, 115, 122, 125, 129, 142, 152.

www.dacoromanica.ro

posedau, căutau să scoată venituri şi din stabilimentele industriale ce le înfiinţau, apropiindu-se şi pe această cale de burghezie. Elementele respective formau burghezia liberală, adversară amarii boierimi, care va acţiona alături de burghezie pentru victoria revoluţiei.

Alte elemente ale boierimii mici şi mijlocii, prin crearea de stabilimente industriale, intrau în rîndul burgheziei, adică se înburghezeau, adoptînd nu numai mentalităţile ci şi condiţiile de viaţă burgheze. Şi elemente din rîndul boierilor de neam, postelniceilor şi mazililor intrau în rîndul burgheziei.

Libertatea comerţului cu produse agricole a atras după sine sporirea numărului arendaşilor de moşii. În condiţiile în care o parte tot mai importantă a boierimii abandona procesul de producţie agricolă, în schimbul arenzii percepută anual, procesul exploatării moşiilor boiereşti prin sistemul arendăşiei se amplifica, devenind o caracteristică a structurii social-economice a Olteniei, ca şi a întregii ţări. Arendăşia constituia o întreprindere rentabilă. Sistemul ei s-a generalizat treptat în întreaga provincie. În 1837, de exemplu, toate moşiile boiereşti şi mănăstireşti din plăşile Balta şi Gilort, judeţul Dolj, erau arendate [120]. Catagrafia din 1831, înregistra în oraşele şi tîrgurile provinciei de la vest de Olt 81 arendaşi (9 în Caracal, 71 în Craiova şi unul în Drăgăşani) [121]. Numărul lor înregistrează o creştere sporită. Astfel că numai în Craiova, în 1840, se aflau 94 arendaşi [122]. Aceştia proveneau din rîndurile elementelor negustoreşti [123] îmbogăţite, mai ales prin comerţ şi camătă, dar şi din rîndul boierimii mici şi mijlocii, al boierilor de neam, mazililor şi postelniceilor [124]. Între arendaşi se găseau şi elemente provenite din rîndul funcţionarilor [125], şi uneori al moşnenilor sau clăcaşilor mai înstăriţi [126], care constituiau elementele burgheziei săteşti în formare [127]. Tendinţa generală a arendaşilor era de a obţine cantităţi tot mai mari de cereale, în scopul desfacerii lor pe piaţă, indiferent de sistemul în care exploatau moşiile. Deci, prin practicarea arendăşiei, exploatarea ţărănimii clăcaşe s-a agravat şi mai mult [128].

Ţărănimea, „cea mai numeroasă şi mai importantă clasă socială din acea perioadă şi, în acelaşi timp, cea mai oropsită şi mai obidită" [129], cuprindea mai multe pături sociale : ţărănimea clăcaşe, cea liberă şi lucrătorii agricoli zilieri salariaţi. Clăcaşii constituiau principala categorie socială a ţărănimii. La începutul perioadei regulamentare, din totalul de 1189 sate

[120] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 72/1837, f. 390—394.

[121] Arh. Ist. Centrală, Min. Int. Ad-tive, dosar 2/1831, f. 3—8.

[122] Vladimir Diculescu, *Bresle, negustori şi meseriaşi în Ţara Românească (1830—1848)*, Edit. Academiei, Bucureşti, 1973, p. 117.

[123] Vezi Arh. Ist. Centrală, Catagrafii Ţara Românească. Jud. Romanaţi, dosar 29, 30, 31, 32/1838; Constantin Corbu, *Ţărănimea din România în perioada 1848—1864*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1973, p. 53.

[124] Vezi Arh. Ist. Centrală, Catagrafii Ţara Românească. Jud. Dolj, dosar 50/1843.

[125] „Buletin. Gazetă oficială", nr. 19, 17 iulie 1835, p. 75.

[126] Constantin Corbu, *op. cit.*, p. 54.

[127] În 1838, un clăcaş din Brîncoveni — Romanaţi era înregistrat între arendaşi, patentar de clasa a treia (Arh. Ist. Centrală, Catagrafii Ţara Românească. Jud. Romanaţi, dosar 30/1838, f. 181—192).

[128] Despre arendăşie vezi Apostol Stan, *Arendăşia în Ţara Românească în epoca regulamentară (1831—1848). Aspecte social-economice*, în „Studii", nr. 6, 1967, p. 1177—1198.

[129] Nicolae Ceauşescu, *120 de ani de la revoluţia din 1848. Cuvîntare rostită la adunarea populară din Capitală. 29 iunie 1968*, Edit. politică, Bucureşti, 1968, p. 7.

www.dacoromanica.ro

existente în Oltenia, 61,4 % erau sate clăcăşeşti, iar restul de 38,6 % moşneneşti [130]. Judeţele cu ponderea cea mai mare de clăcaşi erau Dolj şi Romanaţi [131]. În anul 1848, bunăoară, în judeţul Dolj din cele 36 392 familii de ţărani, 30 700 erau de clăcaşi (84,3 %) şi 5 692 de moşneni (15,7 %) [132].

Prin Regulamentul organic se repartiza clăcaşilor o suprafaţă de pămînt neîndestulătoare gospodăriei lor [133] şi li se îngrădea dreptul de strămutare în scopul de a-i determina să lucreze rezerva boierească. Pentru suprafaţa de pămînt primită în folosinţă, clăcaşii erau datori să presteze 12 zile de clacă pe an (cu normă), o zi de plug, un transport de lemne cu carul de la pădure la locuinţa boierului, să dea dijmă din produse şi slugi. Aceste îndatoriri puteau fi convertite şi în bani [134]. Datorită unui complex de împrejurări, dar mai ales rezistenţei ţărănimii clăcaşe la munca pentru boieri, legea clăcii regulamentare n-a putut fi aplicată în litera sa, clăcaşii neprestînd claca în muncă ci plătind-o, de regulă, în bani. De aceea, rezerva boierească s-a lucrat, în general, în contul zilei de plug, sau, de cele mai multe ori, s-a dat ţăranilor sub formă de prisoase [135].

În cele mai multe cazuri, clăcaşii din satele Olteniei şi-au achitat îndatoririle către proprietate prin învoieli încheiate cu proprietarii sau arendaşii, adesea în condiţii foarte oneroase. Prin acestea, în afară de clacă [136], şi alte îndatoriri clăcăşeşti au fost achitate, de obicei, în bani [137], constituind un venit însemnat pentru proprietate. Convertirea îndatoririlor ţărănimii clăcaşe în bani constituie o dovadă concludentă a gradului înalt de descompunere a relaţiilor feudale şi un pas important în trecerea spre relaţiile capitaliste în agricultură. Dar principalul venit al proprietarilor l-a constituit dijma, percepută din toate produsele, forma predominantă a rentei feudale în perioada cercetată, acest venit fiind incomparabil mai mare decît cel realizat din munca clăcaşilor. Uneori, şi dijma din unele

---

[130] Henri H. Stahl, *op. cit.*, vol. I, p. 37.

[131] *Ibidem.*

[132] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 54 1848, f. 376—379, 381—387, 391—391, 396—398, 462—463, 467, 492, 496—501, 503—504, 462—463.

[133] Clăcaşii din fiecare categorie primeau cîte şapte prăjini loc de casă, curte de grădina. precum şi trei pogoane de pămînt de arătură. Pe lîngă acestea, clăcaşul de frunte mai primea două pogoane şi jumătate de păşune şi trei pogoane de fineaţă, totalizînd opt pogoane şi 19 prăjini; mijlocaşul mai primea un pogon şi jumătate de păşune şi un pogon şi 19 prăjini fineaţă, totalizînd şase pogoane şi 14 prăjini, iar ceilalţi de a treia categorie mai primea 12 prăjini de păşune şi 15 de fineaţă, totalizînd patru pogoane şi 10 prăjini (*Regulamentul organic*, Bucureşti, 1847, p. 77).

[134] *Regulamentul organic*, ed. cit., p. 74—88.

[135] I. Corfus, *op. cit.*, p. 77—107, 145—166.

[136] Despre convertirea clăcii în bani vezi: Arh. Ist. Centrală, Vornicia din lăuntru, dosar 4262 I/1836, f. 486, dosar 2238/1839, f. 1, dosar 898/1841, f. 5, dosar 908/1842, f. 5; Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 53/1831, f. 518, dosar 12/1833, f. 151, dosar 12/1836, f. 1500, dosar 20/1838, f. 612, 620, dosar 26/1840, f. 367, Subcîrmuirea pl. Amaradia, dosar 3305/1831, f. 319, 328, Subocîrmuirea pl. Dumbrava, dosar 5738/1833, f. 46; I. Corfus, *op. cit.*, p. 88,

[137] Vezi Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 13/1836, f. 30, 40, 1176, dosar 28/1835, f. 304, 307, 780, 801, 837, dosar 12/1833, f. 151, dosar 2/1832, f. 628, dosar 19/1838, f. 617 620, dosar 93/1838, f. 259, 617, 620, dosar 26/1840, f. 461, 591, 632—650, Subocîrmuirea pl. Amaradia, dosar 3305/1831, f. 319, 328, dosar 5846/1843, f. 13. Subocîrmuirea pl. Dumbrava, dosar 5738/1833, f. 4—6; Arh. Ist. Centrală, Vornicia din lăuntru, dosar 1717 I/1831, f. 98, 241, dosar 4262 I/1836, f. 385, 386, 838, 839, dosar 2212/1839, f. 5, dosar 895/1842, f. 19; I. Corfus, *op. cit.*, p. 95.

www.dacoromanica.ro

produse era percepută în bani, îndeosebi cea de fîn [138] şi cea de porumb în anii secetoşi sau cînd porumbul nu era căutat în comerţ [139].

Pretutindeni în satele Olteniei achitarea obligaţiilor clăcăşeşti a fost însoţită de o serie de ilegalităţi al proprietarilor şi arendaşilor, care beneficiau de concursul autorităţilor administrative, judecătoreşti şi militare[140]. Fenomenul este caracteristic pentru întreaga ţară [141].

Dacă ţăranii clăcaşi n-au fost forţaţi să lucreze rezerva, în contul zilelor de clacă, ei au fost în schimb siliţi pretutindeni, datorită îngrădirii dreptului de strămutare şi a lipsei de pămînt, să lucreze moşia prin sistemul învoielilor pentru prisoase de pămînt luate de ei în arendă, pentru care dădeau dijmă şi sume grele de bani [142]. Asemenea învoieli erau foarte apăsătoare pentru ţărani, fiind la bunul plac al proprietarilor şi arendaşilor, deoarece nu erau reglementate de lege. La mijlocul secolului trecut, cea mai mare parte a moşiilor boiereşti şi mănăstireşti din Oltenia au ajuns în mîinile clăcaşilor, sub formă de prisoase luate în arendă [143].

Învoielile încheiate de clăcaşi cu proprietarii sau arendaşii, fie pentru îndatoririle clăcăşeşti, fie pentru prisoase, în condiţii din cele mai grele, au devenit în mîna celor din urmă un puternic instrument de exploatare, agravînd şi mai mult sistemul relaţiilor agrare statuat de Regulamentul organic. Faţă de epoca anterioară, în ajunul anului 1848, exploatarea ţărănimii clăcaşe a cunoscut un înalt grad de intensitate. „Niciodată ţăranul român, spunea Nică B. Locusteanu, n-a fost aşa de împilat de abusurile ce s-au comis cu proprietatea ca de la 1830 încoa, sub Regulamentul numit organic " [144].

Condiţiile în care s-a dezvoltat economia de mărfuri în perioada destrămării feudalismului au contribuit la creşterea inegalităţii economice în rîndul gospodăriilor clăcăşeşti, la stratificarea socială a ţărănimii clăcaşe. Acest fenomen este oglindit în însăşi legiuirea regulamentară, care a luat drept criteriu de dare în folosinţa clăcaşilor a pămîntului numărul de vite pe care îl posedau. Ţăranii fără vite de muncă şi fără pămînt, în special în judeţele de munte ale Olteniei, trăiau mai ales din munca cu plată la cei bogaţi, deci munca salariată. Pe aceştia îi găsim ca slugi cu simbrie [145], ca lucrători agricoli angajaţi [146] nu numai la proprietari şi arendaşi ci şi la clăcaşii mai înstăriţi [147]. În 1838, în Oltenia se aflau 2200 slugi [148]. Unele

---

[138] Vezi Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 2/1832, f. 607, dosar 20 1838, f. 335, 350, 617, 620, dosar 20/1812, f. 1270, dosar 29 bis/1843, f. 340, 351; Arh. St. Drobeta Tr. Severin, Pretura pl. Bicleş, dosar 2247/1838, f. 140—143.

[139] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 20/1838, f. 335.

[140] Vezi Ibidem, dosar 28 1835, f. 81; I. Corfus, *op. cit.*, p. 103—107; „Buletin. Gazetă oficială" nr. 65, 21 iulie 1843, p. 258—259.

[141] I. Corfus, *op. cit.*, p. 103—107.

[142] Vezi *Ibidem*, p. 162—192.

[143] Vezi *Ibidem*; Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 30/1843, f. 261—586.

[144] (N. Locusteanu), *Proletariatul în România*, în „Conservatorul", nr. 5—6, 1856, p. 155.

[145] Arh. St. Tg. Jiu, Prefectura jud. Gorj, dosar 29/1832, f. 7—8; Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 2/1832, f. 24; Arh. St. Slatina, Ocîrmuirea jud. Romanaţi, dosar 28/1832, f. 7.

[146] Apostol Stan. *Arendăşia în Ţara Românească în epoca regulamentara (1831 1848)*, în *loc. cit.*, p. 1183; I. Corfus, *op. cit.*, p. 70—71.

[147] I. Corfus, *op. cit.*, p. 69.

[148] *Analele parlamentare*, tom. IX — 1, p. 1161—1165.

www.dacoromanica.ro

elemente din rîndul clăcaşilor îmbogăţiţi, pe lîngă faptul că foloseau munca salariată, luau în arendă întinse prisoase de pămînt şi creşteau un număr apreciabil de vite pentru comerţ [149]. De altfel, aşa cum s-a mai spus, creşterea animalelor în acest scop mai mult aceştia o practicau. Alţi clăcaşi intrau în rîndul patentarilor. În 1837, în plasa Oltul din judeţul Romanaţi se înregistrau 27 patentari [150], iar în plăşile Jiul şi Dumbrava din judeţul Dolj, 183 patentari [151].

Unele gospodării clăcăşeşti din judeţele de munte mai trăiau din cărăuşie, altele din pomicultură [152], altele din diferite meserii (olăria, dogăria, rotăria, confecţionarea de doniţe, de cherestea, de pietre de moară etc.), precum şi din extracţia sării [153].

În rîndul ţărănimii libere (moşnenii) se produc modificări importante, referitoare atît la proprietatea acesteia, cît şi la ponderea ei numerică. Proprietatea moşnenească constituia o ţintă permanentă a moşierilor şi arendaşilor. Categoria moşnenilor fără pămînt îşi sporea numărul cu clăcaşii fugiţi de pe moşii şi cu moşnenii ale căror pămînturi fuseseră însuşite de vecinii lor mai puternici, boieri şi arendaşi, şi chiar moşneni mai înstăriţi sau pierdute pentru diverse datorii. Pe aceeaşi cale, unii dintre ţăranii liberi sînt transformaţi în clăcaşi. O parte a moşnenilor a reuşit să-şi păstreze pămînturile, printr-o continuă şi dîrză luptă. Moşnenii care reuşiseră să acapareze sau să cumpere pămînt se apropiau prin întinderea suprafeţei lor de mica boierime [154].

Datorită faptului că revoluţia de la 1848 va înscrie în programul său şi rezolvarea problemei agrare, ca unul din punctele de căpetenie, masele ţărăneşti vor constitui un aliat de nădejde al burgheziei şi o puternică forţă a revoluţiei.

Paralel cu dezvoltarea întreprinderilor de tip capitalist, a crescut numărul burgheziei. Statisticile vremii relevă pregnant acest fenomen, cel puţin pentru prima decadă a regimului regulamentar. Dacă în anul 1831 se înregistrau în oraşele şi tîrgurile Olteniei 2359 patentari [155], în 1835 numărul acestora ajunge la 2515 [156]. În ceea ce priveşte evoluţia ulterioară a numărului patentarilor, procesul este greu de urmărit, întrucît nu mai dispunem de catagrafii generale amănunţite pentru toate judeţele Olteniei. Totuşi, existînd date pentru judeţul Doj, se poate constata o uşoară scădere a numărului patentarilor în al doilea deceniu al perioadei cercetate. Fenomenul se datorează concentrării capitaliste, patentarii mai bogaţi

---

[149] În unele sate învoielile pentru prisoase se încheiau de clăcaşii cei mai bogaţi cu proprietarul sau arendaşul, în condiţiile pe care aceştia le stabileau, şi erau apoi impuse tuturor locuitorilor (Arh. St. Drobeta Tr. Severin, Pretura pl. Bicleş, dosar 2247 1838, f. 148—151). Catagrafia din 1838 înregistrează în Romanaţi nume de clacaşi din categoria celor care creşteau multe vite (Vezi Arh. Ist. Centrală, Catagrafii Ţara Românească. Jud. Romanaţi, dosar 29 1838).

[150] Arh. St. Slatina, Ocîrmuirea jud. Romanaţi, dosar 275 1837, f. 72—74.

[151] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, registrele 3 şi 4 1837.

[152] I. Corfus, *op. cit.*, p. 69.

[153] *Ibidem*, p. 71.

[154] Constantin Corbu, *op. cit.*, p. 47—48.

[155] Repartizaţi astfel : 1378 în Dolj, 296 în Mehedinţi, 293 în Vîlcea, 225 în Romanaţi şi 167 în Gorj (Vladimir Diculescu, *Bresle, negustori şi meseriaşi în Ţara Românească (1831—1848)*, p. 107).

[156] În Dolj erau 1317, în Vîlcea 399, în Mehedinţi 338, în Romanaţi 261 şi în Gorj 200 (*Ibidem*, p. 112—113).

www.dacoromanica.ro

înlăturînd prin concurenţă pe cei săraci. Astfel, în 1844, în acest judeţ se recenzau 1173 patentari (481 negustori şi 682 meseriaşi)[157], faţă de 1317 cîţi fuseseră înscrişi în 1835. În Oltenia, patentarii, organizaţi în cinci clase, cuprindeau în 1831, 62 de meserii şi ramuri comerciale, din domeniile alimentar, textile şi îmbrăcăminte, pielărie şi încălţăminte, construcţii şi prelucrarea lemnului, prelucrarea metalelor etc.[158].

În rîndul patentarilor — elementele burgheziei în formare — au pătruns tot mai multe elemente din rîndul boierimii, neamurilor, postelnicelor şi mazililor, dar şi din rîndul sătenilor înstăriţi[159]. Burghezia îşi îngroşa rîndurile şi prin reprezentanţi, din ce în ce mai numeroşi, ai profesiunilor libere. A crescut numărul profesorilor, preceptorilor şi directorilor de pensioane, al inginerilor şi al arhitecţilor, al medicilor şi farmaciştilor sau spiţerilor, al avocaţilor şi al agenţilor de asigurări[160]. Exceptînd profesiunile libere, Oltenia concentra circa 16 % din numărul total al patentarilor existenţi în Ţara Românească. „Burghezia era interesată în sfărîmarea îngrădirilor feudale, în cucerirea unor libertăţi şi drepturi democratice, care să-i permită să-şi consolideze poziţia economică şi politică în societate"[161].

Paralel cu dezvoltarea numerică a burgheziei s-a produs şi creşterea numerică a muncitorilor salariaţi din atelierele bazate pe cooperaţia capitalistă simplă şi din manufacturi. Ei proveneau din rîndul ţăranilor fugiţi la oraşe şi al meşteşugarilor săraciţi. În timpul Regulamentului organic nu poate fi însă vorba de un proletariat modern de fabrică. În bună parte, lucrătorii erau încă legaţi de agricultură, dispunînd adeseori de o gospodărie proprie, pe care n-au abandonat-o De aceea , în timpul epocii regulamentare, ei vor lupta nu atît împotriva exploatării capitaliste, cît a celei feudale. Fiind abia în stare embrionară, muncitorimea nu putea juca un rol politic independent, ci va fi folosită de burghezie în lupta împotriva rînduielilor feudale perimate, aşa cum vor fi şi meseriaşii, constituind împreună cu masele ţărăneşti principala forţă a revoluţiei de la 1848[162].

3. FRĂMÎNTĂRI SOCIALE, LUPTE IDEOLOGICE ŞI POLITICE

Perioada Regulamentului organic a fost martora unor puternice frămîntări sociale, lupte ideologice şi politice, care s-au manifestat pe tot cuprinsul ţării, deci şi în Oltenia, numită pe atunci Valahia Mică şi considerată, în mod îndreptăţit, „pămîntul clasic al mişcărilor naţionale"[163]. Ţărănimea olteană a luptat în mod ferm şi hotărît împotriva aplicării clăcii regulamentare, contra exploatării şi terorii dezlănţuite de proprietari şi arendaşi, ce se bucurau de concursul autorităţilor civile şi militare. Ea a

[157] Arh. Ist. Centrală, Catagrafii, dosar 57/1844 (inv. 501).

[158] Vezi Vladimir Diculescu, *op. cit.*, p. 100—107.

[159] Vezi Arh. Ist. Centrală, Catagrafii, dosar 57/1844 (inv. 501); Arh. St. Slatina, Ocîrmuirea jud. Romanaţi, dosar 275/1837, f. 72—74; Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, registrele 3 şi 4/1837.

[160] Constantin C. Giurescu, *Contribuţiuni la studiul originilor şi dezvoltării burgheziei române pînă la 1848*, p. 191—192.

[161] Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la adunarea populară de la Iaşi consacrată aniversării revoluţiei de la 1848. 4 mai 1973*, Edit. politică, Bucureşti, 1973, p. 8.

[162] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, Edit. politică, Bucureşti, 1975, p. 16.

[163] N. B. Locusteanu, *Amintiri din trecut*, Craiova, 1896, p. 55.

www.dacoromanica.ro

folosit o gamă variată de mijloace de luptă, de la cele mai simple pînă la cele mai complexe. Pentru a-şi exprima nemulţumirile, clăcaşii au recurs foarte frecvent la jalbe, îndeosebi în timpul administraţiei ruse şi al domniei lui Alexandru Dimitrie Ghica, dar şi după aceea. Numărul impresionant de jalbe trimise de clăcaşi, începînd de la cel mai mic slujbaş şi pînă la domnitor, constituie o mărturie vie a vieţii mizere a acestora şi a cruntei exploatări feudale la care erau supuşi [164].

Fuga ocupă şi ea un loc însemnat, fiind îmbrăţişată de un număr foarte mare de clăcaşi. Pentru a scăpa de exploatare, deseori clăcaşii din satele oltene au recurs la fugă, în interiorul ţării, dintr-un sat în altul, sau la oraşe, mai ales în Craiova, dar şi peste Dunăre, unde obligaţiile mai uşoare (numai birul către stat şi dijma către proprietate) au constituit un imbold continuu, îndeosebi pentru clăcaşii de margine, de a-şi părăsi vetrele în căutarea unor condiţii de viaţă mai bune pe meleaguri străine [165]. Speranţele lor erau însă zadarnice, de vreme ce în multe cazuri familiile care se strămutau peste Dunăre, după cîtva timp, reveneau în ţară [166].

Caracteristice perioadei regulamentare sînt însă formele active ale luptei de clasă. Clăcaşii olteni, ca şi cei din restul ţării, au depus o rezistenţă fermă şi continuă îndeplinirii îndatoririlor faţă de proprietate. Reclamaţiile proprietarilor şi arendaşilor sînt deosebit de concludente în această privinţă. Cea mai dîrză împotrivire au manifestat-o clăcaşii faţă de prestarea zilelor de clacă sau a altor îndatoriri ale lor în muncă, precum şi faţă de încheierea şi respectarea învoielilor în care se înscriau condiţii foarte grele pentru ei. Aşa au reacţionat, de pildă, în diferiţi ani, clăcaşii din satele Comoşteni, Prisaca, Murgaşi (Dolj), Ţînţaru, Cosovăţu (Mehedinţi), Oboga (Romanaţi) şi din multe alte localităţi ale Olteniei [167]. Deosebit de semnificativ pentru atitudinea ţăranilor este însă cazul ţăranilor clăcaşi din satul Padinile (Mehedinţi), care manifestau o aşa de dîrză împotrivire, încît nici pînă în anul 1839 nu trecuseră la aplicarea legii clăcii [168]. Nesupunerea ţăranilor s-a manifestat şi sub alte forme, semănînd şi cosind fără consimţămîntul exploatatorilor sau nesocotind monopolurile acordate acestora. Astfel, clăcaşiile de pe moşiile Ostroveni, Orăşani, Giormanele şi Grindeni (Dolj) arau „în silnicie" livezile de fineţe şi suhaturile proprietarilor, fiind nişte oameni „rău nărăviţi" aşa cum îi calificau stăpînii de moşii sau arendaşii [169]. În acelaşi judeţ, clăcaşii din Belcinu, Ţunari, Rumâni coseau fînul proprietarilor [170], iar cei din Bărca şi Călăraşi vindeau

[164] Vezi Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 33/1831, dosar 53/1832; Alexandru Bălintescu, *Problema țărănească în Oltenia în secolul al XIX-lea. Documente*, Bucureşti, 1967, p. 67—70, 90—93, 101—106.

[165] Vezi Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 28/1835, f. 137, 155, 194, dosar 6/1836, f. 3, 223, 255, 331, dosar 10/1837, f. 36, 37, 55, 123, 160, 164, 176, 672, 675, 693, dosar 1/1838, f. 2—4, 79, 124, 165, 254, 328, 617, dosar 5/1838, f. 129, dosar 20/1838, f. 414, dosar 94/1844, f. 107, Arh. St. Drobeta Tr. Severin, Prefectura jud. Mehedinţi, dosar 3477/1831, f. 577, dos. 2035/1831, f. 531; I. Corfus, *op. cit.*, p. 108—121.

[166] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 15/1842, f. 21, 11/1848, f. 127, 133, 200, 203

[167] Vezi Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 26/1840, f. 285, dosar 53/1831, f. 504, Subocirmuirea pl. Amaradia, dosar 3305/1831, f. 375; Arh. St. Drobeta Tr. Severin, Pretura pl. Bicleş, dosar 2247/1838, f. 279; Arh. St. Slatina, Ocirmuirea jud. Romanaţi, dosar 5099/1838, f. 180; Arh. St. Rm. Vilcea, Ocirmuirea jud. Vilcea, dosar 39/1840, f. 96.

[168] Arh. St. Drobeta Tr. Severin, Pretura pl. Bicleş, dosar 2247/1838, f. 279.

[169] Arh. St. Craiova, Subocirmuirea pl. Amaradia, dosar 5846/1831, f. 375.

[170] Idem, Prefectura jud. Dolj, dosar 12/1833, f. 48, dosar 30/1832, f. 605.

www.dacoromanica.ro

vin pe moşie [171]. Cei mai mulţi clăcaşi din judeţul Vîlcea îşi comercializau rachiul obţinut din prune pe moşiile unde erau aşezaţi [172]. Locuitorii satelor Pleşoiu, Amărăşti, Fărcaşi, Giorocel, Greceşti, Goicea de Mijloc (Dolj), Cîmpeni, Băjoiul şi Popînzăleşti (Romanaţi) tăiau lemne din pădurile proprietarilor, chiar din locurile poprite de către aceştia, fără a putea fi aduşi la supunere [173]. O formă însemnată de încălcare a monopolurilor proprietăţii era aceea de a pescui în lacurile şi heleşteele de pe moşii, nu numai pentru trebuinţele gospodăreşti ci şi pentru negoţ. În acest mod acţionau îndeosebi clăcaşii de pe linia Dunării, între care şi cei din Nedeia (Dolj) [174]. Enumerarea cazurilor de nesupunere, sub o formă sau alta, la regimul instituit de legea clăcii regulamentare poate continua, ele întîlnindu-se pretutindeni în satele din provincia de la vest de Olt [175]. În felul acesta, ţăranii clăcaşi nu numai că îşi apărau drepturile lor dar, în acelaşi timp, produceau pagube însemnate proprietarilor şi arendaşilor.

Un mijloc eficace, folosit în mod frecvent de ţăranii clăcaşi pentru a se răzbuna împotriva exploatatorilor şi a autorităţilor care le acordau sprijin şi prin care le produceau acestora daune considerabile, îl constituie incendierea de bunuri. În decursul timpului, se întîlnesc frecvente cazuri de incendiere a nutreţurilor proprietarilor şi arendaşilor, ale alesilor, pîrcălabilor şi logofeţilor din satele Cerăt, Padea, Mischii, Dobreştii de Sus, Goicea Mare, Bărcuţa, Tălpaşu, Rast, Breasta, Ciulniţa, Livezile de Jos, Mălaia, Zăvalu, Sadova, Fratoştiţa, Piscurile, Călăraşi (Dolj) şi Corlăteşti (Romanaţi) [176]. Desigur, au fost incendiate şi alte bunuri ale exploatatorilor, precum cîrciumi, mori, păduri, case şi conace, aşa cum s-a întîmplat de exemplu, pe moşiile Mărăcinele, Prundul Gol, Urzicuţa de Jos, Tălpaşu, Şitoaia, Coşoveni, Malu Mare, Urzica Mare (Dolj) şi Horezu (Romanaţi)[177]. Incendierile s-au înteţit în timpul domniei lui Gh. Bibescu, cînd, datorită intensificării exportului de cereale, s-a înăsprit şi mai mult exploatarea ţărănimii clăcaşe, atît prin stoarcerea a cît mai multă dijmă, cît şi prin intensificarea exploatării forţei de muncă pe rezervă. Chiar din primul an al domniei acestuia numărul incendiilor a început să crească. Pentru anul 1843, notăm incendiile provocate la fîneţele şi grajdurile proprietarilor sau arendaşilor din satele Locusteni, Urzicuţa, Goicea Mare, Portăreşti, Amzuleştii de Jos, Coşovenii de Mijloc (Dolj) etc.[178]. Uneori bunurile celor bogaţi erau aprinse în fiecare an. În aprilie 1839, bunăoară, arendaşul moşiei Mălaia (Dolj) reclama ocîrmuirii locale că locuitorii satului vecin,

---

[171] Ibidem, dosar 2/1832, f. 569.

[172] Apostol Stan, *Forme de luptă ale ţărănimii muntene sub Regulamentul organic pînă la revoluţia din 1848*, în „Revista Arhivelor", nr. 2, 1961, p. 100.

[173] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 53/1831, f. 138.

[174] Ibidem, dosar 1/1843, f. 369.

[175] Vezi Ibidem, dosar 2/1832, f. 603, 626, 652, 655, 657, dosar 12/1833, f. 67, 209, dosar 28/1835, f. 408, dosar 12/1836, f. 99, 1337, 1635, dosar 30/1843, f. 5, Subocîrmuirea pl. Amaradia, dosar 3305/1831, f. 1, 6, dosar 5738/1833, f. 18, 30, dosar 5816/1834, f. 6. 65, 223; Arh. St. Slatina, Ocîrmuirea jud. Romanaţi, dosar 6341/1833, f. 2.

[176] Vezi Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 26/1832, f. 1—340; dosar 19/1842 f. 200; Arh. St. Slatina, Ocîrmuirea jud. Romanaţi, dosar 1685/1833, f. 1—6, dosar. 2935/1833 f. 1—3.

[177] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 26/1832, f. 25, 35, 65, 66, 88, 101, 156, 212, 239; Arh. St. Slatina, Ocîrmuirea jud. Romanaţi, dosar 1794/1833, f. 1—3.

[178] Alexandru Bălinţescu, *op. cit.*, p. 198, 199, 203, 204.

www.dacoromanica.ro

Cerătul, „în toți anii" îi provocau incendierea fineţelor şi a altor bunuri [179]. Datorită solidarităţii ţăranilor, în majoritatea zdrobitoare a cazurilor, incendiatorii rămîneau nedescoperiţi [180]. În consecinţă, proprietarii şi arendaşii, după propria lor mărturisire, nu aveau siguranţă asupra produselor lor obţinute de pe moşii [181].

Pentru a-şi apăra drepturile, ţăranii au recurs adeseori la ameninţări şi la bătaie, ţinta lor fiind, ca şi în cazul incendierilor, nu numai proprietarii şi arendaşii, ci şi slugile lor, dorobanţii şi chiar slujbaşii administraţiei care acordau exploatatorilor ajutorul solicitat. Cu acest prilej, cei bătuţi de ţărani se aflau uneori în pericol de a-şi pierde chiar viaţa. La 30 septembrie 1831, sătenii din Urzica Mare (Dolj) intrînd în pădurea de la Nedeia pentru a tăia lemne şi întîmpinînd împotrivire din partea arendaşului, „l-au bătut de moarte" [182]. În satul Hobiţa (Gorj) se aflau cîţiva săteni cunoscuţi de autorităţile locale ca instigatori ai locuitorilor împotriva proprietarului, săvîrşind multe „zurbalîcuri". În ianuarie 1832, nemulţumiţi de atitudinea pîrcălabului satului adoptată faţă de ţărani, aceştia „s-au pus pă dînsul, bătîndu-l şi călcîndu-l în picioare pînă mai să moară" [183]. La 19 martie 1843, arendaşul moşiei Buzducu reclama ocîrmuirii de Romanaţi că Diaconul Ilie şi feciorii săi, după ce slugile le luaseră vitele care produseseră stricăciuni la fîneţe, l-au bătut foarte rău, ca şi pe slugi, după care şi-au luat vitele înapoi [184].

În perioada regulamentară, o amploare însemnată a luat şi haiducia, în pofida tuturor măsurilor aspre luate de stăpînire pentru prinderea şi distrugerea cetelor de haiduci. Cea mai de temut ceată care acţiona în judeţele oltene era aceea a lui Ioan cel Mare, care a săvîrşit repetate atacuri la conacele proprietarilor şi arendaşilor [185]. Intervenind polcovnicul Ioan Solomon şi însuşi paşa de la Vidin, haiducii acestei cete au fost prinşi, iar ceata s-a destrămat [186].

Desigur, lupta ţărănimii din Oltenia împotriva exploatării feudale a luat, pe alocuri, şi aspectul răscoalei. De altfel, lupta clăcăşimii de aici împotriva legii clăcii regulamentare a fost deschisă printr-o răscoală, provocată în vara anului 1831 de către ţăranii din mai multe sate romanaţene — Amărăştii de Jos, Amărăştii de Sus şi Dobroteşti — care au ucis pe arendaşul Hagi Grigore, aruncîndu-l apoi într-o groapă de bucate părăsită, deoarece acesta îi asuprise peste fire cu datoriile de bani [187]. Ţăranii din satele Purceleni şi Scoarţa (Gorj) plănuiau în taină o puternică răscoală, pronunţînd „vorbe mari împotriva stăpînirii" şi cugetînd „de a omorî breasla boierească", zicînd că „Tudor au înviat" [188]. Cu alte cuvinte, ţărănimea dorea şi acţiona pentru reeditarea revoluţiei conduse de Tudor Vladimirescu. În anul 1833, s-au răsculat ţăranii clăcaşi din satul Cornetu (Dolj). Înspăimîntat, proprietarul moşiei reclama ocîrmuirii locale că a fost

[179] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 26/1832, f. 214.
[180] Vezi Ibidem, f. 124, 292, dosar 19/1842, f. 200.
[181] Ibidem, dosar 19/1842, f. 200.
[182] Ibidem, dosar 44/1831, f. 2.
[183] Arh. St. Tg. Jiu, Prefectura jud. Gorj, dosar 3/1832, f. 3.
[184] Arh. St. Slatina, Subocîrmuirea pl. Cîmpu, dosar 343/1843, f. 108.
[185] Vezi Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 17/1832, f. 2, 3, 13, 14, 22.
[186] Ibidem.
[187] Vezi Alexandru Bălintescu, *op. cit.*, p. 70 passim.
[188] Arh. Ist. Centrală, Vornicia din lăuntru, dosar 251/1831, f. 41.

www.dacoromanica.ro

„răscoală la tot satul şi prăpădenie mare", după care solicita desperat ajutor pentru a nu se da „pildă i dezghinare şi altor sate" [189]. În anul următor, s-au răzvrătit ţăranii clăcaşi din Ilovăţ [190], iar în 1838 cei de pe moşia Bicleş (Mehedinţi), cînd au fost bătuţi şi dorobanţii ce veniseră în ajutorul arendaşului pentru a potoli răscoala [191]. O mare răscoală s-a plănuit în 1842 de locuitorii satelor Băileşti şi Poiana (Dolj). Aceştia au luat legătura cu cetele de haiduci care acţionau în partea de sud a Olteniei. În toiul pregătirilor, planul a fost însă descoperit, fiind apoi arestaţi şi închişi la poliţia din Craiova 40 de oameni [192]. O remarcabilă răscoală s-a produs în anul 1845 la Islaz (Romanaţi), cînd 300 de ţărani din acest sat s-au hotărît să pornească în masă spre Bucureşti pentru a înfăţişa stăpînirii nemulţumirile lor, dar subocîrmuitorul a chemat dorobanţii pentru a-i opri cu forţa [193]. În 1846, în plaiul Cloşani (Mehedinţi), de unde pornise şi revoluţia condusă de Tudor Vladimirescu, s-a plănuit o răzvrătire, fiind implicaţi şi micii boieri de pe Valea Motrului şi din Cerneţi. Planul răzvrătirii a fost însă descoperit de autorităţi, de vreme ce domnitorul Gh. Bibescu a ordonat arestarea capilor ei, şi anume: Dincă Şomănescu, Gheorghe Lideşanul, Costea Hîldan, preotul Dinu, Fotea Cîrstoi, Constantin sin Şărban, Nicolae Ţimbru, care au fost acuzaţi pentru „duh de răzvrătire" [194].

În preajma anului 1848, în conştiinţa ţărănimii a apărut chiar ideea necesităţii luptei pentru schimbarea regimului agrar regulamentar. În deceniul premergător revoluţiei de la 1848, lupta ţărănimii pentru atingerea acestui obiectiv a fost puternic impulsionată de mişcarea ideologică şi politică a vremii, îndeosebi de mişcarea revoluţionară din 1840, care îşi înscrisese în program, între reformele fundamentale, şi problema agrară. Ţărănimea se gîndea la o nouă legiuire agrară, fapt recunoscut de domnitor însuşi. Astfel, Gh. Bibescu în ofisul domnesc din 27 aprilie 1843, le atrăgea atenţia ţăranilor că, „rezemîndu-vă pe nădejdi zadarnice, aşteptaţi alte pravili", după care ţinea să le precizeze că, „pentru datoriile între proprietari şi clăcaşi, alte pravili nu s-au făcut, ci tot aceleaşi sînt în fiinţă ce s-au legiuit ... acum zece ani" [195].

În timpul Regulamentului organic, după cîte se vede, Oltenia a fost una dintre cele mai frămîntate zone ale Ţării Româneşti, unde ţărănimea s-a aflat într-o permanentă stare de efervescenţă revoluţionară, gata în orice moment de a se ridica la luptă de mare amploare împotriva rînduielilor feudale perimate. Lupta ţărănimii oltene împotriva proprietarilor şi arendaşilor, putem spune, n-a putut fi înfrîntă şi a înregistrat unele succese, de vreme ce legea clăcii regulamentare n-a putut fi aplicată în litera sa, adică scopul urmărit prin îngrădirea dreptului de strămutare a clăcaşilor n-a putut fi atins, deoarece această legiuire pe parcursul aplicării ei n-a

[189] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 2/1832, f. 667.

[190] Arh. St. Drobeta Tr. Severin, Prefectura jud. Mehedinţi, dosar 3477/1831, f. 555.

[191] Idem, Pretura pl. Bicleş, dosar 2247/1838, f. 108.

[192] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 2/1842, f. 64.

[193] *Istoria Românieî*, vol. IV, p. 21.

[194] N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. XI, *Cercetări şi regeste documentare*, Bucureşti, 1906, p. 253—254; I. C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul organic, 1834—1848*, p. 346.

[195] Arh. St. Craiova, Documente, CCLXXXII/12.

www.dacoromanica.ro

putut îngusta pămîntul folosit de clăcași, prin distribuția lui prin măsurătoare, și nici forța pe clăcași să lucreze restul moșiei (rezerva) pentru proprietari, cea mai mare parte a proprietăților boierești rămînînd astfel la dispoziția lor, sub forma prisoaselor de pămînt luate în arendă.

Ideile de propășire națională care vizau realizarea celor mai ardente și legitime aspirații ale poporului român — înlăturarea rînduelilor feudale și reorganizarea societății românești pe baze sociale și economice noi, înfăptuirea unității și independenței naționale — au găsit în Oltenia un teren prielnic de afirmare. Ca urmare a dezvoltării învățămîntului în limba națională, a apariției și dezvoltării presei periodice și a altor publicații, masele orășenești și chiar o pătură numeroasă a țăranilor au putut și ele să-și asimileze atît elementele cele mai vii ale culturii epocii cît și pe acelea ale ideologiei revoluționare. În răspîndirea noii ideologii daco-română și democratică, un rol deosebit de important i-a revenit școlii românești, slujitorilor acesteia. În provincia din dreapta Oltului, cel mai strălucit centru de răspîndire a ideilor înaintate ale vremii l-a constituit Școala centrală din Craiova [196], considerată, pe bună dreptate, al doilea colegiu din țară [197], după cel de la Sf. Sava din București, acest lăcaș de lumină fiind creat nu numai pentru orașul Craiova sau pentru județul Dolj, ci pentru întreaga provincie, care-și îndrepta privirile spre cetatea Băniei. Școala centrală s-a bucurat de privilegiul de a fi slujită de dascăli luminați, oameni de o vastă cultură, patrioți înaintați și luptători fermi pentru eliberarea socială și națională a poporului român, pentru unirea și ridicarea lui prin cultură, între care Stanciu Căpățînеanu, Grigore Pleșoianu, Aaron Florian, Constantin Lecca, Ioan Maiorescu, Vasile Puianu, Grigore Mihăescu și alții. Aaron Florian, Ioan Maiorescu, precum și alți dascăli români veniți din Transilvania și statorniciți la frații lor de peste Carpați, fac parte din eroica pleiadă de ardeleni care au venit în Țara Românească și au contribuit la statornicirea bazelor școlii și gîndirii pedagogice românești, angajîndu-se, totodată, în mod plenar în lupta pentru realizarea celor mai arzătoare năzuințe ale națiunii române.

Ioan Maiorescu, profesor și inspector al Școlii centrale timp de un deceniu, între 1837—1848, cu o întrerupere de un an, 1842—1843, putea constata cu o îndreptățită satisfacție că întregul corp profesoral considera ca o datorie supremă „de a pregăti patriei bărbați răspunzători" îndeplinirii celor mai legitime aspirații ale poporului român [198].

Profesorii Școlii centrale, ca și celelalte cadre didactice din Oltenia, și-au expus ideile înaintate nu numai de la catedră, ci și în cadrul activităților obștești, prin viu grai sau în scris și, „ca adevărați apostoli naționali, au vehiculat ideologia revoluționară" [199], pregătind tineretul și masele pentru viitoarea revoluție. Acestora le revine un merit deosebit în răspîndirea presei periodice și a altor publicații în Craiova, precum și în celelalte

[196] Vezi Paul Emanoil Barbu, *Rolul Școlii centrale în răspîndirea ideologiei revoluționare în perioada premergătoare anului 1848*, în *Omagiu liceului „Nicolae Bălcescu" din Craiova*, Craiova, 1977, p. 393—401.

[197] N. Iorga, *Craiova și Unirea*, în „Arhivele Olteniei", nr. 65—66, 1933, p. 5.

[198] „Foaie pentru minte, inimă și literatură", nr. 13, 1841, p. 19—20.

[199] Florea Stănculescu, *Școala din Țara Românească în sprijinul revoluției de la 1848*, în „Studii", nr. 3, 1973, p. 461.

www.dacoromanica.ro

oraşe sau sate din Oltenia. Aici circulau cu intensitate „Curierul românesc", „Curierul de ambele sexe", „ Învăţătorul satului", „Magazin istoric pentru Dacia" şi chiar gazetele tipărite de George Bariţiu la Braşov, „Gazeta de Transilvania" şi „Foaie pentru minte, inimă şi literatură". Mulţi dintre intelectualii şi viitorii revoluţionari olteni erau abonaţi cunoscuţi ai acestor periodice, amintind pe : serdarul Gh. Magheru, căpitanul Nicolae Pleşoianu, profesorii Gh. Călinescu, C. Lecca, Chirilă Barbu (Barbovici), Dimitrie Serghie, Radu Tempea, Ioan Procopie, locotenentul N. Păianu, maiorul Chr. Tell, Costache Romanescu şi mulţi alţii [200]. Un rol demn de relevat în răspîndirea foilor editate de Bariţiu l-a avut Ioan Maiorescu, susţinător al acestor gazete, sfătuitor de taină, mediator în acordarea unui sprijin bănesc din Principate, neobosit în recrutarea prenumeranţilor, prieten de nădejde al lui Bariţiu, care lucra „învederat pentru folosul neamului". Principalele periodice româneşti din Transilvania puneau în contact pe patrioţii olteni cu năzuinţele românilor de la nord de Carpaţi. De aceea, după cum îi scria Maiorescu lui Bariţiu, ele erau primite „ca un organ naţional" [201]. Dacă în decembrie 1840 , la „Gazeta de Transilvania" şi „Foaie pentru minte, inimă şi literatură" erau 29 de abonaţi olteni, în anul următor numărul lor s-a ridicat la 50 [202]. Ioan Maiorescu spera, şi nu fără temei, ca numărul abonaţilor să cunoască o creştere continuă. Demn de relevat este faptul că la cele două gazete erau abonaţi înşişi elevii Şcolii centrale, din clasa a III-a de „umanioare" [203].

Prin strădaniile profesorilor de la colegiul din Craiova , au apărut organe de presă şi în acest oraş. Spre exemplu, între 3 octombrie 1838 şi 25 septembrie 1839, C. Lecca a editat gazeta „Mozaicul", în 52 de numere[204], în tipografia deschisă de el în 1837, care era aşezată pe lîngă Şcoala centrală, cheltuiala ei fiind trecută în bugetul şcolii. În „Mozaicul" s-au publicat istorioare cu caracter moralizator, povestiri literare, lucrări istorice, didactice, religioase, geografice, fabule şi poezii, traduceri şi adaptări ale lui C. Lecca, după scriitorii germani mai ales, şi cîteva lucrări originale[205].

În martie 1839, inginerul Alexandru Popovici a încercat, fără a reuşi însă, să editeze la Craiova un jurnal lunar, de patru coli, sub titlul semnificativ „Dacia veche şi nouă" [206]. Peste cîţiva ani, în 1844, profesorimea craioveană, în frunte cu Maiorescu, a cerut stăpînirii aprobare pentru a scoate „un jurnal politic şi literar" insitulat „Foaia Olteniei sau a Micii Românii", ceea ce stăpînirea a refuzat, pretextînd că puteau „izvorî necuviinţe din necenzurarea articolelor" [207].

---

[200] *George Bariţ şi contemporanii săi*, vol. I, *Corespondenţa primită de la Aaron Florian, August Treboniu Laurian şi Ioan Maiorescu*, ediţie de Ştefan Pascu, Iosif Pervain, Ioan Chindriş şi Titus Moraru, Edit. Minerva, Bucureşti, 1973, p. 245; Arh. St. Craiova, Gh. Magheru, XL bis/2; Arh. St. Rm. Vîlcea, Ocîrmuirea jud. Vîlcea, dos. 10/1842, f. 4; Apostol Stan, Constantin Vlăduţ, *Gheorghe Magheru*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1969, p. 47, 55.

[201] *George Bariţ şi contemporanii săi*, vol. I, p. 245.

[202] *Ibidem*, p. 242.

[203] *Ibidem*, p. 226.

[204] Vezi „Mozaicul", anul I, nr. 1—52, 1838—1839.

[205] Nicolae Andrei, *Ani de lumină. Istoria liceului „Nicolae Bălcescu" Craiova*, Edit. Scrisul Românesc, Craiova, 1976, p. 314.

[206] V. A. Urechia, *Istoria şcoalelor de la 1800—1864*, tom. II, Bucureşti, 1892, p. 143.

[207] Arh. St. Craiova, Prefectura jud. Dolj, dosar 12 A/1844, f. 365; Arh. Ist. Centrală, Vornicia din lăuntru, dosar 1438/1843, f. 1—5.

www.dacoromanica.ro

Meritul principal al tuturor publicațiilor românești din cele două decenii premergătoare revoluției de la 1848, a fost, pe lîngă deosebita lor importanță patriotică și literară, de a fi dat expresie tuturor genurilor de presă periodică românească și de a fi contribuit prin constatările și îndemnurile lor de natură social-politică la crearea unei atmosfere revoluționare, a unei tradiții publicistice luptătoare [208].

Datorită intensei activități ideologice desfășurată în provincia de peste Olt, principalele mișcări politice din perioada premergătoare anului revoluționar 1848, au găsit în acest străvechi pămînt românesc un puternic ecou. Nu este deloc întîmplător faptul că Ioan Cîmpineanu, conducătorul mișcării antifeudale inițiată în 1838 [209], mergînd la Constantinopole, „ducea cu sine plîngeri contra situației țării, iscălite mai ales de craioveni" [210].

Numele Olteniei se leagă și de mișcarea revoluționară din 1840, în fruntea căreia s-au aflat învățatul bănățean Eftimie Murgu, căminarul Mitică Filipescu, profesorul francez J.A. Vaillant, tînărul Nicolae Bălcescu, cadet în oștire, și oameni modești ca Marin Serghiescu și Constantin Telegescu. Mișcarea avea un caracter „democratic și republican, burghez" [211]. Ea își propunea instaurarea unei structuri economice și politice noi, bazate pe principiul „domniei democrației" și în care „tot românul să fie liber și egal în drepturi în țara lui" [212]. Urma ca noul stat să fie independent, în condițiile unor garanții internaționale. Pentru răsturnarea vechilor rînduieli și pentru apărarea celor noi trebuia să se constituie „o oștire revoluționară", care să reprezinte „o mare putere militară" [213]. Mișcarea era concepută sub forma unui atac armat, pornită atît din București cît și din provincie. Trebuia chemat „norodul a să rădica în revoluție" [214]. Noilor ocîrmuitori de județele revenea misiunea ca neîntîrziat să formeze „oștiri"[215]. Conducătorii mișcării se bazau mai mult pe înarmarea țărănimii, îndeosebi a celei din Oltenia, subestimînd în schimb aportul maselor orășenești. Pentru recrutarea voluntarilor trebuiau să activeze Grigore Rodoșanu, Costache Baronescu, Ioniță Voitescu și alte elemente din Oltenia, inițiate în mișcare. O parte a forțelor înarmate urma să se concentreze într-o tabără militară ce avea să se organizeze pe o moșie în apropiere de București, arendată în acest scop [216]. Pentru oștirea revoluționară s-a hotărît cumpărarea treptată de „arme și praf", precum și confecționarea unor tunuri din lemn de cireș [217]. Printre comandanți ar fi fost probabil și cei 50 de căpitani de panduri [218], cu care fruntașii mișcării trebuia să ia legătura.

[208] Vasile Netea, *Presa în timpul revoluției de la 1848*, în *Revoluția de la 1848 în Țările Române. Culegere de studii*, redactori coordonatori N. Adănilloaie și Dan Berindei, Edit. Academiei, București, 1973, p. 175.

[209] Vezi Constantin Vlăduț, *Ion Cîmpineanu*, Edit. științifică, București, 1973, p. 126—172.

[210] I. C. Filitti, *Turburări revoluționare în Țara Românească între 1840—1843*, București, 1912, p. 8.

[211] Vasile Maciu, *De la Tudor Vladimirescu la răscoala din 1907*, Edit. Scrisul Românesc, Craiova, 1973, p. 41.

[212] N. Bălcescu, *Mersul revoluției în istoria românilor*, în *Opere*, tom. I, partea a II-a, ediție critică adnotată cu o introducere de G. Zane, București, 1940, p. 103.

[213] I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 58, 81.

[214] *Ibidem*, p. 60.

[215] *Ibidem*.

[216] *Ibidem*, p. 58.

[217] *Ibidem*.

[218] *Ibidem*, p. 62.

www.dacoromanica.ro

Planul mişcării a fost amplu dezbătut între capi şi iniţiaţi. Totuşi, pînă în cele din urmă, în octombrie 1840, fruntaşii mişcării au fost denunţaţi, arestaţi şi condamnaţi [219].

Eşuarea mişcării revoluţionare din 1840 dovedea că încă nu se cristalizaseră condiţiile favorabile unei revoluţii antifeudale şi naţionale, sau, după cum se exprima N. Bălcescu, timpul revoluţiei „nu sosise [220]".

O intensă activitate politico-ideologică s-a desfăşurat în cadrul societăţilor revoluţionare care au apărut în preajma anului 1848. Prin străduinţele lui Ioan Maiorescu, la scurtă vreme după venirea sa la Craiova, a luat fiinţă în acest oraş o societate, care urmărea nu numai scopuri literare ci şi politice, aşa cum acţiona şi „Societatea Filarmonică" din Capitală, I.C. Filitti considerînd că „societatea de peste Olt" era „o iamgine redusă a celei din Bucureşti [221]. La întîlnirile lor, în cadrul şedinţelor societăţii literare, profesorii şi alţi participanţi îşi împărtăşeau opiniile cu caracter social şi îşi clarificau reciproc convingerile politice. Astfel că, societatea literară din Craiova devenise o tribună importantă de răspîndire a ideilor politice înaintate ale vremii.

În stabilirea principiilor directoare ale luptei revoluţionare, un rol de căpetenie l-au avut lucrările istoriografice ale lui N. Bălcescu, care dezbăteau aspectele cele mai caracteristice ale istoriei poporului român, legate de înlăturarea rînduielilor feudale şi instaurarea unei noi orînduiri, de realizarea unităţii şi independenţei poporului nostru. Pentru realizarea concepţiei sale sociale şi politice [222], Bălcescu a înfiinţat la Bucureşti, în toamna anului 1843, împreună cu vechiul său prieten Ion Ghica, cu căpitanul Chr. Tell şi cu poetul C. A. Rosetti, societatea revoluţionară secretă „Frăţia" [223]. În scurt timp de la înfiinţare, „Frăţia" şi-a lărgit cadrul, primind în rîndurile ei şi alţi membri, militari şi civili, între care căpitanul N. Pleşoianu, locotenenţii Ioan Deivos şi Alexandru Cristofi, preoţii Radu Şapcă de la Celei, Oprea Dumitru şi Gheorghe de la Islaz, ocîrmuitorul de Romanaţi, Gh. Magheru, ajutorul de subocîrmuitor Nică Locusteanu din satul Leu şi alţii [224]. I. G. Bibicescu afirmă că, în momentul izbucnirii revoluţiei la Paris, societatea „Frăţia" cuprindea „pe toţi tinerii doritori de reforme" [225]. Această societate a organizat pe luptătorii pentru progres şi a condus masele populare de la oraşe şi sate către revoluţie. Societatea „Frăţia" în general, şi membrii ei olteni, în special, au avut un rol deosebit în pregătirea şi declanşarea revoluţiei în Oltenia.

---

[219] Despre mişcarea revoluţionară din 1840 vezi G. Zane, *Nicolae Bălcescu. Opera. Omul. Epoca*, Edit. Eminescu, Bucureşti, 1975, p. 139—217.

[220] N. Bălcescu, *Mersul revoluţiei în istoria românilor*, în *op. cit.*, tom. I., partea a II-a, p. 103.

[221] I. C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul organic, 1834—1848*, p. 255.

[222] Vezi Vasile Maciu, *op. cit.*, p. 39—92.

[223] *Ibidem*, p. 48.

[224] Alex. Cristofi, *Amintiri şi fapte generoase din viaţa mea publică*, Craiova, 1897,p. 1; P. Constantinescu-Iaşi, *Popa Radu Şapcă — un conducător de frunte al revoluţiei din 1848*, Bucureşti, 1945, p. 14; Cornelia Bodea, *Curente şi opinii în sînul emigranţilor la 1848. I. Memoriile colonelului Pleşoianu*, în „Studia et acta Musei Nicolae Bălcescu", Bălceşti pe Topolog, 1971, p. 406; A. M. Pîrvulescu, *Contribuţiuni la revoluţia de la 1848 în Oltenia. Rolul preotului Radu Şapcă şi al altor fete bisericeşti în această mişcare*, în „Arhivele Olteniei", nr. 79—82, 1935, p. 182.

[225] I. G. Bibicescu, *1848 în România*, Bucureşti, 1898, p. 61.

www.dacoromanica.ro

Eforturi stăruitoare se depuneau şi peste graniţe, mai ales în capitala Franţei, pentru a atrage statele europene din Occident de partea Principatelor Române. În acest sens, un rol deosebit i-a revenit Societăţii studenţilor români din Paris[226]. În iunie 1846, cînd era deja format ca istoric şi ca democrat revoluţionar, N. Bălcescu a mers la Paris pentru a conduce lupta revoluţionară a românilor aflaţi aici [227].

Deşi condiţiile interne erau coapte pentru ca revoluţia să fie victorioasă în Ţările Române, românii aşteptau cu nerăbdare ca însăşi Europa să fie cuprinsă în flăcările revoluţiei, dîndu-şi seama pe baza îndelungatei experienţe a mişcării lor revoluţionare, că numai astfel se puteau realiza sarcinile antifeudale şi naţionale ale luptei poporului român pentru progres [228], de vreme ce eram înconjuraţi de cele trei mari imperii absolutiste şi retrograde ale vremii. Momentul avea să sosească în primele luni ale anului 1848, cînd revoluţia izbucnind la Paris, va cuprinde repede cea mai mare parte a popoarelor din continentul european.

L'OLTÉNIE PENDANT LA PÉRIODE PRÉCÉDANT LA RÉVOLUTION DE 1848

RÉSUMÉ

S'appuyant sur une ample information, pour la plupart inédite, l'étude présente les traits caractéristiques de la situation sociale et économique de ces vieilles contrées roumaines à l'époque du Règlement Organique (1831—1848).

On y traite également des remous sociaux de cette période, de la lutte idéologique et politique.

Dans la partie finale de l'étude on relève que cette étape historique représente une période d'accumulations et de mûrissement des prémisses du déclenchement du bond révolutionnaire de 1848, moment décisif dans l'historire moderne des Roumains.

[226] Vezi Vasile Maciu, *Un centre révolutionnaire roumain dans les années 1845—1848: La Société des Étudiants Roumains de Paris*, în „Nouvelles Études d'Histoire", vol. III. Publiées a l'occasion du Congrès des sciences historiques Vienne, 1965, Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, 1965, p. 243—270.

[227] *Ibidem*, p. 56—57.

[228] Vasile Maciu, *De la Tudor Vladimirescu la răscoala din 1907*, p. 114.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

SESIUNEA ŞTIINŢIFICĂ A FACULTĂŢII DE ISTORIE-FILOZOFIE A UNIVERSITĂŢII DIN BUCUREŞTI CONSACRATĂ ÎMPLINIRII A 60 DE ANI DE LA FĂURIREA STATULUI NAŢIONAL UNITAR ROMÂN

Apropiata aniversare a 60 de ani de la formarea statului naţional unitar român a prilejuit cadrelor didactice, cercetătorilor şi studenţilor facultăţii de istorie-filozofie a Universităţii din Bucureşti, omagierea evenimentului în cadrul unei sesiuni ştiinţifice, care şi-a desfăşurat lucrările în zilele de 31 octombrie — 1 noiembrie 1978.

În cuvîntul de deschidere, prof. univ. dr. Ştefan Ştefănescu, decanul facultăţii de istorie-filozofie, relevînd însemnătatea jubileului, a făcut un amplu istoric al ideii de unitate a poporului român, a permanenţei acesteia, marcînd etapele importante care au stat la baza făuririi statului naţional unitar român (Unirea realizată, în 1600, de Mihai Viteazul, revoluţia de la 1848, Unirea Principatelor din 1859, proclamarea independenţei de stat în 1877), consfinţirea ei prin actul Unirii de la 1 decembrie 1918. Această realizare — a spus vorbitorul — a reprezentat încununarea aspiraţiilor şi luptei de veacuri a poporului român pentru eliberarea naţională şi unitatea statală.

Conf. dr. Gh. I. Ioniţă, în comunicarea *Lupta necurmată a poporului român pentru unitate, independenţă şi suveranitate naţională reflectată în opera tovarăşului Nicolae Ceauşescu*, a relevat semnificaţia evenimentului istoric de acum şase decenii aşa cum este înfăţişat în lucrările secretarului general al partidului. Analizînd împrejurările care au dus la formarea statului naţional unitar român, vorbitorul a subliniat contribuţia claselor sociale la realizarea deziderатului unităţii statale, evidenţiind caracterul larg, de masă, al acţiunilor acestora. Totodată, el a pus în adevărata lumină rolul covîrşitor pe care l-au avut masele largi populare în făurirea actului de la 1 decembrie 1918. „Unirea din 1918 — a spus vorbitorul — a fost rezultatul voinţei ferme al luptei duse de cele mai înaintate forţe politice ale vremii, opera întregului popor". În încheiere, Gh. I. Ioniţă a arătat că Unirea din 1918 şi-a dobîndit semnificaţia abia în condiţiile României socialiste.

Lector dr. Maria Totu, în comunicarea *Din lupta tineretului pentru libertate şi unitate naţională. Periodicele studenţeşti şi caracterul lor mobilizator (1851—1918)*, a evocat lupta studenţimii române pentru libertate şi dreptate naţională reflectată în periodicele studenţeşti, principal mijloc de mobilizare a tineretului, care au susţinut cu ardoare cauza naţională. Gazete ca „Junimea română", „Dacia viitoare", „Tribuna", „Alarma deşteptării naţionale", „România rurală", „Chemarea studenţească", „Lumea", „Fulgerul studenţesc", „Zorile" şi altele au ţinut trează, în paginile lor, ideea de unitate şi dreptate naţională şi socială. Vorbitoarea a relevat, de asemenea, rolul conferinţelor studenţeşti în lupta pentru unitatea naţională şi statală a poporului român, activitatea neobosită în pregătirea tineretului studios în acţiunea de făurire a statului naţional unitar român.

Dr. Dan Berindei, cercetător ştiinţific principal, în comunicarea *Crearea statului naţional român modern — preludiul Unirii*, a arătat că Unirea a constituit ideea forţă a poporului român, care s-a impus odată cu revoluţia lui Tudor Vladimirescu şi şi-a lărgit aria de acţiune pe linie politică prin societăţile secrete, iar pe linie culturală prin activitatea neobosită a unor patrioţi ca Ion Heliade Rădulescu, Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu şi alţii. Vorbitorul a marcat însemnătatea revoluţiei de la 1848 în afirmarea ideilor de libertate şi unitate, faptul că revoluţionarii de la 1848 au avut înscris pe stindardul lor de luptă ideea *Unirii*, dorinţa românilor de a trăi într-un singur stat. Deşi marile puteri au încercat să pună piedici în calea Unirii naţiunea română şi-a impus voinţa realizînd unirea de la 5 şi 24 ianuarie 1859, prin desemnarea ca reprezentant al întregii naţiuni a colonelului Alexandru Ioan Cuza. În continuare, în material s-a arătat că Unirea din 1859 şi crearea statului modern român au permis o apropiere sub aspect economic, dar, mai ales cultural, a românilor de pe ambele

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 32, nr. 1, p. 161—166, 1979.

www.dacoromanica.ro

versante ale Carpaților, conchizînd că prin schimburile de idei, prin venirea a numeroși intelectuali la București și Iași a fost posibilă netezirea drumului către *Unirea cea mare din 1918*.

Demonstrînd că „idealul dacoromân" — cum apărea în presa vremii — a constituit o prezență vie în conștiința politică, dr. Apostol Stan s-a referit, în comunicarea sa *Desăvîrșirea unității statale în conștiința politică românească între Unire și independență*, la modul cum s-a reflectat ideea unirii tuturor românilor într-un singur stat în conștiința politică a epocii. Vorbitorul a relevat faptul că în propagarea, cultivarea și încercarea de concretizare a „idealului dacoromân" s-a remarcat, în mod deosebit, gruparea liberal-radicală, activitatea politică desfășurată de aceasta avînd o importanță capitală pe planul luptei pentru dezvoltarea conștiinței naționale, a spiritului de solidaritate și unitate dacoromână.

Dr. Nichita Adăniloaie, cercetător științific principal, în comunicarea *Cucerirea independenței — premiză a desăvîrșirii unității statale* a relevat însemnătatea deosebită pe care a marcat-o dobîndirea independenței în rîndurile poporului român de o parte și de alta a Carpaților, faptul că aceasta a dat un puternic imbold mișcării de eliberare națională din Transilvania, constituind premisa desăvîrșirii unificării statale. Vorbitorul s-a oprit asupra principalelor momente ale mișcării de eliberare națională (înființarea P.N.R., în 1881, activitatea reprezentanților românilor în Parlamentul de la Budapesta, apariția „Tribunei" în 1884, Memorandumul etc.), arătînd că dobîndirea independenței de stat din 1877—1878 a impulsionat dezvoltarea economică și socială a țării, ca și mișcarea de eliberare națională. Adevăratul progres social și național — a spus în încheiere vorbitorul — a fost posibil numai în anii regimului nostru democrat-popular.

În comunicarea sa *Activism și pasivism în lupta de eliberare națională a românilor din Transilvania*, dr. Alexandru Porțeanu a analizat originea și rolul pozitiv al dezbaterilor politice ale celor două curente și tactici amintite, în găsirea căilor și metodelor de luptă ce vor conduce la actul istoric din 1918. Vorbitorul a apreciat că pasivismul reprezenta opoziția aripei radicale a burgheziei naționale, subliniind că în practica politicii electorale, această grupare, deși propaga abținerea de la alegerile parlamentare, participa activ la cele locale, comitatense. Ca și activismul, pasivismul era o experiență politică necesară ce permitea clarificarea obiectivelor și afirmarea proprie. „Atunci cînd doctorul Ioan Rațiu, adept fervent și exponent de seamă al pasivismului, rostea ca un apogeu al procesului Memorandumului de la Cluj din mai 1894, faimoasele cuvinte „Existența unui popor nu se discută, ci se afirmă!", el exprima de fapt cel mai autentic activism politic, cu rezonanțe direct revoluționare" conchide Alexandru Porțeanu, propunînd data amintită ca punct de cotitură, înaintea celui din 1905, în ceea ce privește trecerea la „noul activism".

Referindu-se la starea de spirit din rîndurile opiniei publice față de realizarea dezideratului unității statale, Paul Oprescu, cercetător științific principal, a demonstrat în comunicarea *Lupta pentru desăvîrșirea unității statale în opinia publică românească în preajma primului război mondial (1910—1914)* că în perioada premergătoare războiului, întreaga opinie publică românească, de o parte și de alta a Carpaților, era pătrunsă de ideea necesității realizării unității statale și chiar de apropiata ei înfăptuire. Vorbitorul a analizat rolul societăților culturale, în primul rînd al ASTREI, în afirmarea problemei naționale, precum și activitatea desfășurată prin presă, întruniri și congrese de personalități marcante ale vieții noastre politice. Între acestea s-au remarcat N. Iorga, Vasile Lucaciu și Octavian Goga, care prin întreaga lor activitate din această perioadă au militat neobosiți, susținînd cu ardoare în rîndurile opiniei publice ideea luptei pentru unirea Transilvaniei cu România, pentru înfăptuirea unității statale a poporului român.

Dr. Mircea Iosa, cercetător științific principal, în comunicarea *Reformele agrară și electorală în perspectiva desăvîrșirii unității statale (1913—1918)* a analizat condițiile în care a fost adoptate reformele. Pornind de la scrisoarea-manifest a șefului partidului național-liberal din 8 septembrie 1913, vorbitorul a făcut o lungă incursiune asupra istoricului reformelor, arătînd poziția partidelor și grupărilor politice față de acestea, considerînd că atît reforma agrară, cît și cea electorală erau indisolubil legate de perspectiva realizării dezideratului unității statale, izvorau din necesitatea de reînnoire a societății românești, adaptării ei la noile condiții de dezvoltare a României din preajma făuririi statului național român unitar, făurire în care masele largi populare aveau să aibă rolul hotărîtor.

Sintetizînd într-o lumină nouă, convingătoare *Acțiunea națională și internațională a lui Nicolae Iorga pentru înfăptuirea și consolidarea statului român unitar*, Nicolae Liu, cercetător științific principal, a reliefat în preocupările marelui istoric, fie de ordin științific literar, cultural sau politic, permanența ideii unității naționale și statale a poporului român. Comunicarea a evidențiat, utilizînd și prețioase informații inedite, interdependența luptei pentru unitatea spiritualității românești pe baze populare ca aceea pentru unitatea politică, ecoul lor amplu și profund pe plan național și internațional.

www.dacoromanica.ro

Studentul Stan Constantin, în comunicarea *Contribuția studenților Universității din București la Unirea Transilvaniei cu România în anii 1914—1918* a analizat caracterul mișcării naționale de la începutul secolului nostru, oprindu-se pe larg asupra activității studenților bucureșteni în anii primului război mondial. El s-a referit pe larg la rolul întrunirilor și al congreselor studențești din anii războiului, precum și al moțiunilor de solidaritate cu lupta pentru libertatea românilor de dincolo de Carpați; de asemenea, vorbitorul s-a oprit asupra acțiunilor studențești din teritoriul aflat sub ocupația Puterilor Centrale, precum și în favoarea participării României la război alături de Antantă, care promitea satisfacerea realizării idealurilor de unitate statală.

Analizînd împrejurările în care s-au constituit noile organisme naționale, care au proclamat dreptul națiunilor la autodeterminare a cehilor, croaților, slovenilor, polonezilor și românilor, conf. dr. Gheorghe Cazan, în comunicarea *Desfășurarea evenimentelor revoluționare în monarhia habsburgică în octombrie-noiembrie 1918*, s-a referit pe larg la situația revoluționară din monarhia austro-ungară, demonstrînd neputința claselor dominante de a menține cu forța popoarele în cadrele acesteia. Vorbitorul a relevat rolul decisiv al mișcării revoluționare, al clasei muncitoare și al țărănimii în lupta pentru dreptul popoarelor din monarhie de a dispune singure de soarta lor. Totodată, el s-a referit la demonstrațiile de masă care au cuprins întregul teritoriu al monarhiei și care au dus la separarea diferitelor popoare și la crearea statelor independente.

Lector dr. Ioan Seurtu, în comunicarea *Consolidarea și dezvoltarea statului național român în primul deceniu de după unirea din 1918*, a înfățișat cadrul nou creat prin constituirea statului național unitar român și care a permis desfășurarea luptei revoluționare a maselor. Vorbitorul a demonstrat faptul că principalele beneficiare ale noii situații au fost burghezia și moșierimea, care au folosit unirea pentru consolidarea pozițiilor lor de clasă. Pe plan social s-a afirmat, ca principala forță, clasa muncitoare, purtătoarea progresului social; de asemenea, țărănimea avea să joace un rol tot mai însemnat mai ales după legiferarea, în iunie 1921, reformei agrare, care, în esență avea un caracter unitar. În continuare, el s-a referit la noua regrupare a partidelor politice, între care se ducea o luptă acerbă pentru putere, relevînd rolul istoric, hotărîtor, al Partidului Comunist Român în luptă pentru democrație și progres social, pentru destinele țării. În încheiere, arătînd că prin Unirea din 1918 s-a realizat un progres pe calea dezvoltării economice și sociale a României, vorbitorul a arătat că orînduirea burgheză nu putea crea condițiile pentru afirmarea plenară a individului, că acest lucru a fost posibil abia în anii socialismului.

Prof. dr. Aron Petric, în comunicarea: *Consecințele și însemnătatea făuririi statului național unitar român pentru dezvoltarea economică și social-politică a țării noastre*, a arătat că noul cadru geografic și social-politic a deschis calea progresului științific și cultural, a permis intensificarea afirmării clasei muncitoare, care a constituit fermentul luptei pentru progres. Procesul transformărilor înnoitoare în viața economică și social-politică a spus vorbitorul — s-a desfășurat anevoios; principalele beneficiare ale noului cadru au fost clasele dominante, care au considerat că unirea le deschidea noi posibilități de consolidare a situației lor, de exploatare a maselor populare. De aci și puternicele antagonisme de clasă (13 decembrie 1918, Greva generală din octombrie 1920, greva de la Lupeni, din 1929, grevele muncitorilor ceferiști și petroliști din ianuarie-februarie 1933) care au culminat cu insurecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă din August 1944. În continuare, vorbitorul a analizat situația claselor sociale și a partidelor politice, relevînd rolul de însemnătate covîrșitoare al Partidului Comunist Român, înființat în 1921, care a marcat o etapă nouă, superioară în mișcarea revoluționară din România, referindu-se, totodată, la mișcarea de idei a epocii, la tendințele noi și la disputele care aveau loc în legătură cu căile de dezvoltare a țării. În încheiere, vorbitorul a arătat că înfăptuirea statului național unitar a dat un nou și puternic imbold forțelor progresiste, revoluționare în lupta lor pentru dezvoltarea României pe o cale democratică.

În concluziile sale, conf. dr. Radu Manoleseu a apreciat sesiunea drept un omagiu adus de cadrele didactice, cercetători și studenți luptei de veacuri a poporului nostru pentru unitate, independență și suveranitate națională. Remarcînd nivelul științific corespunzător exigențelor actuale al comunicărilor, vorbitorul a arătat că sesiunea oglindește realizarea procesului de integrare a învățămîntului cu cercetarea și de atragere a studenților în munca de cercetare, de înfățișare a rezultatelor științifice din facultate.

Mircea Iosa

www.dacoromanica.ro

PRIMA ÎNTÎLNIRE A COMISIEI MIXTE A ISTORICILOR DIN R. S. ROMÂNIA ȘI R. D. GERMANĂ

Înființarea comisiei mixte a istoricilor din R. S. România și R. D. Germană, în noiembrie 1977 la București, a constituit realizarea uneia din prevederile Declarației comune semnată, cu ocazia vizitei delegației de partid și de stat a R. S. România în R. D. Germană în iunie același an, de către tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al P.C.R., și de către tovarășul Erich Honecker, secretarul general al C.C. al P.S.U.G.

În Protocolul încheiat la constituirea comisiei se arăta : „Obiectivul principal al Comisiei bilaterale este promovarea multilaterală a relațiilor dintre istoricii ambelor țări, îndeosebi prin organizarea de colocvii științifice pe teme ce interesează ambele părți, prin recomandări făcute editurilor în scopul publicării traducerilor stabilite de comun acord, prin mijlocirea de contacte cu redacțiile revistelor științifice, precum și prin facilitarea cercetării în arhive și biblioteci".

Potrivit prevederilor aceluiași Protocol, între 11—13 octombrie 1978 au avut loc în R.D.G., la Erfurt, lucrările primului colocviu științific al Comisiei mixte a istoricilor din R.S.R. și R.D.G. pe tema : *Legături și comparații între mișcările revoluționar-democratice ale anului 1848 din România și Germania.*

În referatul principal, prezentat din partea istoricilor din R.D.G. de către prof. dr. H. Bleiber pe tema *Masele populare și revoluția de la 1848—49 în Germania* au fost prezentate rezultatele obținute de istoriografia din R.D.G. în cercetarea acestei teme, rezultate care s au concretizat în „dovedirea faptului că, în revoluția germană din 1848 9, masele populare au acționat ca principală forță motrice, atingînd nivelul cel mai înalt de dezvoltare a forțelor lor creatoare în istoria germană dintre războiul țărănesc german din 1525 și revoluția din noiembrie 1918". Tocmai această desfășurare „în chipul cel mai larg" a forțelor creatoare ale maselor populare — apreciază autorul — situează revoluția de la 1848—49, în ciuda înfrîngerii ei finale, „între cele mai însemnate evenimente progresiste ale istoriei germane". Temeinica argumentare a acestei teze constituie nu numai o corectă rezolvare, de pe pozițiile materialismului istoric, a rolului maselor populare în revoluția de la 1848 din Germania, dar reprezintă, în același timp, o anulare a părerilor istoricilor burghezi, dintr-o perioadă mai îndepărtată sau mai apropiată, care merg de la a considera că masele populare ar fi fost prea inactive în cursul revoluției, din care pricină liberalii nu ar fi avut posibilitatea ca, în alianță cu democrația, să se împotrivească reacțiunii, pînă la cealaltă extremă : masele populare s-ar fi manifestat prea revoluționar, obligînd prin aceasta pe liberali la o întoarcere politică spre dreapta.

Arătînd că sarcina principală a revoluției a constituit-o abolirea sistemului de guvernare aristocratico-monarhic și înfăptuirea dominației politice a burgheziei, într-un stat național burghez unitar, prof. Bleiber a consacrat o mare parte a referatului său prezentării acțiunii fiecărei clase sau categorii sociale, denumite îndeobște prin noțiunea de mase populare, pentru realizarea obiectivelor fundamentale ale revoluției.

Se cuvine să menționăm aici faptul că prof. Bleiber nu consideră burghezia germană ca făcînd parte, la 1848, din masele populare „deși ea a jucat în Germania, pînă către sfîrșitul perioadei de transformări burgheze, în 1871, un limitat rol progresist", deoarece „în calitatea sa de clasă exploatatoare, burgheziei, i-a lipsit, încă de la începutul existenței sale, acel însușire calitativ pe care îl considerăm drept criteriu de bază în privința apartenenței unei clase, respectiv categorii sociale, la masele populare: ea nu a fost niciodată o clasă muncitoare". În acest sens, și fără a exista o unanimitate de păreri în rîndurile istoricilor din R.D.G., autorul cuprinde în categoria de mase populare numai clasa muncitoare, țărănimea și mica burghezie.

În referat se accentuează asupra faptului că forțele motrice ale revoluției germane de la 1848 au înregistrat un sprijin important prin participarea proletariatului i „clasa muncitoare a constituit pretutindeni nucleul propriu-zis în conflictele armate și a fost susținătoarea cea mai energică a revendicărilor revoluționar-democratice". Totodată, se reliefează importanța deosebită a revoluției în procesul de maturizare politico-ideologică a clasei muncitoare germane. La delimitarea față de democrația mic-burgheză și la radicalizarea ideologiei muncitorești au contribuit, în măsură substanțială, influența elementelor înaintate în asociațiile muncitorești din diferite orașe, precum și activitatea revistei „Neue Rheinische Zeitung".

În sfîrșit, mai semnalăm din acest referat aprecierea potrivit căreia avîntul revoluționar al maselor populare nu s-a transformat într-un succes hotărîtor datorită apariției unei „crize de hegemonie" în revoluția germană, mai ales după evenimentele din martie 1848. În legătură cu acest aspect, autorul notează : „Burghezia a respins această sarcină, după ce în martie 1848 i-a revenit o cotă de participare la putere. Clasa muncitoare nu era încă nici obiectiv, nici subiectiv aptă să-și manifeste hegemonia în revoluția burgheză-democratică. Mica burghezie s-a dovedit incapabilă să îndeplinească această misiune".

www.dacoromanica.ro

Puncte de vedere, deosebit de interesante, în încercarea de clarificare a problemei conducerii în revoluția germană, a adus dr. Walter Schmidt în coreferatul său intitulat „Asupra problemei hegemoniei în revoluția burgheză". Autorul arată că burghezia, prin compromisul cu nobilimea și monarhia încheiat după victoria revoluției din martie, s-a desolidarizat de mișcarea comună cu masele populare împotriva reacțiunii semifeudale și, prin aceasta, a renunțat la rolul său de hegemon în revoluție. Subliniind ideea potrivit căreia capacitatea unei clase de a conduce societatea depinde în mod hotărîtor de poziția ei economică și socială în societatea respectivă dr. W. Schmidt conchide „Dacă se ia drept criteriu pentru capacitatea de conducere a unei clase sociale, în procesul de trecere la orînduirea burgheză, legătura ei strînsă cu producția capitalistă de mărfuri, atunci se exclud principial categoriile sociale legate de producția simplă de mărfuri ale societății burgheze în devenire: mica burghezie și țăranii ca hegemon al procesului de transformări burgheze". În baza aceluiași criteriu se explică și participarea nobilimii liberale și a iunkerimii la conducerea revoluției ca forțe sociale strîns legate de elementele capitaliste care se dezvoltaseră în agricultura germană. „Problema care se pune mai curînd este ce fracțiune de clasă deține preponderența în alianța dintre burghezia industrială sau manufacturieră pe de o parte și nobilimea îmburghezită pe de altă parte". Din acest punct de vedere „în întregul ciclu al revoluției germane iunkerii care se transformau în capitaliști agrari, s-au aflat la cîrmă, iar burghezia industrială s-a situat la remorca lor". Această situație explică o serie de momente sau fenomene din evoluția ulterioară a istoriei poporului german, în epoca modernă și contemporană.

Din partea delegației istoricilor din R.D.G. au mai prezentat coreferate: dr. Rolf Weber *Democrația mic-burgheză în procesul revoluționar german, 1848—1849*; dr. Jürgen Hoffmann *Asupra unor probleme privind rolul burgheziei prusace în revoluția burgheză-democratică de la 1848—1849*; prof. dr. Eberhard Wolfgram *Mișcări revoluționare în anii 1848—1849 în sud-estul Europei*; prof. dr. Klaus Bochmann *Interferențe germano-române în revoluția de la 1848—1849.*

Referatul principal din partea delegației române a fost susținut de prof. dr. docent Titu Georgescu pe tema: *Revoluția de la 1848 — moment fundamental în evoluția României moderne.* Conceput într-o notă de elevată ținută științifică, bazat atît pe o bogată și riguroasă argumentare cît și pe o pertinentă discernere materialist-istorică a sensurilor evoluției istorice a poporului român în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, referatul a urmărit, într-o viziune de ansamblu, lupta poporului român pentru realizarea obiectivelor revoluției de la 1848, surprinzînd în marile momente ale făuririi României moderne tradițiile progresiste și, totodată, profund patriotice ale revoluționarilor pașoptiști.

Ceilalți membri ai delegației au susținut următoarele coreferate: *Revoluția română de la 1848 în context european* de prof. dr. C. Nuțu, *Interferențe româno-germane în revoluția de la 1848* de dr. docent Carol Göllner, *Revoluția de la 1848 și mișcarea muncitorească din România* de dr. Gh. Unc, *Problema agrară și rolul țărănimii în revoluția de la 1848 în Țările Române* de C. Paraschiv. În cadrul lucrărilor colocviului a fost prezentat și coreferatul *Revoluția de la 1848 și problema unității naționale a românilor* elaborat de Ioan Chiper, cercetător principal la Institutul de istorie „N. Iorga", secretarul părții române în comisia mixtă (autorul nu a putut efectua deplasarea, fiind bolnav).

Membrii delegației române au subliniat în cursul reuniunii științifice, în spiritul Programului partidului, al ideilor cuprinse în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, faptul că revoluția de la 1848 a marcat un moment crucial în trecerea României de la feudalism la capitalism, a dat un puternic impuls conștiinței de sine a poporului român, deschizînd și pregătind calea spre înfăptuirea marilor acte istorice: realizarea Unirii din 1859, cucerirea independenței de stat, făurirea statului național unitar român în 1918.

Referatele și coreferatele, prezentate alternativ din partea celor două delegații, au fost urmate de animate discuții, intervenții, completări, întrebări și răspunsuri, la care au participat atît membrii comisiei, cît și istorici și cadre didactice care au urmărit lucrările colocviului. Majoritatea celor care au luat cuvîntul, pornind de la specificul dezvoltării social-economice și politice a Germaniei și României la jumătatea secolului trecut, au făcut o paralelă între desfășurarea procesului revoluționar în cele două țări, identificînd asemănările dar și fenomenele particulare, proprii desfășurării sau semnificațiile procesului revoluționar într-o țară sau alta.

În concluziile pe care le-a formulat la sfîrșitul reuniunii, prof. dr. Fritz Klein, președintele părții germane în comisia mixtă, a apreciat că în cadrul colocviului s-a făcut un fructuos schimb de opinii, a subliniat importanța contactelor directe dintre istoricii celor două țări, contribuția acestor întîlniri la mai buna cunoaștere a istoriei celor două popoare și țări, la progresul științei istorice în general.

Atît lucrările colocviului științific propriu-zis cît și programul reuniunii în ansamblu s-au bucurat de un cadru organizatoric favorabil, asigurat cu competență de dr. Margot Hege-

www.dacoromanica.ro

mann, secretara părții germane în comisia mixtă, cunoscută cercetătoare a istoriei poporului român.

Prin protocolul ce a fost semnat la încheierea lucrărilor colocviului se consemnează rezultatele reuniunii științifice, se reafirmă interesul și stăruința celor două părți pentru transpunerea în viață a prevederilor protocolului de înființare a comisiei mixte și se stabilește ca următoarea întîlnire a comisiei să aibă loc în România, în prima jumătate a lunii iunie 1979, pe tema *Mișcarea socialistă și muncitorească din Germania și România pînă la sfîrșitul primului război mondial și relațiile dintre ele.*

În timpul șederii în R.D.G., delegația română a vizitat institute de cercetare și învățămînt, muzeul de istorie antică din Berlin, orașul Erfurt, a participat la o excursie documentară în orașul Eisenach unde a vizitat muzeul dedicat istoriei mișcării muncitorești germane, casa-muzeu Bach, precum și castelul Wartburg.

Constantin Paraschiv

A III-a SESIUNE A COMISIEI MIXTE ROMÂNO-POLONE DE ISTORIE

În zilele de 28 mai — 1 iunie 1978, s-au desfășurat la Torun lucrările celei de a treia sesiuni a Comisiei mixte de istorie româno-polone. Delegația română, condusă de prof. dr Ștefan Ștefănescu, directorul Institutului de Istorie „N. Iorga", a fost alcătuită din membri permanenți ai amintitei comisii — dr. Șerban Papacostea și dr. Ilie Corfus de la Institutul de Istorie „N. Iorga", dr. Milică Moldoveanu, cercetător principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C. C. al P.C.R., — cărora li s-au alăturat prof. dr. Vasile Ionescu, rectorul Institutului de învățămînt superior din Suceava, dr. Fl. Constantiniu, cercetător principal la Institutul de Istorie „N. Iorga" și Lidia Simion de la Academia de Științe Sociale și Politice. Partea polonă a fost reprezentată de o delegație, condusă de prof. dr. Tadeusz Jedruszczak, redactor-șef al revistei „Kwartalnik Hisroryczny", și alcătuită din membrii permanenți ai Comisiei, prof. dr. Marian Wijciechowski, dr. doc. Wieslaw Balcerak, director adjunct al Institutului pentru țările socialiste ai Academiei Polone de Științe, precum și dintr-un grup numeros de istorici de la Institutele de învățămînt superior și centre de cercetare de la Torun, Varșovia și Wroclaw.

Ordinea de zi a sesiunii a inclus două probleme : 1) Transformări sociale în România și Polonia după cel de al doilea război mondial; 2) Probleme actuale ale învățămîntului superior în România și Polonia.

Transformările sociale postbelice din cele două țări au făcut obiectul rapoartelor prof. dr. Vasile Ionescu, consacrat României, și dr. doc. A Skrzypek, privind Polonia. Autorii au analizat trăsăturile specifice ale revoluției populare și ale consecințelor ei pe planul structurilor societății române și a celei polone; o atenție deosebită a fost acordată problemelor industrializării și transformării socialiste a agriculturii, văzute din unghiul de vedere al impactului lor asupra claselor și categoriilor sociale din ambele țări.

Problemele actuale ale învățămîntului superior în România și Polonia, cu specială privire asupra predării istoriei, au fost prezentate în rapoartele prof. dr. Ștefan Ștefănescu și, respectiv, dr. doc. J. Serezyk, care au examinat soluțiile date problemelor complexe ale predării istoriei în condițiile adevăratei revoluții pe care o străbate această știință.

Dr. Milică Moldoveanu și dr. Șerban Papacostea din partea română și dr. doc. S. Kalembka din partea polonă au prezentat lucrările de istorie publicate în cele două țări în anul scurs de la întîlnirea precedentă.

Sesiunea a oferit un excelent cadru de discuție, prilejuind un fecund schimb de opinii, desfășurat în spiritul obiectivității științifice și al colaborării puse în slujba adevărului istoric.

Florin Constantiniu

www.dacoromanica.ro

R E C E N Z I I

MANOLE NEAGOE, *Problema centralizării statelor feudale româneşti Moldova şi Ţara Românească*, Edit. Scrisul românesc, Craiova, 1977, 273 p.

Problema centralizării statului în ţările române în evul mediu ca fenomen istoric a fost abordată de istorici pînă în prezent din două puncte de vedere, mai întîi în legătură cu formarea statului feudal apoi în legătură cu crearea instituţiilor acestuia. Multă vreme, datorită lipsei unei documentări riguroase şi a unei cercetări aprofundate, s-a acordat un credit exagerat tradiţiei descălecatului pentru a explica apariţia primelor state feudale de sine stătătoare în spaţiul carpato-dunărean şi s-a subliniat prea mult influenţa instituţiilor bizantine asupra acestor state. În ultimele decenii însă progrese remarcabile s-au înregistrat în aceste două direcţii de cercetare, astfel că în prezent istoriografia românească dispune de studii substanţiale care ne pun la dispoziţie explicaţii ştiinţifice atît asupra procesului de formare a statului feudal în evul mediu cît şi a modului său de organizare.

Şi totuşi există încă o oarecare neconcordanţă între părerile specialiştilor cînd este nevoie să se facă precizări din punct de vedere cronologic a momentului apariţiei statului feudal centralizat pe teritoriul ţărilor române. Aşa de exemplu, pînă nu de mult s-a susţinut că procesul de constituire a statului medieval centralizat s-a prelungit pînă în a doua jumătate a secolului al XV-lea pentru a se încheia, în timp ce alţii afirmă că în evul mediu timpuriu n-au existat decît formaţiuni politice prestatale şi că abia în secolul al XIV-lea a apărut statul feudal independent centralizat. De aceea considerăm că apariţia relativ recentă a unei monografii consacrată problemei centralizării unor state feudale româneşti, Moldova şi Ţara Românească este binevenită, mai ales că autorul ei, un asiduu cercetător al evului mediu românesc, a dovedit de întotdeauna interes deosebit pentru probleme mai mult sau mai puţin lămurite de către specialişti.

Înainte de a analiza conţinutul lucrării de faţă ne permitem să facem cîteva mici observaţii generale asupra acesteia. De la început aruncînd o privire sumară atît asupra titlului lucrării cît şi asupra cuprinsului ei ne-a izbit modul particular de tratare a acestei probleme de către autor şi de aceea ne întrebăm de ce M. Neagoe a restrîns tema sa numai la Ţara Românească şi Moldova? Oare îi era prea greu să cuprindă aici şi Transilvania şi Dobrogea mai ales că sînt studii asupra acestor două ţări româneşti. Avînd o viziune mai largă asupra problemei cercetate credem că se putea discuta despre „statul centralizat din ţările române" sublinîndu-se eventual particularităţile fiecăruia din ele în parte.

O altă observaţie este aceea relativ la utilizarea metodei comparative în abordarea problemei. Din acest punct de vedere este recunoscut faptul că istoricul specialist al oricărei perioade are o imagine mai clară asupra problemelor cercetate dacă situaţiile din ţara noastră sînt comparate cu cele similare din alte ţări europene. Procedeul aplicat de autor în lucrarea de faţă pe care o recenzăm trebuie apreciat ca meritoriu, deoarece şi cititorul şi autorul însuşi îşi explică mai bine anumite fenomene istorice şi cu mai multă uşurinţă.

Totuşi ne întrebăm de ce problema fărămiţării şi centralizării statului feudal din cele două ţări româneşti a fost comparată *numai* cu fărămiţarea şi centralizarea feudală din Europa apuseană? Oare nu era mai bine să se fi comparat şi cu fărămiţarea şi centralizarea feudală din Europa răsăriteană şi eventual centrală? Un exemplu în această direcţie, cunoscut dealtfel de autor, ni-l oferă cercetările lui Ion Bogdan care a studiat acest fenomen petrecut în Polonia şi Ungaria. Prilejul era nimerit pentru M. Neagoe de a studia comparativ fenomenul fărămiţării şi centralizării de la noi cu cel din Lituania, Rusia, Polonia şi Ungaria. În Rusia după cum se ştie statul centralizat a fost constituit în secolul al XV-lea pe timpul lui Ivan al III-lea, contemporan cu Ştefan cel Mare, domnul Moldovei.

A treia observaţie este aceea asupra limitelor cronologice alese de autor, respectiv secolele XIV—XVI. Oare problema centralizării statelor feudale româneşti şi-a găsit rezolvarea la sfîrşitul secolului al XVI-lea? După cercetări recente, cunoscute şi de autor, acest fenomen istoric şi-a continuat existenţa

www.dacoromanica.ro

și după secolul al XVI-lea, mai ales că nici nu s-a încheiat vreo dată în țările române în formele lui clasice pe care le-a cunoscut în alte state europene.

În fine a patra observație se referă la o inadvertență dintre titlul lucrării și unele probleme de bază dezbătute în cuprinsul acesteia (fărămițare și centralizare). Dar credem că este bine de ținut seama că aceste mici observații au în vedere concepția metodologică preferată de autor și că ca cunoaște forme diferite în măsura în care viziunea celui ce întreprinde investigația temei respective are un orizont mai larg sau mai restrîns.

Cum era și firesc autorul lucrării de față a abordat de la început aspectul istoriografic al problemei. În acest fel cititorul dornic să se informeze poate să cunoască pozițiile proprii ale lui M. Neagoe asupra acestei teme de mare importanță pentru istorici în special. Meritul acestui capitol mai este și acela că problema centralizării statului feudal românesc este strîns legată de aceea a fărămițării, cele două noțiuni științifice condiționîndu-se una pe alta într-o epocă mult frămîntată din trecutul patriei noastre. Redactînd acest capitol autorul nu a întîmpinat în general greutăți prea mari de informare deoarece principalele lucrări privind această problemă i-au fost bine cunoscute, mai ales că el însuși a abordat-o în lucrări relativ recent apărute consacrate unor personalități politice și militare din Țara Românească în evul mediu (Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Neagoe Basarab). În schimb au fost greutăți de interpretare a unor aspecte mai puțin cunoscute ale acestei probleme presărate ici și colo în operele monografice și de sinteză ale unor istorici de renume ca A.D. Xenopol, N. Iorga, I. Bogdan, C.C. Giurescu, P.P. Panaitescu etc. și mai ales că asupra noțiunii de feudalism românesc sînt puține referiri în vechea istoriografie.

După cum se știe problema feudalismului românesc a fost în schimb abordată în lucrări temeinice apărute în ultimele decenii și de aceasta a ținut seama autorul care a trecut în revistă în mod critic cele mai semnificative realizări în această direcție. Cît privește preferința autorului pentru studiile lui B.T. Cîmpina ea este explicabilă din două puncte de vedere și anume : mai întîi că istoricul menționat a fost unul din puținii care au abordat problema fărămițării și centralizării statului feudal românesc, apoi că tot acesta a lăsat drumul deschis pentru cercetări ulterioare, după ce realizase studii remarcabile de care trebuia ținută seama de către cei care ar fi continuat aceste cercetări.

De fapt în această parte a capitolului relativ la istoriografia problemei autorul face o profundă analiză lucrărilor lui B. T. Cîmpina, care în deceniul al VI-lea al secolului nostru a fost unul din medieviștii care a căutat — după afirmația autorului „să schițeze un tablou al societății noastre feudale", bineînțeles în care problema fărămițării și centralizării statului ocupa un loc foarte important și cărela cu mijloacele de informare de atunci a reușit să prezinte specialiștilor o imagine apropiată de realitatea concretă. În acest sens M. Neagoe a fost obligat să parcurgă cu atenție nu numai unele studii în care se utiliza de către B.T. Cîmpina metoda statistică în analiza documentelor interne medievale românești, dar și acele capitole din tratatul de istorie a României consacrate problemei fărămițării feudale în Țara Românească și Moldova în perioada de înflorire a societății noastre feudale. Pentru un nespecialist observațiile critice ale lui M. Neagoe la adresa acestor studii sînt oarecum utile, dar lucrarea de față nu este adresată unor astfel de cititori, dimpotrivă istoricilor de profesie.

De aceea aceste sublinieri nu constituie o surpriză deoarece nu mai este nici un secret pentru nimeni că tezele lui B. T. Cîmpina sînt în prezent depășite de noile cuceriri realizate de istoriografia românească în ultimele două decenii datorită în primul rînd lărgirii bazei de informare și apoi unor noi interpretări a materialului documentar. Sîntem convinși că însăși istoricul B.T. Cimpina ar fi renunțat la multe din ideile sale dacă, fiind în viață ar fi continuat cercetările sale în această direcție. Ceea ce însă nu înțelege un specialist este faptul că la acest capitol autorul lucrării de față a oprit investigația sa la tezele lui B.T. Cimpina cu precădere deși acestea au fost preluate, după moartea acestuia în 1959, în sinteza *Istoria medie a României*, partea I-a (secolul X—sfîrșitul secolului al XVI-lea) București, 1966, aparținînd lui St. Pascu, I. Ionașcu, C. Cihodaru, Gh. Ceorgescu-Buzău. După aceea problema centralizării statului medieval românesc a mai fost abordată în marile sinteze : Miron Constantinescu, C. Daicoviciu, Șt. Pascu, *Istoria României. Compendiu* (București, 1969), *Istoria poporului român* sub redacția lui A. Oțetea, (București, 1972), apoi monografia lui P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești* (București, 1969). De asemenea autorul avea obligația să țină seama de părerile unor specialiști care au concentrat cercetările lor asupra *Istoriei Transilvaniei* (1960), și *Istoriei Dobrogei* (1971).

În fine credem că se mai putea ține seama de concluzille la care a ajuns semnatarul acestei recenzii în 1975 cînd a fost publicat un studiu consacrat problemelor formării statului centralizat în țările române. După părerea noastră, credem că M. Neagoe ar fi trebuit să fi insistat mai mult asupra tezelor lui Fl. Constantiniu privind fărămițarea feudală confir-

www.dacoromanica.ro

mată mai ales din punct de vedere teritorial, cu toată comparația forțată între boierii Craioveşti şi Carol Temerarul, ducele Burgundiei. De asemenea acest capitol necesita o concluzie mai amplă din care se să întrevadă propriile teze ale autorului schițate într-o manieră succintă care să pună capăt controverselor de pînă acum.

Ca mulți istorici M. Neagoe a amplasat tema sa principală — problema centralizării statelor feudale româneşti — într-un cadru internațional european, deoarece, cunoscînd principalele elemente ale acestui fenomen în alte țări se pot face mai uşor considerații asupra aspectelor pe care le-a cunoscut pe teritoriul țării noastre. Această metodă comparativă îşi are o largă practică în munca de cercetare ştiințifică, nu numai în domenii privind elementele de suprastructură, ci şi de bază, de exemplu privind dezvoltarea principalelor sectoare de producție în economia unei țări. În concepția autorului utilizarea acestei metode de investigație are un aspect particular, deoarece fenomenul istoric al centralizării statului feudal este limitat la formele pe care acesta le-a cunoscut numai în partea occidentală a continentului nostru, autorul aflîndu-se sub influența lucrărilor lui A. D. Xenopol privind această problemă sau a unor istorici mai tineri din zilele noastre.

Tot particular este şi un alt aspect general al acestui capitol (Fărămițarea şi centralizarea feudală în Europa apuseană) şi anume acordarea unui spațiu chiar mult prea mare fărămițării feudale (un subcapitol de 18 pagini) şi unul mult prea mic centralizării statului feudal (un subcapitol de 7 pagini). Poate că ar fi fost bine şi aşa dacă autorul ar fi respectat în conținutul acestui capitol planul enunțat în titlu, dar cititorul mult interesat să afle concluzii noi privind modul cum fenomenul istoric abordat a apărut în unele state europene occidentale va suferi o decepție parcurgînd acele pagini consacrate apariției statului feudal şi constituirii Imperiului lui Carol cel Mare pe de o parte, iar pe de alta destrămării acestui imperiu (cu toate cele trei etape ale sale), care este un exemplu clasic în istoriografia problemei relativ la fărămițarea feudală. Dar nu numai atît ; fenomenul fărămițării feudale mai este urmărit şi în Anglia, deşi amănuntele sînt mai puține în comparație cu acelea relativ la consecințele social-economice şi politice ale destrămării Imperiului lui Carol cel Mare. Din această cauză cititorul va obține prea puține informații din lucrarea de față cu privire la centralizarea statului feudal în Europa apuseană şi acestea mult prea generale. Mai mult, nu se accentuează suficient unificarea teritorială şi progresul economic care au determinat acest fenomen istoric, ci numai alianța regalității cu biserica şi orăşenii. În fine chiar în acest subcapitol (Centralizarea statului feudal) sînt abordate din nou aspecte ale fărămițării feudale.

După părerea noastră bogăția materialului consultat de autor a fost mult prea mare şi l-a copleşit pe acesta în aşa măsură încît nu i-a mai dat posibilitatea să-l sistematizeze armonic şi să sublinieze principalele trăsături ale fenomenului centralizării statului feudal. Credem de asemenea că cititorul ar fi fost mai cîştigat să cunoască acest fenomen istoric dacă ar fi parcurs o altă lucrare consacrată centralizării statului în Europa de apus în secolele XI—XV apărută în cadrul unor prelegeri universitare în 1973. Aceasta în legătură cu ceea ce există în lucrarea de față. După părerea noastră el nu este complet pentru că autorul a omis cercetarea aceluiaşi fenomen istoric în partea răsăriteană şi centrală a continentului nostru adică în Ungaria, Polonia, Lituania, Rusia, ale cărui trăsături sînt mult mai apropiate de modul cum acelaşi fenomen istoric — centralizarea statului feudal — a luat ființă pe teritoriul țării noastre. Parcurgînd literatura de specialitate autorul ar fi putut afla că de exemplu în Ungaria procesul fărămițării feudale a cunoscut punctul culminant prin acordarea Bulei de aur (1222) de către rege nobilimii maghiare, că la începutul secolului al XIV-lea a încetat perioada de anarhie feudală, că începînd de atunci regele Ungariei s-a sprijinit treptat pe orăşeni, nobilimea mică şi mijlocie, pe biserică, că acest proces istoric care întărea puterea monarhiei încă nu se încheiase la sfîrşitul secolului al XIV-lea şi avea să continue în secolele următoare.

În privința statului centralizat rus acesta s-a constituit în secolul al XV-lea ca rezultat al strînselor legături multilaterale dintre diferitele cnezate ruseşti şi în condițiile luptei de apărare contra tătarilor. Atunci s-a realizat unitatea teritorială a unei mari părți din Rusia în jurul marelui cnezat al Moscovei prin alipirea Novgorod-ului, Tver-ului, Riazan-ului, Cernigov-ului, Svers-ului, în special pe calea armelor dar şi pe cale diplomatică. Datorită acestui fapt în 1480 s-a obținut independența ruşilor față de tătari, iar procesul istoric al centralizării s-a continuat şi sub Vasile al III-lea Ivanovici cînd la Rusia s-a alipit Pskov-ul, Smolensk-ul şi sub Ivan al IV-lea cînd la același stat centralizat s-au mai alipit Kazan-ul şi Astrahan-ul.

În privința Marelui ducat al Lituaniei cu capitala la Vilna constituit în prima jumătate a secolului al XIV-lea, centralizarea statului a fost rezultatul concentrării într-un singur hotar a micilor principate lituane şi a unor cnezate slave vecine, fenomen istoric care a luat naştere în condițiile luptei dușmanilor din afară, a cavalerilor teutoni.

www.dacoromanica.ro

În ceea ce privește crearea statului centralizat în Polonia se știe că acest proces istoric concretizat la sfîrșitul secolului al XIV-lea sub amenințarea agresiunii Cavalerilor teutoni, și a pus capăt perioadei de fărămițare feudală cu care prilej s-a trecut la unificarea teritorială a lituanienilor în condițiile unui progres economic, a adîncirii exploatării țărănimii. Atunci după cum se știe Polonia mică s-a unit cu Polonia mare într-un singur stat cu capitala la Cracovia, monarhia sprijinindu-se numai pe nobilime (șleahta), deoarece orășenimea încă nu era puternică.

Dar nu numai atît. Autorul ar fi putut cunoaște și instituțiile noi create ale statului centralizat din Europa răsăriteană și centrală care sînt foarte asemănătoare cu cele din țările române din aceeași vreme (sfatul domnului, oastea cea mare, dregătorii mari numiți în fruntea unor diviziuni teritoriale, acordarea de danii bisericii pentru a fi alături de puterea centrală etc.).

Acordînd 1/5 din lucrare acestor aspecte generale ale problemei, am considerat inițial că autorul și-a echilibrat în mod echitabil expunerea și că în restul paginilor trebuie să fie expuse părerile sale privind centralizarea statului feudal românesc în Moldova și Țara Românească. Această convingere a fost numai în parte reală deoarece mai bine de 2/5 din lucrare cuprinde o analiză a unor aspecte ale fărămițării și centralizării feudale (militar, economic, instituțional) în cele două țări românești urmate de două subcapitole, unul consacrat problemei prin excelență fărămițării feudale în Moldova și Țara Românească în secolele XIV-XVI și altul problemei centralizării statului feudal în aceleași țări românești (secolele XIV—XVI). Desigur că autorul a fost îndreptățit să analizeze aceste aspecte ale problemei (centralizarea statului feudal) și considerăm că exemplele menționate și discutate în mod critic nu sînt lipsite de valoare. În economia lucrării însă spațiul acordat vechii organizări militare românești este mult prea mare, iar al problemelor relativ la imunitatea feudală mult prea mic. În schimb lipsesc acele știri despre evoluția pe care a cunoscut-o orășenimea, tîrgoveții, biserica, mica boierime, aliații firești ai domniei în procesul de centralizare a statului. În fine, se cuvenea ca M. Neagoe să vorbească în lucrare despre particularitățile generale ale acestui fenomen istoric în țările române în evul mediu, despre durata acestuia, despre problemele unității teritoriale înfăptuită numai o singură dată, sub Mihai Viteazul, la sfîrșitul secolului al XVI-lea.

Este firesc să se întrebe oricare cititor neavertizat de ce M. Neagoe a acordat un spațiu atît de mare problemei vechii noastre organizări militare. Oare era necesar în această monografie să se vină cu atîtea argumente pentru a dovedi că domnii din Moldova și Țara Românească au reușit să creeze o oaste puternică pe care să se sprijine împotriva tendințelor centrifuge ale marii boierimi? După părerea noastră, nu; atîta timp cît în literatura de specialitate sînt tipărite monografii consacrate unor aspecte ale acestei probleme și de dată recentă. Convingerea noastră este că autorul a studiat mai pe larg această problemă în cadrul altor preocupări — din care a și publicat o parte — și că cu toate eforturile sale n-a reușit să strecoare în lucrarea de față numai concluziile — cum era și firesc — pentru a oferi cititorului numai esențialul, dovada grăitoare a urmărilor înfăptuirii de către domn a statului feudal centralizat; armata a devenit în mîna domnului un instrument pentru menținerea unității teritoriale, pentru lichidarea anarhiei boierilor, pentru întărirea unei domnii autoritare.

Dar capitolul consacrat vechii organizări militare românești mai are un inconvenient și anume că materialul documentar oglindește mai mult fenomenul de fărîmițare feudală decît pe acela al centralizării statului feudal. De asemenea, concluziile la care se ajunge relativ fie la cetele boierești, fie la curțile boierești, fie la oastea cea mare, fie la oastea cea mică au darul să-l determine pe cititor să se întrebe: de ce M. Neagoe nu s-a preocupat mai întîi de caracterul stăpînirii pămîntului de către domnie, boierime, țărănime pentru că numai astfel își poate explica oricine ce profil aveau relațiile feudale. Așadar să se explice mai întîi care erau principalele elemente ale bazei în Țara Românească și Moldova și apoi care erau acelea ale suprastructurii (de ex. armata), adică să se înceapă cu o expunere privind evoluția vieții economice, a structurii sociale să se continue cu o imagine a domniei boierimii, țărănimii, bisericii. În lucrare o parte din elementele bazei sînt incluse în capitolul despre domeniul feudal, dar ele nu sînt suficiente pentru a oferi cititorului o noțiune clară de ceea ce se înțelege prin relații feudale, asupra aspectelor pe care le-a luat renta feudală, despre nivelul economic al principalelor clase sociale fundamentale din societatea medievală, despre condițiile istorice în care orășenii, tîrgoveții și țărănimea s-au alăturat domniei. Fără aceste elemente nu pot fi înțelese domniile autoritare—destul de numeroase în perioada feudalismului dezvoltat—din țările române și nici eforturile domniei pentru lichidarea anarhiei marii boierimi.

Meritoriu în lucrarea de față este totuși faptul că autorul a făcut o analiză a unor noțiuni intrate de mult în circuitul științific istoric și anume rezerva feudală, domeniul feudal, imunitatea feudală utilizînd în argumentarea tezelor sale—care de altfel sînt cunoscute de specialiști—un mare număr de docu-

www.dacoromanica.ro

mente interne și de lucrări de specialitate. Concluziile la care ajunge autorul, nici acestea absolut noi, confirmă inexistenta rezervei feudale în perioada istorică cercetată (secolele XIV—XVI), proporțiile modeste ale domeniului feudal care n-au pus în primejdie puterea centrală, inexistența imunității feudale înainte de formarea statelor feudale de sine stătătoare.

Cu toate acestea ne exprimăm unele rezerve cu privire la concluzia la care ajunge M. Neagoe referitoare la unele aspecte ale problemei principale care a stat în atenția sa (centralizarea statului feudal în Moldova și Țara Românească) și iată de ce. Mai întîi că în limitele cronologice alese (secolele XIV—XVI) procesul istoric al centralizării statale nu s-a încheiat, după cum nu s-a încheiat nici în secolele următoare, timp în care rezerva feudală începe să-și facă apariția timid și apoi să ia forme substanțiale, timp în care domeniul feudal de proporții mai mari începe să ia ființă ocupînd mari suprafețe pe teritoriul celor două țări românești, timp în care regimul de imunitate feudală continuă să existe. Aceasta însă nu înseamnă că sîntem de acord cu autorul în privința unor particularități pe care le-au cunoscut aceste instituții la noi în comparație cu situația din unele țări din Europa occidentală. Dar mai adăugăm că unele din aceste particularități sînt foarte asemănătoare cu cele relevate de specialiștii care au studiat procesul formării statului centralizat în Europa centrală și răsăriteană (Polonia, Lituania, Rusia și Ungaria).

Așa cum s-a mai spus, în lucrarea de față există un capitol intitulat *Fărămițarea feudală în Moldova și Țara Românească în secolele XIV—XVI*. Citind cu atenție cele cuprinse în acesta ajungem la concluzia că, de fapt, autorul nu face o expunere asupra acestui subiect ci, dimpotrivă, combate existența acestuia și afirmațiile unor specialiști cu care nu este de acord pentru susținerea tezei sale. Dealtfel și aici autorul se repetă în unele privințe, deoarece și în capitolele anterioare a combătut pe aceiași istorici în aceleași probleme. În acest capitol există un final în care autorul discută problema existenței fărămițării feudale în spațiul locuit de români, înainte de întemeierea statelor feudale de sine stătătoare. Lui M. Neagoe îi este astfel clară existența unui proces de fărămițare în secolele X—XIII (datorită prezenței cnezatelor, voevodatelor în Transilvania, Țara Românească și Moldova, și Dobrogea adăugăm noi) care însă nu are caracterul fărămițării feudale, ci al unei fărămițări politice și teritoriale. După părerea noastră, autorul ar fi trebuit să acorde o atenție mai mare acestei probleme, să facă o analiză mai adîncă pe baza materialului documentar, pe care dealtfel îl cunoaște, (documente, izvoare literare, arheologice) să insiste mai mult asupra fărămițării teritoriale făcînd totodată o comparație mai reușită cu situația similară *nu* din Europa occidentală, *ci* din Europa centrală și orientală. Numai așa se poate explica de ce la începutul secolului al XIV-lea, se începe procesul de centralizare a statului medieval în țările române.

Ultimul capitol al lucrării este consacrat în exclusivitate problemei centralizării statului feudal în Moldova și Țara Românească în secolele XIV—XVI. Autorul începe însă prin a discuta problema din punct de vedere teoretic pe baza studiilor întreprinse în secolul trecut și la începutul secolului nostru de Fr. Engels și V.I. Lenin pentru ca apoi să combată studiile unui valoros istoric, B.T. Cîmpina dispărut în urmă cu două decenii, în care fuseseră abordate cu curaj prima dată la noi aspecte diferite ale problemei statului centralizat românesc. Punctul de plecare în această confruntare de idei îl constituie politica lui Iancu de Hunedoara față de țările române care la vremea respectivă (secolul al XV-lea) a încercat ca din cele trei țări românești să constituie un front unic antiotoman.

Apoi investigația autorului se concentrează asupra rolului pe care l-a avut domnia în perioada cercetată în făurirea statului feudal centralizat, studiind fenomenul istoric comparativ cu ceea ce s-a realizat în Europa apuseană. Primele concluzii la care se ajunge se referă la faptul că tîrgurile și orașele românești din secolul al XV—lea n-au jucat rolul pe care l-au îndeplinit orașele din apusul Europei în opera de centralizare a statului feudal. După părerea noastră M. Neagoe are dreptate privind situația de la noi, dar el ar fi fost mai cîștigat, ca și oricare cititor, dacă ar fi făcut comparație cu situația din Polonia unde în secolele XIV—XV orașele n-au avut nici un rol în constituirea statului centralizat polon. dar în Polonia a existat un stat centralizat dar fără sprijinul monarhiei de către orașe!

În ceea ce privește demonstrația privind existența unei domnii autoritare în Țara Românească și Moldova în momentul întemeierii statelor feudale de sine stătătoare, nu era absolut necesară, deoarece aceasta a fost dovedită de specialiști în lucrări pînă acum apărute.

Tot așa despre domeniul eminent. Autorul mai întreprinde în lucrarea de față o analiză asupra domeniului domniei care totuși ar fi fost mai completă dacă s-ar fi reușit să se arate începuturile acestuia înainte sau în momentul constituirii statului feudal centralizat. În privința prerogativelor domnului de a percepe impozite, de a judeca, de a comanda armata cunoașterea lor în prealabil era absolut necesară pentru ca cititorul să înțeleagă mai

www.dacoromanica.ro

ușor că în secolul al XIV-lea Țara Românească și Moldova au fost de la început state feudale centralizate.

La capătul acestei treceri în revistă a părerilor lui M. Neagoe cu privire la problema centralizării statelor feudale românești Moldova și Țara Românească se cuvin unele constatări generale. După cum se știe, centralizarea statului feudal și constituirea statului centralizat în evul mediu sînt două noțiuni diferite, sferele noțiunilor lor nesuprapunîndu-se perfect. În condițiile istorice cunoscute de țările române cele două fenomene istorice au coexistat, completîndu-se unul pe celălalt. Dar procesul constituirii statului centralizat a luat naștere și, a cunoscut inițial forme particulare, poporul român avînd trei astfel de state centralizate, poate și chiar patru (dacă menționăm și Dobrogea). Unele din ele au durat mai mult, altele mai puțin, dar în cursul vremii odată constituit statul feudal centralizat, s-a trecut și la centralizarea puterii domnești creîndu-se instituțiile de bază care au existat în tot evul mediu. În privința constituirii unui stat centralizat românesc care să cuprindă toate teritoriile locuite de același popor acest proces a început în secolul al XIV-lea prin unirea temporară a Țării Românești cu Dobrogea, apoi, a fost reluat mai tîrziu la sfîrșitul secolului al XVI-lea și finalizat de Mihai Viteazul prin unirea Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei sub o singură conducere. Destrămat scurt timp după accea, statul unitar românesc a rămas în conștiința generațiilor următoare și multe din acțiunile domnilor din Țara Românească și Moldova s-au concentrat pentru a se crea instituții similare foarte necesare pentru reluarea procesului de formare a statului unitar al românilor înfăptuit parțial la 1859 sub Alexandru Ioan Cuza și definitiv în 1918 la 1 decembrie la Alba Iulia. După cum se vede a fost un proces istoric de lungă durată care nu s-a finalizat în formele clasice cunoscute în alte țări europene în evul mediu, ci în epoca modernă într-o haină burgheză.

Ceea ce ar mai fi trebuit să fi insistat M. Neagoe se referă la unele forme specifice pe care statul centralizat feudal le-a luat în țara noastră. Ne referim la statul nobiliar boieresc din secolul al XVII-lea. Într-o recentă consfătuire a unor medieviști din București s-a discutat problema statului nobiliar boieresc din țările române cu care prilej specialiștii și-au spus cuvîntul. Din discuții a reieșit că această formă de stat face parte integrantă din procesul de centralizarea a statului feudal românesc, că în evul mediu existența celor trei state centralizate românești (Transilvania, Țara Românească și Moldova) a generat procesul de unire a lor într-un singur hotar, fie pe cale diplomatică și pe cale militară, că în tot acest timp în cadrul fiecărui stat domnii sau principii au creat instituții menite să întărească puterea centrală lichidînd anarhia feudală, că acele perioade în care s-a reușit întărirea puterii centrale corespund domniilor autoritare (Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu, Ioan vodă cel Viteaz, Mihail III Radu), că în acele perioade în care marea boierime și nobilime a dominat pe domni s-a constituit statul nobiliar boieresc așa cum era și în Polonia.

Ceea ce a scris M. Neagoe în lucrarea de față trebuie privit cu multă atenție. Mai întîi trebuie recunoscut faptul că autorul a întreprins o cercetare riguroasă asupra unei probleme de mare importanță din istoria poporului nostru, în cadrul unei monografii mai consistente decît studiile lui B. T. Cimpina, fapt pentru care a trebuit să parcurgă o bogată literatură de specialitate și mai ales documente interne medievale interpretate de pe pozițiile cercetătorului hotărît să restituie adevărul istoric. Meritul autorului constă și în faptul că s-a gîndit să întreprindă un studiu comparativ cu fenomenul similar petrecut în alte țări europene, respectiv Europa apuseană. și să prezinte acest material mai sistematic de cît o făceau alți istorici pînă acum. În privința sistematizării lucrarea ar fi avut mai mult de cîștigat dacă era precedată de o analiză a societății medievale din cele două țări românești sub aspect economic, social, politic și cultural. De aceea cu toate carențele pe care le cuprinde lucrarea considerăm că M. Neagoe a făcut un început bun, dar că nu a rezolvat problema în ansamblul ei, că viziunea pe care o are cititorul la capătul lecturii în legătură cu problema dezbătută nu este completă ; în fine că noi cercetări sînt necesare pentru ca în istoriografia românească să figureze la loc de cinste o monografie științifică consacrată acestei teme.

Constantin Șerban

ION STĂVĂRUȘ *Povestiri medievale despre Vlad Țepeș-Draculea. Studiu critic și antologie*, Edit. Univers, București, 1978, 201 p. + 17 pl. (nenumerotate)

La bogata literatură dedicată celui mai celebru dintre voievozii români s-a adăugat de curînd o nouă lucrare datorată unui critic literar. Scopul declarat al autorului este acela de a analiza geneza și răspîndirea legendelor despre domnul român, ca și ecoul pe care acestea l-au suscitat (p. 197).

www.dacoromanica.ro

„Din nevoia de a avea o proaspătă reconstituire a cadrului istoric, cu fapte și date la care să poată fi raportat imediat conținutul fabulațiilor ce constituie, de fapt, obiectul principal al lucrării", autorul a trebuit să dea atenția cuvenită și „demersului istoric propriu-zis, privind eroul și epoca sa" (p. 6).

Așa se face că I. Stăvăruș își începe cartea cu un capitol de istorie, în care prezintă pe scurt viața, domniile și realizările notabile ale lui Drăculea (p. 7—25), insistînd asupra politicii de întărire a statului (numită impropriu de autor „centralizarea puterii țării", p. 11), ca și a relațiilor cu Transilvania și Imperiul otoman, fără să omită, se înțelege, celelalte aspecte ale politicii lui Țepeș.

Deși foarte scurt, capitolul introductiv cuprinde o serie de erori datorate în primul rînd lipsei de pregătire istorică a autorului, ca și unei pronunțate idealizări a personalității lui Țepeș. Din prima categorie amintim : la p. 8 se afirmă că Vlad Dracul a fost întemnițat de turci în 1444 (cînd armata sa a luptat la Varna), în loc de 1442; armistițiul de care vorbește autorul la p. 10 nu a intervenit în 1452, ci cu un an mai devreme și în el se prevedea că Vladislav nu va putea fi schimbat pînă în 1454, ceea ce explică poziția lui Iancu de Hunedoara (care nu „recomandă amînarea planului"). Feudele Amlașul și Făgărașul nu au fost încredințate lui Vlad Țepeș după ce i-au fost confiscate lui Vladislav, cum spune autorul pe aceeași pagină; nu existau în Transilvania burguri „ale sașilor și secuilor" (p. 12); nu s-au trimis „rapoarte permanente" despre isprăvile lui Țepeș în Transilvania, cum spune autorul la p. 15; greșit prezentată este și atitudinea Porții, care — în această perioadă cel puțin — nu-și putea permite „să ceară oricît și să jefuiască oricînd bogatele ținuturi valahe" (p. 17). Celebra scrisoare a lui Țepeș e datată 11 februarie 1462 (nu ianuarie, p. 18). „Neunirea forțelor" Ungariei și Moldovei cu acelea ale Țării Românești la 1462 rămîne „o enigmă a istoriei" numai pentru autor (p. 22); în lucrări recent apărute „enigma" a fost explicată. Nu se poate susține că detenția lui Vlad Țepeș a constituit „una din cauzele înrăutățirii relațiilor dintre Matei Corvin și Ștefan cel Mare" (p. 24), deoarece relațiile celor doi suverani erau condiționate de alte cauze, pe care nu le putem analiza aici [1].

Personalitatea lui Vlad Țepeș este mult idealizată : „el își îndeamnă supușii la un efort general de prosperare", duce o politică dreaptă spre binele maselor poporului, „oprește scurgerea bogățiilor peste granițe introducînd vămi" (!) (p. 16), este „prieten" cu Matei Corvin (p. 14) „răsplătește cu generozitate voievodală pe cei demni, harnici, drepți, patrioți, viteji" (p. 12) etc. Nu se spune nimic despre asprimea excesivă a domnului și nu se explică prea bine politica sa economică.

În sfîrșit, rămîne puțin cam neclară poziția autorului față de rezultatul luptei din 1462 : la p. 22 afirmă că sultanul ar fi plecat „nealungat de nimeni" din Țara Românească (!); la p. 25 admite că prima bătălie pe care a pierdut-o Vlad Țepeș „cu adevărat" este cea finală din 1476 (deci pe cea din 1462 nu a pierdut-o !). Cu toate acestea, în nota 46 de la p. 104, autorul îl acuză pe semnatarul acestor rînduri că, „folosind o selecție vicioasă a documentelor", a conchis că „turcii au fost înfrînți ..., iar domnia voievodul a pierdut-o ulterior, numai din pricina boierilor care l-au trădat".

Mai întîi, nu înțeleg de ce selecția e „vicioasă", cînd — cu excepția cronicilor turcești — *toate* celelalte izvoare recunosc înfrîngerea sultanului. Ar trebui oare să dăm crezare cronicilor turcești? Întrucît autorul consideră concluzia mea fără acoperire logică, pentru ca să înțeleagă că există totuși o logică în atitudinea boierilor, care părăsesc un domn învingător dar incomod, îi recomand să citească explicația foarte convingătoare dată acestui fenomen de Florin Constantiniu în „Studii și materiale de istorie medie", VIII, 1975, p. 103—104, unde se spune printre altele : „Părăsirea domnului de către boieri a avut loc *după* înfrîngerea invadatorilor turci, atunci cînd : 1) exista pentru boieri primejdia unui spor de putere și de autoritate a domnului; 2) înfrînt în încercarea de a lua în stăpînire directă teritoriul românesc — ceea ce implica introducerea regimului timariot (deci confiscarea moșiilor boierești — N.S.) — sultanul era nevoit să caute colaborarea politică a boierimii pentru a elimina un domn indezirabil Porții, fiind deci obligat să accepte condițiile acestei boierimi ... Condiția fundamentală a acestei acceptări era menținerea — și deci recunoașterea de către Poartă — a structurilor economice și sociale românești, care asigurau marilor stăpîni de pămînt poziția dominantă în societate".

Capitolul se încheie cu constatarea perfect întemeiată că „abia în epoca contemporană nouă se reușește a se impune adevărata imagine a personalității lui Vlad Țepeș" (p. 25); în nota 62 de la p. 106 se face însă trimitere la ... I. Bogdan, nu la lucrările recente din care autorul a luat numeroase date, fără să le citeze.

Obiectul principal al lucrării îl constituie — după mărturia autorului — legendele despre Vlad Țepeș și ecoul acestora în posteritate. Se începe cu legendele germane (p. 26—39) care urmăreau să-l blameze și să-l compromită pe

[1] Vezi Șerban Papacostea, *Un épisode de la rivalité polono-hongroise au XV-e siècle : la campagne de Mathias Corvin en Moldavie (1467)* („Revue roumaine d'histoire", VIII, 1969, nr. 6, p. 967—979).

www.dacoromanica.ro

domnul care luase măsuri aspre împotriva negustorilor saşi.

I. Stăvăruş compară textul unora din aceste povestiri cu acela al scrisorilor lui Dan al III-lea, arătînd că ele prezintă „izbitoare asemănări" (p. 29). D-sa consideră această afirmaţie drept o „teză originală" (p. 198), omiţînd desigur faptul că o asemenea constatare au făcut-o şi alţii înaintea d-sale, N. Iorga, în primul rînd (vezi „Convorbiri literare", 1901, p. 151), ca şi autorul acestor rînduri.

De altfel, nu este singurul caz în care autorul susţine că este original şi că nimeni înaintea d-sale nu a mai făcut descoperiri similare; la p. 184 se afirmă, de pildă, că „nimeni" nu a semnalat încă o culegere independentă de legende turceşti şi bizantine, deşi această problemă a fost tratată pe larg de Ştefan Andreescu care a susţinut „ideea unei tradiţii orale pozitive asupra lui Vlad Ţepeş, răspîndite pe întreaga arie a sud-estului Europei" (*Premières formes de la literature roumaine en Transylvanie de la version slave de récit sur le voïvode Dracula*, în „Revue des études sud-est européennes", XIII, 1975, nr. 4, p. 511—524). Am putea înmulţi numărul exemplelor în care autorul îşi însuşeşte ideile altora fără să-i citeze, dar nu acesta este scopul recenziei noastre.

Prezentarea naraţiunilor slavone formează obiectul cap. III (p. 40—49); aceste naraţiuni sînt comparate cu cele germane, arătîndu-se că primele au altă optică, „uneori diametral opusă aceleia pe negativ a versiunii germane" (p. 42). Povestirile sînt grupate după conţinut în trei categorii: cu caracter istoric, justiţiar şi moralizator.

Consider că autorul ar fi trebuit să discute mai pe larg fondul folcloric care a stat la baza tuturor legendelor despre Vlad Ţepeş. După căderea acestuia existau deja două categorii de povestiri despre faptele fostului domn al Ţării Româneşti: unele — ca cele auzite de N. de Modrussa de la regele Matei Corvin — care urmăreau să ponegrească pe domn, şi altele — de genul celor aflate de acelaşi episcop de la foştii ostaşi sau boieri ai lui Vlad Ţepeş — care erau favorabile viteazului domn, ale cărui fapte de arme le preamăreau. Astfel stînd lucrurile, naraţiunile slavone nu mai pot fi considerate drept o „replică polemică" la cele germane (cum afirmă autorul la p. 42, urmînd pe P.P. Panaitescu) şi nici ca fiind (unele din ele) tributare spiritului naraţiunilor germane (p. 47). Este vorba de două moduri diferite de a prezenta viaţa şi isprăvile lui Vlad Ţepeş, moduri care reflectă fiecare poziţia unui anumit grup social şi etnic şi care nu aveau cum să se influenţeze.

Cred că după acest capitol ar fi trebuit să urmeze un altul (care lipseşte), în care să se prezinte o altă zonă folclorică, cea a sud-estului Europei, în care predomină vitejia voievodului. În felul acesta am fi avut mai clară imaginea geografică a zonelor europene în care Vlad Ţepeş este cunoscut prin prisme diferite: în Europa centrală domină trăsăturile de *cruzime nemotivată*, în cea răsăriteană domnul este un *suveran aspru dar drept*, modelul suveranului autoritar, iar în cea sud-est europeană se scoate în relief *vitejia neasemuită* a lui Ţepeş, vitejie în faţa căreia pălesc acuzaţiile de cruzime.

Capitolul al IV-lea prezintă pe scurt povestirile româneşti despre Vlad Ţepeş (p. 50—56). Autorul a aflat din lucrarea subsemnatului de faptul că Georgeta Ene a strîns o serie de povestiri din zona Argeş, dar curiozitatea sa s-a oprit aici, considerînd că materialul „aşteaptă a fi publicat" (p. 52). Între timp, însă, G. Ene a publicat un articol despre acest material (*Romanian folklore about Vlad Ţepeş*, în „Revue des études sud-est européennes", 1976, nr. 4, p. 581—590), pe care autorul nu-l cunoaşte şi fără de care concluziile sale sînt incomplete.

Capitolul al V-lea urmăreşte un scop ambiţios, şi anume de a dovedi că nucleul folcloric arhetipal al povestirilor medievale despre Vlad Ţepeş ar fi fost constituit în mediul românesc. Autorul nu reuşeşte să ne convingă întrucît utilizează ca material de bază legendele publicate de Petre Ispirescu, care — aşa cum a arătat A. Balotă în „Studii şi cercetări de lingvistică", 1962, nr. 1, p. 96—97 — sînt creaţii culte tîrzii, fiind preluate din povestirile slavone sau din naraţiunile germane. Afirmînd aceasta, nu negăm existenţa unui folclor medieval despre Vlad Ţepeş care să traducă (cum spune autorul la p. 59) „cultul poporului nostru pentru eroul său"; el nu poate fi căutat însă în legendele lui P. Ispirescu, ci în acelea scrise în limba slavonă de un român din sec. XV, ca şi în acelea strînse de Georgeta Ene şi care s-au dovedit a nu fi de proveniență cultă.

Lucrarea se încheie cu un lung şi bine informat capitol privind ecourile povestirilor despre Ţepeş în literatura şi arta universală şi românească (p. 61—97). După ce arată că aprigul voievod a devenit „cel dintîi erou de stirpe românească intrat în atenţia literaturii universale" (p. 61—62), autorul urmăreşte în primul paragraf modul cum a fost prezentat eroul nostru mai întîi de contemporanii săi străini: Niccolo de Modrussa, papa Pius al II-lea, cronicarul Unrest, rapsodul M. Beheim, cronicarul Antonio Bonfini etc., apoi de diverşi alţi scriitori, dintre care un rol de seamă îl ocupă Bram Stoker, scriitorul ce i-a asigurat lui Drăculea o tristă şi nemeritată faimă.

Tratarea în acelaşi paragraf a tuturor producţiunilor străine relative la Vlad Ţepeş, indiferent de vremea în care au fost scrise, nu mi

www.dacoromanica.ro

se pare prea judicioasă ; mai întîi, operele unor contemporani ai lui Vlad Ţepeş (de pildă episcopul de Modrussa) nu pot fi considerate „ecouri ale povestirilor" despre Ţepeş, deoarece autorul înregistrează povestirile direct din spusele unor martori oculari, nu ca ecouri ale unor povestiri. Nici *Comentariile* lui Pius al II-lea nu pot fi considerate „ecouri" ale acestor povestiri, cînd se ştie că ele cuprind primele înregistrări ale naraţiunilor germane. Ce să mai spunem de lucrările lui Radu Florescu şi R.T. Mc Nally, bazate (cum spune autorul la p. 78) pe o „vastă documentare şi cercetare"? Pot fi acestea considerate simple „ecouri"? De aceea cred că era mult mai bine dacă autorul şi-ar fi intitulat altfel capitolul cu privire la aşa-numitele „ecouri".

Dincolo însă de această măruntă observaţie de metodă, trebuie să subliniem bogăţia de informaţii a autorului în acest domeniu unde se simte în largul său. Deosebit de interesantă mi se pare analiza făcută de I. Stăvăruş romanului lui Bram Stoker, ca şi a împrejurărilor care au dus la crearea acestei opere care a pus în umbră adevărata imagine a lui Vlad Ţepeş. Fiind vorba şi de literatura istorică, nu ar fi fost rău ca — pentru întregirea imaginii — autorul să citeze şi alţi scriitori străini, în primul rînd pe orientalistul I. Hammer, pe J. Carra, W. Wilkinson etc.

Bine informat se dovedeşte a fi autorul şi cu privire la prezentarea personalităţii lui Ţepeş în literatura română, începînd cu umanistul Nicolaus Olahus şi terminînd cu Marin Sorescu şi Mihai Beniuc. Poate nu ar fi fost rău ca I. Stăvăruş să fi arătat că, în general, literatura română a păstrat o cu totul altă imagine despre Vlad Ţepeş decît literatura apuseană despre Dracula.

Urmează apoi un scurt paragraf despre Vlad Ţepeş în arta universală şi românească (p. 94—97). Observăm şi aici că reprezentările viteazului domn în artă nu pot fi considerate „ecouri ale povestirilor". În plus, paragraful este în mare parte tributar lucrării lui Ştefan Andreescu.

Sîntem întru totul de acord cu autorul cînd spune că cinematografia românească a rămas datoare cu o „replică viguroasă împotriva atîtor mistificări" (p. 97) ; după cum ştim, un asemenea film a şi apărut pe ecrane la începutul anului.

În anexele cărţii sale autorul prezintă pentru prima oară împreună textul naraţiunilor germane (după ed. Strassburg, 1500), al celor slavone (după ed. Pandele Olteanu), al povestirilor româneşti (cele mai multe după P. Ispirescu), precum şi extrase din cronicile turceşti şi bizantine. Prin publicarea lor (îndeosebi a celor germane cu traducere), autorul a făcut un mare serviciu publicului larg, dornic să cunoască aceste povestiri. Cred că ar fi fost bine ca la traducerea povestirilor germane să se fi identificat unele personaje şi localităţi ; astfel Laslo este Vladislav (p. 136), Offen este Buda (p. 144) etc. Nu era lipsită de interes şi traducerea poemului lui Beheim.

Cu toate lipsurile semnalate sau punctele de vedere ce ne deosebesc de autor, considerăm cartea lui I. Stăvăruş o lucrare utilă mai ales pentru publicul larg de cititori care va găsi aici multe lucruri interesante privind faima de care s-a bucurat Drăculea, ca şi textul a numeroase povestiri despre celebrul şi viteazul nostru voievod

Nicolae Stoicescu

J. DEMEL, *Aleksander Jan Cuza książę Rumunii* (Alexandru Ioan Cuza, principe al României), Edit. Institutului Naţional „Ossoliński", Wrocław, 1977, 244 p.

Institutul „Ossolineum" din Wrocław desfăşoară o amplă şi fructuoasă activitate de popularizare a istoriei. Aceasta se face prin două cicluri de publicaţii, primul fiind cel de istorie generală, în care a apărut, în 1970, şi *Istoria României* în limba polonă, al doilea, cel de biografii, în care a văzut lumina tiparului cartea ce formează obiectul recenziei de faţă. Ambele opere aparţin istoricului polon Juliusz Demel, excelent cunoscător al limbii şi istoriei noastre, profesor la Universitatea din Wrocław.

Alexandru Ioan Cuza, principe al României este înainte de toate o caldă evocare a personalităţii domnului Unirii noastre şi o reuşită operă de popularizare a remarcabililor sale fapte în rîndurile publicului polonez iubitor de istoric. Autorul foloseşte, am putea spune, întreaga informaţie ce i-o oferă literatura istorică polonă şi română a epocii, fapt ce se poate constata şi din principalele indicaţii bibliografice ce le dă separat, la sfîrşitul lucrării. Găsim în această literatură şi material documentar nou de proveniență polonă, necunoscut pînă acum biografilor români ai lui Cuza. Aceasta, ca şi folosirea relaţiilor poloneze contemporane privitoare la ilustrul domn român, dau o valoare deosebită lucrării, făcînd-o cu atît mai folositoare cercetării noastre istorice.

www.dacoromanica.ro

domnul care luase măsuri aspre împotriva negustorilor saşi.

I. Stăvăruş compară textul unora din aceste povestiri cu acela al scrisorilor lui Dan al III-lea, arătînd că ele prezintă „izbitoare asemănări" (p. 29). D-sa consideră această afirmaţie drept o „teză originală" (p. 198), omiţînd desigur faptul că o asemenea constatare au făcut-o şi alţii înaintea d-sale, N. Iorga, în primul rînd (vezi „Convorbiri literare", 1901, p. 151), ca şi autorul acestor rînduri.

De altfel, nu este singurul caz în care autorul susţine că este original şi că nimeni înaintea d-sale nu a mai făcut descoperiri similare; la p. 184 se afirmă, de pildă, că „nimeni" nu a semnalat încă o culegere independentă de legende turceşti şi bizantine, deşi această problemă a fost tratată pe larg de Ştefan Andreescu care a susţinut „ideea unei tradiţii orale pozitive asupra lui Vlad Ţepeş, răspîndite pe întreaga arie a sud-estului Europei" (*Premières formes de la litérature roumaine en Transylvanie de la version slave de récit sur le voïvode Dracula*, în „Revue des études sud-est européennes", XIII, 1975, nr. 4, p. 511—524). Am putea înmulţi numărul exemplelor în care autorul îşi însuşeşte ideile altora fără să-i citeze, dar nu acesta este scopul recenziei noastre.

Prezentarea naraţiunilor slavone formează obiectul cap. III (p. 40—49); aceste naraţiuni sînt comparate cu cele germane, arătîndu-se că primele au altă optică, „uneori diametral opusă aceleia pe negativ a versiunii germane" (p. 42). Povestirile sînt grupate după conţinut în trei categorii: cu caracter istoric, justiţiar şi moralizator.

Consider că autorul ar fi trebuit să discute mai pe larg fondul folcloric care a stat la baza tuturor legendelor despre Vlad Ţepeş. După căderea acestuia existau deja două categorii de povestiri despre faptele fostului domn al Ţării Româneşti: unele — ca cele auzite de N. de Modrussa de la regele Matei Corvin — care urmăreau să ponegrească pe domn, şi altele — de genul celor aflate de acelaşi episcop de la foştii ostaşi sau boieri ai lui Vlad Ţepeş — care erau favorabile viteazului domn, ale cărui fapte de arme le preamăreau. Astfel stînd lucrurile, naraţiunile slavone nu mai pot fi considerate drept o „replică polemică" la cele germane (cum afirmă autorul la p. 42, urmînd pe P.P. Panaitescu) şi nici ca fiind (unele din ele) tributare spiritului naraţiunilor germane (p. 47). Este vorba de două moduri diferite de a prezenta viaţa şi isprăvile lui Vlad Ţepeş, moduri care reflectă fiecare poziţia unui anumit grup social şi etnic şi care nu aveau cum să se influenţeze.

Cred că după acest capitol ar fi trebuit să urmeze un altul (care lipseşte), în care să se prezinte o altă zonă folclorică, cea a sud-estului Europei, în care predomină vitejia voievodului. În felul acesta am fi avut mai clară imaginea geografică a zonelor europene în care Vlad Ţepeş este cunoscut prin prisme diferite: în Europa centrală domină trăsăturile de *cruzime nemotivată*, în cea răsăriteană domnul este un *suveran aspru dar drept*, modelul suveranului autoritar, iar în cea sud-est europeană se scoate în relief *vitejia neasemuită* a lui Ţepeş, viteje în faţa căreia pălesc acuzaţiile de cruzime.

Capitolul al IV-lea prezintă pe scurt povestirile româneşti despre Vlad Ţepeş (p. 50—56). Autorul a aflat din lucrarea subsemnatului de faptul că Georgeta Ene a strîns o serie de povestiri din zona Argeş, dar curiozitatea sa s-a oprit aici, considerînd că materialul „aşteaptă a fi publicat" (p. 52). Între timp, însă, G. Ene a publicat un articol despre acest material (*Romanian folklore about Vlad Ţepeş*, în „Revue des études sud-est européennes", 1976, nr. 4, p. 581—590), pe care autorul nu-l cunoaşte şi fără de care concluziile sale sînt incomplete.

Capitolul al V-lea urmăreşte un scop ambiţios, şi anume de a dovedi că nucleul folcloric arhetipal al povestirilor medievale despre Vlad Ţepeş ar fi fost constituit în mediul românesc. Autorul nu reuşeşte să ne convingă întrucît utilizează ca material de bază legendele publicate de Petre Ispirescu, care — aşa cum a arătat A. Balotă în „Studii şi cercetări de lingvistică", 1962, nr. 1, p. 96—97 — sînt creaţii culte tîrzii, fiind preluate din povestirile slavone sau din naraţiunile germane. Afirmînd aceasta, nu negăm existenţa unui folclor medieval despre Vlad Ţepeş care să fi fost tradus (cum spune autorul la p. 59) „cultul poporului nostru pentru eroul său"; el nu poate fi căutat însă în legendele lui P. Ispirescu, ci în acelea scrise în limba slavonă de un român din sec. XV, ca şi în acelea strînse de Georgeta Ene şi care s-au dovedit a nu fi de proveniență cultă.

Lucrarea se încheie cu un lung şi bine informat capitol privind ecourile povestirilor despre Ţepeş în literatura şi arta universală şi românească (p. 61—97). După ce arată că aprigul voievod a devenit „cel dintîi erou de stirpe românească intrat în atenţia literaturii universale" (p. 61—62), autorul urmăreşte în primul paragraf modul cum a fost prezentat eroul nostru mai întîi de contemporanii săi străini: Niccolo de Modrussa, papa Pius al II-lea, cronicarul Unrest, rapsodul M. Beheim, cronicarul Antonio Bonfini etc., apoi de diverşi alţi scriitori, dintre care un rol de seamă îl ocupă Bram Stoker, scriitorul ce i-a asigurat lui Drăculea o tristă şi nemeritată faimă.

Tratarea în acelaşi paragraf a tuturor producţiunilor străine relative la Vlad Ţepeş, indiferent de vremea în care au fost scrise, nu mi

www.dacoromanica.ro

se pare prea judicioasă ; mai întîi, operele unor contemporani ai lui Vlad Ţepeş (de pildă episcopul de Modrussa) nu pot fi considerate „ecouri ale povestirilor" despre Ţepeş, deoarece autorul înregistrează povestirile direct din spusele unor martori oculari, nu ca ecouri ale unor povestiri. Nici *Comentariile* lui Pius al II-lea nu pot fi considerate „ecouri" ale acestor povestiri, cînd se ştie că ele cuprind primele înregistrări ale naraţiunilor germane. Ce să mai spunem de lucrările lui Radu Florescu şi R.T. Mc Nally, bazate (cum spune autorul la p. 78) pe o „vastă documentare şi cercetare"? Pot fi acestea considerate simple „ecouri"? De aceea cred că era mult mai bine dacă autorul şi-ar fi intitulat altfel capitolul cu privire la aşa-numitele „ecouri".

Dincolo însă de această măruntă observaţie de metodă, trebuie să subliniem bogăţia de informaţii a autorului în acest domeniu unde se simte în largul său. Deosebit de interesantă mi se pare analiza făcută de I. Stăvăruş romanului lui Bram Stoker, ca şi a împrejurărilor care au dus la crearea acestei opere care a pus în umbră adevărata imagine a lui Vlad Ţepeş. Fiind vorba şi de literatura istorică, nu ar fi fost rău ca — pentru întregirea imaginii — autorul să citeze şi alţi scriitori străini, în primul rînd pe orientalistul I. Hammer, pe J. Carra, W. Wilkinson etc.

Bine informat se dovedeşte a fi autorul şi cu privire la prezentarea personalităţii lui Ţepeş în literatura română, începînd cu umanistul Nicolaus Olahus şi terminînd cu Marin Sorescu şi Mihai Beniuc. Poate nu ar fi fost rău ca I. Stăvăruş să fi arătat că, în general, literatura română a păstrat o cu totul altă imagine despre Vlad Ţepeş decît literatura apuseană despre Dracula.

Urmează apoi un scurt paragraf despre Vlad Ţepeş în arta universală şi românească (p. 94—97). Observăm şi aici că reprezentările viteazului domn în artă nu pot fi considerate „ecouri ale povestirilor". În plus, paragraful este în mare parte tributar lucrării lui Ştefan Andreescu.

Sîntem întru totul de acord cu autorul cînd spune că cinematografia românească a rămas datoare cu o „replică viguroasă împotriva atîtor mistificări" (p. 97); după cum ştim, un ascmenea film a şi apărut pe ecrane la începutul anului.

În anexele cărţii sale autorul prezintă pentru prima oară împreună textul naraţiunilor germane (după ed. Strassburg, 1500), al celor slavone (după ed. Pandele Olteanu), al povestirilor româneşti (cele mai multe după P. Ispirescu), precum şi extrase din cronicile turceşti şi bizantine. Prin publicarea lor (îndeosebi a celor germane cu traducere), autorul a făcut un mare serviciu publicului larg, dornic să cunoască aceste povestiri. Cred că ar fi fost bine ca la traducerea povestirilor germane să se fi identificat unele personaje şi localităţi ; astfel Laslo este Vladislav (p. 136), Offen este Buda (p. 144) etc. Nu era lipsită de interes şi traducerea poemului lui Beheim.

Cu toate lipsurile semnalate sau punctele de vedere ce ne deosebesc de autor, considerăm cartea lui I. Stăvăruş o lucrare utilă mai ales pentru publicul larg de cititori care va găsi aici multe lucruri interesante privind faima de care s-a bucurat Drăculea, ca şi textul a numeroase povestiri despre celebrul şi viteazul nostru voievod

Nicolae Stoicescu

J. DEMEL, *Aleksander Jan Cuza książę Rumunii* (Alexandru Ioan Cuza, principe al Romîniei), Edit. Institutului Naţional „Ossoliński", Wrocław, 1977, 244 p.

Institutul „Ossolineum" din Wrocław desfăşoară o amplă şi fructuoasă activitate de popularizare a istoriei. Aceasta se face prin două cicluri de publicaţii, primul fiind cel de istorie generală, în care a apărut, în 1970, şi *Istoria Romîniei* în limba polonă, al doilea, cel de biografii, în care a văzut lumina tiparului cartea ce formează obiectul recenziei de faţă. Ambele opere aparţin istoricului polon Juliusz Demel, excelent cunoscător al limbii şi istoriei noastre, profesor la Universitatea din Wrocław.

Alexandru Ioan Cuza, principe al Romîniei este înainte de toate o caldă evocare a personalităţii domnului Unirii noastre şi o reuşită operă de popularizare a remarcabililor săi fapte în rîndurile publicului polonez iubitor de istoric. Autorul foloseşte, am putea spune, întreaga informaţie ce i-o oferă literatura istorică polonă şi română a epocii, fapt ce se poate constata şi din principalele indicaţii bibliografice ce le dă separat, la sfîrşitul lucrării. Găsim în această literatură şi material documentar nou de provenienţă polonă, necunoscut pînă acum biografilor români ai lui Cuza. Aceasta, ca şi folosirea relaţiilor poloneze contemporane privitoare la ilustrul domn român, dau o valoare deosebită lucrării, făcînd-o cu atît mai folositoare cercetării noastre istorice.

www.dacoromanica.ro

„Ideea conducătoare a acestui studiu — scrie autorul în al său cuvînt înainte — a fost să-l înfățișeze pe eroul său pe cît este cu putință sub toate fețele și fără părtinire, în realizările și eșecurile, în înălțările și căderile, în strălucirile și umbrele sale". Țelul a fost atins de autor, și acest lucru îl spunem cu toată convingerea.

Cartea cuprinde trei capitole, fiecare cu subîmpărțirile sale. În primul capitol, *Drumul spre tron*, materia este tratată în patru subcapitole. În cel dintîi, intitulat „Tinerețea", autorul se ocupă de originea, anii tinereții, studiile și căsătoria lui Cuza. Iată și portretul acestuia, așa cum îl schițează autorul: „din relațiile contemporane păstrate, ce-i drept puțin numeroase și nu prea întinse, apare imaginea unui bărbat tînăr, de statură mijlocie, bine făcut, frumos, cu un aspect exterior fermecător. Fața cu trăsături regulate, bărbătești, nasul și gura proeminente, ochii albaștri-verzui, părul lucios, ușor buclat. Maniere politicoase, elegante, comportare amabilă, nesilită. L-a caracterizat o vie inteligență, o ușurință în exprimare, o promptitudine și causticitate în replică, vorba de duh nelipsită de ironie, adesea usturătoare, căci nu-i plăcea să-și ascundă părerea. Avea o fire sinceră, curajoasă, străină de ipocrizie, aviditate, dorința de a se ridica în dauna altora. Pe lîngă aceasta, o natură activă, plină de energie, de mobilitate, de spontaneitate, ostilă ceremoniei umflate, rigide" (p. 10—11). În subcapitolul al doilea „Patria", se face o scurtă incursiune în istoria Principatelor de la întemeiere pînă la unire și se schițează situația lor politică, economică și socială, precum și evoluția burgheziei în perioada din preajma unirii. Aici se cer însă unele retușări. Mai întîi, în legătură cu situația politică internă se spune că potrivit acordului de la Balta-Liman din 1849 în Principate adunările boierești, eligibile pînă atunci, au fost înlocuite cu „divanuri" convocate pentru sarcini definite, adică „ad-hoc" (p. 42). Este vorba de o confuzie ce o face autorul între „divanuri", în sens de parlamente boierești, și „divanurile ad-hoc", care au fost convocate pentru un scop definit o singură dată în 1857, și anume acela de a se cunoaște de către puterile europene garante doleanțele românilor în legătură cu viitoarea organizare a Principatelor, potrivit hotărîrilor tratatului de la Paris, și în care au fost reprezentate toate clasele sociale, inclusiv țărănimea. În ceea ce privește situația economică, autorul, influențat prea tare de relațiile contemporane de provenință polonă, scrie despre țăranii români că „trăiau în condiții materiale mizerabile, se gospodăreau în mod primitiv și își acopereau cerințele fundamentale în cadrul acestei economii naturale. Lipsiți de cultură, ei vegetau în umbra curții boierești și în cea a reprezentanților, în general brutali și demoralizați, ai autorității de stat și ai bisericii "(p. 18). O imagine, după noi, prea sumbră și depărtată de realitate și care se potrivește mai curînd țărănimii din Galiția și din alte țări vecine decît celei din Principate, știut fiind, mai ales din recentele cercetări în acest domeniu, că gospodăria țărănească românească depășise de mult stadiul economiei naturale și intrase în contact strîns cu piața. Analiza autorului se extinde și asupra românilor din Transilvania, arătînd că aceștia constituiau 2/3 din totalul populației acestei țări, dar că erau reduși la rolul de masă dependentă și exploatată, îndeosebi țărănească. Acolo, în aspră luptă pentru drepturile naționale fundamentale, s-a cristalizat mișcarea națională modernă românească, care a căutat sprijin și și-a pus speranța în viitorul țărilor române de la sud și răsărit de Carpați și care a trasat calea ideii de unitate politică a tuturor românilor. Și cultura românească își găsește locul cuvenit în expunerea autorului, după care, noile realizări culturale, înfăptuite prin efortul comun al tuturor țărilor române, într-o colaborare din ce în ce mai strînsă, au avut o mare însemnătate pentru fundamentarea și generalizarea sentimentului de comunitate națională, deschizînd cel mai de vreme drumul ideii de unitate politică și de unificare teritorială. Mai departe, autorul arată că în această epocă existau anumite legături între destinele poporului român și cele ale poporului polon. Ambele luptau pe căi și în condiții diferite pentru același țel: independența și unitatea națională. În acest context autorul se ocupă de refugiații polonezi după insurecția din 1830—1831 și răscoala din Cracovia și Galiția din 1846 în țările române care au format pentru ei un teren ospitalier de activitate politică. Al treilea subcapitol, „Cariera", trece în revistă activitatea publică a lui Cuza începînd cu anul 1842 pînă la unire, inclusiv rolul jucat de el în revoluția de la 1848 în țările române a cărei desfășurare și ale cărei legături cu emigrația polonă sînt redate succint. Expunerea este îmbletită cu evenimentele care s-au succedat în istoria Principatelor și în cea a relațiilor polono-române, care au cunoscut o nouă animare cu prilejul războiului Crimeii și în perioada imediat următoare. Ultimul subcapitol, „Unirea" este dedicat acestui important eveniment din istoria noastră, la care s-a ajuns prin dubla alegere a lui Cuza ca domn al Principatelor Unite. Cu obiectivitatea-i cunoscută, care constituie o calitate de bază a autorului, este redat ecoul unirii în sînul emigrației polone. Se arată, așadar, că dubla alegere a lui Cuza a fost primită de unii polonezi cu netă antipatie, aceasta pentru motivul că ei vedeau în

www.dacoromanica.ro

ea, și nu fără temei, înainte de toate un act politic îndreptat împotriva intereselor și voinței Turciei, în ajutorul căreia polonii își puseseră mari speranțe pentru reciștigarea independenței patriei lor. De aici și sprijinul dat în 1859 de un grup de emigranți poloni lui Grigore Ghica în complotul acestuia de a-l înlătura pe Cuza. Întîlnind în poloni o forță potrivnică lui și care se sprijinea pe dușmanii săi, Cuza a adoptat față de ei o atitudine de neîncredere și antipatie, lucru considerat natural de autor, care arată însă că, în principiu, domnitorul a fost și a rămas binevoitor față de acești neastîmpărați și incomozi oaspeți de la nord, pentru care a avut multă înțelegere și îngăduință. Subcapitolul se încheie cu descrierea triumfalei călătorii făcute de Cuza după alegerea sa la București și înapoi la Iași.

Al doilea capitol, *Domnia*, cuprinde și el patru subcapitole. În primul, sub titlul „Începuturile", se scot în evidență eforturile depuse de domnitor pentru a obține confirmarea și recunoașterea internațională a dublei sale alegeri și călătoria sa în acest scop la Constantinopol (1860); greutățile întîmpinate și învinse în munca sa de organizare și unificare a administrației noului stat; tratativele sale cu emigrația revoluționară maghiară împotriva Austriei; soarta căsniciei sale cu doamna Elena. Subcapitolul următor „Adversități" se ocupă de anii de luptă constituțională și de administrația țării sub guvernele Catargiu și Cretzulescu, de încercarea boierimii conservatoare de a soluționa în favoarea ei problema agrară, fără împroprietărirea țăranilor prin proiectul de reformă votat de Cameră dar respins de Cuza (1862), de creșterea opoziției parlamentare (1862—1863), de atitudinea ei tot mai violentă, de monstruoasa coaliție, de tranzitul armelor rusești pentru Serbia, de intensificarea aceleiași opoziții, de guvernul Kogălniceanu, de secularizarea averilor mănăstirești, de activitatea guvernamentală și parlamentară după secularizare, de lupta domnitorului cu majoritatea conservatoare din Cameră, ostilă împroprietăririi țăranilor, de lovitura de stat, noua lege electorală și legea rurală.

Dar cel mai original și care ar putea suscita mai mult interesul istoricilor români este subcapitolul intitulat „Polonii", în care autorul analizează activitatea emigrației polone din Principate în timpul insurecției din Regatul Poloniei rusești din 1863/1864. Cu această ocazie se dă un scurt istoric al acestei emigrații începînd ca anul revoluționar 1848 pînă la sfîrșitul domniei lui Cuza, efectivul ei (500 de persoane în 1860 în Principate, 300 în Dobrogea), proveniența socială, ocupația și vederile politice ale emigranților, gata oricînd să pornească o nouă acțiune pentru eliberarea patriei lor. Se descrie apoi cu lux de amănunte activitatea colonelului Z. Miłkowski avînd ca misiune crearea unei „legiuni" pe teritoriul Moldovei. Miłkowski, care se afla de mai mult timp la noi și care ne cunoștea bine limba, a reușit în 1862 să grupeze în jurul său circa 100 de poloni, mulți dintre aceștia venind de la școala militară polonă din Genova. Intensificarea afluenței polonilor a neliniștit autoritățile românești deoarece acțiunea polonă, desfășurată destul de pe față și tolerată la început de români, n-a fost trecută cu vederea de puterile vecine. La intervenția lor, guvernul român a interzis concentrarea polonilor în centre urbane mai mari, ca București și Iași, și a dat ordin celor ce n-aveau pașapoarte să părăsească țara. Ba mai mult, la mijlocul lui ianuarie 1863, cînd în Regatul Poloniei pregătirile pentru insurecție erau terminate, autoritățile românești au trecut, la stăruința consulilor puterilor vecine, la arestări și expulzări de emigranți poloni. Atunci și Miłkowski, numit de conducerea insurecției polone „comandant militar în Rutenia și Orient", cu misiunea de a lua legătura cu guvernul român, a fost silit să părăsească Moldova și să-și găsească un punct de sprijin la Tulcea, în Dobrogea, pe atunci sub stăpînirea turcească. Autorul recunoaște că guvernul român a luat asemenea măsuri pentru a nu fi acuzat de călcarea neutralității țării de către refugiații polonicare se concentraude-a lungul frontierei și colaborau cu compatrioții lor, care se aflau în stare de război cu una din puterile vecine. Izbucnirea insurecției și lupta polonilor pentru libertate au fost salutate cu multă simpatie de populația românească. S-au strîns fonduri pentru poloni. În primăvara anului 1863, odată cu schimbarea în bine a poziției Franței față de insurecția polonă, s-a îndulcit și atitudinea guvernului român față de emigranții poloni. Aceștia n-au mai întîmpinat dificultăți în trecerea lor spre cîmpul de luptă și în scurt timp un mare număr dintre ei a părăsit țara. S-au recrutat voluntari, s-au transportat și s-au făcut depozite de arme la frontiera țării, s-a fabricat muniție pentru insurgenți, ba s-a proiectat să li se dea și armele franceze ce se aflau la Iași și care fuseseră destinate anterior maghiarilor împotriva Austriei. Dar cînd s-a schițat posibilitatea intervenției puterilor apusene în favoarea Poloniei, pentru români a renăscut primejdia din partea Austriei, căci pentru a cîștiga această putere pentru cauza Poloniei, diplomația polonă și cea franceză au reactualizat vechile planuri de recompensare teritorială pentru monarhia habsburgică în Principate, în schimbul unei eventuale renunțări la Galiția. Reprezentanții diplomației polone au căutat, fără succes însă, să obțină pentru acest tîrg și acordul Angliei.

www.dacoromanica.ro

În această chestiune firește că partea polonă nu s-a putut aștepta la vreo concesie din partea română, iar Cuza a declarat reprezentantului Guvernului Național al insurecției că-și va apăra țara cu arma în mînă. Iar la sfîrșitul lui mai același an de partea polonă se nota că domnitorul ar fi răspuns refugiaților că nu va admite trecerea lor în număr mai mare și înarmați prin țară spre cîmpurile de bătaie ale insurecției. Totuși, Miłkowski, la ordinul autorităților acesteia, a continuat să organizeze grupuri înarmate în Tulcea, de unde urma să pornească expediția militară polonă în sus pe Prut, spre miazănoapte. Marșul său prin România Miłkowski îl concepea însă mult mai amplu decît ca o simplă acțiune militară; el vedea în el înainte de toate o „forțare a trecerii" prin țară, o „deschidere a ecluzelor canalului ajutorului din afară" pentru insurecția polonă. După el, „importanța internațională a chestiunii" consta în trecerea pe față, în mod deschis, a unui detașament polon armat prin România, adică în violarea dreptului internațional în cel mai sensibil punct pentru diplomația europeană, pentru chestiunea orientală. Și aceasta, pentru motivul că faptul ca atare al trecerii cu arma în mînă prin țară ar atrage România, și prin ea Turcia, iar prin aceasta din urmă Europa, în sfera unei participări active la insurecția polonă" (p. 144).

Era vorba deci de o acțiune politică, de provocare a unui conflict internațional. Cu atît mai mult, cu cît expediția, în caz de reușită, nu s-ar fi mărginit numai la trecerea în sine, ci Miłkowski intenționa să pună chiar stăpînire pe o parte de teritoriu din nordul Moldovei, ideea la care a renunțat numai din cauză că n-avea forțe suficiente. Potrivit planului final, detașamentul urma să plece din Tulcea, să treacă Dunărea în sudul Basarabiei, apoi Prutul la Gogești, să se îmbarce în trăsuri și să se îndrepte spre Iași, acolo să ia armele din arsenal, să treacă apoi din nou Prutul și să se îndrepte spre Hotin. Expediția a avut aprobarea Guvernului Național polon. Autorul arată că principala greșeală a comandantului expediției a fost aceea că n-a luat în considerație amploarea riscului ei. El a contat pe faptul că românii nu-i vor tăia calea, căci era doar vorba de patria polonă, de apărarea ei. Cu obiectivitatea ce-i face cinste, autorul ia, pe bună dreptate, în apărare poziția românilor, reproșînd, în schimb, lui Miłkowski că „n-a recunoscut dreptul identic al celeilalte părți (adică a celei românești) la apărarea patriei sale de primejdie, mai cu seamă pe propriul ei pămînt" (p. 146). Cuza știa de pregătirile polonilor. El le-a sugerat chiar o soluție ce n-ar fi compromis România și anume trecerea prin teritoriul ei în grupuri mici, care să ia armele abia la frontiera de nord a țării din depozitele răspîndite acolo. Probabil că și-a dat chiar consimțămîntul să ia arme din Iași. Miłkowski însă i-a respins propunerea, care ar fi eliminat scopul politic al expediției sale. Domnitorul și guvernul său se temeau de intervenția Rusiei, dacă ar fi permis trecerea armatei, a polonilor prin țară. Autorul consideră juste asemenea temeri. „Tragicul situației — observă domnia sa — a constat în faptul că pe lîngă convergența fundamentală a tendințelor ambelor popoare, polon și român, care luptau pentru neatîrnare, au avut loc și ciocniri imediate de interese". Căci acum, în timpul insurecției polone, un conflict european a constituit o speranță pentru poloni și un pericol pentru români; primii ar fi putut spera să-și redobîndească independența țării, cei de al doilea să-și piardă independența relativă, abia obținută. Pentru poloni actual, în raport cu situația politică din Europa sud-estică, era sloganul „cu cît mai rău, cu atît mai bine", cîtă vreme pentru români o stabilizare a relațiilor internaționale le crea perspective mai largi pentru viitor (p. 148). Cu toate acestea, expediția lui Miłkowski a avut loc. Autorul urmărește în amănunte desfășurarea ei: Pornită din Tulcea în noaptea de 11 spre 12 iulie stil nou 1863, cu un efectiv abia de 213 oameni, bine însă înarmați, aceștia au trecut Dunărea pe un vapor englez, dar n-au putut pătrunde prin rețeaua trupelor române; urmăriți de un detașament de soldați români de cîteva ori mai puternic și refuzînd să depună de bună voie armele, ei au respins la 15 iulie, la Costangalia Bojenari atacul românilor, dar două zile mai tîrziu, după trecerea Prutului, au fost siliți să capituleze la Rînzeşzi, unde au fost dezarmați. Cuza a dat imediat ordin ca ei să fie tratați cît mai bine din toate punctele de vedere. Cei răniți la Costangalia au fost îngrijiți în spitalul din Galați, iar cei bolnavi, care au depus armele la Rînzești, în spitalul din Bîrlad. Cei căzuți din partea polonă au fost înmormîntați cu onoruri militare. În continuare, autorul arată că ciocnirea de la Costangalia a fost o întîmplare nefericită atît pentru insurecția polonă cît și pentru guvernul român, stîrnind consternare și foarte diferite reacții în România și în sînul emigrației polone. Și din partea polonă părerile au fost foarte împărțite. Unii spuneau că expediția a dat rezultate pozitive întrucît a făcut să crească în societatea românească simpatia pentru insurecția polonă, iar acest fapt a determinat autoritățile românești să-și schimbe oarecum atitudinea. Alții și-au manifestat dezamăgirea. În sfîrșit, reprezentanții aristocrației polone din emigrație au condamnat acțiunea lui Miłkowski ca una care a indispus pe Cuza față de poloni. „Polonilor — spune autorul — le-a fost greu să recunoască inoportunitatea acțiunii lor" (p.

www.dacoromanica.ro

151). De aceea, cei mai mulţi şi-au manifestat decepţia şi reproşul faţă de români. Pe de altă parte, ţinînd seama de atitudinea Franţei, care susţinea insurecţia, Cuza a căutat să şteargă impresia defavorabilă ce o provocase incidentul cu polonii. Milkowski, chemat de ei, n-a scăpat de reproşuri şi a aflat că va fi expediat, împreună cu cei mai mulţi dintre soldaţii săi, în Turcia, şi numai la rugămintea sa domnitorul a permis ofiţerilor şi unei părţi din subalterni să plece pe nevăzute, în grupuri mici, în Polonia. Tot atunci a permis să restituie armele depuse de răsculaţi şi a fost de acord să elibereze pe toţi polonii, stabiliţi în ţară şi arestaţi în legătură cu expediţia. Mai tîrziu, domnitorul a promis polonilor să le înlesnească tranzitul de arme şi de oameni, ba chiar să le dea voie să-şi organizeze o trupă de atac la hotarul de nord al ţării, în cazul însă numai dacă francezii ar fi continuat să susţină cauza polonă, şi eventual să încheie o înţelegere formală româno-polonă în septembrie 1863.

Dar în toamna acelui an situaţia polonilor s-a înrăutăţit. Încercările Franţei de a organiza o intervenţie în favoarea Poloniei s-au izbit de refuzul Angliei şi de rezistenţa mascată a Austriei. Şi din nou Guvernul Naţional şi politicienii poloni din emigraţie au revenit la planurile lor anterioare de compensare a Austriei cu teritorii româneşti. Cu toate acestea, România a servit mai departe de teren comod pentru multe acţiuni ale insurgenţilor poloni. Guvernul român s-a făcut că nu vede crearea de noi centre de concentrare polonă în Moldova, dar a fost mai departe împotriva organizării pe teritoriul ţării de detaşamente înarmate. Partea polonă s-a revanşat faţă de români printr-o atitudine binevoitoare în problema secularizării averilor mănăstireşti. Datorită relaţiilor ramificate ale emigraţiei şi diplomaţiei polone cu cercurile conducătoare din Franţa şi Anglia, precum şi cu presa din aceste ţări, ajutorul polonilor în acest domeniu a avut o însemnătate cu totul reală. Ca răspuns domnitorul şi doamna s-au angajat personal în acţiunea de ajutorare a refugiaţilor poloni. Situaţia lui Cuza a devenit însă mai încurcată cînd Franţa a dat înapoi în faţa unui conflict armat european şi a insuccesele insurecţiei din Polonia. De aceea, cu toată bunăvoinţa sa şi în general a românilor faţă de poloni, asistenţa pentru aceştia, deşi a continuat, a slăbit treptat. Perspectiva înfrîngerii insurecţiei a creat o nouă situaţie, care a introdus în relaţiile polono-române elementul neîncrederii reciproce crescînde. Guvernul român a fost silit să se adapteze politicii puterilor vecine faţă de insurecţia polonă, în schimb de partea polonă s-a decis să se recurgă la măsuri radicale atît în Polonia cît şi în România. La Bucureşti unii emigranţi au lansat proiectul provocării de ciocniri armate la graniţa româno-rusă pentru a se duce la ocuparea României, iar prin aceasta la izbucnirea mult doritului conflict european. Unii insurgenţi poloni s-au gîndit chiar la înlăturarea lui Cuza. Aceste proiecte şi întreprinderi au provocat neliniştea şi aversiunea guvernului român, care a dizolvat grupările din Moldova şi a limitat activitatea polonilor în ţară. Toate acestea au dus la răcirea raporturilor dintre poloni şi domnitor. „Partea polonă — continuă autorul — l-a acuzat de schimbarea atitudinii, de inconstanţă, de neţinerea promisiunilor. Fără îndoială că politica lui Cuza faţă de evenimentele polone a trecut prin diferite faze, la fel ca şi politica tuturor statelor interesate. Ea a prezentat deci o linie în zigzag, fiind rezultanta situaţiei date a problemei polone pe arena internaţională, a poziţiei Franţei şi a puterilor vecine, iar într-o anumită măsură şi a situaţiei interne din România. Elementele ei permanente au fost apărarea intereselor naţionale şi simpatia sa personală pentru cauza polonă. Politica sa externă a fost însă variabilă, dependentă de factorii amintiţi, de gradul de adaptare a intereselor de atunci române şi polone, uneori contrare propriilor intenţii ale domnitorului. Aceste complicaţii n-au fost observate adesea de partea polonă" (p. 161).

Polonii au avut, prin urmare, mult de a face în epoca lui Cuza cu România şi cu problemele ei, indirect, iar adesea şi direct. Sute dintre ei s-au perindat atunci prin ţările române, între care şi o seamă de personalităţi marcante din istoria Poloniei. Au rămas urme de aceste contacte, şi anume impresii, observaţii, reflexii, cuprinse în corespondenţa oficială sau în cea privată, declaraţii publice, documente, memorii, toate referitoare la Principate, la societatea românească şi la persoana domnitorului. Pe baza acestui material, autorul urmăreşte modul cum au privit polonii peisajul românesc, economia ţării, starea comunicaţiilor, a comerţului, a oraşelor, viaţa cotidiană, situaţia sanitară etc. Multe lucruri din România li s-au prezentat altfel decît în ţările din Europa apuseană şi centrală. În societatea românească de atunci au observat înainte de toate enorma prăpastie între boieri şi ţărănime, starea înapoiată a clerului, caracterul blînd şi liniştit al poporului, nivelul scăzut al învăţămîntului, huzurul clasei boiereşti. Nu le-a scăpat din vedere înapoierea în domeniul relaţiilor social-politice. Chiar şi acelora care au apreciat pozitiv schimbările în relaţii politice interne româneşti, nu totdeauna le-a plăcut direcţia lor, mai ales în lumina evenimentelor polono-române din 1863—1864,

www.dacoromanica.ro

interpretate unilateral de ei. Sînt citate personalităţile mai de seamă din România de atunci care au făcut o bună impresie asupra polonilor. Pentru poloni mai importantă a fost politica externă a lui Cuza şi poziţia sa personală faţă de cauza lor. S-a subliniat deci că această politică n-a fost cu totul independentă. În schimb, atitudinea domnitorului faţă de poloni a fost considerată aproape de toţi drept binevoitoare. Iar despre ţara pe care au vizitat-o, de care s-au interesat şi în care soarta i-a făcut să petreacă adesea un timp îndelungat, aproape toţi polonii au rămas cu cele mai bune amintiri.

Al patrulea subcapitol, intitulat „Reformele. Cîrmuirea personală. Căderea", se ocupă de evenimentele care au dus, după lovitura de stat din 2/14 mai 1864, la votarea, prin plebiscit a statutului şi a legii electorale, la promulgarea legii rurale şi la înfăptuirea reformei agrare. În continuare, se examinează administraţia guvernului Kogălniceanu, activitatea politică, noile legi, preludiile căderii primului ministru şi demisia sa, domnia autoritară a lui Cuza, situaţia financiară, acţiunea opoziţiei, mişcarea din august 1865 din Bucureşti, complotul şi abdicarea domnitorului.

Ultimul capitol, *Epilog*, cuprinde două subcapitole: „Crepusculul" şi „Moştenirea". În primul se prezintă ultimii ani ai vieţii lui Cuza petrecuţi în surghiun în străinătate, mai întîi la Viena şi Paris, apoi la Ober-Döbling lîngă capitala Austriei şi în sfîrşit la Florenţa, de unde a plecat la Heidelberg şi unde, la sosire, a murit, şi se încheie cu aducerea rămăşiţelor sale pămînteşti în ţară şi cu înmormîntarea fostului domn la Ruginoasa. În al doilea se vorbeşte de amintirea lui Cuza şi de judecata posterităţii asupra personalităţii şi faptelor sale. Lucrarea se încheie cu un indice de nume şi cu o listă de ilustraţii ce o împodobesc.

Prin bogăţia informaţiei, prin temeinicia argumentării şi prin nepărtinirea cunoscută a autorului, opera prezentată în paginile de mai sus apare ca o valoroasă realizare a istoriografiei poloneze. Ea se recomandă în acelaşi timp atenţiei specialiştilor noştri ca una din cele mai frumoase cărţi de istorie ce s-au scris vreodată în străinătate despre români.

Ilie Corfus

GABRIEL ŞTREMPEL *Catalogul manuscriselor româneşti. Biblioteca Academiei Române, 1—1600*. Edit. ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1978, 429 p.

Cercetătorii apreciază în mod deosebit apariţia primului volum din proiectatul Corpus al Cataloagelor manuscriselor româneşti din Biblioteca Academiei R.S.R., întocmit de Gabriel Ştrempel.

Volumul cuprinde pe lîngă un Cuvînt înainte (p. 5—8) şi o listă de abreviaţiuni (p. 9), un număr de 1600 de cote de manuscrise (p. 13—379). La sfîrşit indicele general (p. 383—429) încheie lucrarea. Deci după cum se poate constata din numărul mare de manuscrise descrise, în volumul de faţă sînt *concentrate* cele patru volume de Cataloage tipărite mai înainte, volumele I, II şi III apărute cu mai bine de o jumătate de veac în urmă, sînt de mult epuizate. Începînd cu ms. 1381 pînă la 1600 sînt descrise aici *pentru prima dată 220 de codice*, numai ele singure putînd constitui un al V-lea volum de manuscrise româneşti.

Toţi cei care au folosit cataloagele de manuscrise cunosc prea bine cum se prezintă primele trei volume. Caracterul heteroclit al colecţiei de manuscrise de pînă la cota 1062, aşa cum reiese mai ales din volumul al III-lea, unde predomină documentele istorice legate în tomuri, corespondenţa şi arhivele particulare, a impus reorganizarea fondului de manuscrise întreprinsă la Biblioteca Academiei R.S.R. între anii 1954—1956 de profesorul Alexandru Elian şi de Florica Moisil, iniţiativă care s-a dovedit întru totul justificată.

Această măsură nu mai putea fi aplicată retroactiv, dar începînd cu cota 1062 înainte, ea s-a impus pentru întregul fond. Golurile produse de transferul de materiale, care nu puteau fi considerate propriu-zis ca manuscrise, au fost completate cu manuscrise achiziţionate în perioada 1950—1956 şi apoi cu fondul de manuscrise Gaster, care avea inventar separat şi era considerat ca un fond distinct, în afara fondului de manuscrise româneşti. Dacă nu s-ar fi operat această selecţie, ar fi fost înglobate în continuare în cataloage mii de documente, de dosare de corespondenţă şi de arhivă personală.

În recentul volum au rămas prin forţa lucrurilor toate aceste tomuri numai pînă la cota 1062, dar pe cît a fost posibil într-o formă comprimată.

Reeditarea celor trei volume într-o ţinută ştiinţifică se impunea deci, aşa că şi metoda de lucru folosită în descrierea manuscriselor a suferit şi ea modificări, în comparaţie cu aceea

www.dacoromanica.ro

a tomurilor I, II şi III, modificări absolut necesare conform cu exigenţele actuale ale cercetării codicologice.

Metoda adoptată de Ion Bianu la vechile volume se apropia foarte mult de cea care a stat la baza întocmirii Bibliografiei vechi româneşti, unde sînt redate în întregime prefeţele şi postfeţele, ceea ce face parte din obligaţiile celui ce descrie cărţile vechi româneşti.

Folosind sistemul în uz curent al marilor biblioteci din străinătate, aplicat acum de Gabriel Ştrempel, descrierea manuscriselor cuprinde în general patru părţi.

În prima parte, imediat după cotă sînt menţionate următoarele elemente : vîrsta codicelui (dacă anul lipseşte se indică secolul căruia îi aparţine cu aprecieri aproximative : început, mijloc sau sfîrşit al secolului), numărul filelor constatat de bibliotecă, adică paginaţia mecanică, alături de numărul original (dacă există) stabilit de copist sau de autor, dimensiunile în centimetri ale manuscrisului.

A doua parte se ocupă de conţinutul codicelui. În cazul frecvent al miscelaneelor sînt numerotate toate operele, inclusiv cele fragmentare. Nu sînt redate însă capitolele operelor, nici prefeţele şi nici epiloagele şi aceasta este una din deosebirile esenţiale faţă de vechile metode de descriere. Acest fapt a permis concentrarea într-un singur volum a 1600 de cote de manuscrise, în loc de 300—350, cîte pot fi descrise normal după metodele clasice. Titlurile formulate de autor, acolo unde ele lipsesc sau este vorba de texte fragmentare, sînt aşezate între paranteze unghiulare.

Transcrierea însemnărilor pe care le cuprind codicele constituie a treia parte. Însemnările de oarecare însemnătate pentru cultura românească, ca de pildă cele ale copiştilor, cele istorice, meteorologice, de stare civilă, de posesor, de lectori, cele referitoare la elaborarea codicelui sau la circulaţia acestuia, sînt redate în întregime.

Ultima parte a descrierii priveşte grafia, cerneala, ilustraţiile, ornamentele, legătura şi provenienţa fiecărui manuscris.

În ce priveşte bibliografia, au fost citate numai lucrările care au reprodus fie in extenso sau parţial, însuşi textul manuscriselor incluse în prezentul volum sau lucrările care au descris aceste codice înainte de apariţia acestuia.

Indicele general ce încheie volumul este nu numai un indice onomastic şi de nume geografice dar şi unul pe materii.

Oricine răsfoieşte acest volum constată aplicarea unor criterii cu adevărat ştiinţifice în prezentarea manuscriselor, iar numeroasele îndreptări ale greşelilor strecurate în cele trei tomuri apărute cu decenii în urmă, aduc reale servicii cercetătorilor. Pe lîngă precizările şi corectările de datare la cele mai multe din acest lot de manuscrise, se fac şi precizări cu privire la ilustraţii şi ornamentări, care deseori lipsesc în vechile cataloage. Îndreptările sînt şi mai importante atunci cînd ele se referă la însuşi conţinutul codicelui. Iată exemple edificatoare. La ms. rom. nr. 2 corectările sînt esenţiale. Condica nu aparţine bisericii Patruzeci de sfinţi şi nu datează din anul 1798, cum apare în vechiul volum[1], ci este vorba de o „condică de veniturile şi cheltuielile unei gospodării boiereşti dintre anii 1820—1827". Şi tot pentru acest codice lipseşte din acelaşi vechi catalog identificarea „Reţetelor medicale" şi a „Inventarului de veselă" de la filele 33—34 şi 36. Un alt exemplu : codicele nr. 180 nu este copiat de mîna mitropolitului Antim Ivireanu, cum apare în vechiul catalog [2]. Exemple de acest fel sînt numeroase şi nu este cazul să insistăm aici. Însemnate îndreptări pe fond s-au făcut codicelor cuprinzătoare de cronici, unde descrierea operelor este adusă la zi conform cu ultimele cercetări.

Autorul precizează ori de cîte ori este necesar, din ce fond sau din ce bibliotecă ori în ce mod a fost achiziţionat cutare codice ; de asemenea, se menţionează vechea cotă, cînd aceasta a fost schimbată. Cazurile de dezmembrări ale unor codice, suferind modificări şi ca număr, sînt indicate pentru fiecare manuscris în parte.

Printre manuscrisele descrise în volumul de faţă sînt unele intrate mai de curînd în colecţiile Bibliotecii Academiei.Dintre acestea citäm doar cîteva mai importante : *Dicţionarul Junimea* (ms. rom. 1488) şi *Album cu autografe ale membrilor Junimii* (ms. rom. 1489), Vasile Alecsandri, *Doine şi poezii* (ms. rom. 1497), piese de teatru originale de Costache Caragiale, Grigore Alexandrescu, Matei Millo şi Vasile Alecsandri (manuscrisele româneşti nr. 1449, 1452 şi 1454), traduceri de Hesiod efectuate de Alexandru Odobescu (ms. rom. 1523). Tot achiziţii mai recente ale Bibliotecii Academiei sînt şi codicele 1457 şi 1459. Primul cuprinde versuri de Conachi, Vasile Bob-Fabian, A. Hrisoverghi, Ion Eliade-Rădulescu, Costache Negruzzi, Grigore Alexandrescu, iar cel de al doilea cuprinde fragmente literare şi documente privitoare la Ion Creangă. O serie de volume provin din bibliotecile unor istorici, filologi şi specialişti ai culturii româneşti de odinioară ca acelea din biblioteca episcopului de Buzău Dionisie Romano, a căpitanului Constantin Oltelniceanu, a mitropolitului Moldovei Iosif Naniescu, sau ale profesorilor Constantin Erbiceanu, Grigore Creţu, Nicolae Iorga şi alţii.

Autorul — conştient de munca imensă care îl aşteaptă în continuare şi presimţind dificultăţile şi inerentele lacune — arată în „Cuvîn-

[1] Ion Bianu, *Catalogul manuscriptelor româneşti*, tom. I, Bucureşti, 1907.

[2] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

tul introductiv" că este bucuros şi că va reţine observaţiile cercetătorilor pentru volumele viitoare. În acest sens îi sugerăm ca la sfîrşitul volumelor următoare să figureze o listă în ordine numerică crescîndă cu manuscrisele dezmembrate, iar în prezent numerotate cu alte cote, pentru ca cercetătorii care le-au folosit şi citat cîndva în lucrările lor cu vechile numere, să le poată găsi mai uşor. Aceste liste ar putea cuprinde şi codicele dezmembrate sau cu număr schimbat din prezentul volum.

Şi în fine o nelămurire. Pentru manuscrisele nr. 1416 şi nr. 1571 de la p. 322 şi 372 se spune că provin din Biblioteca Institutului de Istorie „Nicolae Iorga", iar pentru cele de la p. 376 — 377 manuscrisele 1587, 1588 şi 1589 se arată că provin din Biblioteca lui „N. Iorga". Credem că e vorba de una şi aceeaşi bibliotecă.

Exigenţa, minuţiozitatea şi precizia cu care au fost descrise aici cele 1600 de codice, fără să mai socotim eforturile cerute de reconstituirea şi identificarea diverselor opere, sînt demne de toată atenţia şi lauda celor care vor consulta şi vor folosi volumul. Nu putem decît să urăm autorului puterea de muncă şi perseverenţa necesare spre a duce la bun sfîrşit noul proiect al Corpus-ului de cataloage de manuscrise româneşti atît de necesar şi atît de aşteptat de cercetători.

Aurora Ilieş

www.dacoromanica.ro

„Apulum XV", Alba Iulia, 1977, 781 p.

Anuarul Muzeului din Alba Iulia, publicație cunoscută de circa patru decenii atît în țară cît și peste hotare, a ajuns în anul aniversării unui secol de la cîștigarea prin grele jertfe a independenței de stat a României, la cel de-al 15-lea volum. Așa după cum este cunoscut din conținutul numerelor precedente și acest tom recent apărut oglindește prin majoritatea articolelor din sumar, profilul multilateral al activității colectivului de muzeografi din județul Alba. Dar și de această dată, conform unei împămîntenite tradiții a colegiului redacțional, n-au fost omise nici colaborările externe, multe din ele purtînd semnăturile unor istorici de prestigiu din centre științifice românești (București, Cluj-Napoca Brașov), sau străine (Honolulu, Statul Hawai, S.U.A., Lyon, Franța, Köln, R.F. Germania, Brežice. R.S.F. Iugoslavia).

Scoaterea la iveală de sub mantia solului sau din dosarele de arhivă a unor materiale arheologice și documente ce se referă cu precădere la evoluția economico-socială și politico-culturală a societății umane care a viețuit în cursul multelor veacuri pe meleagurile albaiuliene, activitate desfășurată cu competență, probitate și pasiune de întregul personal de specialitate al Muzeului Unirii și al muzeelor din Sebeș, Aiud și Blaj, e cît se poate de fidel relevată prin articolele care dețin covîrșitoarea majoritate a spațiului revistei.

Capitolul cu cea mai mare extindere (p. 19 — 585), intitulat „Studii", cuprinde 27 de articole, dintre care mai mult de jumătate aparțin cercetătorilor din județul Alba. Fiecare din studiile respective dezbat subiecte de larg și real interes, abordînd aproape toate epocile și perioadele istoriei, de la epoca pietrei pînă în contemporaneitate.

Istoriei vechi îi sînt rezervate patru materiale, dintre care trei sînt redate integral în limba germană : *„Die Beziehungen der Vinča A Phase zu Nordtessalien und dem Südbalkan"* de arheologul din Cluj-Napoca, Gheorghe Lazarovici ; *„Zur Erforschung der neolitischen Kulturen im südlichen Teil der Bundesrepublik Deutschland*, semnat de Walter Meier-Arendt din Köln, și contribuția lui Mitja Guštin (Brežice), *„Beiträge zu den vorgeschichtlichen Verbindungen zwischen Slowenien und Basarabi"*. Articolul în limba română se intitulează *„Contribuții la cunoașterea metalurgiei cuprului și bronzului în nord vestul României"* fiind semnat de Carol Kacsó.

Sinteza întocmită cu rigurozitate și cu o meticuloasă tipologie a ceramicei vinciene, de către Gh. Lazarovici, reprezintă o finalizare a deja îndelungatelor cercetări întreprinse în aria sud-vestică a României de către autorul materialului. Avînd în vedere că sub semnătura sa au apărut în diverse anuare muzeistice românești mai multe articole pe această temă, ni se pare salutară inițiativa de a oferi celor interesați de peste hotare, acest studiu redat într-o limbă de circulație universală. Nu împărtășim însă ideea de a se publica într-o altă limbă articolele cercetătorilor străini, pe motiv că aceștia, oferind spre publicare respectivele studii unei reviste românești, aveau în primul rînd scopul de a se face cunoscuți cititorilor din țara noastră. Or, se pot ivi nedorite interpretări eronate a conținutului pe motivul lesne de înțeles că nu toți cei ce se preocupă de studierea epocilor străvechi sînt în egală măsură a face o traducere riguros exactă, așa cum se cere atunci cînd este vorba de un studiu de specialitate. Opinia noastră este ca în viitor să fie editate în limbi străine de largă accesibilitate un număr corespunzător dintre articolele din cuprins, și anume cele redactate de cercetători români, în vreme ce studiile primite de peste hotare să fie publicate în limba română.

Epocii romane cu așezările sale urbane și rurale de pe actualul cuprins al județului Alba, i se acordă un corespunzător număr de pagini, în raport cu frecvența descoperirilor. Toate cele cinci materiale reprezintă contribuții proprii ce scot în evidență diferite aspecte ale împămîntenirii la nordul Dunării de jos a culturii de esență latină. Remarcăm contribuțiile axate pe materiale arheologice apărute în zonă, *„Cîteva obiecte de bronz și argint de la Apulum"*, de „veteranii" colectivului de cercetători din Alba Iulia, Alexandru Popa și Ion Berciu, precum și *„Monumente epigrafice și sculpturale descoperite la Apulum"*, care poartă

www.dacoromanica.ro

semnătura lui Vasile Moga. De același sporit interes se bucură și materialul „*Sigilla mortarium apulensia*" întocmit de experimentatul specialist în studiul obiectivelor ceramice de epocă romană, Cloșca L. Băluță. La rîndul său, cercetătoarea de reputație europeană Stéphanie Boucher, în studiul redat în limba franceză, „*Les bronzes figures dans la monde romain. Ateliers et datation*" trece în revistă principalele elemente de care e necesar să se țină seama în cercetarea artei figurative mărunte a cărei produse sînt o serie de divinități ale pantheonului greco-roman. Cele 26 de imagini miniaturale din bronz, înfățișînd statuete ce se păstrează în diverse colecții de pe continentul european, toate de un real folos în stabilirea de analogii cu piese similare din Dacia romană, ar fi fost bine dacă se reproduceau nu în pagină, ci pe planșe aparte tipărite pe hîrtie care să asigure o imagine fotografică cît mai clară.

Colaborarea „*Săpăturile arheologice de la Sînmiclăuș (com. Șona, județul Alba), 1974*", a celor doi specialiști în perioada post-romană, Gheorghe Anghel și Mihai Blăjean, face tranziția către o altă etapă istorică, accea a formării poporului român. Cercetările lor se concretizează în articolul citat prin aceea că se „introduce în circuitul științific două așezări noi, una prefeudală și alta feudală timpurie, care se integrează în mulțimea celorlalte descoperiri romanice și românești din perioada migrațiilor și de formare a feudalismului timpuriu pe teritoriul Transilvaniei". Săpăturile arheologice cu caracter de salvare au fost întreprinse pe platoul numit Gruișor, situat pe malul stîng al Tîrnavei Mici și pe malul opus în punctul desemnat cu apelativul Răstoci. Obiectivele urmărite prin această cercetare constau din „verificarea stratigrafică a elementelor de fortificație semnalate, depistarea zonei cu densitate maximă de locuințe și precizarea fazelor de locuire". Multitudinea și deosebita diversitate a urmelor de cultură materială scoase la iveală din ambele puncte, au permis efectuarea unor concludente observații referitoare la atribuirea etnică și la încadrarea cronologică a acestui complex. Privitor la ceramică se constată că „olăria prefeudală lucrată la roată rapidă de tradiție romană cuprinde o cantitate însemnată de cioburi zgrunțuroase de culoarea sură-gri". De asemenea sînt de consemnat tot în acel loc „cîteva fragmente de cărămizi romane precum și fragmente de vase romane provinciale, din pastă fină roșu portocalie. Referitor la tipologia recipientelor se apreciază că „formele de vase întîlnite în locuință (oală-borcan, cană cu toartă), după profilul marginilor și ornamentație sînt de tradiție romană, păstrînd nealterate pînă în perioada prefeudală elementele de tehnică, pastă, ardere, tipologie și ornamentație caracteristice olăriei romane provinciale".

Cît privește eventuala durată în timp a așezării de la Gruișor, se preconizează ființarea sa pe parcursul a circa trei secole (sec. XI—XIII) iar ca apartenență etnică există toate indiciile că era a unor comunități cu un pronunțat caracter sedentar, caracteristică ce-i definește pe băștinașii români. O mulțime de elemente ca tipurile de locuințe, obiectele de uz casnic, și mai cu seamă olăria „prezintă analogii cu descoperirile similare făcute în cetățile bizantine de la Dunărea de Jos, sau cu cele din Moldova".

O secvență a aspectului orașului medieval ne-o oferă articolul „*Un monument de arhitectură gotică din cetatea Alba Iulia: biserica Báthory*", de Ioan Șerban. Edificiul ecleziastic, demolat în vara anului 1898, este studiat de autor pe bazat „fotografiilor păstrate, a mărturiilor scrise sau a fragmentelor de plastică arhitectonică care au ajuns în colecțiile muzeului din Alba Iulia. Sînt atestate mai multe faze stilistice aparținătoare goticului, fiecare reflectînd cîte o etapă de refaceri. În toate acestea însă și-au pus amprenta condițiile locale care dealtfel influențaseră evoluția arhitecturii întregului ev mediu transilvan.

Realităților demografice din Transilvania secolului al XVIII-lea li se aduc interesante contribuții de către Ion Ranca și Liviu Moldovan în „*O conscripție necunoscută de la 1748 a populației românești din scaunul Gheorghieni*". Conscripția analizată cuprinde populația românească din zece localități ale scaunului ce mai era cunoscut și sub denumirea de Giurgeu, pe care-l găsim consemnat și în diploma dată de Mihai Viteazul la 7 martie 1600. Textul actului, redat integral în anexa de la paginile 340 la 354, „constituie un important document scris despre statornicia elementului românesc în scaunul Gheorghieni, în cursul veacurilor, ... deschizînd un cîmp larg pentru investigații și studii onomastice și istorice".

Inestimabilul fond de carte rară pe care-l posedă bibliotecile din Alba Iulia, conferă noi și interesante date ce ne sînt prezentate în două valoroase studii redactate de Eva Mârza și Lucia Hațeganu. În „*Colecția de carte veche de la biserica ortodoxă română Maieri II Alba Iulia*", cercetătoarea Eva Mârza prezintă cititorilor anuarului „bălgrădean" o detaliată privire asupra „unei interesante colecții de tipărituri, necercetate pînă acum", aceea de la lăcașul de cult continuator al activității mitropolici românești de la Alba Iulia. Se insistă mai ales asupra importanței documentare a tipăriturilor existente în colecția de la Maieri II, a ex-librisurilor și a notițelor ologrefice. Catalogul celor 37 de cărți vechi românești (p. 359—368) este o cît se poate de utilă informație bibliografică care așteaptă ca noi cercetări să-i dezvăluiască în continuare tainele.

www.dacoromanica.ro

La rîndul său, Lucia Hațeganu, aduce la cunoștința generală cea de-a IV-a parte a extinsei și profundei investigații „*Cartea veche românească din biblioteca Muzeului Unirii din Alba Iulia*". În această secvență sînt cuprinse volume editate în intervalul anilor 1780—1830 la tipografiile mănăstirilor Neamț și Rîmnic, precum și la Sibiu, Viena și Buda (Ofen). Se menționează că toate aceste lucrări ce aparțin literaturii vechi au ajuns în biblioteca muzeului prin achiziționarea unor prețioase colecții particulare. Pe lîngă conținutul propriu-zis de o însemnătate cu totul aparte sînt numeroasele însemnări existente pe filele acestor cărți. Sub aspectul limbii, aceste rînduri ale cititorilor, aduc elemente lexicale utilizate în satele de pe un perimetru apreciabil ce avea ca centru cultural polarizator orașul Alba Iulia. Nu în rare cazuri aceste inscrisuri pe filele cărților dezvăluiesc surprinzătoare amănunte locale referitoare la evenimente istorice petrecute în zona respectivă, detalii care nu sînt cuprinse în documentele oficiale ale acelor timpuri.

Problematica corelată de cîștigarea independenței de stat a României ocupă un loc însemnat în cadrul grupului de studii. Grupajul este început de articolul „*Contribuții privind solidaritatea românilor din județul Alba cu lupta pentru cucerirea independenței de stat a României (1877—1878)*", redactat de Nicolae Josan. Se subliniază că „solidaritatea românilor transilvăneni cu cauza dreaptă a poporului român, la 1877, reprezintă, fără îndoială, una din cele mai frumoase pagini ale istoriei noastre moderne. În pofida tuturor persecuțiilor și opreliștilor stăpînirii dușmănoase, toată suflarea românească — de la Brașov, Făgăraș și Sibiu la Oradea, Satu Mare și Sighet, de la Năsăud și Bistrița la Reșița, Timișoara și Arad, — a vibrat profund pentru acțiunea politico-militară de însemnătate crucială a patriei-mamă, căreia i-a acordat întregul său sprijin moral și material". Sînt identificate pe cuprinsul județului Alba nu mai puțin de 50 de localități din care s-au colectat ajutoare bănești și materiale sanitare ce au fost expediate armatei române de pe frontul din Balcani. Capitularea Plevnei a reprezentat și pentru românii din Transilvania „expresia bucuriei sincere pentru triumful neamului, era o afirmare indirectă a dorinței desăvîrșirii unității naționale românești".

Aceeași emulație a maselor populare române din Transilvania solidare cu cauza dobîndirii independenței României, e redată și în studiul lui Romulus Felea, „*Mărturii noi privitoare la ecoul războiului de independență în Munții Apuseni*". În ciuda multiplelor opreliști ale oficialităților austro-ungare „mulți tineri moți trec granița și intră ca voluntari în armata română, participînd la luptele de peste Dunăre". La prefectura județului Turda, de îndată după anunțarea căderii Plevnei soseau șiruri de rapoarte în care se consemnau așa-zisele de către autorități, „manifestații antipatriotice" care avuseseră loc la Cîmpeni, Baia de Arieș și Sohodol.

Nici cunoscutul centru cultural românesc care era Blajul, n-a fost în afara sferei manifestărilor de simpatie cu cauza întregului popor român de la anul 1877. Articolul „*Ecouri ale războiului pentru independență la Blaj*". de Teodor Seiceanu, o confirmă prin culegerea de creații literare create și recitate de către elevii gimnaziului blăjean. Desigur că și aportul de natură materială constînd în sume de bani și medicamente, este scos în evidență prin date semnificative. „În luna iulie 1877 se trimit : 512 fiorini, 4 napoleoni, 8 galbeni imperiali, 17 guldeni, 51 kg scame, 48 triangule și fășî", se arată în conținutul articolului citat.

De o cu totul aparte atenție credem că se bucură contribuția lui Ioan I. Șerban, „*Date privind atitudinea lui George Barițiu față de problema recunoașterii internaționale a independenței* de stat a României (1878—1881). Spicuind fapte din activitatea de gazetar a cunoscutului fruntaș politic transilvănean, sînt evocate luările de poziție în favorul cauzei juste a românilor ce au luptat pe cîmpiile Bulgariei și cărora puterile europene încercau să nu le recunoască sacrificiile. Cu ochi de experimentat jurist, Barițiu sublinia în paginile ziarului ce-l edita la Sibiu, „Observatorul", că în conjunctura politică a vremii de după război o bază temeinică a României pentru dobîndirea drepturilor sale în Europa, o constituia activitatea sa diplomatică. Cu o deosebită grijă față de satisfacerea largului și aprofundatului interes al românilor din Transilvania față de mersul evenimentelor internaționale corelate îndeosebi de soarta statului român, conferea cititorului documente materiale informative. În aceste articole își exprima propria opinie ce era în fapt o competentă analiză a înfăptuirilor diplomației românești aflate într-o foarte vie activitate. De asemenea gazeta editată de Bariț, avea o fermă poziție de demascare în fața opiniei publice și de condamnare a manevrelor curților imperiale a căror scop era înlăturarea corpului diplomatic român de la masa tratativelor de pace. În termeni aspri dar pe deplin justificați de adevărul cauzei susținute, combate politica de șantaj și presiuni dusă față de poporul nostru ce a dat grele jertfe de sînge pentru dobîndirea neatîrnării, care cătau să i-o refuze.

Aducînd în discuție principalele cauze ale emigrației din secolul trecut spre Lumea Nouă de peste Atlantic, Stelian Popescu, în materialul „*Emigrația română în America de Nord pînă la primul război mondial*", face un amplu și cuprinzător tablou al situației țăranilor români din imperiul habsburgic. Se demonstrează prin date arhivistice concludente că greutăților de ordin material derivate din lipsa de pămînt li se adaugă și lipsa celor mai elementare drepturi politice. Cît privește viața românilor emigranți, noua conjunctură social-economică — arată autorul — n-a dus la asimilarea în conglomeratul de națiuni, ei păstrîndu-și etnicitatea și obiceiurile

www.dacoromanica.ro

tradiționale, și mai ales au întreținut în permanență legături cu meleagurile natale.

Evocările, *„Andrei Bîrseanu (1858—1922)"* de Eugen Hulea și *„Gavril Todica (1877—1946). Un răspînditor al științei și culturii românești în Transilvania"*, de Ioan N. Șerban și Corina Oargă, readuc în memorie viața și activitatea celor doi intelectuali care pe măsura priceperii și pregătirii fiecăruia au contribuit la culturalizarea maselor populare în deceniile de la cumpăna dintre secolele XIX și XX. Despre fiul plaiurilor brașovene, A. Bîrseanu, se face remarca că în pleiada cărturarilor români care au ilustrat cultura națională pe parcursul a mai mult de o jumătate de secol, n-a fost o stea de primă mărime, dar personalitatea sa atrage atenția posterității prin caracterul său integru și multilateralitatea activității desfășurate pe planul vieții noastre naționale. Se evidențiază neobositele-i străduințe depuse pentru reușita marii adunări populare de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918. Cît privește anii de după Unirea Transilvaniei cu România, el a orientat „Asociațiunea" spre realizarea unor obiective culturale ce n-au fost ordonate sau impuse de autorități și n-au avut nici o tangență cu partidele politice.

Evenimentele efervescente care au precedat Unirea, sînt prezentate în articolul *„Protocolul agendelor Consiliului Național Român din Blaj, 1918—1919 (Cronica revoluției de la Blaj)*, de Viorica Lascu. Întreprinzînd un amănunțit studiu în arhivele din Blaj și Cluj-Napoca, unde se păstrează documentele C.N.R.-ului blăjean, autoarea extrage cele mai semnificative elemente și fapte petrecute în orașul de pe Tîrnava Mare. Din analiza materialului faptic rezultă că masele au avut inițiativa și rolul hotărîtor în pregătirea Adunării de la 1 decembrie 1918, cît și la menținerea ordinei în localitățile din ținut. Relevantă este constituirea spontană a Sfaturilor Naționale și a gărzilor acestora. Din datele extrase din paginile protocolului blăjean reiese că numai într-o singură zi, în 6 noiembrie, se constituiseră Sfaturi Naționale în localitățile Blia, Doștat, Păuca, Presaca, Pănade, Roșia, Tiur și Teiuș. Diferitele acte de justiție întreprinse de populația din ținut, aveau ca stimul nu un caracter naționalist ci erau expresia majoră a unor revendicări social-economice care le-au fost refuzate secole de-a rîndul. Mînia maselor era îndreptată în egală măsură împotriva tuturor acelora ce-i exploataseră pe țărani: grofi, negustorii din sate, instituțiile care posedau păduri, notari incorecți, indiferent de naționalitatea lor. Acțiunilor proletariatului din anii de după Unire, le este dedicat materialul semnat de Vasile Șchiopu, *„Congresul Partidului Social-Democrat din Ardeal și Banat de la Sibiu din 19—20 ianuarie 1919, mijloc însemnat de afirmare a muncitorimii române în viața social-politică a țării și de unificare a organizațiilor muncitorești"*. Nerezolvarea problemelor social-economice de către autoritățile statului român burghezo-moșieresc, a făcut ca cei mai conștienți militanți ai proletariatului român să înțeleagă necesitatea și importanța împletirii luptei pentru revendicări cu caracter general-democratic, cu necesitatea luptei în vederea instaurării unei noi ordini și orînduiri sociale, care să transforme din temelii societatea românească, să o așeze pe noi baze, socialiste, în vederea asigurării unui viitor prosper oamenilor muncii, întregului nostru popor. Pentru realizarea acestui deziderat a fost necesar să se acționeze o bună perioadă de timp, de către toți socialiștii din provinciile românești luînd astfel amploare un important proces de unificare și centralizare a mișcării maselor socialiste la nivel național (1 dec. 1918 — 8 mai 1921).

După cum se știe, la 1 Decembrie 1918 — se arată în articol — socialiștii români care au participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, s-au constituit într-o conferință socialistă hotărînd înființarea Partidului Social Democrat din Ardeal și Banat, organizație politică independentă de Partidul Social-Democrat din Ungaria. Necesitatea ținerii unui congres era iminentă, eveniment politic dorit și așteptat de masele muncitorești.

Într-adevăr, „Parlamentul muncitorimii române", cum a fost apreciat cel de-al X-lea Congres al social-democrației române din Ardeal și Banat, ținut la Sibiu în zilele de 19—20 ianuarie 1919, a adus hotăriri decisive pentru viitorul social-politic al mișcării socialiste din aceste teritorii românești. Congresul a fost la înălțimea chemării sale și prin adoptarea programului Partidului Social-Democrat din Ardeal și Banat, inspirat din *Proiectul de Program* al Partidului Socialist din România, a reafirmat o serie de principii fundamentale ale *Declarației de principii* din 9 decembrie 1918. Astfel s-a realizat un pas important spre recunoașterea unui *unic* program ideologic și politic de acțiune pentru organizațiile muncitorești din întreaga țară. Congresul de la Sibiu a hotărît realizarea, într-un cadru organizat, a unor prime apropieri între reprezentanții socialiștilor români, maghiari și germani, luîndu-se angajamente de întărire a colaborării dintre toți muncitorii, indiferent de naționalitate, ceea ce va avea drept urmare unirea muncitorilor în organizații unice revoluționare, pas însemnat pe calea unificării într-un singur partid muncitoresc, la scara întregii țări. Cele preconizate la Sibiu s-au înfăptuit doi ani mai tîrziu, în memorabila zi de 8 mai 1921.

Încheierea capitolului de studii este făcută prin două materiale de etnografie, *„Arta cojocăritului pe Tîrnave"*, de Constantin Catrina și *„Țesături populare românești pentru decorarea interiorului din zona Valea Ampoiului"*. Ambele studii aduc o remarcabilă contribuție în materie prin bogăția datelor culese și prin profunzimea analizei acelor inestimabile valori. Dacă cel puțin o parte din mate-

www.dacoromanica.ro

rialul ilustrativ era redat color, credem că aducea un plus de vigoare și viață în cele comentate, fapt util îndeosebi pentru cititorul de peste hotare mai puțin familiarizat cu minunata cromatică a portului popular românesc.

Din capitolul „Comunicări și note", ce însumează nu mai puțin de 16 subiecte, enunțăm câteva din titlurile ce ni se par mai semnificative: „*Piese turdășene de influență orientală*" (N. Vlassa), „*A Tribune of Cohors III Capmestris*" (M. Speidel), „*Gravorii în lemn de la Blaj (1750—1830) Gravorul Petru Papavici tipograf rîmnican*" (C. Tatai-Baltă), „*Marea răscoală a țăranilor din 1907 reflectată în ziarele aiudene „Alsófeher" și „Kőzérdek"*" (M. Takàcs) și „*L'élevage bi-pendulaire dans les zones de fenaisons de l'Europe* (N. Dunăre).

„Cronica", în care I. Berciu, evocă activitatea regretatului orientalist Aurel Decei (1905—1976) și rubrica „Recenzii și note bibliografice" încheie acest consistent și dens volum care cu siguranță se înscrie între anuarele-instrumente de lucru pentru o largă categorie de cercetători din țară. Pentru cititorul de peste hotare, prin intermediul articolelor publicate în limbi de largă circulație cît și prin rezumatele apreciabil de explicite, *Apulum* XV este încă o posibilitate de cunoaștere mai aprofundată a adevărului istoric despre poporul român și contribuțiile sale la progresul și cultura universală.

Liviu Mărghitan

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

Î N S E M N Ă R I

ISTORIA ROMÂNIEI

COSTACHE NEGRI, *Scrieri social-politice*, Studiu introductiv, antologie, note și comentarii de Emil Boldan, Edit. politică, București, 1978, 278 p.

În seria de manifestări dedicate aniversării a 120 de ani de la Unire se înscrie și publicarea de către Editura Politică a unei antologii de scrieri ale lui Costache Negri, pașoptist și unionist cu merite însemnate, diplomat de prestigiu al românilor într-o epocă în care soarta acestora atîrna destul de mult de interesele puterilor europene.

Lucrarea este structurată în modul următor: Studiu introductiv (p. 5—59), în care Emil Boldan prezintă elemente ale biografiei lui Costache Negri, punînd accent mai ales pe latura politică a vieții boierului moldovean; prin Nota asupra ediției (p. 60—62) editorul încearcă să argumenteze lucrarea și structura pe care i-a dat-o. Antologia (p. 65—241) cuprinde 104 documente din care 57 sînt inedite (doc. V, XXXVI, XXXVII, XLVIII, LII-CIV), iar 47 au mai fost editate relativ recent: două (doc. I, IV) în C. Negri, *Scrieri*, vol. I, Editura pentru Literatură, București, 1966; două (doc. II, III) în Documente, ediția Gh. Ungureanu, D. Ivănescu, Virginia Isac, Editura Minerva, București, 1973; în fine, 43 în lucrarea Documente privind Unirea Principatelor, vol. III, Editura Academiei, București, 1963. Următorul capitol, Note și comentarii (p. 242—268), a fost alcătuit „pentru a-i indica cititorului sursa documentelor, pentru a-i da unele lămuriri asupra unor evenimente și persoane la care se referă Negri". Sînt reunite aici atît notele relative la Studiul introductiv cît și cele privitoare la documente. Ultima secțiune a lucrării — Bibliografie selectivă a scrierilor de și despre Costache Negri (p. 269—272) — este alcătuit pe baza criteriului cronologic.

Importanța lucrării rezidă în primul rînd în suita documentelor publicate aici pentru întîia oară. Majoritatea lor sînt scrisori din perioada 14 26 decembrie 1859 (doc. LII) — 16/28 mai 1865 (doc. CIII), adresate de Negri, „dublu reprezentant al Principatelor" la Înalta Poartă, domnitorului Al. I. Cuza. Documentele întregesc în mod fericit imaginea activității diplomatice a Principatelor Unite în vederea recunoașterii deplinei uniri și a rezolvării problemei atît de importante a mănăstirilor închinate. În speță, este vorba de activitatea prodigioasă a lui Costache Negri la rezolvarea acestor deziderate ale națiunii sale, în condițiile în care „tendința de imixtiune, prin care, din nefericire, cea mai mare parte a puterilor garante, dacă nu chiar toate, dau un evident concurs Sublimei Porți", nu era de natură să „contribuie la menținerea de fapt a autonomiei noastre" (doc. LIII). Așa, de exemplu, este cazul scrisorii din 10/22 iulie 1860 (doc. LXV), în care Negri îl anunță pe Cuza că a înmînat oficialităților turce, cît și ambasadelor la Poartă, un memoriu în legătură cu problema spinoasă a mănăstirilor închinate. Discuțiile reprezentantului român cu ambasadorii puterilor la Poartă sînt relatate de multe ori cu lux de amănunte. Dar în afara acestor probleme, care ne interesează pe noi în cel mai înalt grad, în documente există informații bogate relative la relațiile internaționale din această perioadă (1859—1865), un mare accent punîndu-se pe problemele sud-est europene, și de asemeni informații privitoare la viața vechiului imperiu aflat în decădere. Acestea din urmă cunosc o gamă foarte largă; iată de exemplu în scrisoarea din 12/24 august 1860 (doc. LXXI)Negri prezintă domnului său prețurile cailor pe piața istanbuliotă (în legătură cu vizita ce se pregătea pentru Cuza la Poartă) sau faptul că pe fondul crizei financiare „bazarurile sînt tot mai pline de vase de argint, de bijuterii, de cărți vechi și de alte lucruri de valoare, care se vînd însă pe prețuri derizorii". Aceste informații sînt interesante mai ales ca piese ale imaginii pe care o are un om politic român din a doua jumătate a veacului al XIX-lea despre Imperiul Otoman, despre viața capitalei sale.

Lucrarea se distinge printr-o valoare documentară certă; ea reprezintă un instrument util oricărui cercetător al epocii imediat următoare Unirii, mai ales datorită documentelor inedite pe care le prezintă.

Studiul introductiv prezintă desigur interes pentru publicul larg, căruia îi face accesibilă biografia omului politic de la Mînjina. Împletirea datelor biografice citatele din documente dă un dublu avantaj lecturii: pe de o parte arlditatea posibilă a înșiruirii de date

www.dacoromanica.ro

este înlăturată prin stilul direct, personal al scrisorilor; pe de altă parte scrisoarea ca document de epocă își găsește lămuriri istorice și sociale.

În final, observăm cu părere de rău că lucrarea nu respectă o serie de norme privind editarea documentelor. În primul rînd lipsesc regestele, a căror necesitate nu este cazul să o argumentăm. În al doilea rînd, o parte din datele esențiale privind fiecare document în parte se găsesc în capitolul de note și nu la sfîrșitul fiecărui document, cum ar fi fost normal. Editarea textelor în original (în limba franceză, care nu au fost redactate direct în românește) însoțite de traducerile respective, ar fi dat lucrării un plus de valoare științifică. De altfel Emil Boldan nu specifică în pagina de titlu că este și traducătorul textelor redactate de Negri în limba franceză. Nu putem admite „pentru a nu altera stilul epistolierului", unele „construcții mai puțin corecte" ca: „mai multe familii se pregătesc să-și trimită familiile în străinătate" (p. 167) sau, dat fiind faptul că nu avem în fața ochilor textul în original, nu putem să ne dăm seama dacă documentul LXXIV din 26 august/7 septembrie 1860 se referă la „covertă", cum declară în două rînduri autorul ediției, sau la corvetă, cum ar fi fost normal. La acestea se adaugă mulțimea citatelor, relativ scurte, fără trimiteri exacte la documente (vezi p. 38,45,51, 55). Supărătoare este mulțimea de inadvertențe între numerele date documentelor în ediție și numerele date acelorași documente, cum reies din notele la studiul introductiv, iată un exemplu, în nota 42 (p. 244) scrisoarea din 23 martie/4 aprilie 1859 este socotită a fi documentul nr. XIV, în antologie, același document are numărul XIII. Toate aceste trimiteri sînt greșite. La nota 54 se face trimitere la un document care nici măcar nu există, în ediția de față, adică scrioarea din 31 ianuarie/12 februarie 1860, indicată ca fiind doc. LVI. În lucrarea de față la acest număr se găsește o scrisoare din 15/27 februarie 1860 ...

Cu toate acestea lucrarea rămîne pentru istoric un instrument de lucru necesar, dat fiind faptul că 57 din cele 104 documente publicate aici, sînt inedite.

Andrei Busuioceanu

IOSIF PERVAIN, IOAN CHINDRIȘ, *Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, Edit. Dacia, Cluj, 1972, vol. I, 316 p., vol. II, 495 p.

Intelectual cu multiple valențe, Alexandru Papiu Ilarian a semnificat în contextul evoluției spiritual-politice românești a veacului al XIX-lea, o personalitate ale cărei idei și fapte polarizaseră atenția unei opinii întregi. Între contemporanii săi dar și în rîndul urmașilor, numele acestuia s-a bucurat de un interes deosebit.

Abordînd într-o manieră elevată problematica cercetării istorice Hasdeu reclama insistent cărturarilor și istoricilor îndeosebi, redactarea monografiilor al căror rol era și este și acum primordial în scrierea sintezelor istorice. Reluînd discuția pe un fond mai amplu, A.D. Xenopol, în discursul său de recepție la Academia Română își manifesta nemulțumirea pentru inexistența unor preocupări serioase în acest sens, fiind acela ce reimprospăta ideea asupra monografiilor.

La începutul secolului nostru, viitorul savant de reputație internațională, Vasile Pârvan, exprima, într-un studiu conceptual-valoric impecabil, intitulat „Rolul monografiilor în scrierea istoriei", (publicat într-un număr al „Luceafărului" din 1903), clar și concis metoda și calea ce trebuie urmată în direcția acestor realizări, indispensabile istoricului de sinteză. Am încercat această paranteză, în preambulul prezentării celor două volume epistolare ilariene, întrucît actualitatea cercetărilor de tipul celui exprimat de Xenopol sau Pârvan, este vădită. Deci, referindu-ne la monografii, trebuie să subliniem că ultimele decenii au adus satisfacții editoriale de prim ordin, însă reactualizînd ideea exprimată de merituosul istoriograf ieșean Al. Zub, afirmăm că în afara Școlii Ardelene, a lui N. Bălcescu și adăugăm noi și M. Kogălniceanu, abordarea sistematică a cercetărilor asupra personalităților politice și istorice se dovedește încă insuficientă. De aceea considerăm salutare inițiativele intelectualilor noștri de a publica epistolare sau colecții de documente ce s-au dovedit și se vor mai dovedi un instrument de lucru indispensabil pentru realizările de sinteză ce le urmează. Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian se înscrie în acest context avînd meritul de a fi dezvăluit aspecte din cele mai interesante, de senzație chiar, ale omului ce în urmă cu un secol a reprezentat principalele idei călăuzitoare ale națiunii. Ne referim desigur la 1848, la 1859 ca și la deceniul ce a succedat aceste două evenimente de anvergură, timp în care Papiu Ilarian „a activat excesiv de intens", dăruindu-se „pentru binele obștesc al românilor din patru unghiuri", așa cum remarca istoricul Ion Clopoțel într-o spectaculoasă demonstrație realizată în lucrarea „Al. Papiu Ilarian în fața problemelor românești contemporane" și publicată în anul izbucnirii celui de-al doilea război mondial.

Despre tribunul de la '48, sau despre autorul operei *Istoria românilor din Dacia Superioară*, au așternut rînduri bine documentate Vicențiu Babeș, Ioan Rațiu, George Bogdan-

www.dacoromanica.ro

Duică, Nicolae Bănescu, Vasile Pârvan, Ion Clopoțel, Enea Hodoș, Coriolan Suciu, Ștefan Pascu și mulți alții; însă o monografie de înaltă ținută științifică, care să înmănunchieze studiul bazat pe document cu cel istoriografic, care să pătrundă sensurile pline de conținut ale direcțiilor istorico-filozofice ilariene, nu s-a realizat. Încercarea harnicului cercetător Nicolae Albu, nu e neglijabilă. Iată că, revenind la epistolarul publicat de clujenii I. Pervain și I. Chindriș, merită cu prisosință să-i acordăm o atenție sporită, căci „realizat după ultimele canoane ale științei, va fi unul din principalele puncte de pornire" în investigația amănunțită pe care istoriografia noastră contemporană și-a propus-o și-n cazul lui Papiu Ilarian, ca și-n cel al lui G. Bariț, T. Cipariu, A. Florian, V. Maniu, V. Babeș, D. Bojincă etc.

Legăturile ce le-a întreținut cu Simion Bărnuțiu, August Treboniu Laurian, Al. Sterca Șuluțiu, Al. Sandor, I. Fekete Negruțiu, George Bariț, Timotei Cipariu, Iosif Hodoș și alții, legături despre care cele două volume ne dau nenumărate inedite, ilustrează momente de maximă importanță în ceea ce privesc evenimentele politice de la mijlocul și din a doua jumătate a veacului trecut. Aidoma corespondenței barițiene, ceea de față ne oferă știri, până în detalii, asupra mișcării spiritualității românești. Interesul pentru cultură, face ca scrisorile, fie cele pornite din condeiul lui Papiu, fie cele primite de acesta în nenumăratele puncte în care a domiciliat, să conțină elemente definitorii privind preocupările științifice, publicistice, editoriale, ale cărturarilor. Faptul acesta va comporta dese raportări la corespondența ilariană. Colaborarea lui Alexandru Papiu Ilarian, colaborare politică și științifică realizată cu Bariț, Cipariu sau Laurian edifică întreaga viață de culise a celor mai de vază societăți și personalități, completînd, într-un mod fericit am spune, colecțiile de documente ce altfel ar suferi din pricina lipsei de detalii.

Preocupările lui Papiu Ilarian, așa cum se deduc și din corespondența sa „par de o diversitate derutantă ... ele se subordonează unui singur țel a marelui patriot transilvan, aceea de a duce înainte, în condiții politice vitrege, crezul social și național pentru care s-a jertfit generația de la 1848".

Fără a fi o întreprindere comodă, ediția acestei corespondențe a necesitat cercetări minuțioase de arhive și biblioteci, dificultățile serioase ivindu-se, ca deobicei, în normele generale de transcriere interpretativă și aceasta pentru că epistolarul datează dintr-o perioadă în care s-a scris în alfabet chirilic, de tranziție și latin, după canoane ortografice foarte deosebite. Beneficiul efortului depus de cercetătorii care semnează ediția este imensitatea și noutatea datelor oferite despre frămîntările unui secol atît de bine reliefat de ilustrii săi oameni de cultură.

V. A. Neumann

* * * *România revoluționară* (Revoluția de la 1848 și artele plastice), Edit. Meridiane, București, 1978, 24 p. + 76 pl. foto.

Împlinirea, în 1978, a 130 de ani de la revoluția din 1848, moment de cotitură în istoria noastră modernă, a prilejuit editurilor din țara noastră ocazia realizării și tipăririi unor apariții consacrate acestui remarcabil eveniment.

Receptivă, ca de obicei, la imperativele culturale pe care societatea noastră socialistă le pune în fața instituțiilor de cultură, Editura Meridiane a publicat albumul cu titlul de mai sus. Lucrarea beneficiază de o succintă dar competentă prefață aparținînd criticului de artă Virgil Mocanu și de un număr de 76 reproduceri-foto (selecția efectuată de Marin Mihalache) după diverse opere artistice consacrate momentului istoric pașoptist.

Pentru informarea cititorului specificăm că volumul menționat conține atît reproduceri după operele unor artiști contemporani cu evenimentele tratate (circa 20 de imagini), cît și o selecție (56 fig.) ale operelor unor artiști de la începutul secolului sau creatori contemporani.

Așa cum subliniază cu justețe în *Prefață* Virgil Mocanu „privită diacronic, evoluția reprezentării revoluției de la 1848 refăcea, la o scară amplificată pe plan conceptual și stilistic, tendința schițată de artiștii contemporani cu evenimentul, ceea ce conferă actualitate imaginilor realizate atunci și confirmă sensul lor premonitoriu. În acest fel se constituie arcul de interes, pasiunea ardentă, responsabilitatea politică și umană, militantism fervent, ce leagă prin permanența mesajului emis de generațiile succesive cei 130 de ani petrecuți de la revoluție" (p. 13).

Parcurgerea albumului menționat relevă cititorului compartimentarea sa în două mari secțiuni: o primă parte grupează reproduceri după lucrări executate de artiști aparținînd generației de la 1848 precum și celei postpașoptiste (C.D. Rosenthal, Barbu Iscovescu, Ion Negulici, Mișu Popp, Costache Petrescu, Gh. Tattarescu),

Al doilea compartiment conține redarea grafică a operelor unor artiști contemporani, creatori care și-au desfășurat și își desfășoară activitatea în anii socialismului (C. Piliuță, Virgil Almășanu, Brăduț Covaliu, Paul Vasilescu, Romul Ladea, Ion Vlasiu, Iftimie Bîrleanu ș.a.).

www.dacoromanica.ro

Se poate remarca în general predilecția artiștilor din ambele categorii menționate pentru portrete de personalități și militanți revoluționari; o mențiune aparte se cuvine a fi făcută pentru interesul suscitat de figura eroinei luptătoare de la 1848 Ana Ipătescu.

De asemenea, în selecția volumului se poate observa o mai slabă prezență a luptătorilor din Moldova, accentul principal în lucrări căzînd pe evenimente sau militanți din Țara Românească și Transilvania (N. Bălcescu, Gh. Magheru, Cezar Bolliac, Avram Iancu, Simion Balint, Simion Bărnuțiu ș.a.)

Ținem, totodată să semnalăm alcătuitorilor lucrării și existența unei vădite inadvertențe între titlu și conținutul volumului, căci în pofida titlului, albumul *România Revoluționară* conține și reproduceri după opere sculpturale, creații aparținînd artelor monumentale.

Aceste mici observații nu impietează totuși asupra valorii artistice a volumului și a meritelor echipei de realizatori.

Executat în excelente condiții grafice și beneficiind de o judicioasă punere în temă, lucrarea la care ne-am referit constituie încă o izbutită realizare în șirul apariților girate de Editura Meridiane.

Marian Stroia

LEONID BOICU, GHEORGHE PLATON, *La voie des roumains vers l'indépendance*, Edit. științifică și enciclopedică, Bucarest, 1977, 103 p.

Apărută în anul 1977, anul sărbătoririi centenarului independenței de stat a României sub semnătura a doi cunoscuți istorici ieșeni Gheorghe Platon și Leonid Boicu, lucrarea pe care a prezentăm înfățișează lungul și spinosul drum către independență parcurs de poporul român de la făurirea primelor state feudale în secolele al XIII-lea pînă la împlinirea acestui deziderat în urma evenimentelor de acum un secol.

Un prim capitol al cărții consacrat „Luptei pentru independență și pentru menținerea entității de stat" în perioada cuprinsă între secolul XIII și începutul secolului XIX este folosit de cei doi autori pentru a arăta că lupta pentru păstrarea independenței și apoi pentru recucerirea ei este o constantă a istoriei poporului român deși acesta a fost permanent confruntat cu forța militară a unor mari imperii vecine.

Analizîndu-se lupta pentru independență din această perioadă în context se subliniază că ea s-a desfășurat în strînsă interdependență cu lupta pentru unitate și nu odată țările române au făcut front comun împotriva invadatorilor sub conducerea unor mari comandanți de oști cum au fost Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Iancu de Hunedoara, Mihai Viteazul. Aceasta a făcut ca statele române să nu-și piardă nici un moment entitatea de stat cum s-a întîmplat cu statele vecine, avînd în cadrul sistemului politic otoman un statut aparte în raport cu celelalte provincii. În sprijinul celor de mai sus vine și faptul că o bună perioadă de timp tributul nu a avut decît semnificația „cumpărării păcii", a liniștei externe precum și argumentul că nici în perioada cînd dominația otomană a ajuns la apogeu, în timpul domniilor fanariote, Moldova și Țara Românească nu și-au pierdut autonomia.

Odată cu secolul al XVIII-lea, în condițiile ascuțirii contradicțiilor dintre Imperiul otoman în declin, cel țarist și austriac în expansiune în Balcani, problema Principatelor ajunge în atenția marilor puteri începînd cu congresul de la Nemirov din 1737 vehicul indus ideea unui stat tampon între cele trei imperii (regatul Daciei). Rivalitatea acestor imperii a oferit românilor un vast cîmp de manevră diplomatică în lupta lor pentru independență. Totodată autorii subliniază meritul cronicarilor, al lui Dimitrie Cantemir și a reprezentanților Școlii Ardelene — în afirmarea unității etnice a românilor, a necesității unirii lor politice, concepție deja cristalizată în conștiința poporului român la sfîrșitul sec. XVIII și începutul celui următor.

Capitolul al doilea „Lărgirea și consolidarea autonomiei. Premise ale independenței de stat" se deschide cu anul 1821 considerat ca marcînd o nouă fază a luptei pentru independență. După ce se amintește că problema eliberării naționale a figurat și în înțelegerea dintre Tudor și Eterie de la București, ne sînt înfățișate succint diferite demersuri, memorii făcute de boierii munteni și moldoveni pe lîngă marile puteri pentru unire și independență. Se arată în continuare că după Adrianopol și introducerea Regulamentului Organic vasalitatea față de Poartă se reduce la plata unui tribut și interdicția de a duce politica externă independentă, fapt ce semnifică un nou pas spre independență intensificînd intervențiile pe lîngă marile puteri. Totodată transformările de ordin economic, social, ideologic, cultural accelerează procesul formării națiunii române, lupta pentru unitate și independență națională a românilor intrînd în faza sa de maturitate. După ce arată că lupta pentru unitate și independență a cunoscut un nou moment important în timpul revoluției de la 1848 cele două deziderate fiind prezente în programele și acțiunile revoluționare și amintesc de afirmația lui Bălcescu că în fața românilor după 1848 mai

www.dacoromanica.ro

stau două revoluții una de făurire a unui stat național și alta de cucerire a independenței autorii se opresc asupra momentului 1859 arătînd condițiile în care s-a înfăptuit Unirea și greutățile create de marile puteri noului stat creat sub conducerea lui Cuza. Sînt subliniate înțelepciunea și tactul politic de care a dat dovadă domnul în conjunctura politică internațională dificilă, eforturile sale de modernizare a noului stat precizîndu-se că instituirea de decorații și emiterea de monedă proprie, încheierea de tratate, înființarea agențiilor diplomatice, lichidarea jurisdicției consulare sînt reale manifestări de independență.

Venirea pe tronul României în 1866 a unui principe străin este o nouă manifestare a voinței de independență a poporului român și de încălcare a prevederilor Convenției de la Paris.

Arătîndu-se mai departe că noul principe a continuat calea deschisă de Cuza, de obținere treptată a independenței, autorii se opresc în ultimile pagini ale capitolului asupra repetatelor încercări ale conducătorilor politicii externe românești de a obține independența cum au fost cele din anii 1868, 1873—1874 a lui V. Boerescu, remarcîndu-se în cadrul acestor eforturi și importanța convențiilor comerciale încheiate cu Austro-Ungaria în 1875 și Rusia în 1876.

Ultimul capitol al lucrării este consacrat evenimentelor din anii 1875—1877 în urma cărora România și-a văzut încununată lupta secular㠄 numărîndu-se printre țările libere ale Europei. Este analizată mai întîi poziția României în contextul redeschiderii „crize orientale" în 1875 subliniindu-se complexitatea situației în perspectiva unui conflict ruso-turc- și încercarea eșuată a lui Lascăr Catargiu de a obține din partea marilor puteri recunoașterea independenței României. Este urmărită în continuare intensa activitate diplomatică a lui Mihail Kogălniceanu în condițiile agravării „crizei orientale", tratativele cu Rusia materializate în convenția de la 4/16 aprilie 1877, efectul produs asupra factorilor politici români și asupra opiniei publice de eșecul conferinței de la Constantinopol și de textul noii Constituții otomane care considera România parte a Imperiului otoman. Urmînd firul evenimentelor ce se precipitau, autorii se opresc mai pe larg asupra momentului proclamării independenței la 9 mai 1877 și asupra contribuției armatei române, a întregului popor, la luptele din Balcani îndeosebi cele de la Plevna, asupra ecoului lor în țară, peste munți în Transilvania, peste hotare. Este prezentată succint atitudinea marilor puteri față de România la Congresul de la Berlin și consecințele ei, congres care a recunoscut totuși independența țării.

În încheiere autorii arată că în fața românilor stătea acum sarcina făuririi statului național unitar înfăptuită în 1918 precum și faptul că adevărata independență și-a cucerit-o poporul român în anii socialismului sub conducerea Partidului Comunist Român.

Deși redusă ca paginație, lucrarea celor doi istorici ieșeni prin conținutul bogat în idei, prin punctarea principalelor momente ale luptei pentru independență se impune ca o lucrare deosebită în popularizarea peste hotare a istoriografiei noastre. Excelente condiții grafice, numeroase ilustrații, bine alese, întregesc reușita volumului de față.

Mihai Oprițescu

www.dacoromanica.ro

„REVISTA DE ISTORIE" publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile: Probleme ale istoriografiei contemporane (Studii documentare), Viața științifică, Recenzii, Revista revistelor, Însemnări, Buletin bibliografic, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri în trei exemplare, trimiterile infrapaginale fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului.

Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 30 de extrase.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Corespondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc., se va trimite pe adresa Comitetului de redacție, B-dul Aviatorilor nr. 1, București.

www.dacoromanica.ro

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- REVISTA DE ISTORIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
- STUDII ŞI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHE ŞI ARHEOLOGIE
- DACIA. REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
- REVUE DES ÉTUDES SUD-EST-EUROPÉENNES
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE CLUJ-NAPOCA
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE A. D. XENOPOL – IAŞI
- STUDII ŞI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
  - SERIA ARTĂ PLASTICĂ
  - SERIA TEATRU-MUZICĂ-CINEMATOGRAFIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART
  - SÉRIE BEAUX-ARTS
  - SÉRIE THÉÂTRE-MUSIQUE-CINÉMA

www.dacoromanica.ro

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

NICOLĂESCU-PLOPȘOR DARDU și WOLSKI WANDA, **Elemente de demografie și ritual funerar la populațiile vechi din România**, 1975, 292 p., 1 pl., 23 lei.

OLTEANU ȘTEFAN, **Les Pays roumains à l'époque de Michel le Brave (L'Union de 1600)**, 1975, 159 p., 13,50 lei.

PIPPIDI D. M., **Scythica Minora. Recherches sur les colonies grecques du littoral roumain de la Mer Noire**, 1975, 314 p. + XXXIV p., 38 lei.

POTRA GEORGE, **Documente privitoare la istoria orașului București 1821—1848**, 1975, 527 p., 43 lei.

ȘANDRU D., **Reforma agrară din 1921 în România**, 1975, 360 p., 24,50 lei.

CIHODARU C., CAPROȘU I. și ȘIMANSCHI L. (sub redacția), **Documenta Romaniae Historica A. Moldova (1384—1448)**, vol. I, 1976, 607 p., 46 lei.

NICOLAE STOICESCU, **Vlad Țepeș**, 1976, 280 p., 20 lei.

Acad. ANDREI OȚETEA, ION POPESCU-PUȚURI (sub redacția) **Documente privind marea răscoală a țăranilor din 1907**, 535 p., 38 lei.

* * * **Independența României**, 1977, 526 p., 39 lei.

* * * **Arta și literatura în slujba independenței naționale**, 1977, 238 p., 28 lei.

IONEL GAL (coordonator), **Independența României, Documente**, vol. I, 1977, 420 p., 33 lei.

ȘTEFAN PASCU ș.a., **Documenta Romaniae Historica D. Relații între Țările Române**, vol. I (1222—1456), 1977, 527 p. 39 lei.

PETRE DIACONU, SILVIA BARASCHI, **Păcuiul lui Soare. Așezarea medievală (secolele XIII — XV)**, vol. II, 1977, 201 p. + XXVIII planșe, 36 lei.

Acad. ANDREI OȚETEA, **Pătrunderea comerțului românesc în circuitul internațional (în perioada de trecere de la feudalism la capitalism)**, 1977, 168 p., 11 lei.

GHEORGHE CRISTEA, **Contribuții la istoria problemei agrare în România. Învoielile agricole (1866—1882), legislație și aplicare**, 1977, 169 p., 11 lei.

LEON ȘIMANSCHI (redactor coordonator), **Petru Rareș**, 1978, 328 p., 20 lei.

LUCIAN BOIA, **Relationships between Romanians, Czechs and Slovak (1848—1914)**, 1977, 159 p., 12 lei.

* * * **Răscoala secuilor din 1595—1596. Antecedente, desfășurare și urmări**, 1978, 336 p., 19 lei.

FLOREA MOGOȘANU, **Paleoliticul din Banat**, 1978, 152 p., 11 lei.

PETRE I. ROMAN, IOAN NEMETI, **Cultura Baden în România**, 1978, 159 p., 18 lei.

RM ISSN CO — 3870

I. P. Informația o. 689

43 856

Lei 10

www.dacoromanica.ro